BIBLIOTECA CENTRALĂ
Reg. Deva
Sala de lectură

Biblioteca Centrală Regională Hunedoara-Deva

VIAȚA ROMÎNEASCĂ

REVISTĂ A UNIUNII SCRIITORILOR DIN R. P. R.

Din cuprins:

TUDOR ARGHEZI
Cîntare omului

★

CICERONE THEODORESCU
Versuri

★

MIHAI BENIUC
Hoda lui Virnav *(nuvelă)*

★

MARIA BANUȘ
Versuri

★

RADU BOUREANU
Satul fără dragoste *(poem dramatic — fragment)*

★

MIHAIL RALEA
Note de drum din California

★

GEORGE IVAȘCU
Gherea, — critic literar

★

SILVIAN IOSIFESCU
Între tehnică și tehnicism

★

ION MARIN SADOVEANU
Schiller

5

MAI 1955 — ANUL VIII

008
V-54

VIAȚA ROMÎNEASCĂ

REVISTĂ A UNIUNII SCRIITORILOR DIN R. P. R.

Apare sub conducerea unui comitet de redacție

Biblioteca Municipiului Deva
SALA DE LECTURĂ

Biblioteca Județeană
"OVID DENSUSIANU"
Hunedoara - Deva
Nr. Inv. P/544732

5

MAI 1955 - ANUL VIII

24
P/544732

CUPRINSUL

Pag.

GEORGE ENESCU 5

VIRGIL GHEORGHIU: Enescu, — omul, artistul *(evocare)* 7

★

CICERONE THEODORESCU: De veghe..... 12
MARIA BANUȘ: Da 18

★

MIHAI BENIUC: Hada lui Vîrnav *(nuvelă)* 21

TUDOR ARGHEZI ÎMPLINEȘTE 75 DE ANI

TUDOR ARGHEZI: Cîntare omului *(fragmente)* 43

★

AUREL MIHALE: Grișa *(schiță)* 53

★

RADU BOUREANU: Satul fără dragoste *(poem dramatic-fragment)* 63

★

MIHAIL RALEA: Note de drum din California..... 107

★

NICOLAE TĂUTU: Eroului; Carnetul de partid 115
VIRGIL TEODORESCU: De-ntîi Mai..... 118
CRISTIAN SÎRBU: Vine seara; Casnică 120

★

F. ADERCA: Kriegshure *(schiță)* 122

★

ERIK MAJTÉNYI: Praga, orașul veșnic tînăr 128
JAN KOSTRA: 1 Mai *(în romînește de Petre Solomon)*..... 133
JOHANNES BECHER: Germanie *(în romînește de Demostene Botez)*; Treze vă păstrați dragostea și ura *(în romînește de Petre Solomon)*..... 135
JIRÍ WOLKER: La radioscopie *(în romînește de Petre Solomon)* 137
BERTHOLD BRECHT: Cîntecul reconstrucției *(în romînește de Petre Solomon)*.. 139

★

GEORGE DAN: Oxana 141
NICOLAE LABIȘ: Rapsodia pădurii 154

★

PAPP FERENC: Pecinginea *(nuvelă)* 160

★

A. MICKIEWICZ: Sonete din Crimeea *(în romînește de Miron Radu Paraschivescu)* 178

100 DE ANI DE LA NAȘTEREA LUI C. DOBROGEANU-GHEREA

GEORGE IVAȘCU: Gherea, — critic literar..... 181

TEORIE ȘI CRITICĂ

Pag.

SILVIAN IOSIFESCU: Intre tehnică și tehnicism 204
ION MARIN SADOVEANU: Schiller 213

RECENZII

S. BRATU: Arta tipizării în romanul „Bărăgan" 218
ECATERINA OPROIU: „Cît despre băuturi — el bea apă" 219

GEORGE ENESCU

S-a stins din viaţă, miercuri 4 mai 1955, George Enescu, cel mai mare muzician romîn şi unul dintre cei mai de seamă muzicieni ai vremurilor noastre.

Adînc legat de patria şi de poporul din mijlocul căruia s-a ridicat, el şi-a îndreptat pînă în ultimile clipe ale vieţii gîndurile spre patria dorită.

Ţintuit de boală pe patul de suferinţă, cu puţin timp înainte de a se sfîrşi el ne-a transmis: „Mă gîndesc tot timpul la ţară, sînt cu tot sufletul, în fiecare clipă, alături de poporul nostru. După ce mă voi face bine, am o singură dorinţă — să viu în ţară". Insă această dorinţă, exprimată de el în scris către unii oameni de răspundere din ţara noastră, nu a mai putut să fie împlinită.

Desen de ADINA PAULA MOSCU

George Enescu a fost un deschizător de drumuri în muzica romînească, arătînd prin compoziţiile sale, calea adevăratei dezvoltări a şcolii naţionale, izbutind să toarne în forme de o înaltă perfecţiune artistică bogăţia nepieritoare a muzicii noastre populare.

Născut în 7/19 august 1881 la Liveni în nordul Moldovei, George Enescu a dovedit o deosebită precocitate muzicală, începînd de la vîrsta de 4 ani să cînte la vioară şi peste puţin timp dînd la iveală primele încercări de compoziţie. Dezvoltarea aptitudinilor sale creatoare se datoreşte mult sfaturilor înţelepte ale înaintaşului muzicii romîneşti, Eduard Caudella, care îi deschide calea spre dobîndirea unei înalte măestrii.

Educaţia muzicală, Enescu şi-a desăvîrşit-o mai întîi la Conservatorul din Viena, unde ia lecţii —începînd de la vîrsta de 7 ani— cu Georg Hellmesberger (vioară) şi R. Fuchs (compoziţie), iar apoi —din anul 1892— la Conservatorul din Paris, unde se bucură de îndrumarea violonistului Martin-Pierre-Joseph Marsick şi a marilor compozitori Jules Massenet şi Gabriel Fauré.

La vîrsta de 16 ani, Enescu debutează pe tărîmul compoziției cu lucrarea sa simfonică „Poema romînă". Chiar din aceste începuturi manifestă atașamentul său pentru folclorul muzical al patriei, care avea să-l călăuzească în făurirea unor lucrări atît de valoroase pentru patrimoniul muzicii românești, ca: cele două rapsodii române — cunoscute și unanim apreciate în toată lumea — Sonata a treia pentru vioară și pian în stil românesc, Suita pentru vioară și pian, Impresii din copilărie, Suita sătească pentru orchestră, Uvertura pe motive românești și altele. In opera sa se concentrează tot ceea ce este mai bun și mai înalt în sufletul poporului său.

Entuziast sprijinitor al dezvoltării școlii muzicale naționale, Enescu a înființat în anul 1912 un premiu anual pentru cele mai bune lucrări scrise de tinerii compozitori români, iar sfaturile lui prețioase au contribuit la luminarea orizontului creator al multora dintre muzicienii noștri.

Ca interpret — în deosebi ca violonist — Enescu a dobîndit succese răsunătoare în toate părțile lumii. El este socotit ca unul dintre cei mai mari maeștri contemporani în redarea lucrărilor lui Johann Sebastian Bach. Arta interpretativă a lui Enescu se distinge printr-o neasemuită noblețe și expresivitate poetică. In spiritul principiilor sale interpretative, el a educat generații de muzicieni, unii dintre elevii săi fiind mari virtuoși cu renume mondial.

Aprofundînd capodoperele muzicii clasice, Enescu a arătat în același timp, în activitatea sa interpretativă, mai cu seamă ca dirijor, dragostea sa pentru creația muzicală națională, popularizînd-o atît în țară cît și peste hotare. De asemenea, după 23 august 1944, el a fost printre primii muzicieni români care au interpretat capodoperele muzicii sovietice, executînd printre altele, în primă audiție, Simfonia a 7-a a Leningradului de Șostacovici, și concertul pentru vioară de Haciaturian.

Ca membru fondator al Academiei Republicii Populare Române, unanim prețuit și stimat pentru multilaterala sa activitate artistică, Enescu a sprijinit ridicarea culturii noi a patriei noastre.

Ceea ce l-a înălțat în ochii tuturor pe George Enescu a fost dragostea fierbinte de patrie, pe care a cinstit-o printr-o muncă neobosită de peste jumătate de veac și căreia i-a dedicat ultimele sale gînduri. El a ridicat munca la rangul celei mai însemnate îndatoriri a artistului și a răspîndit prin creația și activitatea sa în lumea întreagă faima geniului artistic al poporului nostru, care și-a găsit în personalitatea lui un strălucit exponent al minunatelor sale aptitudini creatoare. Viața de muncă, modestia și probitatea profesională a lui George Enescu sînt și trebuie să fie pilduitoare pentru orice artist conștient de nobila sa misiune.

Creația lui George Enescu va străjui și mai departe înflorirea muzicii noastre, iar prețuirea contribuției sale la tezaurul universal al artei va crește fără încetare.

Figura sa luminoasă va trăi veșnic în inima poporului nostru.

In fața marelui dispărut ne înclinăm cu adîncă durere și cu hotărîrea de a duce mai departe moștenirea sa spirituală, servind astfel poporul nostru pe care George Enescu l-a iubit și slujit pînă în ultima clipă a vieții sale.

Prezidiul Academiei R.P.R., Uniunea Compozitorilor din R.P.R., Ministerul Culturii, Ministerul Invățămîntului, Direcția Generală a Radiodifuziunii, Uniunea Scriitorilor din R.P.R., Filarmonica de stat „George Enescu" din București, Conservatorul „Ciprian Porumbescu" din București, Teatrul de Operă și Balet al R.P.R.

VIRGIL GHEORGHIU

ENESCU OMUL, ARTISTUL

— Evocare —

ÎN CASA PĂRINTEASCĂ

E sfîrşitul verii. Pe fereastra deschisă, ca o notă de violoncel, o viespe coase aerul cu lumină, miere şi venin. Pe dealuri ard ruguri potolite de soare. Viaţa cîmpului secat de seceră, caută un deznodămînt. Muzicantul mai are numai cîteva zile de stat acasă. Masa de lucru cu partituri deschise, pianul şi vioara, creionul de însemnat temele alese din roiul bogat care îi zumzuie în urechi, îi fură ceasurile. Livada cu pomi roditori îl îmbie să vină, dar Enescu nu cunoaşte acum, cînd compune, un alt rămuriş decît al barelor de măsuri, al semnelor de legat şi al accentelor. Astfel aplecat deasupra mesei, Enescu e tot mai însingurat. Costache Enescu, înţelegător al misterului creaţiei, nu-l mai tulbură pe fiul său. Răsuceşte o ţigară şi tare ar avea poftă să mai sporovăiască cu Jorjîcă cel plin de duh. De cînd s-a convins cît e de preţios timpul pentru un artist, de cînd s-a învăţat cu telegramele primite din mai toate colţurile lumii, tatăl nu-şi mai sîcîie băiatul.

Dacă nu ar fi o rînduială a somnului pe lume, Enescu nu ar mai întrerupe niciodată munca lui. Răsar stele, şi Cracalia e împînzită de melodiile tînărului maestru. Acum, în melancolia cea de amurg, îşi permite o pauză. Se strecoară visător prin toate camerele care i-au cunoscut gînguRelile, ezitările paşilor, întîiele năzbîtii. Păpuşa cea leneşă nu mai doarme în ungher, şi nici în odaia de lîngă iatac nu mai zboară coltucele pe sus. Mamă-sa stă mai toată vremea la Mihăileni. Nu-l mai poate întovărăşi pe muzicant la Bucureşti, pentru că drumurile de fier o obosesc. Îi mai aude cuvintele din această vară, cînd a împlinit 20 de ani:

— Jorjîcă, mă uit la tine şi tot nu-mi vine a crede că eşti băiat mare. Ai rămas pentru mine tot Jorjîcă, cel cu vioara de şindrilă.... Eu te-oi urma cu gîndul peste tot unde te va purta norocul şi vei străluci prin arta ta...

Cu toate că la Mihăileni i-a plăcut straşnic în umbra grădinilor şi de-a lungul luncii Siretului, nicăieri parcă nu e ca aici, la Cracalia. Fiecare pas făcut pe iarbă, pe mirişte, îl înalţă, îi dă vigoare De-şi ridică privirea, dă cu ochii de biserica satului, la depărtare numai de cincizeci de metri de curte. Părăseşte odăile şi coboară spre fîntîna livezii, locul lui fa-

vorit. Întinerit, se întoarce la munca lui, la veşnicele portative. Acoperişul de tablă roşie al casei scînteiază în asfinţit...

PENTRU EL, MUZICA ERA O CERINŢĂ INTERIOARĂ

Îl ştim, mulţi din noi, de la concertele simfonice, de la şedinţele de muzică de cameră, de la concertele proprii. Creştetul leonin a crescut parcă în detrimentul corpului, subţiat, purificat. Aplecat tot spre instrumentele orchestrei, Enescu s-a mai încovoiat, iar piciorul pe care se sprijină cînd cîntă la violină se depărtează parcă de trup cînd merge. Aşi putea spune că acestea îi sînt singurele «diformări profesionale»! Poate că încovoierea, felul «adus» din spate cînd umblă e numai un mod de a se odihni, pentru că la pupitru dirijorul se îndreaptă dintr-o dată, ca un resort. Apare Enescu cel veşnic tînăr, olimpicul, dinamicul! Te întrebi cînd încep aplauzele, dacă încovoierea lui nu e un truc. Maestrul se apleacă respectuos. Fete tinere şi băieţi cu carneţele fug după muzician, în goană de autografe. Cînd e «încolţit» de aceşti nemiloşi melomani, Enescu e afabil şi răspunde solicitărilor. Apoi trece în cabina Ateneului, la pianul «Gaveau». Dar poate rămîne singur? Zeci de ochi curioşi îl pîndesc, zeci de muzicanţi vor un cuvînt, o încurajare, un sfat, un concurs, un ajutor. Enescu îi satisface pe toţi cu o egală bunăvoinţă. Se dăruie într-una. Cîntă, repetă, rememorează, aduce aminte şi altora care uită. S-a aşezat «muzica însăşi» la pianul «Gaveau». E îmbrăcat în veşnica lui haină lucioasă, neagră, neadaptată, deşi după atîta vreme, trupului său pietros, de om rustic. George Enescu mi-a vorbit odată de această haină la el acasă:

— N-aşi schimba-o cu alta pentru nimic în lume. Cu o haină te deprinzi ca şi cu un om.

Statornicie în toate. Celor mulţi, care nu ştiu să vadă dincolo de dunga pantalonilor şi tăietura gulerului, Enescu li se pare un om lipsit de eleganţă, ba chiar neglijent. Maestrul e îmbrăcat însă în «hainele eternităţii». I se armonizează perfect spiritului, firii sale ponderate şi calme. Dar cine ştie să vadă ideala păsuire a vestonului negru pe trupul viguros, tare ca stînca? Cine să priceapă că o croială la modă ar rupe echilibrul formei, tocmai prin faptul că ar fi ireproşabilă? În această haină neagră, austeră, îl văd pe Enescu turnat în bronzul lucitor peste secole, cu falduri multe ca o mare agitată... «Dacă Enescu n-ar cînta, s-ar stinge» — mi-a spus odată un doctor. „Probabil — susţinea omul de ştiinţă — muzicianul de geniu are o glandă specială care se nutreşte cu sunete în loc de extract de endocrine."

În adevăr, Enescu nu se poate opri din cîntat mai multă vreme. L-am observat odihnindu-se. Făcea impresia că participă la conversaţie. Se străduia să fie în nota generală a muzicanţilor. Totuşi, Enescu era departe de noi. Plutea peste cuvintele celorlalţi. Cum discuţia se prelungea, am remarcat un început de oboseală pe figura maestrului. *Nefiind muzică în preajma sa, maestrul se ofilea.* Citeam o îmbătrînire, un ton de cenuşă aşternîndu-se peste ochii atît de senini. Muzica era pentru el o cerinţă interioară; ca Eros cu Anteros, sufletul se micşora cînd celălalt lipsea. Revenirea la repetiţie a adus parcă un suspin de uşurare maestrului. Faţa lui se lumină, se coloră, ca şi cum un vin dumnezeesc circula prin sîngele nou. Ochii luceau cu o flacără tainică în mijlocul lor. De altfel George Enescu, prin felul cum întreţinea o discuţie, nu o alimenta niciodată cu digresiuni care să fi obligat la prelungiri. El rezuma totul la strictul necesar, economic, care nu lipsea din nici o manifestare a muzicianului.

BUNĂTATEA MAESTRULUI

Femeile nevoiaşe se iveau la garduri de cîte ori Enescu îşi făcea plimbarea prin Cracalia. Îi ştiau inima, cît de repede i se moaie la suferinţă. De peste zaplaz le întreba:

— Cum te numeşti dumneata? Femeia îşi rostea numele, se văicărea, spunînd că nu mai răzbeşte să potolească foamea copiilor ei. George Enescu nu sta mult la gînduri şi deschidea portofelul.

— Iaca, să dai de mîncare copiilor şi să le cumperi haine.

Prin unele gospodării sărmane nu aveau oamenii nici o ţandără de lemn ca să-şi aprindă focul. Enescu tocmea cîte o haraba, o trimetea la pădure să o umple cu lemne tăiate şi o dăruia oamenilor săraci care îl binecuvîntau.

Pe lîngă imensa lui bunătate, George Enescu era îngăduitor şi modest. Fereasă dumnezeu, nu ar fi făcut nazuri cînd cineva îl ruga să cînte. Poate că marea lui popularitate se datora în parte şi acestei dărnicii sufleteşti. Nici cu ţăranii nu era zgîrcit la cîntec. Oricine dorea să-l audă, era răsplătit, violonistul nerefuzînd pe iubitorul de muzică. Aşa s-a întîmplat şi prin 1914, într-o vară, pe cînd George Enescu se «odihnea lucrînd» la Cracalia.

Costache Enescu primeşte vizita învăţătorului şi a unui sătean. Din capul scărilor, îi întreabă, ca o bună gazdă, ce doresc.

— Am vrea, nu vă fie cu supărare, să-l auzim şi noi pe «domnişorul» Gheorghe cîntînd. Toată lumea îl ştie dar noi nu ne-am făcut încă nici o idee despre el, ia cuvîntul, învăţătorul. — Se spune că e cel mai mare muzicant al ţării.

Costache Enescu îi pofteşte în casă.

— Mă duc să-i spun lui Jorjîcă să vă cînte. Dacă e în apele lui, nu vă refuză.

Învăţătorul şi săteanul intră în casă, sfioşi. Enescu e la pian, cîntă cu o măestrie uluitoare. Ascultătorii se uită unul la altul, voind să spună din priviri:

— Da' ştii că e grozav?

Apoi vine rîndul viorii. Ţăranului îi joacă lacrimile în ochi. După piesele clasice, Enescu a cîntat dintr-o răsuflare — cum s-ar zice — o doină şi «Ciocîrlia». Ţăranului îi vine să zvîrle cu pălăria în pămînt, iar învăţătorului i se umflă pieptul de admiraţie şi fericire.

— Halal muzicant! Acu' zicem şi noi că e cel mai mare muzicant al ţării. Să ne trăieşti şi să ne duci fala pe la toate popoarele!

Tot astfel după cum cînta uşor cînd era solicitat, George Enescu se arăta popular şi la hora satului, de unde, sărbătoarea, n-ar fi lipsit nici în ruptul capului. Acolo venea lîngă lăutari şi le scria cîte un cînteç. Scripcarul îl citea cît putea, ori prindea după ce Enescu i-l încerca la vioară.

TOTDEAUNA ÎN SLUJBA POPORULUI

În anul 1916, George Enescu aleargă acolo unde sîngeră patria. Maestrul devine pur şi simplu muzicantul romîn dornic să-şi facă datoria artistică pe pămîntul strămoşilor săi. Geniul său muzical intră în slujba poporului. Face cauză comună cu artiştii patriei sale mult încercate şi intră ca modest executant în echipele de muzicanţi care alină suferinţele soldaţilor răniţi, întorşi de pe front. Cîntă fel de fel de melodii, acelor eroi cu floare de sînge pe piept. Era fericit să le stingă pentru o clipă durerea, el, medicul cu pansamente melodice. Cîntă de toate, de la sonata pretenţioasă ceru-

tă și gustată de meloman pînă la suspinul de inimă albastră dorit de bravul fecior de țăran. Îi tremură de multe ori arcușul cînd privește ochii mari de arșiță între cearceafuri albe. Soldatul ascultă ca dus și zîmbește prin visul suferinței. Parcă i se năzare cum se arată, prin sunete mîngîietoare, la capul patului tremurat de friguri, un sat în straie de sărbătoare și un zumzet de horă. E satul lui. Îl recunoaște. Buzele eroului murmură stins ca o rugăciune de mulțumire, șoaptă neauzită, maestrului trist că muzica lui nu-i poate alunga decît temporar chinul. Nici cînd bombele zepelinului amenințau Bucureștii, George Enescu nu întrerupea firul povestei fermecate a violinei sale. Pericolul aerian nu-l speria. O seninătate deplină îl ocrotea, o stăpînire a firii care influența pe toți cei care respirau în preajma muzicantului. Nu părăsea pe răniți nici cînd se dădea alarma.

Ca și titanul din Bonn, Enescu disprețuia războiul de agresiune, negare a civilizației. Dar cînd patria îți cere viața, energia, talentul, poate cineva șovăi? Sînt chemări puternice care depășesc și egoismul, și dragostea de viață. Cu atît mai adînci erau aceste porunci interioare la George Enescu, fiu de țăran. În urma lui, strămoși din strămoși păziseră ogorul patriei. Înțelegea și el că trebuie să-și ajute patria, pe cît putea. Vioara lui era ca și o armă, dar o armă binefăcătoare. Vindeca, anestezia, alina.

Între răniții grav de la spitalul Sf. Spiridon din Iași zăcea un muzicant. Delirul lui pricinuit de febră și de pierderea sîngelui durase multe zile. Ca prin vis, printre norii negri ai coșmarului de suferință, muzicantul erou distinge o șerpuire luminoasă, o cărare de raze. Cîntă Enescu. Muzicantul deschide ochii ca fiul din povestea populară și zîmbește vieții, parcă spunînd: «da' lung somn mai dormii!». E compozitorul Mihail Jora. În fiecare zi, ascultîndu-i basmul coardelor, Mihail Jora simte cum durerile îi sînt alinate, topite de cîntecul potolitor de vaer pămîntesc. Aceleași glasuri ale viorii maestrului sting suferința pictorului Luchian. Florile lui sonore le împarte cu amîndouă mîinile acestor eroi din spitalele Iașului. Apoi, zilele își reiau cursul normal. O trîmbiță clară sună în depărtări semnalul păcii. Enescu se întoarce la București, unde începe o mare serie de concerte.

VIOLONISTUL ENESCU

Temperamentul vulcanic al maestrului s-a strecurat prin multe filtre pînă a ajuns la forma și expresia de artă a cîntecului violonistic atît de subtil și pur. Educația muzicală a pus frînele cuvenite cabrărilor și elanului, lăsîndu-i însă libertatea de a-și manifesta firea pasionată, tumultuoasă.

Ceea ce ne impresiona ori de cîte ori George Enescu apărea la estradă, era calmul său neobișnuit... Era o liniște premergătoare revelației. Capul violonistului, de o frumusețe olimpică, stătea ușor înclinat pe vioară. Ochii rotiți discret o singură dată prin sală, se închideau ca la apropierea unei magii. Apoi brațul se ridica decis și incantația începea. Sunetele își pierdeau și ultimul lest material. Virtuozitatea, auxiliarele tehnice dispăreau. Un suflu misterios dicta melodia. Orice compozitor ar fi fost, maestrul îl tălmăcea în exactitatea inițială a sentimentului înscris în piesă. Bach — orgă și boltă gotică; Beethoven — dureros și uman; Mozart — pulbere feerică și vis jucăuș. Acompaniamentul pianului își pierdea orice importanță în asemenea culminații de farmec. Pianissimo, la George Enescu, era ca ecoul unui ecou. Umbră de sunet, ca nevăzuta urmă a unei lacrimi. Arcușul nu tremura însă. Curgea pe strună încet, egal, brațul potolindu-se în jos ca într-o deznădejde...

În privința repertoriului violonistic, ne punem întrebarea dacă există în lumea aceasta piesă pe care meastrul să n-o fi cîntat. Toate concertele clasice, romantice și moderne, sonatele, piesele lirice, au avut în Enescu un interpret inegalabil. Compozitorii erau fericiți cînd maestrul se oferea să le cînte în primă audiție lucrările. Concursul său era o chezășie a succesului, interpretarea perfecă salvînd de multe ori piesa executată, a cărei valoare era cîteodată dubioasă.

George Enescu era un violonist care punea accentul pe inteligența muzicală. Amănuntele, preciziunea, efectele, le lăsa întotdeauna pe planul al doilea, și dacă se putea exclude, numai pentru a salva muzicalitatea. Îmi amintesc că odată, un muzician făcea destul de acerbe observații asupra unui violonist. De față, George Enescu. I se reproșa inegalitatea, lipsa de ton, dar mai ales de acurateță sonoră. Maestrul căuta ocazia să spună și el un cuvînt. După avalanșa de defecte, din violonist nemai rămînînd nimic, Enescu intervine și îl reabilitează dintr-odată:

«Oricum a fost, important este că nu a uitat nimic și că linia generală s-a menținut la un nivel onorabil. Ideile au fost clar exprimate. E un merit».

Față de camarazii săi de arcuș, George Enescu nu-și precupețea îngăduința. Se mulțumea cu puțin. Într-o seară întreagă de greșeli, o singură piesă bine cîntată răscumpăra în fața lui un talent și o carieră.

. . . . . .

O viață dintr-o bucată. Fără mister. Muncă încordată, continuă. A trăit despărțit de intrigi muzicale, de crize de orgoliu și avînturi sterile. Dragostea lui pentru patrie, pentru popor, ni-l pune în adevărata lui lumină de artist-cetățean. În George Enescu natura a epuizat toate darurile. Dirijor neîntrecut, critic cu păreri utile, profesor cu vederi largi, pianist care putea reduce dintr-odată la clavir o partitură de orchestră, violonist de nedepășită muzicalitate, compozitor cu veșnice preocupări evolutive, iată diadema de merit a genialului Enescu. După Eminescu și Creangă, este al treilea far reprezentativ al artei romînești, al sufletului popular.

CICERONE THEODORESCU

DE VEGHE

I

Mari şi scumpe căpetenii,
Oameni simpli, oameni torţă,
Urne sacre şi vedenii,
Daţi-ne lumină, forţă,
Ocrotire, — bune genii...

...E, pe lume,- o zburătoare!
Iese-n drum la fiecare:
La copil, la omul mare,
La bătrîni şi la fecioare,
Iese-n drum şi vine mută
Neclintită, nevăzută...
Rău e cînd s-aşează, rău,
Strajă umărului tău!

E pe munţi, pe văi, pe uliţi.
Brazii toţi ar lua-o-n suliţi.

Laţuri îi întinde vîntul.
Stă de veghe tot pămîntul.

Omul, focul, cremenea,
N-o răzbi-o, nimenea?

...Ţi se ploconeşte-n prag.
Cine-i, nu se dă-n vileag.
Nu vrea, ducă-se-n pustie,
Nici prin gînd să-ţi treacă ţie,
Nici prietenii să ştie...

Vrea să n-o ştii. Vrea să pieri
Singur, slab, fără puteri.

Umbră ţi-e, nu ştii că-i umbră.
Stă la pîndă, stă-n răspînte.
Umblă şi nu vezi cînd umblă
Noaptea, ghiara să-ţi împlînte.

Cînd e ziuă, ce mieroasă
— Şarpe-n sîn la cine-o lasă —
Vrea în casă
Vrea la masă...
Nu mai mult, o clipă numa:
Peste inimi — dă ca bruma,
Peste flori — dă ca zăpada,
Peste tot ea-şi are nada,
Şi din toate-şi cere partea,
Moartea, peste tot — ca moartea...

...Eşti cumva-ntre căpetenii
Sau eşti geniu între genii?
Eşti cumva — şi-o mai cunoşti —
Căpetenie de oşti?

Ai adus pe lume oare
Suferinzilor un semn,
Leacuri pentru vindecare,
Drumuri de curaj şi-ndemn?

Din mulţime, dintre noi,
Eşti erou între eroi?
Şi nu oase omeneşti,
Paloş al dreptăţii eşti?

De-ai scos robii din osîndă
Şi popoare la izbîndă,
Şi nimic nu te-nspăimîntă
Ba plăteşti — şi cu dobîndă —
Ea te-adulmecă, la pîndă,
Mài cu sete, mài flămîndă.

De-ai învins-o-n bătălie,
Nu te uită dintr-o mie.
De-ai învins-o, piept la piept,
Nu te mai atacă drept.
Nu mai stă să-ţi spună: „Vin...“
Vine numa, din senin,
Ochi blajin,
Braţ asasin,
N-ai cînd scoate un suspin;
Vine, zici că-i un copil,
Lin, din spate; pas tiptil;
„Ia ghici“ parcă
Te încearcă...
Nu ghiceşti, nu ştii că-i ea,
Cînd vederile îţi ia,
Cînd pe ochi de-odată-ţi pune
Meşteră la-nşelăciune,
Palme calde, moi şi bune,
Noaptea lor de catifea —

Şi cînd totu-ai spune că
— Totul — că alunecă
Totul, că se-ntunecă...

II

Dar cum frunza pomului
O învie anotimpul,
Fapta, fapta omului,
Bate moartea, bate timpul.

Oricît ni-i de grea-ntîlnirea,
Pună-şi moartea orice mască,
Fapta noastră şi-amintirea
Veacuri, pot să dăinuiască!

Mari şi scumpe căpetenii,
Oameni simpli, oameni-torţă,
Necuprinse, bune genii,
Lasă-n noi lumină, forţă,
Moştenirea lor dintîi
E-o ideie-căpătîi:
...Nu-i stăm morţii sub călcîi!

Pentru viaţă să te lupţi;
Să-i răzbuni pe cei căzuţi;
Moartea s-o apuci de piept,
E răspunsul cel mai drept.

Şi-i o veghe uriaşe;
Veghea din laboratoare
Veghea muncilor pălmaşe
Veghea lumii muncitoare...
Veghe e şi legămînt
Tot ce-i viaţă pe pămînt.

Fie moartea de-orice soi
Din pămînt, din nori, din frunză,
Ochi în ochi, nu da-napoi,
N-o lăsa să te pătrunză.

Bob cu bob, în arătură,
Fir cu fir, în ţesătură,
Apără-l de-a ei putere
Cînd ţi-l fură,
Cînd ţi-l cere!

Licărul cel mai gingaş —
Viaţă e?... Să nu i-l laşi.

Forţei noastre ne-ndeajunse
Se destăinuie acum
Energiile ascunse,
Ajutîndu-ne, în drum.

Omul, c-o descoperire
Face, dintr-un vis, unealtă.
Ce părea o-nchipuire
Naşte-o eră din cealaltă.

Uragane, din uraniu,
Se-mblînzesc la om în craniu.
Spaime-n cuşca din atom
Vin, supuse, după om.

Suferinţei, cît de mare,
Viaţa-i dă semn după semn:
Leacuri pentru vindecare,
Drumuri de curaj şi-ndemn.

Vracii marilor dezastre,
Stîlpii lumii care moare,
Pot s-asvîrle lumii noastre
Tunetele călătoare,

Putregaiul să sclipească
Pot să-l facă — înc-o zi. —
Mugurul e dat să crească
Muguri chiar dac-or pieri.

Dacă de popoare-ntregi
Viaţa ai visat să-ţi legi,
Să tragi omul la liman,
Să-i fii scut, să-i fii oştean,

Poţi lovi acuma faima
Răutăţii şi prostia;
Poţi trezi în fiare spaima
Iar în oameni, omenia;

Poţi să-ncui moartea-ntr-o carte,
Într-un sèr, într-o statue,
În furnal — pînă va arde
Ca o flacără verzue;

Poţi găsi un cîntec nou
Care-nconjurînd pămîntul
Duce, dup-al lui ecou,
Omul, valul, norul, vîntul...

In tristeţi de mîntuială
Despre rai, despre infern
Şi-ostenind, cu îndoială.
Pentr-un „dincolo" etern,

N-om mai aşepta să vie
Vechii vremii colţi de lup
Care trupul ni-l sfîşie —
Care inima ne-o rup...

Tot ce nu ştii— e-o sentinţă
De pierzare-n nefiinţă:
Viu te-arunci, cu tot ce nu ştii,
Pasăre-n bătaia puştii...

Măcinărilor deşarte
Dreaptă să le-nalţi în faţă
— Peste spaima lor de moarte —
Neclintirea ta semeaţă.

Treaz să fii, de-i noapte, zi,
Fără preget, treaz să fii!
Şi vom prinde moartea-n uliţi,
Pusă-n lanţuri, dusă-n suliţi,
Pas cu pas — e cu putinţă, —
Smulge-ne-om de nefiinţă!

Moartea orice chip să-şi ia,
Ochii ţintă după ea...

Numai suliţi o aşteaptă,
Faptă vie, numai faptă.
N-are să mai dea tîrcoale...
I-om ieşi mereu în cale!

Şi-om isbi-o, cu-o secure,
De-un copac, într-o pădure:
Şi-o vom ţintui de-aripă;
Şi-o vom auzi cum ţipă
Ţipătul fără putere
Cel pe care, ea, ni-l cere...

O vom prinde: colo-n rîu,
Colo-n lanuri, colo-n grîu,
Mărunţită, blestemată,
Fără tihnă şi popas,
Pas cu pas împuţinată,
Urmărită pas cu pas.

Noul timp — o să ne-nveţe
Viaţa fără bătrîneţe.
...Viaţa noastră — o s-ajungă
Doar o tinereţe lungă!

Omului de azi — sub haină,
Sub tunică, ori sub zeghe —
Nu-i mai bate spaima veche,
Ci nădejdea lui, de taină,
Legămîntul lui, de veghe:

...Mari și scumpe căpetenii,
Genii bune și eroi!
N-or să se mai scurgă veacuri,
— Veacuri? Nici măcar decenii —
Și-om urca mai nalte praguri,
Și-om avea mai bune leacuri,
Și veți fi mai mult cu noi!

Martie, 1953.

P/544732

MARIA BANUȘ

DA-

Nu cred în soare fără umbre,
Nu cred în roze fără spini.
Cunosc puterea feței sumbre
Din fața veșnicei lumini.

Cunosc jungherul despărțirii
Și clipa ce se stinge-n hău.
Un strop din marea zămislirii,
Eu știu de bine și de rău,

De frumusețea-nrourată
Și de uscatul morții praf.
M-a însemnat nevinovata
Natură cu mărețu-i jaf.

Nimic din ce e dor și zbucium
Vieții mele nu-i străin.
Își sună tînguiosul bucium
Țărîna grea ce naște-n chin.

Și dacă sunetu-i se pierde
În cîntul vast, copleșitor,
Și valea mea e pururi verde,
Sub cer, prin vreme, schimbător,

Și-albine dănțuie în soare,
Și flori de purpur se deschid,
Și nu-i ruina morții-n stare
Să-mi tăinuie, cu-n hîrb de zid,

Adîncul peisaj ce-și cerne
Păienjenișul lui de vis,
E că sub pașii mei se-așterne
Temeinic arc peste abis,

E că te simt în juru-mi, mare
De vieți. O, frații, frații mei...
Talaz al lumii creatoare
Cu tine, peste timp, mă iei.

În tine-s azi, în tine mîine,
Și ce-i viață-n viața mea
Va înflori și va rămîne,
Mai fragedă de cum era.

Iubim... Luptăm. Creăm o lume.
Și nimeni astfel n-a iubit.
Dar cum să dai un chip și-un nume
Iubirilor ce n-au mijit?

Iubi-vor mai frumos, mai darnic
Alți comuniști, de peste veac,
Dar noi am pus, pe-un timp amarnic,
Răsad iubirii-n stei sărac.

Afla-vor vieții prețuri rare
Vor pîrjoli ce-a fost urît.
Noi mai puține știm. Dar care
Din prețuri nu-l plătim oricît?

Lucrăm, visăm dumbrăvi vrăjite.
Vrem pace. De ne-or da război,
Ne-om pune platoșe călite
Și-om bea și sînge și noroi.

Și lup pot să mă fac, și cîine.
Să mușc, să mă strecor pe brînci,
Ca-ntregi să-mi fie, azi și mîine
Și-n veci, iubirile-mi adînci.

Și dac-ar fi să pier în valul
Furtunii și să zac pe prund —
Să spun că n-aș goli pocalul
Amărăciunii pînă-n fund?

Amar, de două ori amar e,
Frumoasă lume, să te las,
Cînd știu fierbintea-ți sărutare
Și cîtă dragoste-a rămas.

Cu scrîșnet voi pleca, iubito,
Neîmpăcat și împăcat
Că datoria-am săvîrșit-o
Și-n fața ta rămîn curat.

Ci tu s-ajungi înfloritoare,
Cum nici gîndim și n-am gîndit,
Tu, stea a clasei proletare,
Mărgăritar din răni ivit.

. . . . . .

Tăgăduiesc dar suferința
În larg, nețărmuritul Da,
Cum își tăgăduie sămînța
O floare care rod va da.

De geme clipa-mi cînd se-ncheie
Și se prelinge stinsă-n hău,
Ea și mai aprigă scînteie
Și cîntă, viață,-n sînul tău.

MIHAI BENIUC

HADA LUI VÎRNAV

Mergem în rai, ziceau sătenii cînd se duceau la hada lui Vîrnav. Hăzi le spune la pămînturile de pe țărmurile scăldate de rîu și înecate pe vreme de puhoaie, mai cu samă toamna și primăvara. Hada lui Vîrnav împreună cu ale altora era cuprinsă de un cot al rîului de la gura nouă a văii prăvălită din codri pînă la gura văii cea bătrînă, unde gîrla de munte se vărsase mai jos în rîu, în vremile dinainte. De la gura cea nouă pînă la cea veche se întindea un braț al gîrlei mort, pe nume de Valea starpă, așa că rîul îmbrățișa pămîntul lui Vîrnav ca un arc, a' cărui coardă destinsă era Valea starpă. De ce le ziceau sătenii rai acestor hăzi, nu mi-am dat eu bine sama în anii prunciei, în luzia mea, căci îngeri nu erau pe-acolo să le străjuiască cu săbii de foc, nici dumnezeu nu rătăcea printre bălăriile sălbatice. Numai bătrînul Vîrnav, cu mustața lui groasă și căruntă și cu plete lungi cum nu se mai poartă azi robotea pe-acolo iarna-vara. Atît pămînt avea și el. Dar îl drăgălea, cum își drăgălește mama pruncul. Îl întărea să nu i-l fure rîul cu apele lui tulburi cînd venea mare; mai tîrșea părțile năpădite de holingar și stufăriș; mai desțelenea o bucată și o sămăna cu pepeni ori cu porumb. Apoi cînd totul era gata, grîul ca peria și negru de verde, porumbul bun de sapa întîia, pepenii și lubenițele răsărite, cartofii înfrunziți, venea deodată apa de la munte și spăla tot, de rămînea pămîntul ca-n palmă. Deasupra vălmășagului de apă galbănă și groasă se vedeau doar sălciile ca niște femei bocind despletite, plopii arătînd cu vîrful către cerul învolburat și nuelele biciuind cu mînie vînzoleala valurilor. Cînd apele se trăgeau în matcă, rămînea pe urma lor noroi negru, trunchiuri de copaci, stîrvuri de animale și ici-colo ochiuri de apă cu pești ce n-au izbutit să fugă la timp cu grosul prăpădeniei de valuri.

Odată pe Vîrnav l-au prins apele în hada lui și a rămas trei săptămîni pe dîmbul ce se înalță în cotul rîului. De-acolo trecea el înotînd pînă peste Valea starpă, unde-l aștepta nevasta cu pîne, slănină și ceapă într-un sac. Cu sacul în dinți, Vîrnav se întorcea îndărăt pe dîmbul lui, căci era cu niște săpători acolo, bărbați și femei, prinși pe neașteptate de năvala rîului, în timp ce lucrau la niște pămînturi vecine, căci lîngă hada lui Vîrnav mai aveau niște oameni, de peste apă, din alt sat, o șirincă de pămînt. Săpătorii erau străini de la munte, iar cei ce-i băgase la lucru îi lăsaseră în plata domnului, crezînd pe semne că i-o fi mînat apa.

— Blăstămat loc, a zis atunci către Vîrnav unul din săpători. De ce nu-l lași năpustului, bace Vîrnave?

— Da' ce să mînc?— l-a întrebat Vîrnav pe săpător. Pe tine să te mînc? Atîta am și eu, pămîntul ăsta din moși-strămoși.

— Dacă vine apa și-ți ia sămănătura, ce folos? — mai zise omul, cam fără poftă, căci Vîrnav îl privise așa de ascuțit încît săpătorul a simțit ca niște colți de cîne ochii bătrînului, gata să-l îmbuce.

— Încă doi-trei ani și-l scot eu din ghiarele apei. Îl întăresc eu cu pinteni și fac rîului scurgere să nu mai umble ca potaia turbată. Încă doi-trei ani...—repeta Vîrnav, ca pentru sine. Așa zicea el de mulți ani, dar apa tot venea și-i mătura primăvara sămănăturile și răsadurile, vara grîul înspicat, toamna cucuruzul copt gata. Dar Vîrnav nu se lăsa, o lua de la început, cu o încăpățînare de bivol ce'l mpinge cu coarnele în poalele unei rîpe. Cînd se nemerea de nu venea apa mare, atunci avea o roadă cum nu mai avea nimeni, grîul ca mazărea, porumbul înalt de se pierdeau caii prin el și nu se vedea căciula călărețului, bostani cît banița, pepeni ca purceii înțărcați și cartofi, și castraveți, și fasole pînă-i lumea! D-apoi lemne cîte scotea Vîrnav din hada sa! Căci toată iarna tăia la ele. Ici colo, ieșite pe jumătate din pămînt, erau niște trunchiuri uriașe de ulmi „rămași de la potop" —zicea Vîrnav—, groși cum nu cresc astăzi ulmii și lungi de ai fi zis că-s plopi. Miezul lor era vînăt ca porumbele brumate și tare ca osul. Din acești ulmi cioplea Vîrnav stîlpi, lozdoabe și grinzi; sălciile și plopii erau buni pentru coveți, albii, jghiaburi; arinii pentru linguri; salcîmul, cu lemnul lui galben ca ceara și tare ca cremenea, la ce nu-i bun ca lemn de lucru? Iar salcîmi, pănari, cum le spune la noi în sat, avea Vîrnav o pădure întreagă. Apoi nuc, apoi frasin, ca să nu mai vorbim de toate uscăturile bune de foc.

Căci în afară de pămîntul desțelenit, hada lui Vîrnav cuprindea multă pădure, bălării și sălbătăcie de huciș și hățiș. Ce nu era acolo? Un crîng de tufe de alun, un sfat de sălcii scorburoase aplecate pe un tău, pîlcuri de plopi groși ca roata carului și înalți de trebuia să-ți sprijini căciula în ceafă cînd te uitai spre vîrfurile lor. Ici un prun, colo niște nuci crescuți din nucile pierdute de ciori, dincolo un cireș pripășit de cine știe unde, duzi, meri pădureți, tufișuri de mure și de smeură sălbatecă, trestii foșnind la orice adiere de vînt, papură pe locuri mocirloase, piceuci cu floarea galbenă și stuhărie, și buruienari, și curpeni, și lăurușcă împletită prin crengile arborilor, de și fulgerul s-ar fi rătăcit prin atîta încîlceală. Apoi vietățile? Cuiburi de granguri, de privighetoare, ciocănitori, cufundari cu pene verzi trecînd peste apă repede ca suveica, fazani, cocostîrci, rațe sălbatice, păturnici, găinuși, pitpalaci. În așa bogăție nu se putea să nu-și cate adăpost și feara prădalnică. Numai eu am numărat vreo douăzeci și șase de vizuini de vulpe. Erau arici pentru șerpii ce alunecau printre buruieni, uli și ereți, pentru șoareci, pentru hîrciogi, pentru iepuri, pentru porumbii sălbatici, iar pentru peștii din dălbinele rîului erau vidre.

Căci pe acele vremuri era pește, nu glumă, în rîul nostru, pînă au venit cu grenade din războiul întîi și al doilea și cu dinamită de la baia de peatră și au lăsat apa săracă și pustie de vietăți.

La hada lui Vîrnav ne plăcea nouă să mergem la pescuit. Cînd ne duceam ca hăinari cu bătrînul Brebu, cu Buha, zis Vîlva apei, cu Hodobanu, toți pescari unu și unu, treaba noastră era să furăm porumb și să-l frigem pentru pescari și pentru noi, de bună samă. Treaba aceasta o făceam noi pe tot firul apei în jos, din loc în loc, pînă la Vadul Vidrei, aproape de Podul Bîrsanilor, unde pescarii eșeau și împărțeau peștele.

Acolo, pe pietrele spălate de apă, albe, sure, negre, roșii și galbene, cu scăpărări de argint cînd soarele se lăsa în jos de să-l ajungi cu mîna, mare cît o căldare uriașă de aramă și roșu ca fierul cînd începe a se stinge după ce

l-ai ținut în foc, eșeau și pescarii, zgribuliți, vineți, clănțănind din dinți. Din traistele golite, pietrișul se umplea deodată de somni negri și mustăcioși, de cleni grași, de scobari argintii, de șărani galbeni, de costăși cu ferestrău pe spinare, de mrene lungi, de lini, mieuni și latițe. Tot țărmul părea plin de scule de aur și argint; cîte un pește mai dădea din coadă, alții săreau în sus și cădeau pe pietriș, iar alții căscau numai din gură, dar cei mai mulți stăteau liniștiți, cu ochii stinși în apusul cu răsfrîngeri sîngerii. Fiecare pescar făcea atîtea grămezi de pește cîți erau la număr cu el împreună rudașii ce goniseră și răscoliseră peștii din coptei; apoi unul se întorcea cu fața către soare și spunea a cui e grămada pe care punea bătrînul Brebu degetul. Peștii mari, care nu încăpeau în străiți, nu se împărțeau. Erau ai aceluia ce a avut norocul să-i prindă. Hăinarii căpătau, de la pescarii ale căror haine le-au cărat, atît cît se îndura fiecare. Brebu îți dădea de-o cină bună, să ajungă la cinci-șase oameni. Buha alegea pe cei mai mici, care începeau de-acuma să se moaie. Iar alții îți dădeau niște hoarje bune numai pentru mîță. Și fiecare pleca mulțumit, cînd se învăluia ziua cu noaptea și iarba cîmpului se umplea de rouă, iar pe drumurile satului, prin pulberea ce se așeza, mai trecea mugind vre-o vacă ori vre-un viței rătăcit de ciurdă și venea acasă, bătînd din coadă.

★

La hada lui Vîrnav mergeam noi și singuri, să pescuim cu undițe ori să căutăm ouă de rață sălbatecă și cuiburi de păsări. Dacă nu umblam să furăm și ne țineam numai de-ale noastre, bătrînul Vîrnav ne aduna pe lîngă el la foc și ne povestea, ori ne dădea chiar el, vara, cîte un pepene ori lubeniță. — Numai să nu vă prind că furați. Că nu este nimic mai urît ca lotria — zicea bătrînul Vîrnav.

—Da' buni pepeni ai, bace Vîrnave, ziceam noi sorbind zeama dulce din jumătățile de pepeni.

— Șterge-te pe nări, că ești plin de sămințe, răspundea el, răsucindu-și mustața groasă și căruntă și trecîndu-și mîna pe fruntea albă și înaltă.

Moș Vîrnav își cocea singur cartofi în spuză, își frigea slănină în frigare și o storcea fierbinte pe pîinea neagră, dîndu-ne și nouă cîte o bucată. Cîteodată găsea ciuperci și punîndu-le cu fundul pălăriei în jos le frigea pe jar de curpeni, sărîndu-le pe dinăuntru. Ne lăsa să frigem la focul lui și peștii noștri, dar nu primea să mînce din ei pentru nimic în lume.

Tare mult îi plăcea să ne povestească. Iar dacă nu avea cui povesti, stătea de vorbă cu mierlele, cu gaițele și cu plopii cei foșnitori, fie vînt, fie hodină în aer. Odată l-am auzit vorbind cu rîul, tocmai cînd dobora o salcă bătrînă, așa pe jumătate, ca să rămînă prinsă de țărm, iar cu crengile picate în apă, spre domolirea și îmblînzirea valurilor.

— Stai blînd, stai blînd, rîul moșului, că-ți dă moșul ție mladă fragedă și frunză verde, să te saturi. De ce să muști tu din pămîntul meu, că doară nu ți-a făcut nimica? Mușcă din pietriș, mînce-te binele, nu mușca tu din truda omului, că nu ți-a făcut ție omul nimic. Stai blînd, stai blînd, dragul moșului.

Cu noi nu vorbea așa bătrînul.

— Mă prunci, de n-aș sta eu aicea strajă, ne-ar mînca șerpele acesta pămînturile, zicea bătrînul arătînd cu capul către apă. Că după asta umblă nesătulul, să roadă țărmul, să-și taie drum mai scurt de-aici pe sub dîmb. Dacă nu făceam pintenul acesta de piatră aci la colțul dîmbului, de mult își tăia el drum și dîmbul de mult era mîncat. Așa, l-am vrăjit de ceea altă

parte, către celălalt țărm. Vezi-l ce ocol face? Se teme de pinten ca dracul de cruce. Uite ce pietriș a lăsat de partea asta și uite cum se bagă ca un dușman în celelalte pământuri. Știți voi cîte cubice de piatră am pus eu aici? Nu știți. Atîtea cîte trebuie să pui fundament la 20 de căși. Dar eu nu mă las cu atîta. Întăresc arinii, plopii, sălciile. Răsădesc pănari, salcîmi de aieștea cum le zice acum. Bat tuzuci și împletesc gard de răchită. Unde-i țărmul înalt și unde buie blestematul pieptiș, mai dobor un plop, o salcă. Numai eu știu cîtă zotocoală, cît necaz am cu apa asta. De patruzeci de ani mă lupt cu ea și încă n-am gătat. Da'o învîng eu sireaca — zicea moș Vîrnav scuturînd dîrz din cap și strîngînd buzele a încrîncenare.

Lupta asta bătrînul Vîrnav o întrerupsese odată pe opt ani. Nu că făcuse pace cu apa, dar luase și el drumul către America, după ce în anul 1910 un vifor îi descoperise casa și se îndatorase la bancă pînă în grumaz. A venit după războiul întîi, dar tot sărac, după cît se spunea și se vedea, căci iar începuse lupta cu apa. Mai întărea țărmurile, mai punea un salcîm, mai curăța, ca să crească drept, un arin, mai desțelenea un petec de pămînt. Bătrînul Vîrnav credea în lupta lui ca un ostaș ce nu se dă bătut nici mort. Avea biruințI, dar și înfrîngeri. El se socotea însă biruitor, căci împiedicase apa să treacă pe unde voia, silind-o să facă un ocol. Mai credea bătrînul Vîrnav că hada lui are să-l scape de datorii. Intr-o vreme s-a înțeles cu niște negustori să le vîndă plopi pentru chibrituri. S-a ales și fără plopi și fără bani, și cu un proces ce nu se mai isprăvea. Procesul a crescut datoriile lui moș Vîrnav.Acum, în afară de apă bătrînul se lupta și cu avocații. Dinaceastă pricină se certase și cu familia. Un fecior de-al lui era plecat pe lume. „S-a pierdut pîn străini"—zicea bătrînul. Învățase la școală, ajunsese pînă la universitate, plecase în străinătate, de unde nu s-ar mai fi întors. Unii spuneau că ar fi la închisoare, — ceea ce pe urmă s-a și adeverit. Făcuse politică, cu comuniștii. De la acesta moș Vîrnav nu aștepta nimic. Alt fecior i se făcuse muncitor la telefoane, de se suia cu mîțe de fier la picioare sus, pe stîlpii de telegraf. Acesta nu prea voia să audă de pămînt. Mai rămăsese o fată. Dar ce să aștepți de la o fată? Pînă la urmă și fata s-a măritat cu un lăcătuș. Asta l-a omărît pe bătrîn și nu mai venea cu săptămînile acasă din hadă. Dar cu toate necazurile, el trăgea nădejde că barem „telefonistul" are să se întoarcă la pămînt, să-l iee el, așa întărit împotriva apei, și rodnic cum nu mai era altul în tot hotarul satului.

Pînă una alta, însă, au venit să-i ceară pămînt sătenii de peste apă. Lotrii aceia din Vinarsari, niște bețivi, niște cuțitari de care te mirai că-i rabdă pămîntul de blestemați ce erau!

— Pămîntul nostru aproape că l-a mîncat apa. Mai avem numai niște șirinci, niște fleanduri care se huluie una după alta. Dumneata ești de vină că ai întărit țărmul drept. Trebuia să lași apa să facă ce știe ea, așa cum a lăsat-o dumnezeu. Să ne lași să măsurăm pămînt dincoace, că de nu, noi tot ne băgăm cu plugul aici la toamnă.

— Aici rămîn oasele voastre, că și eu mă bag în voi cu săcurea! — le-a spus bătrînul Vîrnav cu ochii scăpărători și cu mîna pe muchea săcurii.

Străinii au plecat. S-au dat în judecată. Alți avocați. Altă cheltuială. Dar pînă la urmă bătrînul Vîrnav a cîștigat, el și cu un nepot al său, feciorul lui Novac Pumn de Cheatră, fratele mai mare al lui Vîrnav. Pe Pumn de Cheatră îl doborîseră tot oamenii de peste apă și tot pentru pămînt. Aceia însă de mult au putrezit prin temniți. Aceștia de acum erau nepoții și umblau să-și facă dreptate pe calea legii. Au pierdut. Iarăși s-au întors la bătrînul Vîrnav.

— Măi oameni de omenie! le-a grăit bătrînul, aţi auzit şi voi care-i legea. Cît mai aveţi atîta pămînt la voi cît să-şi facă un iepure cuib, n-aveţi ce căuta dincoace. Pămîntul vostru nu-i aici, că l-a dus apa, peste graniţă, în altă ţară, cum a zis şi advocatul. Nu mai umblaţi după bai. Că doară nu-i al vostru pămîntul pînă în fundul iadului. Ştiţi şi voi la cîtă afunzime aveţi dreptul. Pămîntul de la mine e adus de cine ştie unde, de la izvoarele rîului. Eu vă spun cu binele, fiţi oameni blînzi, staţi pe pace. Cînd o veni vremea, treceţi dincoace şi vă măsuraţi pămînt. Cine-i de vină că n-aţi întărit şi voi ţărmurele vostru. Acuma aşteptaţi.

— Aşteptăm de douăzecişicinci de ani.

— Pînă cînd mîncă apa tot pămînt. Că după cum văd că şi voi o ajutaţi. Nu vă văd eu cum doborîţi singuri ţărmul? Ş-apoi nu de pămînt vi-i vouă, că aveţi destul. Nu vă ştiu? Dar vi-i lăcomie pe lemn!

— Nu mai aşteptăm. La primăvară, vrei nu vrei, moşule, ne băgăm cu plugul în pămînt,a zis unul mai tînăr. Şi străinii iar au plecat. Dar n-au mai aşteptat pînă primăvara. Să vedeţi ce s-a întîmplat. Era toamna, pe la începutul lui noiembrie.

Raiul era ca pustiu. Se umpluse de apă Valea starpă, venea tot mai tulbure rîul, începuseră ploile şi vîntul şuiera prin nuielele de răchită şi de salcie. Numai bătrînul Vîrnav mai stăruia ca un Adam fără Evă în acest rai răvăşit de toamnă. Umbla cu săcurea printre copacii bătrîni, se oprea în dreptul cîte unuia, îi spunea ceva, apoi pleca mai departe, ca dacă ar fi căutat pomul atot-ştiinţei. Grija lui cea mai mare era însă ţărmul apei. Se ducea de-a lungul lui şi se uita să descopere pe unde încearcă bătrînul „şerpe“ să-şi găsească un locşor să pătrundă în rai ori barem să-şi împlînte un colţ în ţărmul de lut galben şi sfărîmicios. Ici colo dormeau de sute ori de mii de ani sub lut ulmi ce nu mai cresc acuma, negrii-vineţi la miez, cum e cărbunele. Ştia moş Vîrnav că apa va trece peste locurile mai joase, dar asta numai spre binele pămîntului putea fi, căci se mai astupau hîrtoapele cu nămol şi se îngrăşa hada, iar apa pleca cum venise.

El, ţărmul în alt fel se temea să nu fie lovit şi acolo îşi ţinea ochiul treaz. Cînd găsea un loc unde i se părea că vicleanul de şarpe începe să roadă, ochia pe cel mai apropiat plop, ori arin, pe cel mai mare şi mai crenguros, şi începea să-i grăiască:

— Feciorul tatii, ţi-a sunat şi ţie ceasul să cazi pentru pămîntul nostru. Nu te teme, că am eu grijă să-ţi rămînă o parte de miez vie, ca la primăvară să poţi înfrunzi. Pînă atunci luptă-te cu apa şi biciueşte-o cu fiecare crenguţă a ta şi împiedic-o cu pieptul tău zdravăn, că umblă să ne sape la temelie, să vă smulgă vatra de sub voi. Şi bătrînul scuipa în palme şi lua securea de capătul codorîştii.

Tocmai se apucase să doboare un arin înalt şi drept ca lumînarea, cu mîndreţe de rămuriş rotat.

La început arinul se ţinu nemişcat, dar cu cît zburau din el aşchiile şi fierul se apropia de miez, îl cuprinse frica şi la fiecare lovitură se cutremura pînă în vîrf. Crengile se clătinau izbindu-se unele de altele, de parcă ar fi spus, de cîte ori lovea din nou săcurea: „Nu vreau să mor, nu vreau să mor!“ Dar săcurea rupea fără milă din miezul roşcovan cu anii cercuiţi în el şi din cînd în cînd întregul copac gemea, crăpînd încet sub greutatea tot mai mare din partea potrivnică izbiturilor de săcure. Bătrînul Vîrnav ridica în aer săcurea apoi o lăsa din nou cu greutate în tăietură şi icnea scurt el însuşi.

După o bucată de timp, Vîrnav bătrînul se opri din tăiat, propti săcurea de un butuc, îşi luă cuşma din cap şi-şi şterse fruntea de sudoare.

Vîntul rece și ploaia care mizguia îi răcoriră fruntea înfierbîntată. Dar ca să nu răcească, își puse iar cușma pe cap și cojocul în spinare și se așează pe butuc, să mai răsufle. Acuma bägă de samă că obielele în opincile-i de cauciuc se udaseră de-a binelea și simți umezeală la picioare. O țarcă se așează pe arin și cîrîi des, așa ca atunci cînd se zice că vestește oaspeți la casă. Vîrnav nici n-o bägă în samă. Era tăcere. Numai rîul se auzea vîjîind aspru din valuri: „Vine apa mare" — cugetă bătrînul Vîrnav. Ploaia începu să răpăie pe frunză. Lui Vîrnav i se păru că aude rîul șurșuind și mai tare, așa ca dacă ar fi trecut cineva cu mare greutate prin vad. „Vine apa mare" — își zise Vîrnav și se gîndi că ar fi bine să doboare mai repede arinul și să se grăbească acasă, ca să nu-l prindă apele aici, ca pe vremuri. Pe atunci era tînăr, nu-i păsa de nimic. Acum era bătrîn și singur.

Deodată tresări. I se păru că aude pași. Întoarse capul cătră partea unde era vadul. Simți că i se strînge tot sîngele la inimă.

Trei oameni veneau cătră el, cu topoarele susbuoară, uzi pînă la brîu de apa gălbuie a rîului. Vru să pună mîna pe săcure, dar se opri.

Cei trei se apropiau. Li se auzeau pașii; apa mustea sub opincile lor de cauciuc.

— Bun lucru, zise scurt unul din cei trei, oprindu-se. Era feciorul care spusese că vine la primăvară. Și pe ceilalți Vîrnav îi cunoștea, erau nepoții ucigașilor lui Pumn de Cheatră, fratele lui Vîrnav.

— Mulțam dumneavoastră, răspunse Vîrnav, întinzînd liniștit mîna după săcure. — Dar cu ce gînduri la noi, pe o vreme ca asta? zise el, făcîndu-se că vrea să scuipe în palmă.

— Da'ia', tăiarăm o salcă bătrînă la noi și văzurăm că lucri și ne-am zis: „Hai să mergem la bacea Vîrnav și-om mai sta cu el de vorbă, că doară ne-om înțelege cu pămîntul". Rău am făcut? — zise cel tînăr.

— Rău n-ați făcut, cum să faceți rău? Numai că voi știți vorba mea. Cum zice legea, așa rămîne.

— Legea ca legea, ș-apoi și legile s-au mai schimbat. De ce n-am prăbăli să ne înțelegem și ca oamenii? — zise un altul mai în vîrstă. Că acuma-i democrație, mai adăogă el, și dumneata știm doară că ai un fecior comunist.

Cel tînăr puse toporul lîngă un butuc și scoase țigările. Le dădu și celorlalți și-i întinse pachetul și lui bătrînu Vîrnav, măcar că era prea departe să-l ajungă.

— Mulțam, eu cu pipa...

Tînărul se scotoci prin buzunar după chibrituri și încercă să aprindă. Nu putu. Chibriturile erau ude. Mai încercă și începu să înjure chibriturile, zicînd că are el acasă o brichetă de ia foc și sub apă. Toți puseseră topoarele jos.

— N-ai dumneata, bace Vîrnave, niște chibrituri?

— Nu, că eu îs cu amnarul și cu cremenea, — zise bătrînul privindu-i cu nedumerire. Fără să vrea bägă mîna la pieptar înăuntru și scoase punga cu sculele. Tot acestea din bătrîni, sirecele, îs mai bune, zise și potrivind iasca pe cremene, începu să scapere. Cînd văzu că iese un fir subțire de fum, feciorul cel tînăr se apropie cu țigara întinsă și bătrînul căută să-i potrivească focul cît sîmburele de mac la capătul țigării. Dar deodată se simți prins ca în clește peste piept, ceilalți doi se repeziră și-l smuciră de jos în brațe. Nici n-a mai apucat să strige, că se și simți dus pe sus, apoi din aer aruncat în jos și învălmășit în apa rece și tulbure.

Cei trei stătură încordați pe țărm. Volburile scoaseră pe bătrîn odată,

de două ori, apoi trupul lui se pierdu fără urmă printre sălcii, în vîjîitul spumegat al apei. Se întoarseră să-şi iee topoarele. Unul vru să ia şi săcurea bătrînului. Dar feciorul cel tînăr îl opri, luîndu-i-o din mînă şi proptind-o unde a fost. Apoi, după ce mai priviră la locul unde apa înghiţise pe bătrîn, se îndreptară cu topoarele subsuoară către vad, de unde veniseră.

Raiul rămase şi mai pustiu, în ploaie şi vînt.

★

La nana Sara, soţia lui Vîrnav, pînă tîrziu arsese lampa. Era îngrijată că omul nu i se întorsese acasă. Venise Simeon de la lucru, i-a spus îngrijorarea ei, că pe Vîrnav l-ar fi închis apele în hadă. Simeon era obosit şi ud leoarcă de pe drumurile lui. A răspuns că tot nu are ce face acum noaptea, că „om vedea mîne" şi s-a culcat. A stat pînă tîrziu şi Finica, fata lui Vîrnav, cu maistorul ei, dar nici ei nu ştiau ce-i de făcut. Dacă n-a putut el să vină, poate merge altul la el? Or vedea mîne, că doar i s-a mai întîmplat bătrînului să nu vină acasă din hadă pe vreme şi mai rea.

Bătrîna a tăcut, că ce era să facă? A stins lampa, ca să poată dormi Simeon. Ea însă stătea cu ochii deschişi în întunerec şi asculta, chinuită de gînduri negre. Ba că s-o fi înecat Vîrnav în Valea Starpă, vrînd s-o treacă înot; ba că o fi lunecat în rîu tăind la lemne, bătă-le dumnezeu; ba c-or fi venit la el cei de peste apă, doamne fereşte!

Către miezul nopţii aţipi, dar sări ca arsă, căci i se păru că cineva hurducă slab la uşă. Se auzea şi un scîncet de om ori de altceva, doamne nu ne lăsa! Îşi făcu cruce, şi ca să nu-l trezească pe Simeon, se apropie de uşă încet, pe întuneric, şi întrebă cine-i. Răspunse un fel de clănţănit, un fel de geamăt neomenesc, şi căzu ceva greu la pămînt. Pe nana Sara o trecură fiori de moarte şi i se ridică părul în cap.

— Ce strigi? — sări Simeon din pat. Bătrîna strigase fără să-şi dea sama. Simeon o găsi căzută lîngă uşă. Buiguit de somn aprinse lampa. Mamă-sa leşinase. O puse pe pat. Se duse din nou la uşă. O deschise. În tindă se prăbuşi tatăl său, ud şi mort i se păru la început. Apoi văzu că tremură tot...

Frecă cu oţet pe mamă-sa la tîmple. O trezi, apoi amîndoi dezbrăcară pe bătrîn, îl puseră în pat şi-l înveliră bine. Bătrînul aiura. Numai el ştia ce zicea, că vorbe omeneşti nu erau.

Zilele următoare Vîrnav nu s-a făcut mai bine. Doctorul i-a spus nanei Sara că ar fi bine să se îngrijească de ale mormîntării şi Finica a plecat la Arad, după giulgiu şi după lumînări.

Cînd s-a întors, era aşa înghesuială în tren, că a trebuit să iasă pe geam şi căzînd, i s-au desfăcut lumînările pe jos şi giulgiul s-a umplut de noroi.

— Ce-s acestea? a întrebat Gheorghiţă, băiatul ei, care o aştepta şi văzuse prin întuneric, aprinzînd chibritul, de ce este vorba.

— Tu să taci! — a zis ea şi copilul n-a mai spus nimic.

Se părea din cînd în cînd că bătrînul îşi vine în fire din aiurarea lui, vroia să întrebe ceva, se uita la uşă, apoi tăcea.

Cei din casă au înţeles de ce-i vorba. Îşi aştepta feciorul „din străini", care ieşit din lagăr de la Tg. Jiu, era acum la Bucureşti cu treburi de-ale lui. I-au trimis o telegramă, dar degeaba, căci trenurile de la Bucureşti nu veneau. Nu ştiu ce se întîmplase pe acolo tocmai atuncea în noiembrie 1945.

Ce păţise bătrînul n-au putut ai casei afla, decît foarte nedesluşit. Că ar fi căzut în apă, că ar fi fost aruncat în apă,—limpede n-au înţeles din bîlbîiala lui.

Numai în ceasul morții, tot Finica pe cînd bătrînul îi mîngîia mîna, a scos din el cuvînt de cuvînt cum a fost aruncat în apă și anume de oamenii din Vinărsari.

Cum s-o fi tîrît el prin rădăcini și sălcii, numai el singur a știut. Dar urmele celor trei, amnarul bătrînului, săcurea lui lăsată acolo, pentru a se crede că bătrînul a căzut în apă, cine știe cum, — au grăit despre cele întîmplate. Se bănuia și cine trebuie să fie făptașii, dar iarăși să înceapă cu judecăți, cu avocați?

★

Bătrînul a murit, iar la înmormîntarea lui așa ploaie a căzut, de abea se mișcau oamenii prin apă și tină. Rîul se revărsase ca niciodată și ajunsese cu valurile-i umflate pînă aproape de dealul mormintelor.

— A venit să-și iea rămas bun de la ortacul lui, — a zis un vecin.

— Și pe Vîrnav, ierte-l dumnezeu, l-a biruit apa, ca pe Pumn de Cheatră. Tot ea e mai tare decît omul. Acum iară începe domnia ei peste hăzile din Rai.

— Ce apă? Oamenii cei răi și dușmănoși l-au omorît! Răul e în om, nu în apă, rosti un altul dînd cu mîna în semn de scîrbă față de răutatea oamenilor.

★

Vîrnav prinsese bine în pinteni de peatră hada lui și o îngrădise cu rîu de copaci, înfipți temeinic cu rădăcinile în pămînt. Zadarnic dădea rîul tîrcoale, să dărîme munca bătrînului, căci nu era chip. Revărsările lui netezeau și mai bine pămîntul, iar Simeon, care pe lîngă telefoanele lui se mai ținea și de agricultură, împreună cu vărul său Ghioaca desțeleneau noi petece de pămînt, și le sămănau cu cucuruz. Ce mai cucuruz au scos ei de acolo! Dar și pizmuitori aveau, nu glumă!

Sătenii de peste apă, după moartea bătrînului, și-au văzut de treburile lor. Numai din cînd în cînd veneau de mai furau cîte un lemn, dar să ceară pămînt n-au mai îndrăznit.

Au venit alți pizmuitori, și ce pizmuitori! Nu de aceia cu toporul în mînă și cu gîndul pe buze. Ci de aceia cu gînduri ascunse ca lipitoarea în noroi și cu buzele unse cu miere, gata oricînd să te sărute, dacă te-ai lăsa și nu le-ai ghici după dinți limba de șarpe.

Întîi a venit Ilie Holdemulte, pînă a nu fi președintele întovărășirii din Briha, cum se numește satul nostru. El ar fi vrut să iee hada, într-un fel ori altul, că era bună. Il mîna numai setea de pămînt mai mult și mai bun. „Dați-o, mă Simeoane, zicea el, că voi nu puteți lucra cum se cade. Tu ești muncitor. Ce-ți mai trebuie? Vărul tău n-are nici cai. Cu ce s-o lucreze? Vă dăm pămînt mai ușor de lucrat, pe care-l puteți da în parte. Aici trebuie putere, trebuie băgați bani."

Alții umblau mai mult să pună mîna pe lemne. Lemne bune de lucru, salcîm și frasin, nuc și tei, salcie, arin și plop, pînă-i lumea! Cei doi veri, Simeon și Ghioaca al lui Pumn de Cheatră nu s-au lăsat învinși. Țineau morțiș la „pămîntul strămoșilor noștri" — cum ziceau ei.

Cînd a venit însă cineva de la partid, un activist de partid sau așa ceva, să-i întrebe dacă dau pămîntul ca să-l facă grădină de zarzavaturi pentru o cantină muncitorească, după șovăieli, după tîrguieli, au primit. Fără contract, fără înțelegere, fără a întreba pe cineva ceva, au dat tot, mulțumindu-se că iau în schimb alte pămînturi din rezervele de stat.

După aceea le-a părut rău. Și au început să scrie la București. Și-au adus aminte că au acolo pe cineva, un om de care se vorbea în toată re-

giunea, dar care nu se mai întorsese de douăzeci de ani acasă. Era vorba de fratele lui Simeon.

Lucrurile erau ceva mai încîlcite decît vi le spusei pînă acum. Şi eu mi-am dat seama de asta numai întîmplător. Pot spune că am şi ajutat la descîlcirea lor, în oarecare măsură.

Eu nu mai stau în părţile acelea de ţară şi nici cu agricultura nu mă îndeletnicesc. Merg pe acolo rar, cînd îmi îngăduie treburile mele de la oraş. Dar vin, că mi-s dragi locurile părinteşti. In deosebi mica vie a surorii mele îmi place, primăvara cînd dă în floare. Ce miros îmbătător! Aşa ceva orăşenii nici cu visul nu pot visa.

Acum, în primăvară, am picat în sat pe-o vreme rea. Munţii erau încojocaţi pînă în poale cu zăpadă. Bătea vîntul şi ploua cu ninsoare. O vreme, să nu scoţi cînele din casă. Stăteam toată ziua în tindă cu ai mei. Mai venea unul altul din cunoscuţii mei de demult şi povesteam, strecurînd încet un păhăreş de vin de cel adevărat, care tare bine-ţi cade după friptură de găină ori după şuncă afumată, aşa, ca la sat. Printre pahare şi amintiri din alte timpuri, adeseori aducea ori unul ori altul vorbă de nemaipomenita roadă de cucuruz de anţărţ; mai cu seamă că acum se temeau că n-or mai putea semăna la vreme, dacă se lungeşte iarna. Zilele veneau una după alta mohorîte şi ude ca nişte babe, ce tocmai se întorc sara de la scosul cînepii din topilă, toamna pe frig. In una din zilele acestea de morneaţă şi mare jilăveală am zis eu:

— Dacă a fost aşa de bună anţărţ recolta, ce cucuruz trebuie să fi fost în hada lui Vîrnav!

Niţ al lui Huri, care tocmai se pregătea să moaie cu un pahar de vin o pogace cu jumări de porc şi pe care nu o isprăvise de mestecat între fălcile mari, opri paharul aproape de mustăţi şi îl lăsă în jos, apoi îşi scoase ochelarii cu ramă de fier, moşteniţi de la Huri bătrînul, care şi el îi moştenise de la Baba Logoaia, şi se uită la mine mirat ca la un om ce nu ştie ce se întîmplă în lumea aceasta. Apoi zise:

— Nici un cucuruz! După aceea dădu repede pe grumaz în jos paharul cu vin.

— Stai să-ţi spun eu! — sări, văzîndu-mă aşa cu ochii holbaţi, Toader al lui Ţîlea, după ce-şi şterse cu amîndouă mîinile, cu pălmile în afară şi trăgîndu-le în lături, mustăţile, ca să nu rămîie pe ele sfărmuri de pogace. Dumnita poate nu ştii...

— Nu-mi zi dumnita, spune-mi tu, că doară împreună am fost la porci pe Măgura...

— No, d-apoi dacă-i tu, tu să fie! Poate că tu nu ştii că le-a luat hada.

— Nu, răspunsei privindu-l nedumerit.

Lucrurile s-au petrecut cam aşa. A venit unul, zice-că de la partid. Dar el era numai de la cantina carierei de peatră. Zice-că era membru de partid, dar el era numai candidat. Iar cine e şi de unde vine, nu se ştie bine. Îl cheamă Cîrţă. Tînăr, dar deştept foc. Se tem muncitorii de el ca de dracul. Îi şi bate, după cît se spune. „Vrei să te dau la partid?!" — strigă el —„duşman de clasă ce eşti"! Pe la noi muncitorii nu-s aşa ridicaţi şi tac. Aşa au apucat ei de cînd sînt, că-i mai bună tăcerea ca vorba. Căci aşa e zisa: gura bate curul. Dar nu de Cîrţă se temeau ei aşa tare, ci de unul mai mare decît Cîrţă, cam aşa ceva ca un administrator. Pe acesta îl cunoşteau muncitorii şi mai bine, căci nu era altul decît hoţul de Vlad, administrator la groful pe vremuri. Bătea de te stingea, pentru te miri ce, cînd erai la lucru la domnie. Şi eu am mîncat de la el nişte pălmi peste urechi, pentru că la culesul viilor grofului dosisem un strugure în mîneca de la

cămașă. Dar cum, cum nu, Vlad ajunsese tot deasupra. El îl puse pe Cîrță să vorbească cu Simeon și cu Ghioaca. Pe Vlad îl pusese socru-său Zdrîngălău, cel cu batoză și cu căldare de fiert vinars. Zdrîngălău era prieten bun cu Prala de la raion, cel care învîrtea toate țițele cu pămînturile, ca agent agricol ce se găsea el acolo.

— No, placă și mai fă ceva, dacă poți, zise Toader punîndu-și palmele pe genunchi și uitîndu-se țintă în ochii mei.

Cînd s-a răstit Cîrță la Simeon și Ghioaca, ăștia s-au cam spăriat și au fost buni-bucuroși că pînă la urmă au căpătat pămînt în altă parte. Că Simeon și cu vărul său nu-s membri de partid, batăr că, la București, fratele lui Simeon e mare comunist.

— D-apoi pentru clasa muncitoare noi dăm. Numai vezi că lemnele... a îndrăznit Simeon să zică.

— Ce lemne? — a strigat Cîrță. Să nu vă prind că puneți piciorul pe acolo, că ajungeți la partid.

Cei doi veri au tăcut, dar tot s-au dus la sfat. Președintele era Ilisie Holdemulte, care pe-atunci era președinte la sfat, nu la întovărășire. Ilisie nu știu cum dracu' de se trecuse mijlocaș, nu chiabur cum este el de la moșu-său cel cu bani dați pe camătă la săraci.

— Oamenii lui dumnezeu, eu n-am ce vă face. V-am spus să vă lăsați de hada asta. N-ați vrut. Acuma, iacă n-o mai aveți!—așa le-a grăit Ilisie.

— Dar cum să ne-o iee așa fără nici un drept, că doară nu ni-s moșieri să ne *expropietăreze*? — a zis tot Simeon, care era mai dîrz.

— Ba luați numai sama să nu ajungeți și mai rău. Voi știți că acolo-s opt hectare de pămînt la unu și patru la celălalt.

— Ba numai șase la amîndoi împreună — răspunseră cei doi veri deodată. Numai dacă îți măsura și pietrișu să fie opt, dar tot împreună.

— Tăceți, măi oamenii lui dumnezeu, că au fost acolo de la partid și au măsurat. Ce aveți să ziceți, dacă vi s-o cere cota pe cîțiva ani în urmă, pentru opt hectare, tu Simeoane, pentru patru hectare, tu Ghioacă?

— Doamne, nu ne lăsa! Dar asta-i dreptate? Dar alții n-au pămînturi ca noi pe lîngă Criș, aduse de apă?

— Da' nu mai sînt ape la fel cu a noastră în țară și oameni ca noi? împlini Ghioaca vorbele lui Simeon. Și dumneata n-ai pămînt tot lîngă noi, în rai?

— Ascultați, oamenii lui dumnezeu. De voi s-a legat partidul, de alții nu.

— Și mai este una, bace Ilisie! — zise Simeon.

— Care?

— Dumneata nu știi că locurile acelea nu-s bune de grădină, că-s prea joase și vine apa și mînă tot? N-o pierit acolo Pavel Cepariu cu toate cepele lui și cu nevasta? Nu știi dumnita că și cucuruzul nu odată l-am sămănat de două ori pe an? Eu socot că nu are să fie bine, cînd apa are să mîne verdețurile și crumpenele muncitorilor. Gîndește-te și dumnita și te socoate, că ești om cu minte și mai bătrîn ca noi!

— Au fost acolo ingineri, de au văzut! Știu ei ce fac.

— Care ingineri?! Că am aflat noi că Zdrîngălău a zis că numai acolo să facă grădina și Prala l-a aprobat, ziseră cei doi de-odată.

—Mă, oamenii lui dumnezeu, nu umblați după bai, că acuma legile-s altele de cum au fost mai demult. Odată mai iese că ați lucrat pămînt clandestin.

— Da' asta ce-o mai fi? — zise Simeon.

— Pe ascuns.

— Cum? noi am lucrat pe ascuns? Dar nu lucrăm noi acolo de peste cincizeci de ani, nu-i aceea hada întărită de Vîrnav şi pentru care a murit şi el şi Pumn de Cheatră? zise Ghioaca.

— Da. Dar n-aţi spus cîte hectare aveţi.

— Dar le ştie cineva? Că azi le ai şi mîne vine şi ţi le ia apa. Dumnita nu ştii? Ş-apoi dumnita ai spus cîte hectare ai acolo? îl înfruntă Simeon.

— Mă, Simeoane, nu te împrinde cu mine, cît ţi-e bine. Mergeţi cu dumnezeu şi vedeţi-vă de treabă.

— Dar cine răspunde de grădină, dacă o îneacă apa? că-i vorba de hrana muncitorilor aici! — zise Simeon.

— Asta nu-i treaba ta. De treburile clasei muncitoare se ocupă partidul. Nu voi.

— Aşa, aşa. Dar cu lemnele cum rămîne, mai adăugă Ghioaca.

— Mă, să nu cumva să tăiaţi un lemn de acolo că închisoarea vă mîncă! Aţi înţeles?

— Noi am înţeles. Dar nu de asta facem întrebare.

— Dar de ce?

— Să nu taie nimeni lemnele de acolo, că le-a pus unchiul Vîrnav, ca să întărească pămîntul. Şi dumnita ştii că acolo-i cheia pămîntului. Ori nu ştii? — se înfurie Ghioaca înroşindu-se ca un curcan. Dacă rupe rîul ţărmul pe la noi, apoi s-au dus pămînturile, pînă la podul Bîrsanilor! Atunci bine-o fi?

— Ce strigi aşa, omule! Că acum... Apoi Ilisie, dintr-odată se linişti şi zise: — Măi, oamenii lui dumnezeu, poate că şi voi aveţi un pic de dreptate. Eu am să vă susţin, cît îmi stă în putinţă.

Dar nu i-a mai susţinut.

I-au scos din hadă şi au făcut grădină. Maică dumnezeule, ce mai verdeţuri au scos acolo în primul an — zicea Toader. Şi n-au ieşit apele, parcă anume, ca să vadă că n-au avut dreptate cei doi veri. Or fi ajuns ele zarzavaturi şi la muncitori, dar Zdrîngălău ştiu că tot cu carul a cărat de acolo şi a vîndut. Că doară Vlad e cineva la cariera de peatră! Au început să taie şi lemnele. Ei ziceau că tîrşesc, adecă taie numai spini şi mărăcini. Dar Cîrţă îşi ducea şi lui şi la vreo două drăguţe de-ale lui lemne cu carul. Iar Vlad a făcut nişte scînduri de salcîm, o frumuseţe, la firez la Bodeşti. Simeon s-a dus de două-trei ori la Sfat, ca să dea de ştire, dar cine să stea cu el de vorbă, că şi el avea curaj numai cînd bea un pahar de vin.

— Ieşi afară, porcule, că eşti beat, — striga la el secretarul Sfatului.

— Lasă, că-i scriu eu lui frate-meu la Bucureşti şi vă arată el la toţi, hoţilor! — ameninţa Simeon bălăbănindu-se pe trepte.

— Că tare ne temem noi de frate-tău! Îl dăm pe mîna lui Vlad să-l cătănească, cum l-a mai cătănit. Că Vlad îl bătuse odată rău pe fratele lui Simeon, într-o sară pe uliţă.

— No, no! — striga Simeon cu pumnul ridicat.

— Mă Toadere! zic eu, tot ascultînd povestea cu hada lui Vîrnav, care-mi răscolea amintirile din pruncie, dar şi ura împotriva nedreptăţii, măi Toadere, hai să mergem mîne la hada lui Vîrnav.

— Să mergem, dacă iese cumva soarele şi se mai zbiceşte pămîntul. Prind caii la căruţă şi odată ne slobozim pînă acolo. N-ai s-o cunoşti!

A doua zi am avut noroc de vreme bună. Dar ce să vă spun? Cînd am ajuns la hada lui Vîrnav, nu ştiam ce să fac, să rîd ori să plîng? Intr-adevăr nu mai cunoşteam locul. În faţa noastră era o bucată mare de pămînt, neregulată, preţ de 5—6 hectare, ridicată într-o parte, lăsată în alta, cătră

apă, sură ca o piele de măgar jerpelită. Mi-am adus aminte de hada lui Vîrnav de odinioară. Nimic n-a mai rămas din frumusețea ei sălbatică. Numai pe margini mai erau cîțiva arini, ca o mărturie săracă și neconvingătoare de ceea ce a fost altă dată. Sus pe dîmb, unde bătrînul Vîrnav își făcuse pintenul de piatră ca să abată apa de la pămîntul său, se găsea o colibă de nuiele, lipită cu lut. Acolo erau paznicul grădinii și vreo doi muncitori. O femeie curăța cartofi. Muncitorii erau mai jos, la Gura Văii, și se îndeletniceau să prindă pește cu undița. Dar cînd ne-au văzut, au venit către noi. N-am văzut în viața mea oameni așa rupți și zdrențăroși. Niște bocanci, să nu-i iai din gunoi, legați cu sfoară pe piciorul gol, niște haine în care nu se ținea petec de petec, — asta era pesemne uniforma lor de lucru.

— Sîntem sindicaliști, mi-au răspuns ei la întrebarea dacă sînt membri de partid.

— Dar ședințe țineți?

— Nu e voie.

— Cum așa?

— Nu dă voie tovarășul Cîrță, care e membru de partid. „Vreți să vă dau la partid?“ — a spus dumnealui.

— Sînteți mulțumiți? Cum trăiți?

— Ca puiul în umblătoare, să fie cu iertare, zise unul.

— Rău trăim, rău de tot, zise celălalt. N-avem norme fixate, ni se trage din salar, nu ni se plătește la timp, nu ne dă alimente, nici cartelă.

— Și de ce nu plecați?

— Ne omoară tovarășul Cîrță.

Nu știam ce să cred. Mă uitam la oameni, mă uitam la pămînt.

— Văd că ați lucrat.

— Da. Am pus cartofii. Am pregătit paturile calde. Am pus ceapa, salata.

— Nu vă temeți că vine apa?

— Noi nu știm nimic. Numai *ezecutăm*. Acuma facem un dig, acolo, uitați-vă. Îl facem în jurul grădinii.

Nu departe începuseră o împletitură de gard întărit cu nisip și pămînt. Nici de un metru înălțime. Terminaseră ca la vreo șapte metri. Un iepure ar fi sărit fără nici o greutate peste așa dig.

— Și cu asta vă apărați voi de apă?

— Așa a poruncit tovarășul Bărbunc.

— Dar acesta cine-i?

— Ăsta-i grădinarul-șef, îmi răspunde Toader. Un legionar, un hoț, lucrează în înțelegere cu Vlad și cu Prala.

Grădina era mare, fără îndoială, pămîntul gras. și păcat ca așa avere să nu ajungă în folosința celor ce muncesc. Dacă apa nu se mai revarsă ca pe vremuri, apoi foarte bine! Grădina e a cui trebuie, — îmi ziceam în sinea mea.

De pe dîmb, se vedea rîul cu apele lui alboace, mișcîndu-se repede, în soare. Încolăcea ca un balaur raiul, iar într-o parte a grădinii mai întinsese un braț peste pietriș, s-o strîngă parcă mai bine, din trei părți, în timp ce apele lui se înghesuiau și pe Valea Starpă. Veni pe acolo și Simeon cu Ghioaca. Auziseră că venisem eu cu Toader.

— Vă pare rău după hadă? întrebai pe Simeon.

— Ne pare, da. Nu vezi ce-au făcut lotrii din ea?

— Ați vrea s-o primiți înapoi?

— Ce să facem cu ea? Vină aici la capătul dîmbului, să vezi cum se

bagă apa sub țărmure, unde-i coliba. În mai puțin de un an dîmbul e mîncat. Hada se duce, și nu-s lemne să întărească țărmurele. Pintenul de peatră îl dărîmă apa.

— Se duce hada lui Vîrnav?

— Duce, zău, ierte-l dumnezeu pe bătrînul, zise Ghioaca. Bine că n-a mai ajuns și el zilele acestea.

— Dar nu s-ar putea să întărească pintenul cu peatră?

— Cine să-l întărească? Cariera de peatră? — zise Simeon dînd plictisit din mînă.

— Cariera de peatră, că doară au peatră, zisei eu, că doară a...

— Apoi asta nu-i de ajuns, mă întrerupse Toader. Lipsesc lemnele. Vine apa. Cară pămîntul. Că apa tot se ridica ea și prin lemne acolo jos. Dar nu-l căra. Acu îl cară. Nu-s lemne. Bătrînul Vîrnav a lucrat patruzeci-cincizeci de ani aci. Trebuie început de la început. Peatră ar trebui tare multă, ca să oprească apa. Cine să înțeleagă la Carieră? Vlad? Ginerele lui Zdrîngălău, care se bucură că se strică pămînturile oamenilor ca să rămînă el numai cu pămînt bun?

Priveam la rîu. Mi se părea chiar un balaur care și-a împlîntat colții aici în dîmb și acuma cu trupul încolăcea pămîntul, trîngîndu-l tot mai cumplit. Apa era în creștere.

Cînd am plecat, se negurase, pe munți apăreau iar norii grei; în fața soarelui, din asfințit, se ridicau de asemenea niște matahale grele și întunecate.

I-am scris numaidecît recomandat fratelui lui Simeon la București. Fusesem buni prieteni cîndva. El acuma era cineva, eu numai contabil la o cooperativă, dar cine știe? poate-mi va răspunde.

N-a răspuns, dar a venit după o săptămînă de la trimeterea scrisorii.

A sosit cu avionul pînă la Arad. De acolo a venit cu trenul, fără să știe nimeni la noi în sat.

Îmbătrînise, încărunțise, arăta ca un om de șaizeci de ani, batăr că avea cu zece mai puțin. Numai fața o avea tot de copil. Blînd, bun, asculta, asculta cuminte și tăcut. Nu scotea trei cuvinte pe ceas. Și era îmbrăcat așa de modest! Haine sure, palton de piele, bocanci cu talpă de cauciuc și o cușmă de miel în cap.

Tot în ziua aceea cătră sară au venit la el secretarii de la comitetul raional de partid. El se stabilise la soră-sa. A stat cu ei de vorbă pînă noaptea tîrziu. Apoi a doua zi a primit tot felul de oameni la el, țărani, muncitori, femei, bărbați, căci vestea sosirii lui se răspîndise ca fulgerul. Tăcea și asculta. Rar spunea un cuvînt, o întrebare. A treia zi am ieșit la hadă. A ascultat pe muncitori ce spun. Era de față și un secretar al Comitetului raional de partid. Mai era de față și un prieten vechi al nostru, unu Savu Tolan, care acuma lucra tot la raion, cu niște chestii militare. Cîteodată vorbeau încet între ei, scurt, mai mult printre buze, în cîteva cuvinte. Am prins așa din fugă cu urechea „perdea de protecție", „acțiune dușmănoasă". La un moment dat a vorbit încet de tot numai cu Savu Tolan. Am auzit atît: „Marele Stat Major". Apoi a spus ceva mai tare:

— Dar Vlad o fi știind?

— Tot ce se poate, a răspuns Tolan. Fostul ofițer care e mai mare acum peste carieră e unul... îl știe secretarul de partid, i-a fost comandant în 1943, la un regiment de pionieri.

Apoi au tăcut și am plecat. Peste o zi a plecat și fratele lui Simeon luîndu-și foarte prietenește rămas-bun de la toți. Cu frate-său Simeon și cu

văru-său Ghioaca a vorbit puțin: mai mult a stat de vorbă cu Finica, poate pentru că era în întovărășire și ea și bărbatul ei, maistorul.

— Nu iese nimic din treaba asta, a zis Simeon după plecarea fratelui său.

La trei zile după aceasta a ieșit apa mare, dar cum? Cum n-a mai fost de la moartea lui Vîrnav, judecînd după spusele oamenilor. Ochiu de apă, pînă sus subt dealul morminților! Parcă venise acolo să strige pe bătrînul Vîrnav, să iasă din mormînt....

Din hada lui Vîrnav a rămas numai dîmbul descoperit, cu coliba în vîrf. Să spun drept, m-am bucurat. Asta era adeverire pentru tot ce spuseseră cei doi urmași, al lui Vîrnav și al lui Pumn de Cheatră, că locul nu-i bun de grădină. Grădina era ștearsă de pe fața pămîntului. Dar asta nu era nici o bucurie. Banii muncitorilor fuseseră aruncați în baltă, dar nu așa o vorbă, ci chiar în baltă. Hoții furaseră ca în codru dar nu așa o vorbă, căci acolo fusese chiar codru.

Secretarul de partid al raionului trecu pe la noi și ieșirăm la cîmp cu căruța, pînă pe cea mai apropiată ridicătură, ca să privim. Pe dîmbul lui Vîrnav un om flutura o cămașă într-un băț. Era paznicul, rămas ca părăsit pe o insulă. Se și trimisese la Sfat o altă căruță, ca să aducă luntrea de salvare.

— S-a isprăvit cu grădina muncitorilor, zise Simeon. Nu le-am spus noi?

— Așa-i Simeoane, ai dreptate, zise Ilisie Holdemulte. Eu v-am susținut, dar....

— Dar nu destul de tare, isprăvi vorbele Ghioaca.

Și președintele întovărășirii tăcu.

— Am chemat, zise secretarul raionului, și pe șeful ocolului agricol, pe Prala. N-a vrut să vină, ca să vadă ce frumos e pe aici.

— Tovarășe secretar, zise Simeon, dumnita știi că socrul lui Prala a tăiat cincizecișitrei de salcîmi bătrîni de pe pămîntul ce i s-a luat pentru comasare în folosul celor ce au intrat în întovărășire?

— Nu, asta nu o știu, dar știu altceva, că socrul lui Prala s-a întors în perimetrul întovărășirii și a început să lucreze acolo. Știe și Ilisie, zise secretarul, privind cu coada ochiului pe Holdemulte. Acesta se făcuse ca părețele la obraz.

— Ca întovărășit? — întrebă Ghioaca.

— Da' de unde! Ca un bandit ce este.

— Ei ha! — se miră Ghioaca. Aici nu-i treabă curată. Lemnele de la noi n-au putut fi tăiate fără știrea și aprobarea lui Prala; cele tăiate de socru-său încă trebuie să fi știut el de ele.

— Ba știe el multe, zise secretarul, că doară tot el a spus cuiva că numai proștii intră în întovărășire.

— Ei ha! — făcu iarăși Ghioaca.

Eu ascultam și nu-mi puteam stăpîni mirarea. „Perdele de protecție", „Marele Stat Major", „numai proștii intră în întovărășire," — toate mi se învîrteau în cap.

— Tovarășe secretar, zise ca un fel de încheiere Simeon, acuma apa are ea să se retragă în matca ei și iar o fi bine. Dar ce faceți cu Prala, cu Cîrță, cu Vlad?

— Om face noi ceva și cu ei, răspunse secretarul, aprinzînd o țigară.

Și porniram cătră sat, încet, pe jos, lăsînd căruța să plece înainte. Peste apele învolburate asfințea printre nouri grei soarele. Dar în asfințit, jos de tot, în calea soarelui se lumina o geană de cer curat.

— Mîine va fi vreme bună, spuse Simeon, aprinzînd și el o țigară.

— Apoi atîta aşteptăm, adăugă Toader a lui Ţîlea, că de mîne şi ieşim la sămănat cucuruzul.

★

Pe mine, la dreptul vorbind, nu m-au mulţumit lucrurile aşa cum s-au întîmplat cu hada lui Vîrnav. Nu vedeam nimic bun ca urmare şi credeam ca şi Simeon că nu iese nimic din treaba asta. Pe bătrîni i-a scos din rai mîna ucigaşă a vecinilor de peste apă, lacomi de pămînt şi crînceni în faptele lor. Dar Pumn de Cheatră şi îndeosebi fratele său Vîrnav n-au lăsat ca apa să biruie pămîntul,— dimpotrivă, au biruit ei apa şi au înmulţit pămîntul. Pe cei tineri, pe Simeon, mai mult muncitor decît plugar şi pe Ghioaca, plugar harnic, dar temător şi de umbra lui, i-au scos din rai urzelile unor neamuri de bogătani ajunşi unde nu trebuie, la puterea populară. Acum avea şi apa să învingă pămîntul, iar raiul să fie măcinat de valurile rîului în cîţiva ani şi schimbat în pietriş, în ostroave cu nuiele de răchită, în ochiuri de apă, cu peşti mirosind a noroi. Măcar de s-ar fi ales muncitorii de la cariera de peatră cu o straşnică grădină de verdeţuri! Aceasta ar fi fost cu putinţă, căci peatra era pe mîna lor şi puteau opri năvala sporită şi vicleană a apelor. Dar cine s-o facă? Cel cu paltonul de piele plecase cum a venit, fără să bage în samă pe frate-său şi pe văru-său. Aşa se părea barem, căci prea puţin stătuse cu ei de vorbă.

Am plecat şi eu peste cîteva zile, cu gîndul să nu mai vin curînd în sat îndărăt. Simţeam în gură un gust amar şi în inimă o mîhnire adîncă, privind din tren rîul umflat şi tulbure, cum îşi încorda grumazul, împingînd în ţărmul care apărase hada lui Vîrnav, menită de acuma prăbuşirii şi înecurilor.

La plecare, preşedintele întovărăşirii, Ilisie Holdemulte, s-a uitat la mine rîzînd cîneşte. Era ceva mai în vîrstă ca mine şi nu ştiu cu ce rost a început să-mi povestească o întîmplare de demult.

— Ţi-aduci aminte? Eu şi cu unchiul dumitale Cosma, fie iertat, am plecat cu carele la moară la Bălucana. Or fi de-atuncia treizeci şi cinci de ani. Dumnita aveai un puşcaci de soc şi tot pocneai din el pe drum. Na, am zis eu către bacea Cosma, cu aşa puşcă şi cu aşa viteaz n-are ce ne fi teamă de lotri... Ţi-aduci aminte? Nu-mi aduceam aminte şi mi-era ciudă că nu pricep unde bate preşedintele cu vorbele lui, că era viclean ca dracul şi numai aşa, de floarea mărului, nu vorbea el. Mi se părea că umblă să mă asupreas-că cu tîlcul vorbelor lui, că totdeauna vorbea în pilde....

A trecut o primăvară, a trecut a doua şi poate ar mai fi trecut multe, iar mie nici în gînd nu-mi venea să mai plec în sat. Nici nu m-aş mai fi dus, dacă nu primeam către toamnă o carte de la sora mea, cum că are nişte necazuri şi să vin să-i ajut să le descîlcească. De mult nu mai primisem nici de la ea scrisori. Am plecat, aşa dară.

Munţii acoperiţi cu păduri de amîndouă părţile rîului erau ca nişte braţe desfăcute. Undeva, la sînul lor, zăcea Briha, satul meu. Dar pînă acolo mai era mult şi-mi bucuram privirile cu orezăriile ce apăruseră între timp pe malul apei. Lanurile roşcovane de orez străluceau în lumina soarelui de toamnă şi dădeau înfăţişare nouă pentru mine acestui ţinut, pe care altădată îl ştiam numai acoperit de papură, de pipirig, de muşuroaie de sobol, pe nesfîrşite întinderi printre mlaştini şi mocirle. Dezolarea de altă dată o înveselise hărnicia omului nou.

Numai săracă hada lui Vîrnav s-o fi pustiit de tot, cugetam în sinea mea, şi peste dispoziţia mea bună trecu un nor, întocmai ca norul ce întunecase pe o clipă soarele în amiezi.

În sat am aflat o mulţime de lucruri noi. Locul întovărăşirii îl luase colectiva, iar Vlad şi Cîrţă zăceau la închisoare.

— Dar Ilisie Holdemulte ce mai face? — am întrebat eu, simţind cum mi se iscă în inimă vechea ciudă că n-am înţeles povestea lui cu puşcaciul de soc.

— D-apoi face bine, că şi el e la închisoare,— îmi răspunse soră-mea fără să-şi poată ascunde un zîmbet de mulţumire, ce se răspîndi ca o zare de lumină pe faţa ei arsă de soare. Aşa-i dacă nu vii pe la noi, nu mai ştii ce se întîmplă-n sat.

Iată ce se întîmplase anume. Ilisie Holdemulte potrivise aşa de bine lucrurile încît cei din întovărăşire hotărîseră să facă o adunare generală şi să desfiinţeze întovărăşirea. Alt chip nu mai era! Săracii, aceia cu un hectar şi fără atelaj, care erau cei mai mulţi în întovărăşire, erau nemulţumiţi la culme. Lor le ieşeau pămînturile cele mai slabe pentru sămănat cucuruz. Şi nu le era de cucuruz, că acela tot se împărţea — hai să zicem după dreptate. Dar le era de bostani şi de fasole, pe care şi le culegea fiecare din pămîntul ce-l sămănase. Iar pămînturile grase din perimetru le sămănau cei dîntîi întovărăşiţii cu atelaje, deci cei mai înstăriţi, drept care aveau dunăre de bostani pentru porci şi fasole pentru casă şi tîrg.

După ce terminau de arat pămînturile alese de ei, cei cu atelaje, tot ei, arau pămînturile mai slabe, pe bani fireşte, pentru cei fără atelaje. Zadarnic ridica unul-altul glasul, că ar fi bine să aducă maşinile de la S.M.T.-ul din Butana, că-i la patru kilometri de Briha. Preşedintele îl lămurea că tractoarele strică pămîntul şi că arăturile nu se pot face cu grijă decît cu plugul tras de cai, subt ochiul omului priceput. Cînd încerca cîte unul să fie de altă părere şi se încăpăţîna, preşedintele i-o tăia scurt.

— Tu să taci, că tu ştii ce politică ai făcut înainte de război. Partidul nu uită!

Omul, chiar dacă nu făcuse nici un fel de politică, tăcea, căci ştia el că tot pe-a preşedintelui va ieşi.

Se mai întîmplau şi alte lucruri. Bunăoară, toată bucata cu porumb a întovărăşirii preşedintele o înconjura cu floarea-soarelui sămănată de el, pe care fireşte el singur o culegea. Apoi se întîmpla că la grîu lipsea preţ de cîteva hectare, căci se făcea socoteala la batoză. Dar oamenii se cătrăneau şi tăceau, căci se convinseseră că totdeauna lucrurile au eşit aşa cum a vrut Holdemulte. Avea el prietenii lui şi la Sfat şi la raionul de partid, şi unde nu avea el prieteni? Numai pe Simeon nu-l avea de prieten şi purta pe el mînie, că acesta, prea des, una-două, se ducea la Bucureşti.

— Ce tot cauţi tu pe la Bucureşti, mă Simeoane?! întreba preşedintele.

— Da' ce să caut? Ia' mă duc şi eu să mai văd pe frate-meu...

— Zi, te duci să-l vezi pe frate-tău?

— Mă duc.

— No, apoi bagă bine de samă ce vorbeşti cu el. Să nu care cumva să umbli cu vorbe....

Şi Ilisie se uita ameninţător la Simeon. Simeon ridica din umeri şi se ducea în treaba lui.

Simeon nu era tozist şi nu era membru de partid. Mai avea şi alt cusur, —cam bea! Rar, dar bea, ca să capete *corajie* şi atunci înfrunta pe oricine. „Lasă, că vă arată vouă frate-meu! Iotri ce sînteţi!"—striga el cu pumnul ridicat. Acestea le spunea preşedintelui, care în toz, pe sora lui Simeon, pe Finica, o prigonea cu osebire.

Pe scurt, oamenii aveau de ce să fie nemulţumiţi. Ce-i de mirare că au ajuns pînă acolo, ca să desfiinţeze tozul? Dar cum? Fiecare să păstreze pămîntul ce i se cuvine în perimetru, tot la un loc „Noi nu desfiinţăm tozul, zicea preşedintele, numai facem ca fiecare să-şi lucreze singur pămîntul lui,

să nu mai fie sfadă și vorbe". Dacă a avut unul două hectare, să primească două hectare unul lîngă altul. Iar președintele, opt — unul lîngă altul, și cu cele cîte patru ale celor doi feciori ai săi, — șasesprezece hectare la un loc, pămînt bun, mama pămîntului, cum se zice pe la noi, și aproape de sat, încît președintele poate să-și supravegheze săpătorii sau secerătorii de la el de-acasă, din fereastră. Oamenii lui Holdemulte prelucraseră pe săraci, care erau majoritatea, să voteze pentru desființarea tozului. Și s-a hotărît adunarea generală.

— Și tocmai acuma umblă să plece beţivul de Simeon la Bucureşti! Asta nu-i treabă curată... — zicea peşedintele.

— Ce-are a face?—zicea prietenul său, Marcu Pîntea. Oamenii votează, și cum votează așa rămîne.

Holdemulte se scărpina după ureche, semn că nu era chiar așa de liniștit ca Pîntea.

Totuși credea... Adecă nu-i venea să creadă, că este cu putință ca lui să nu-i meargă toate din plin, pînă la urmă. Și-și număra în cap biruințele. Numai cu hada lui Vîrnav nu era prea mulţumit, căci în loc să ajungă pe mîna lui, o dăduse, ca să zicem așa, pe gura rîului, ca s-o macine... Încolo numai biruințe, biruințe, biruințe. Se putea oare acum să iasă lucrurile pe dos? „Nu se poate!" — își zicea cu hotărîre Holdemulte. Totuși, undeva, în adînc, îl rodea teama. I se părea că aude ca un tunet îndepărtat. Cînd îl auzea, cînd nu-l auzea. „Acuma vrea Simeon să meargă la București, tocmai acuma, o să vedem noi", — chibzuia în sine Holdemulte.

Dar s-a întîmplat o minune, că altfel nu aveai cum zice. Simeon a căzut de pe stîlpul de telegraf, care s-a rupt cu el, și și-a rupt oasele, piciorul, mîna, niște coaste, și așa dărăburit l-au dus la spital la Arad, așa că n-a mai apucat să plece la București.

— Ia sama, Simeoane, că ţie-ţi cam umblă gura. Iară te duci la București, iară fierbeți ceva tu și cu Finica. Ia sama... — i-a spus președintele cu cîteva zile înainte de adunarea generală.

— De voi nu mă tem eu nici pe ghiață! — i-a răspuns cu nepăsare Simeon.

Ce?! Crezi că nu te știe nimeni ce coci dumneata cu Zdrăngălău și cu ceilalți?

— Simeoane, ia sama! Atîta-ţi spun, că altfel n-o fi bine de tine! Voi numai dușmani aveți pe-aici, că tu știi ce se vorbește și de frate-tău de la București, că el e mama relelor...

— D-apoi tot voi vorbiți... Zdrăngălău, Vlad și cela din pădure...

— Eu măi? Eu care-s membru de partid... Ia sama cum vorbești cu mine! Și stai blînd, nu mai tot merge pe la București.

— Treaba mea.

— Numai să nu plîngi...—zisese Holdemulte, dar în inimă Simeon îi înfipsese un ghimpe cu „cela din pădure". Se vede treaba, Simeon o aflase și pe asta. Dar cum? Era întunerec, ploua, nu-i văzuse nimeni pe Vlad și pe „cela din pădure", cînd ieșiseră de la el. Apoi era și tîrziu, după miezul nopții. Ce-i drept, el, Holdemulte nu-i petrecuse, că era vreme rea, dar Vlad o fi băgat el de samă să nu-i vadă nimeni... Dar dacă Simeon o știa și pe asta, apoi trebuia făcut ceva să nu ajungă vorba și mai departe.

Mare i-a fost părerea de bine lui Holdemulte cînd a aflat chiar două zile înainte de adunarea generală că a căzut Simeon, deși lui Toader a lui Ţîlca i-a spus cu fățărnicie:

— Săracul de el... Vai, vai! Păcat, că bine mai știa rînduiala telefoanelor. Dar ce să faci? Toată ziua cu capul plin, toată ziua ca tutcanul, roșu de băutură... Păcat de el....

Iar lui Pîntea i-a spus:

— Asta-i țîță! Mai bine nici că se putea. Vezi, măi? Toate se vîjesc așa de ai zice că cineva le pune la cale...

— Bine c-a ieșit așa, că aici vom scăpa noi. Cu Bucureștiul e mai greu...

Lucrurile, după cum am aflat, s-au petrecut așa, că Simeon abea se așezase la masă, obosit de-o zi grea prin ploaie și noroi, și numai ce vine careva de la poștă, să-l anunțe că s-a stricat firul în josul rîului. „Lua-l-ar dracul de fir" — zise Simeon care abea apucase să termine supa de cartofi. Își luă din nou sculele și plecă să caute unde s-o fi stricat firul. Lipsește o oră, două, lipsește trei, se face noaptea tîrziu, și el tot nu s-a mai întors acasă.

— Ce-o fi cu Simeon? întreabă Finica îngrijorată, și se uită la tînăra lui nevastă, care cosea nasturi la o cămașă albastră a lui Simeon. Ia du-te tu, mă Antoane, pînă la cîrciumă, să vezi dacă nu o fi cumva acolo? — mai zise către maistrul ei Finica.

Anton plecă și se întoarse repede spunînd că nu e acolo, numai Ghioaca și Holdemulte. Se ciorovăiesc pentru lemnele din hadă; președintele zice că bine a făcut că le-a tăiat cine le-a tăiat!...

Femeia tînără începu să se neliniștească și nu știa ce să facă.

— Să mă duc pînă la poștă, să întreb? — zise ea.

— Lasă, de ce să te duci tu, spuse Finica, merge Anton.

Anton veni cu știrea că Simeon a telefonat de pe fir, că a găsit locul cu stricăciunea și că va avea treabă mai multă pe acolo. „Da' mă mir, îi răspunse funcționarul, care sta cu el de vorbă, că nu a mai dat nici un semn de atunci. Asta a fost acum două ceasuri..."

— Trebuie să se fi întîmplat ceva, nu se poate, spune Anton. Eu să știi că mă duc pînă acolo să văd ce e.

— Mergem și noi! — sar femeile de colo.

În drum se întîlniră cu Ghioaca. Mirosea a țuică. „Am ieșit numai acum după cină puțin și m-am întîlnit cu Holdemulte... Acuma să vezi ce mă prelucrează Ana mea. Da' voi unde v-ați gătat să mergeți acuma, în puterea nopții?"

Îi spun că Simeon nu s-a întors acasă.

— Cum? doară nu i s-o fi întîmplat ceva, zise Ghioaca. — Mă duc și eu cu voi! Și o luară cu toții pe mijlocul drumului, în partea de jos a satului pînă ajunseră afară din sat vreo doi sau trei kilometri.

Ploaia încetase. Dar drumul numai bălți și noroi, și cum era întuneric, nu vedeai unde călcai. Pe drum, nimic. Anton, cu o lampă de buzunar se uita pe lîngă stîlpii de telegraf. Trăgea cu urechea, dacă nu se aude vr-un zgomot.

— Aha, aici trebuie să fi avut el de lucru, zise Ghioaca, împiedicîndu-se în drum de fire de sîrmă și căzînd. Dar nu se auzea nimic. Aici drumul era pustiu. Pînă la satul vecin mai erau cinci kilometri. Pe margini, sălcii bătrîne de o parte și de cealaltă a drumului. Trecură bîjbîind de la un stîlp la altul Se opreau și ascultau. Deodată Finica spuse: „Tăceți! Cineva geme!"

— El e! strigă Sofia, soția lui Simeon. Și o luară la fugă pe drum înainte pînă ajunseră la un stîlp răsturnat, dar nu pe drum, ci alături, peste cîmp. Prin întuneric, gemetele acum se deslușeau limpede. Nu peste mult pe

Simeon îl găsiră sub stîlp. Desfăcură cu greu cureaua cu care se legase, ridicară Ghioaca și Anton stîlpul și-l duseră pe Simeon pe brațe, îl așezară la marginea drumului, muierile începuseră a boci cu glas tare. Dar Simeon nu se trezi. Era leșinat. Gemea numai într-una.

— Eu am să fug în sat, după căruță, zise Ghioaca.—„Adu și doctoru!" — strigă Anton. „Bine, bine", spune el, îndepărtîndu-se în fugă prin întuneric. La lumina lămpii electrice, care slăbise între timp, cei rămași văzură că Simeon avea fața plină de sînge și că din gură sîngele i s-a scurs pe piept. Un braț îi era frînt. Niciunul din cei de față nu știa însă ce să înceapă, nu au mai avut în viață asemenea cazuri. Stăteau toți neputincioși și înfricoșați lîngă el, aplecați deasupra lui și ascultau numai cum geme. In sfîrșit, se auzi prin noapte, venind în goană, căruța pe drum. Norii scuturîndu-se de ploaie, începură să se împrăștie. Luna roșie ca o seceră se lăsase pe dealuri, înfingîndu-se parcă cu ascuțișul în vîrful negru al dealului celui mai înalt. Căruța se opri și din ea se dădură jos, cu medicul, secretarul organizației de partid, șeful securității și încă doi inși. Medicul se aplecă asupra lui Simeon și încercă să-l readucă la conștiință. Constată că are la cap o rană grea, pe care și-o făcuse în cădere. „A pierdut mult sînge, spuse el, trebuie numaidecît să-l transportăm la spital. Are nevoie de sînge numaidecît". Cu un bilet de la secretarul de partid, Ghioacă plecă cu bolnavul și cu medicul în căruță, ca să facă rost de camion. Rămaseră cu secretarul organizației, Anton, femeile, șeful securității și cei doi funcționari.

— Asta nu-i treabă curată, spuse secretarul și în timpul ăsta șeful securității se îndreptă spre groapa unde fusese stîlpul. Îi chemă acolo și le arătă. Stîlpul fusese tăiat jos pînă la jumătate cu fierăstrăul. Acum, la lampa electrică a șefului se putea vedea foarte bine ce s-a petrecut. Stîlpul fusese tăiat așa ca să se țină singur, dar să se prăbușească dacă se urcă cineva pe el. Stîlpul mai era prins și cu o sîrmă groasă laterală. În momentul cînd au fost rupte sîrmele de telegraf, stîlpul s-ar fi prăbușit dacă nu era prins cu sîrmă lateral și nu era susținut de firul de telegraf din josul apei, care nu fusese tăiat. Poate că și prăbușirea s-ar fi întîmplat mai repede, dacă, atunci cînd Simeon s-a urcat, nu ar fi făcut-o din partea potrivnică sîrmei. Așa a putut să urce aproape de vîrful stîlpului cu firul tăiat. Trebuie că prăbușirea s-a produs îndată după ce Simeon ajunsese sus, și anume după ce s-o fi legat cu cureaua de stîlp, pentru ca să se poată ține mai bine. S-o fi zgîlțîit ca să-și încerce legătoarea, și în momentul acela probabil stîlpul s-a prăbușit, iar el, prins cu cureaua, a ajuns sub stîlp.

— E limpede, spunea enervat secretarul de partid, pentru mine e limpede ce s-a petrecut. Asta au pus-o la cale aceia care se temeau de Simeon că prea merge des la București...

Șeful securității a rugat pe cei de față să nu sufle un cuvînt de tot ceea ce au văzut și dacă cineva întreabă ce s-a întîmplat ei să lese așa, că Simeon cam beat s-a urcat pe un stîlp și stîlpul fiind putred jos în pămînt, s-a prăbușit.

Peste zile de la această întîmplare s-a ținut adunarea generală. Holdemulte a vorbit, a lămurit oamenii, secretarii de la raion, tus-trei l-au ascultat cu luare aminte, totul mergea ca pe roate, ba nicicînd a expus el bine cum ar trebui să fie cu pămînturile în viitor; ei n-au suflat un cuvînt. Acest fapt l-a neliniștit un pic pe Holdemulte, dar a continuat și de-acuma nu mai rămînea decît să treacă la întrebări și discuții, apoi la vot.

În sala rece a Sfatului mirosea greu a tutun și cineva a deschis fereastra. De afară, cu zgomotul ploii răzbea odată cu aerul rece al înserării croncănit de corb.

— Inchide fereastra, măi Pîntea! zise Holdemulte.

Dar în clipa asta se deschise ușa sălii și intră șeful securității cu ceva împachetat într-un ziar subsuoară și merse ață la masa prezidiului.

Holdemulte se scoală nedumerit și întrebător, cu mîinile în lături către șeful securității. Acesta, fără să scoată un cuvînt, desface pachetul și scoate din el o scurtă de ploaie îmblănită cu miel:

— O cunoști, tovarășe președinte?

— Da, e a mea, — zice Holdemulte. Ce-i cu ea?

— Ți-a furat-o cineva și noi ți-am găsit-o.

—Omul lui dumnezeu! Și pentru asta vii peste noi, în ședință? Doamne, nu ne bate! Mi-a furat-o! Am băgat și eu de samă. Dar ce, era să trag clopotele la biserică pentru atîta lucru? Acum ați găsit-o voi, că alte hoții mai mari nu sînteți în stare să descoperiți, și vii în ședință, ca să arăți ce puteți voi.

— Nu te supăra, tovarășe Holdemulte! Noi îi facem un serviciu, și el se supără, în loc să ne mulțumească și să ne întrebe unde i-am găsit haina cu care umblă el așa de fălos printre noi. Știi unde am găsit-o, tovarășe Holdemulte? Pe spinarea lui „cela din pădure", care zice că ți-e prieten și că nu ți-a furat haina, ci ți-a luat-o de pe tîrnață, într-o sară cînd a fost la dumneata cu Vlad. Era vreme rea și ți-a luat haina. Eu zic c-a furat-o și l-am arestat.

În sală s-a făcut tăcere ca de mormînt, un mormînt în care parcă se sculase în picioare un cadavru, iar acesta era însuși președintele, așa era de alb și vînăt totodată la obraz. După un timp a zis:

— Cine-i acela din pădure?.

— Nu-l cunoști? El te cunoaște și i-e dor să te vadă. E la noi. Te așteaptă.

Secretarul prim al raionului a suflat ceva la ureche șefului securității, apoi a anunțat oamenii că e mai bine să se amîne ședința, dată fiind întîmplarea aceasta cu totul neașteptată.

Holdemulte s-a împotrivit, dar pînă la urmă a luat-o printre oameni, prin mijlocul sălii, cu capul plecat, mai mult mort decît viu. De data asta simțea că i s-a înfundat...

Demascarea lui a slujit la trecerea întovărășirii în colectivă, și cîte n-au mai ieșit la iveală!

De fapt el pusese la cale pe Zdrăngălău să-l monteze pe Vlad, ca să iee hada lui Vîrnav.

— Lasă, dacă n-au vrut să mi-o dee, să n-aibă nici ei, îi spunea el lui Zdrăngălău, cu care era cel mai bun prieten din lume. Noi punem mîna pe lemne, și cît o ținea grădina cărăm de-acolo verdețuri, iar cînd s-o duce dracului pămîntul mînat de apă, atîta pagubă! Paguba-i a „tovarășilor", a clasei muncitoare, mama ei de clasă! Poate să sărute Simeon pe frate-său comunistul acolo unde nu-l bate soarele... Tot noi ni-s mai tari și-i facem să joace fără lăută. Așa-i, mă, Zdrăngălău?!

— Așa-i, mă frate Holdemulte.

Au spus ei tot ce au vorbit între ei, au povestit ei și cum au făcut prin Vlad legătura cu „cela din pădure", care nu era altul decît acel ce omorîse pe bătrînul Vîrnav, apoi ca legionar făptaș al altor crime fugise în codru. Scurta lui Holdemulte, luată fără știrea acestuia de pe tîrnață, le-a adus la toți nenoroc. În noapte, cînd tăiase în înțelegere cu

Holdemulte și cu Vlad stîlpul de telegraf, a fost prins în apropiere de Bîrsa Nouă de milițienii ce patrulau pe drum. N-a mai apucat să tragă, căci milițienii se găseau sub un pom, ascunși de ploaie și cînd l-au somat și i-au aruncat lumina lămpii electrice în ochi, a și ridicat mîinile sus, iar de subt scurtă a căzut ferestrăul.

— Uite și *becheoiul* lui Holdemulte, a zis unul dintre milițieni.

Într-adevăr, era scurta președintelui.

— Acuma muierea lui așteaptă să vină o tare *armistie* ca să scape. Ce zici, scapă? — mă întrebă soră-mea, după ce-mi povesti cele întîmplate.

— Scapă pe dracu! — zisei eu și începui a mă gîndi la tîlcul poveștii cu pușcociul de soc.

Banditii aceștia își închipuie că sînt grozav de deștepți și că nu-i poate nimeni prinde niciodată. Holdemulte știa că eu îi scrisesem întîia oară fratelui lui Simeon, dar mă socotea o goangă prea neînsemnată, ca să-i pot face vr-un rău lui, lui Ilisie Holdemulte! — Mă, tu cu pușcociul tău de soc, vrei să ne dobori pe noi ăștia? Vezi-ți mă de treabă, amărîtule! Asta era tîlcul învăluit în vicleșug și în batjocură, din cuvintele sale — ale președintelui. Iacă, însă, că pînă la urmă s-a prins în propriile lui uneltiri. Și dacă eu m-am dovedit a fi mai slab și mai neîncrezător, apoi fratele lui Simeon n-a dormit, iar Simeon, cît mi se părea mie de neputincios, a făcut și el o bună treabă de data aceasta.

— Simeon ăsta e un om tăcuciu, îmi spunea într-o zi Toader a lui Ţîlea, cel ce mă dusese cu căruța la hada lui Vîrnav. Da-i răbdător și îndărăptnic. Nu se lasă cu una, cu două. N-a uitat el așa ușor hada!

— Și ce-i cu hada? Ce s-a ales de ea? — am întrebat eu.

— Rai, raiul pe pămînt! Trebuie s-o vezi, mi-a răspuns Toader. E tot a carierei de peatră, dar ce grădină au făcut din ea, mamă, mamă! A trimis fratele lui Simeon ingineri aicea, și niște agronomi, și-au făcut niște lucrări, de minune! Trebuie s-o vezi.

Înainte de a pleca din sat, m-am dus s-o văd. Eram nerăbdător să mă conving cu ochii de spusele lui Ţîlea.

Pe drum, zugrăveam în minte icoana hăzii celei vechi, stăpînită de sălbătecia naturii bogată și risipitoare, hada apărată cu brațele lui Vîrnav bătrînul de apele crîncene și de oamenii mai crînceni și mai hrăpăreți decît apele. Apoi îmi trecu prin minte icoana hăzii despuiate de hoți, întinsă la soare ca o piele de măgar jerpelită și expusă iarăși mîniei apelor, căci oamenii muncii nu izbutiseră să se facă adevărații ei stăpîni. Eram nerăbdător să văd ce au făcut între timp. Și am avut ce vedea. M-am apropiat de Valea Starpă, pe care o știam năclăită, pierdută printre hățișuri de curpeni și bălării, adăpost pentru pești de nămol și pentru păsări de apă. Cînd am ajuns n-am mai recunoscut locul. În locul mlaștinii de odinioară era un iaz curgător, cu pod de ciment peste el. Iazul era hrănit cu apele gîrlei, iar cînd rîul se revărsa, slujea drept gîtlej de scurgere pentru apele furioase, care de-acuma nu mai puteau inunda hăzile. Nemijlocit peste iaz, începea orezăria, irigată cu apă din iaz, împărțită în pătrate de jgheaburi tot în ciment. Urma după aceea un cîmp larg de pătlăgele cu tulpinile doborîte subt greutatea legumelor grase și roșii. Veneau apoi ardeii de toate soiurile, unii lungi și subțiri, ca niște comănace în miniatură, alții umflați și groși ca niște prepelițe toamna, iar alții, de un verde închis, bumbulei ca niște mingi. Cartofi cu loazele uscate, gata de cules, sfecle roșii, cu frunzele sîngerii la pămînt, bostani albi, pepeni verzi și galbeni, de-acuma pe isprăvite, — o risipă și-o bogăție de legume ca într-o natură moartă a vreunui pictor olandez, sub un cer senin și calm, într-un aer greu de parfu-

murile florilor de toamnă, dalii, petunii, muşcate, care împestriţau ici-colo această lume a zarzavaturilor. Un cîmpuşor de mac, copt de-acuma, stătea cu măciuliile rotunde, cu capul dinţat de-asupra, alături de un strat mai mare de gherghine roşii. Cărările erau marcate cu tulpini groase de floarea soarelui, care cîntărea în talgerele pline de seminţe aurul razelor de soare.

Sus, pe dîmb, în locul colibei de altădată, era o căsuţă de piatră. Pe ţărmul apei fuseseră săditi copaci şi pomi tineri. În faţa casei, un copil ca de trei ani mînca cu poftă dintr-o strujea de lubeniţă roşie. Era mînjit cu zamă pînă la urechi şi o seminţă neagră i se prinsese de vîrful nasului.

— Cum te cheamă? — l-am întrebat. S-a uitat la mine cu nişte ochi mari, ca nişte flori de mac liliachiu, apoi după ce-a pus strujeaua uriaşă de lubeniţă jos mi-a răspuns:

— Ghiţă, şi mi-s de t'ei ani.

Între timp a venit tatăl său cu un coş mare de ardei. Era paznicul de altădată. Nu l-am mai întrebat cum îi merge. M-am uitat numai la pintenul de piatră din colţul dinspre apă al dîmbului. Tot ţărmul era bine îndiguit, jur-împrejur, pînă acolo unde rîul se liniştea şi se pierdea, în mai multe braţe, printre ostroavele acoperite cu sălcii şi vlăstăriş.

Soarele cobora aşa de liniştit încît ai fi zis că în liniştea lui se citeşte mulţumirea că a încălzit toată ziua şi a copt cu razele sale legumele oamenilor de la cariera de peatră.

Rîul gîngurea ceva pe limba lui din valuri, ca un copil dezmierdat în leagăn, şi clipea des în răsfrîngerea de raze purpurii, amestecate cu aur şi argint, ale soarelui, care parcă rîdea şi spunea: „Mîne pornim iarăşi dis de dimineaţă la treabă."

Numai nişte nouri negri se frămîntau ca nişte mogîldeţe la marginile orizontului, speriaţi parcă de soarele ce se apropia de ei cu uriaşa lui roată de foc.

TUDOR ARGHEZI ÎMPLINEȘTE 75 DE ANI

TUDOR ARGHEZI

CÎNTARE OMULUI

— Fragmente —

EU, UMBRA

La gaura veciei, simțîndu-te demult,
Am stat ascunsă vremuri, ca mîța, să ascult.
În curcubee negre, de nopți, te-am așteptat.
Scularea din puzderii s-a săvîrșit treptat.
Te-ai dezlipit din umeri, și, ridicat pe coate,
Văzuși că ridicarea pe șale nu se poate.
Ai încercat sucirea înceată, pe șezut,
Din răsputerea caznei cu brînciul, și-ai căzut.
Te-ai tăvălit pe pietre ca șarpele rănit.
Nu ți-a slăbit nădejdea. Mereu te-ai prăbușit.
N-o să mai uit nici lupta cu sine-ți nici aceasta,
În cerc de orizonturi imens, cîmpie vastă.
În mijlocul ei, omul vedeai cum strîns se zbate
Încăierat cu umbra lui în singurătate.
Tăcerea își oprise și suflul și-aștepta:
Va birui pămîntul sau zvîrcolirea ta?
Secunda, numai una, în veci, e o clipită:
Va hotărî să bată, sunată sau dogită.
Izbînda, dacă sorții n-o fură s-o ascundă,
Atîrnă-n întregime de-o parte de secundă.
Îl vezi, căzut în trîntă, că iar zvîcnește drept?
S-ar zice că e-n luptă cu cerul, piept la piept.
Se răscolește fierea, adînc, în măruntaie.
S-a mai zmucit și rupe-ncleștarea, se-ncovoaie,
Și ocrotindu-și sînul cu palma, și rărunchii
Se frîng din nou și iarăși i s-au deschis genunchii.
Așa e înălțarea și prețul se plătește
Cu chin și suferință și slavă, omenește.

ÎMPLINIRE

Se dezveli deodată ce nu ştiai de jos
Şi ai văzut pămîntul întins că e frumos,
Din asfinţitul palid, boltit spre răsărit,
Întîia oară cerul de-a lungul l-ai zărit.
Lua faţă adîncimea şi, nouă, toată firea
Îţi arăta de-asupra şi-n jur nemărginirea.
Dar înălţat în slavă, sub cingătoarea frunţii
Ţi se făcură netezi şi mici, pitiţi, şi munţii;
Căci văzul are harul şi voia de la soare
Ca tot ce întîlneşte să scadă şi scoboare.
Ridică-ţi numai ochii puţin, ca un lăstun,
Că piscurile înseşi descresc şi se supun.
Ai biruit ţărîna şi-ai rupt împletitura.
Nu-ţi mai cătai merinda tîrîş, pe brînci, cu gura,
Ca viezurii şi şerpii, orbeşte şi flămînd,
Cînd te-arătai o clipă şi te-ascundeai curînd.
Fuseseşi blestemat
Să zaci în neputinţă, de-apururea culcat.
Dar chinuit de rîvna de-a fi, muncit de jind,
Miracolul trezirii l-ai săvîrşit voind;
Ţi-ai depărtat pămîntul de buze la picioare,
Slujit de-aci-nainte de mîinile uşoare.

CHEMAREA ÎNĂLTĂRII

Chemarea înălţării ca spicul, se-mplinise.
Tărîmurile toate te aşteptau deschise
Şi te mutai pe ele în voia ta deplină,
Scăpat de-nţelenirea pe loc şi rădăcină.
De-o fire cu ţărîna dar dezlegat de lut,
Ai început o lume din nou de la-nceput.
Strein în pribegie, plăpînd şi venetic,
Erai cît o fărîmă de fulg şi de nimic,
O coajă de tărîţe, o ţandără, o pleavă,
Bălan şi gol, făptura ţi-era parcă bolnavă.
Fugar, livid ca melcii, bătut de vremuri rele
Tu singur rămăseseşi pe lume gol la piele,
Cel mai gingaş, mai fraged la trup şi oropsit;
Doar umbra, drept cămaşe pe piept nu ţi-a lipsit.
Dihănii în cojoace, cu ghiare, colţi şi coarne
Şi-o lingură de sînge într-un plămăd de carne.
Între clădiri de piscuri, pierdute-n culmi de brumă,
Ivirea ta, Adame, părea să fie-o glumă,
Căci potrivit cu ele şi-oriunde te aşez
Erai nici cît o boabă de mei ori de orez.
Erai, ca pe-o hlamidă de purpură, o scamă,
Un ac cu borangicul pierdut într-o năframă,
O copcă rătăcită printre frînturi mărunte.
Încă-ncîlcită-n ceaţă, în cîlţi şi-n amănunte,

Îţi şi visa nădejdea, dormind, să puie-n jug
Cu vitele pămîntul, cît e de lung, la plug.
Şi se ivi, odată cu omul slobod, munca.
Din pravila ei aspră, el îşi făcu porunca
De fiecare clipă, simţind întîi, cu frică,
În el nebănuite puteri că se ridică.

NICI O SILABĂ-NTREAGĂ

Nici o silabă-ntreagă nu se rostea pe lume.
Căci nu-ţi găsiseşi graiul legat şi priceput
N-aveai nici loc, nici ţară, nici neam şi nici un nume;
Din vremi de vremi fuseseşi gîngav, pribeag, şi mut.

Era, şopteşte cartea, la început cuvîntul,
Purtîndu-se pe ape, ca negura, răzleţ;
De se-auzea un tropot, cuvîntul era vîntul,
Călare pe vecie şi veşnic călăreţ.

În ceasul ultim, umbra din lume se va strînge
Din sufletele toate, la timp necunoscut,
Din oamenii cu aripi, din oamenii de sînge,
În negura-ntocmită din nou de la-nceput.

Vor mai rămîne însă, în noaptea adunată,
În peştera adîncă a haosului semn
Despre ce-au fost puterea şi lupta de-altădată?
Măcar o amintire, măcar crestată-n lemn?

Măcar cît mai adie în unda călătoare,
Fără să simtă-n zarea, închisă din apus,
Cu porţi de fier strîmtate, cu munţi şi stăvilare,
Măcar cît oglindirea arţarilor de sus?

Din plămădirea nouă a smîrcului cu ceaţa,
Se va stîrni, pe semne, fierbinte iarăşi viaţa.

NĂSCOCITORUL

Ai născocit pe-ncetul uneltele, cu care
Ţi s-a făcut mai dîrză voinţa şi mai tare.
Cînd te crezuseşi tocmai mai şubred şi mai mic,
Atunci ţi-ajunse braţul molatec mai voinic.
Tot căutînd zadarnic şi încercînd aiurea,
Ai născocit tăişul, cuţitul şi securea,
Vicleanul ferăstrău,
Tovarăşul şi şoarecele tău,
Care-şi strecoară firul ca luciul de oglinzi
În curmeziş, prin codri, şi îi despică grinzi,
Şi secera pe care, în arşiţă, Măria

O duce-ncovoiată cît ţine-n zări tăria.
Venise de cu noapte, cu luna prinsă-n plopi,
Şi se întoarse seara pe carul-nalt de snopi.
Ai născocit odată
Şi o nimica toată,
Cît ghimpele, săracul,
De mic şi iute: acul;
Şi harnicul nimica, vioi ca o lăcustă,
Se-nghesuie şi-aleargă pe marginea îngustă
Şi-mbracă omenirea de miile de ani:
O scală genială, cinci ace la doi bani.
Ai născocit şi aţa, mătasea de păianjen,
Cu care coase acul pe Gange şi Teleajen.
Ai născocit făina şi pîinea tuturor,
Ca să ajungi de pîine gonit şi cerşetor,
Crîmpeiule de viaţă, un rob, un muritor!
În petecu-ţi de ţară, împotmolit, sfruntata
Şi îndrăzneaţa minte a născocit şi roata;
Nu mai socot burghiul, cazmaua sau lopata,
Frînghia, sîrma, lanţul, cu care, prinşi de legi,
Ai izbutit căţuşa de fluiere să-ţi legi.
Ai născocit şi luntrea, să umbli pe ghicite,
Şi-n marea cu talaze şi valuri răzvrătite.
Primejdia te cere şi-o cauţi, orişiunde
Ghiceşti că te pîndeşte şi bănui că se-ascunde.

LA STELE

Dacă ce spune cartea, din vechi, e-adevărat,
Că ieşi din frămîntarea ţărînii cu scuipat,
Batjocura-i plătită cu vîrf şi răzbunată.
Nu trebuia să cugeţi, tu, vierme, niciodată.
A-toate-făcătorul de rîpi şi de izvoare,
În temniţa fiinţei te-a închis între zăvoare.
Tu trebuia să suferi, să rabzi cumplita lege,
Că omul ca şi piatra, stă sterp şi nu-nţelege,
Că într-o trebuinţă şi alta, de jivină,
Să nu-ţi răzbească firea din pîntec la lumină.
Să fii o burtă numai, un zgîrci care se-aruncă
Şi să asculţi orbeşte de streche, la poruncă.
Să îţi adormi mîhnirea şi dorul de-a pricepe,
Cu ce-are armăsarul mai crîncen între iepe.
Adevăratul lumii avînt de început
Porni din ziua-n care, trezit, ai priceput.
Cel ce făcuse lumea, Iehova sau Satan,
Nu prevăzuse mintea şi-n minte un duşman.
A scăpărat un fulger din caznă şi-ntîmplare
Şi fu decît şi stînca şi legile mai tare.
De vreme ce modelul putuse-ntreg să scape,
Nesfîşiat de fiare, nemistuit de ape.
De-acù păşeşte ager că ţi-a ajuns tot una
De te-o goni mînia şi prigoni furtuna

Și trăznetul și marea, și crivățul, să piei;
Te vei lupta prin timpuri cu zeci de dumnezei,
Îngrămădiți pe tine și poruncindu-ți: „Crede!",
Să-ți fure giuvaerul ascuns ce nu se vede.
Într-un avînt sălbatec te-ai dus pînă la stele
Și te-ai întors, aprinsă, cu una dintre ele.
Că mîna îți arsese cu care-ai scormonit
În jarul alb din cîmpul de sus, ești răsplătit.
Ai pus-o să răsară, să-ți ardă-n vatra goală —
A fost, biruitoare, întîia ta răscoală.

PE DRUM

De-atunci încoace, focul străin a fost să-nceapă,
O vîrstă hotărîtă în țara ta de apă.
Ai logodit văpaia cu apele-n vîltoare,
Să mîne sumedenii de mori și de cuptoare.
Atunci întîiaș dată s-a deslușit în fum
Că ți-ai croit'nainte și-n slăvi alt rost și-un drum.
S-a zguduit văzduhul și răsuna și hăul
Cînd se-auzi ciocanul zdrobind pe muchi ilăul.
Îți trebuiau potcoave la caii prinși de coamă,
Zăbale, lănci și scuturi de fier și de aramă,
Ca să înfrunți cu pieptul primejdia-nvoită
Cu ceasul rău, cu vraja și leneșa ispită.
Și ai rămas de-atuncea-n răspăr și răzvrătit
De cîte ori stăpînii și vremea te-au minți.t.

SĂ TI-O SĂRUT

Ti-o-ntorc pe dos și față și nu mă pot supune
Să cred că floarea asta ce-o țiu nu-i o minune.
O-asemănam cu-o floare, dar seamănă c-o stea.
Cînd ai furat-o poate, din locul ei, cîndva,
Pe drum, la pogorîre, din ceruri, din zenit,
Te-a furnicat cu haruri și ți s-a-ntipărit.
Că mă smeresc să cuget e lucru de crezut.
Dă-mi fiecare deget, din cinci, să ți-l sărut,
Și ție, fată zveltă, care-nvîrtești în aer,
Ca o sfîrlează, fusul pe firul tors din caer,
Și ție străduitul cu palma grea și tare,
Cu ele îmbrăcate, de fier, ca-n degetare.
Gîndește mintea, zicu-mi, dar ce-ar putea să facă
Fără gîndirea mîinii, închisă și săracă?
În scoica ei lipită și-ar duce în zadar,
Pe funduri, strălucitul curat mărgăritar.
O scrie slova mîna și e nemuritoare
Pe cît vor fi mai multe și veacuri viitoare.
Și ochii plîng, dar plînge și mai adînc vioara,
Că plînge mîna-n coarda oftată, surioara!
Și meșterul Manole visa o mînăstire

Dar cine-a scos-o vie din moarta-nchipuire?
Cinci degete-ale dreptei cu cinci din mîna stîngă
Putuseră s-o-nalţe şi-ursitele să-nfrîngă,
Aceleaşi mîini şi braţe care-au cioplit în stîncă
Şi Sfinxul, păzitorul nisipurilor încă.
Îl vezi în dreptul lunii? pe creştetele lui
S-a ridicat perechea de lei cu patru pui.

MAI SUS

Astîmpărată foamea şi ispăşită truda,
Un neastîmpăr altul îţi înteţise ciuda.
Simţindu-ţi isteţimea, năvalnică să-nveţe,
Ea se-ncepea-ntristată şi se sfîrşea-n tristeţe
Umblai să ştii ce tace şi ce nu se arată,
Aproape -nchipuite prin ceaţă cîte-odată.
Răzbirea la lumină nu-ţi mai era de-ajuns,
După ce-ai stat ca lupii şi iepurii ascuns.
Rîvneai mai sus cu mintea decît era datoare
Zvîcnirea unei schiţe, făcută de-ncercare.
Te turbura năluca trecînd, ţi-era urît,
Ca unui fără vlagă oştean posomorît.
În liniştea făpturii erai neliniştit,
Uitîndu-te, cocorii că zboară-n asfinţit,
Deşi trezit şi slobod, te frămîntai că ţi-s
Şi zilele-ncîlcite în restul unui vis.
De atfel, mărginirea-n vremelnica durată
Îţi e de-atunci rămasă şi astăzi măsurată.
O zi erai mai ager şi alta mai amar.
Aveai otravă-n tine, de-atunci, de cărturar.
Trecuse parcă timpul de partea ceealaltă.
Parcă trăiseşi moartea cu viaţa laolaltă.

OM CU OM

Un om fusese-o frunză şi numai om cu om
Au izbutit să crească şi să se facă pom.
Că moare frunza-n ramuri, puiandră şi uşure,
Copacul vieţuieşte şi s-a-nmulţit pădure.
Tu-ţi răsplăteşti ursita de grabnică pieire,
Făcîndu-te, din omul prigoanei, omenire.

RÎNDUIALA

Din vremile bătrîne, cinstit, copilăros,
Poporul, blînd primise pămîntul drept prinos,
Bogata moştenire l-a aşteptat, muncită,
Să-i dea rodire nouă,-nsutită şi-nmiită,
Şi avuţia zestrei spori îmbelşugată.
Dar iată că trîndavii şireţi se şi arată,
O ceată lenevită-n carîtă şi caleaşcă

Și strînși cu mai limbuții, de seama lor, în gașcă,
Au adunat mulțimea cu vorba lor frumoasă
Și-au colindat tărîmul, întreg, din casă-n casă.
Purtau giubea cu blană, găitane și chenare
Și galbene mătănii, în mîini de chihlimbare
Că ne-avînd de lucru și mătăsoși la piele
Își învîrteau siragul și numărau mărgele
„Noi sîntem de la Curte, și înțelepți de casă
„Și voi sînteți poporul, ți gloatv numeroasă.
„Voi sînteți mulți și carnea vă e bătătorită,
„Noi sîntem ce se cheamă, la carte, „o elită".
„Deși n-am pus spinarea și ceafa la povară
„Nici sarcina ce-o ducem noi nu e mai ușoară.
„Și boul cară greul pămîntului, dar cum
„Joian nu s-ar abate, nedus de om, din drum?
"Cu hăis aține stînga și dreapta lui cu cea,
"El merge cum poțește stăpînul, vrea nu vrea.
"Vedeți? se potrivește cumva despre puteri
"De a mîna cireada de boi să fim boieri.
"Ce uriașe vită
„Și-atunci cînd e scopită!
„Dar namila cu coarne tot rumegînd în pace,
„Noroc că n-are gustul de-a-mpunsul să se joace.
„Ca-ntr-altfel o schimbare-n deprinderea tăierii
„Ar face bou boierul și boii-ar fi boierii.
„De-i vacă, cine trece o mulge de o vadră
„Și rabdă, credincioasă la datine și vatră.
„De-i bou, îi vîri spinarea în jug și boul trage,
„Prea mulțumit și gata aproape să se roage.
„Dar taurul sfărîmă și stînca; de vițel
„Am luat măsuri să-l facem bleg, dulce și mișel.
„Grămada asta mare, cuminte, ca să fie
„Purtată după voie, e ca o jucărie,
„Că un crîmpei de minte cîrmește o cireadă
„Cireada n-are vreme de mintea ei. Dovadă.
„Mai multe mii de vite
„Ascultă umilite
„Și nu se întărîtă
„De un geambaș cu bîtă.
„Voi să munciți cu brațul, noi ne muncim cu mintea
„Și fie cît dovleacul, cît mazărea sau lintea
„De mică, mintea duce popoarele-nainte
„Sau îndărăt. Atîrnă. E minte și e minte.
„Le duce cu porunca și voia ei de sus,
„De-acolo unde capul de peste om e pus.
„Noi sîntem mintea, capul, gîndirea, prin urmare,
„Și voi prea prețioase, dar totuși mădulare,

„Munciți, și fără grije. Vi-s muncile cam grele,
„Dar noi vă stăm alături, lungiți pe canapele,
„Avem ori nu dreptate? Răspundeți la-ntrebare".

Și-a cam codit răspunsul mulțimea, cît se pare.

TRUFAȘUL

Babel au ba,-mpărații lucrară-n lumea-ntreagă.
Ca neam cu neam, alături, să nu mai se-nțeleagă
Puterea de-mpăcare le-a fost întotdeauna
Fățărnicia, cursa, urzeala și minciuna.
Ca să-și păstreze sceptrul, momîia lor de paie
A-mpins, cinstit, poporul în sînge și războaie.
Stăpînul cel mai lacom fiind și cel mai tare
Își întindea cruzimea în larg, cotropitoare,
Cu cîrdul lui de cioclii și corbi nemaisătui,
Peste popoare, roabe ca și poporul lui.
Zîzania, otrava, mocnită în afară,
Le-a cuibărit și-n țară
Și cînd, clocit o vreme, cocea-ndestul veninul,
Hain, mințit, poporul își cotropea vecinul.
Trăit într-o trufie de neam și-n ațîțare
Se întețise ura zăcută-ntre popoare
Și ura, moștenită, nițel cîte nițel,
Zbucnea în năvălire și măcel.

PRIETENIE

Dar luat vrăjmașul singur, în parte, fiecare,
Era un om ca tine, cu buzele amare.
Tu i-ai ucis un tată, el ți-a ucis un frate.
Din țara, prinsă-n flăcări pierise jumătate.
Erau zvîrliți în groapă cu morții, și răniții,
De vii, și oropsiții de-ai lor și urgisiții.
Tu n-ai văzut ca mine, închise de curînd
Și proaspete, mormintele mișcînd.
Ce ți-am făcut eu ție, ce mi-ai făcut tu mie,
Ca țara ta să fie cu-a mea în dușmănie?
Ne pasă, oare, nouă, că domnii-n capitale,
Se-ngînă ca dulăii rînjiți și-și dau tîrcoale?
Ni se sporește vlaga și grîul ni se coace
Mai repede-n războaie decît în vremi de pace?
Ca să se piardă urma, cel ce-a intrat să fure
Dă foc și la pădure.
Să ardă codrii, munții, și zimbrii-n jar și cerbii,
Stîrpit în pleșuvia de scrum și colțul ierbii.
Cu potera-n potecă, haiducii-odinioară,
Știau și să și moară,
Pe cînd stăpînii lumii, de-obîrșie crăiască
Și sluga tîrîtoare știu numai să trăiască.

Şi domnul ca tîlharul, îşi întocmeşte-o lege
A lui, cum o-nţelege.
Deosebirea este că unul o plăteşte
În streang, dar cel cu biciul şi legea-mpărăţeşte,
Ascuns în ea prin colţuri cotite şi-n unghere,
Din care-şi trage drepturi, mîndrie şi putere.
Căci legea pentru dînsul e dulce, bade-Ioane,
Şi numai pentru tine e plină de căpcane.
El poate mii de oameni, în tihnă să omoare,
Legîndu-şi zalhanaua de cîmpul de onoare.

A FOST O NOAPTE OARBĂ

A fost o noapte oarbă, cu luna-n ceruri lipsă.
Stăpînii-şi amintiră, treziţi, de-Apocalipsă.
Cetăţi, oraşe, cuiburi de lene şi păcate
S-au zguduit de-odată, răsturnate.
Ospeţele-n furtună, zburate de vîrtej,
Opriră dumicaţii-n gingie şi gîtlej.
Amestecaţi cu cioburi, stăpînilor sub mese,
Li se trezea beţia de prinţi şi de prinţese.
Un urlet, ca de mare-n răzvrătire,
Linţoliul gros al morţii-ncepu să se deşire.
Irumptă, omenirea din ghizduri şi zăgaze
Isca vîltori, prăpăstii şi piscuri de talaze.
S-au prăbuşit în haos statuile, pe rînd,
Cu slava lor de idoli de piatră şi pămînt.
I se părea lui Vodă că doarme şi visează.
Beţia lui de noapte se pomenise trează.
În gloata răzvrătită, puhoi ca de catarge,
O negură se-ngroaşe, o negură se sparge.
El vede ce nu vede şi ce i se năzare,
Un uriaş cu-o faclă-aprinsă întră-n zare.
E-adevărat, e-aevea, e răscoală.
Îl caută norodul: împărăţia-i goală.
Şi una după alta i-s uşile-ncuiate
Le-a sfărîmat pe toate
Şi într-adoua sută cămară dărîmată
Răscoala dă de Vodă pitit într-o privată...
Cînd cumpăna răbdării, Măria Ta, se frînge,
O ciutură-i cu lacrimi şi-o ciutură cu sînge.

CEL CE GÎNDEŞTE SINGUR

Cel ce gîndeşte singur şi scormone lumina
A dat o viaţă nouă şi-un om de fier, maşina.
Fiinţă zămislită cu gîndul şi visarea,
Ne-nchipuit mai tare ca braţul şi spinarea.
Cu ea brăzdezi pămîntul în lung şi lat şi sameni

Și una ține locul la mii și mii de oameni.
Topitorìi, cuptoare, mori, puțuri, fierăstraie,
O sîrmă dă lumină, o țeavă vîlvătaie,
O lampă duce graiul și dă-n văzduhuri vești
Că omul zămislește puterea din povești.
Se face depărtarea mai scurtă decît pasul,
La mii de pași se-aude și se cunoaște glasul.
Vorbești cu fundul lumii la tine, din odaie,
Secunda-ntrece veacul și timpul se-ncovoaie,
Pe-o sfoară cît e firul de păr și se agață
Vecia, nesfîrșitul, pe un crîmpei de ață.
Se-nalță slabul, omul, pe aripi în tării
Și-aduce de acolo noi legi și mărturii,
Iată-l, scoboară-n hăuri cu coiful lui rotund
Și rîciie oceanele pe fund.
El trece prin vîltoare, prin cremene și ghiață.
Pornise de cu seară, s-a-ntors de dimineață,
Și nu l-a ars dogoarea, nu l-a-mpietrit nici gerul.
E țara lui pămîntul și l-a-mpletit cu cerul.
Și-aprinde lîngă Argeș luleaua și văpaia
Din pipă încă-i arde, ajuns pe Himalaia,
Și pîinea coaptă-acasă, într-un cuptor domol,
I-o gustă pinguinii tot proaspătă, la pol —
Și în sfîrșit, urmașul lui Prometeu, el, omul,
A prins și taina mare-a tainelor, atomul.
El poate omenirea, în cîteva secunde
S-o-ntinerească nouă, pe veci, ori s-o scufunde.

E timpul, slugă veche și robul celui rău,
Tu, omule și frate, să-ți fii stăpînul tău.

AUREL MIHALE

GRIȘA

De cîte ori întîrzii ca acuma între lanuri, mă întind în ele cu fața în sus. Stau și urmăresc cum se lasă înserarea peste cîmpia care geme de roadă. Întunericul năvălește pe nesimțite, înnegurînd orizonturile. Răsar, îndepărtat, una cîte una, stelele. Țîrîie aproape, dintre grîne, un greieruș; iar din trifoi, răsună înalt cîntecul de pitpalac. Huruie o căruță către sat, se stinge treptat un tropot avîntat de cal. În curînd, peste toate se așează liniștea de noapte a pămînturilor. Simt cum toate se cufundă încet în tăcerea cea mai adîncă a firii cuprinse de somn. A încetat și vîntul și odată cu el și legănarea de vis a spicelor. Un miros dulceag de grîne intrate în pîrgă stăruie în văzduh. Se pare că trecerea timpului s-a întrerupt. Dar aud încă șoapta neîntreruptă a lanurilor și simt ca pe o adiere fierbinte răsuflarea pămîntului nostru. Tresaltă în mine, mai mult ca orișicînd bucuria și patima vieții. Și întotdeauna — în aceste clipe mai ales, îmi amintesc de Grișa...

Sînt zece ani de atunci, dar parcă nici o zi nu ne desparte și niciodată nu-mi vine să cred cu adevărat că el nu mai este. Chipul lui mi-a rămas în suflet pentru totdeauna și amintirea lui îmi încearcă inima mereu, cu același fior de cutremurătoare tristețe. Este înfiorarea pe care mi-o dă aducerea aminte a celei mai grele dintre cumpenele vieții mele. Lui Grișa îi datoresc viața, și orice s-ar întîmpla, asta nu se poate uita niciodată.

Îmi amintesc că după 23 August 1944 împinsesem frontul nemților pînă la apa liniștită dar fără de istov a Mureșului. Pluteau în limpezimea undelor primele frunze îngălbenite, lepădate cu dispreț de toamnă. Stam risipiți prin tufărișurile de pe malul rîului și pîndeam mișcarea de dincolo, la fel de ascunsă, a nemților. De cîteva zile, domnea pe tot frontul o liniște apăsătoare și grea, prevestitoare de furtună. Într-o noapte, către ziuă, cînd umbrele nu ni se deslușeau încă din întuneric, batalionul nostru a început să-și treacă unitățile pe rînd, peste apă. Nemții s-au trezit cu noi de-a dreptul în tranșee și-a început pe neașteptate o luptă surdă, scurtă, înspăimîntătoare. I-am scos din gropi în vîrfurile baionetelor și-am urcat repede culmea din față, tîrîndu-ne. Era cota 495, pe care trebuia s-o păstrăm cu orice preț pînă dimineața, cînd unitățile noastre și cele sovietice, înșelînd pe inamic, vor forța cursul Mureșului, ceva mai sus, în dreptul păduricii. Planul era destul de simplu: nemții își vor încleșta principalele lor forțe cu noi, pentru stăpînirea cotei care domina împrejurimile, tocmai în momentul în care aveau să primească lovitura principală din altă parte și în coastă.

După primele două companii, însă, n-a mai putut trece nici un om. În clipa cînd am pătruns în tranșee, întregul front al nemților s-a pus în mișcare ca o mașină năpraznică. Malurile rîului erau răscolite cu înverșunare de obuze, iar fața apei biciuită de plumbi ca de o grindină. Toate gurile de foc ale nemților băteau acum neîncetat pentru stăpînirea vadului, tunurile mugeau înfundat în spatele nostru, iar mitralierele răpăiau turbate, încrucișîndu-și focurile pe mal. Noi ne-am tîrît dincolo de culme, îngrijorați de ceea ce se petrecea în urmă. Ne-am îngropat repede pînă la gît în pămînt și-am așteptat.

— Acum n-au vreme de noi, mi-a șoptit agentul care se ținea scai de mine... Mai întîi ne taie legătura cu ai noștri și pe urmă, abia, încep să ne piseze.

Înțelesesem de mult că chiar ăsta și era gîndul nemților. M-am tîrît de la o groapă la alta controlînd adăposturile și repetînd oamenilor ordinul de apărare a cotei cu orice preț. Cînd m-am întors în tranșee, însă, m-a cuprins o neliniște ciudată. Era înfrigurarea mereu aținută a așteptării chinuitoare, cînd știi că din clipă în clipă trebuie să înceapă o luptă în care în afară de victorie sau moarte nu poți alege. Am început a cerceta cu privirile povîrnișul din fața noastră și-am priceput dintr-odată că hitleriștii își vor îndrepta principalele forțe de atac pe vîlceaua din fața companiei mele. Am trecut în grabă pe la cele două mitraliere și le-am încrucișat focurile pe firul vîlcelei.

M-am întors din nou în tranșee. Mi-am scos încărcătoarele pistolului-mitralieră și-am început să le așez cu grijă pe parapet. Lîngă mine agentul desfăcea sacul cu grenade și le rînduia alături, la îndemînă. Așteptam cu nerăbdare instalarea telefonului care nu mai venea. Mă întrebam încă, dacă am trecut muniție destulă și mai ales dacă avem cu noi tunurile și aruncătoarele de mine — cînd, deodată, artileria nemților și-a scurtat tragerea și-a început să bată cota. În cîteva minute, toată înălțimea aceea fierbea. În față și în spatele nostru, printre noi, explodau neîncetat proiectilele. Pămîntul gemea, se scutura și răbufnea în văzduh, învăluindu-se cu flăcări și scrum, împroșcîndu-ne cu schije. Am apucat să întindem primii răniți pe fundul șanțurilor, căci înapoi, dincolo de apă, nu-i mai puteam trimite. Prin vaduri nu mai trecea acum nici pasărea.

Bombardamentul dură pînă spre prînz, cînd se înteți și se concentră, aproape în întregime, pe frontul companiei mele. Fumul exploziilor cobora pe vîlcea ca un nour înnegurîndu-ne vederea. Atunci am zărit primele siluete ale nemților. Am dus binoclul la ochi și-am încremenit. Hitleriștii, vineții ca și fumul, urcau încet, tîrîndu-se. Am simțit pe frunte primele înfiorări de sudoare rece. Am pipăit instinctiv încărcătoarele de cartușe și-am rămas cu mîna încleștată pe pistolul-mitralieră... Tocmai atunci, însă, din vacarmul acela al exploziilor, răsări un om care se prăvăli în groapă, în spatele meu. Mîna lui mi-a apucat umărul cu putere, încleștîndu-se. M-am întors... Era Grigorie Petrovici Beluskin, ofițerul sovietic de legătură de pe lîngă batalionul nostru. M-am bucurat cînd l-am văzut și i-am făcut loc, alăturea, pe marginea gropii. Eram prieteni vechi, ne cunoscuserăm în luptele din pădurea Păuleștilor, duse în primele zile de după 23 August 1944, pentru despresurarea Ploeștilor de nemți. Grișa trecuse Mureșul cu comandantul batalionului, cu cealaltă companie din stînga noastră. Am făcut semn agentului (care înțelegea puțin rușește) să se apropie și-am așteptat ca Grișa să-și tragă răsuflarea aprinsă de fugă. A ridicat apoi și el binoclul la ochi, și mi-a arătat vîlceaua.

— O să înfrunți greul, prietene! mi-a spus... Banditii, pe aici o să-și îndrepte grosul forțelor.

— Bănuiam asta, murmurai eu, cu ochii la capetele de fier ale nemților care se apropiaseră și mai mult de noi.

Grișa mi-a spus că de tunuri și telefon nici nu poate fi vorba. Restul batalionului fusese prins de focul nemților pe apă și în vad și toți cei care nu fuseseră înghițiți de valuri și purtați la vale, care se mai putuseră tîrî,răniții, stăteau sub mal. Ei apărau vadul, în dreapta și în stînga, pentru ca inamicul să nu se furișeze și în spatele nostru.

După asta am rămas amîndoi cu mîinile pe pistoale,urmărind apropierea înceată, dar sigură a nemților. Cînd valurile de fum ale exploziilor ne îngăduia, ridicam capetele să vedem vîlceaua pînă jos. Un batalion întreg urca spre noi. În spatele primelor rînduri, descoperirăm tunurile și brandurile inamicului. Și în curînd, pe lîngă urgia artileriei se abătu și focul acestora asupra noastră.

— Unde sînt mitralierele ? m-a întrebat Grișa.

Am lăsat binoclul de la ochi și i-am arătat cu mîna locurile celor două mitraliere.

— *Haraşo*! încuviință el mulțumit.

Ne-am sfătuit apoi, împreună, și-am hotărît să nu deschidem focul decît atunci cînd hitleriștii vor ajunge la patruzeci de pași, adică și în bătaia grenadelor noastre. Era singura posibilitate de a-i înfrunta, cu forțele ce le aveam. Am transmis ordinul din om în om și-am încremenit din nou pe marginea gropilor, cu binoclurile la ochi. Nu vedeam decît capetele pătrate ale nemților, blindate și cenușii, întunecate, și strălucirea de o clipă a armelor lor. Urcau în șapte-opt rînduri, lipiți de pămînt ca niște omide negre. Și cu cît se apropiau, cu atît creșteau capetele lor de fier pe lentila binoclului. Am simțit din nou, pe tîmple, sudoarea aceea rece. M-am uitat la Grișa. Deasupra binoclului, pe frunte, i se adîncea treptat o cută. Obrazu-i bucălat și alb încremenise. Era cuprins de o liniște încordată; se stăpînea.

— Încearcă degeaba, mi-a spus el cu ochii la nemți.

Am priceput, însă, că a vorbit mai mult ca să-mi cunoască gîndurile.

— Degeaba, murmurai eu... îi topim cu grenadele și cu focul de la patruzeci de pași.

Dar, tocmai atunci, bombardarea poziției noastre se înteți. Am înțeles că nemții se pregătesc de asalt. Ne-am întors iarăși privirile pe vîlcea. Rîndurile lor se îndesau spre noi. Acum nu mai aveam nevoie de binoclu. Le vedeam orice mișcare cu ochiul liber. Am pipăit iar încărcăturile de pe parapet și grenadele așezate de agent alături. A cerut și Grișa grenade. I-am văzut atuncea ochii albaștri și limpezi. El a bănuit neliniștea mea și mi-a strîns brațul, zîmbind îngăduitor. Am simțit însă cum și mîna lui tremura ușor.

— Trebuie să-i oprim, vorbi el... Trebuie să stăpînim cota pînă mîine dimineață.

Am repetat ordinul în legătură cu deschiderea focului și iar l-am auzit șoptit din gură în gură, ca un jurămînt murmurat pe toată linia frontului. Am privit din nou vîlceaua. Nemții erau și mai aproape. Printre ei,cădeau la întîmplare, rar, proiectilele trase de ai noștri, de dincolo de Mureș. Fără nici o indicație și nici un semn de la noi, artileria noastră nici nu putea trage altfel.

În curînd, rîndurile hitleriștilor ajunseră la o sută de pași. Le deslușeam și fețele săltate puțin de la pămînt. Bănuiam că în vîrful cătării

de la fiecare armă a ostaşilor mei, tremură chipul unui hitlerist. Mă îndoiam că ei vor putea rezista ispitei de a trage înainte de ordin. Valul bombardamentului se mută iar în spatele nostru, peste malurile şi vadurile Mureşului. Tranşeele noastre rămăseseră pustiite de focul şi fierul exploziilor. Pămîntul era răscolit adînc, pînă sus, pe creastă. De jur împrejur, linişte desăvîrşită; nu se simţea nici o mişcare. Se auzeau numai rar, apropiate, gemetele înăbuşite ale răniţilor.

Pe la optzeci de paşi, hitleriştii din primul val s-au oprit bănuitori, cu piepturile la pămînt. Îi înfricoşa şi pe ei tăcerea asta. I-a ajuns apoi şi al doilea, şi al treilea val, cu care s-au amestecat, îngroşîndu-şi rîndurile. Dar clipa aceasta a descumpănirii lor, trecu repede. Cîţiva dintre ei s-au ridicat în picioare şi-au pornit în pas uşor şi temător, înainte. S-au ridicat apoi şi alţii, şi alţii... Tot puhoiul acela de oameni cenuşii şi cu capetele de fier întunecate, cu pistoalele şi mitralierele pe şold, cu burţile căptuşite cu grenade şi ochi înnegriţi, pornise dintr-odată ameninţător spre noi. Atunci a început în stînga vîlcelei focul celeilalte companii din flancul nostru.

— Nu trage nimeni! am repetat eu ordinul... Nimeni!

Cînd mi-am întors, însă, din nou ochii pe vîlcea, mi s-a tăiat răsuflarea. Nemţii erau la şaizeci de paşi; urcau în pas milităresc ca la paradă, încrezători şi trufaşi. M-am sprijinit cu pieptul de peretele gropii şi abia atunci am simţit cu cîtă putere îmi bătea inima. Parcă duduia pămîntul în dreptul ei. Tîmplele-mi zvîcneau gata să pleznească, de năvala sîngelui, urechile îmi vîjîiau, neobişnuite cu liniştea asta, încordată şi grea. M-am lipit atunci de Grişa, instinctiv, căutîndu-i înfrigurat apropierea, sprijinul. Privirile noastre s-au întîlnit înnegurate. Şi mîna lui, încleştată pe legătura cu grenade, tremura uşor, nestăpînită.

— Nu vor trece! murmurai eu.

— *Nikagda*, şopti Grişa cu ochii la nemţi... *Nikagda*!

Mă gîndeam, însă, cîţi dintre ostaşii ascunşi în gropi se mai puteau ridica să tragă? Dar mitralierele? Au scăpat oare din spulberul ce trecuse peste noi?—... Nemţii erau acum la cincizeci de paşi. Se apropiau în rînduri dese, puţin aplecaţi, cu armele în mîini, într-un mers apăsat şi sigur. Am lăsat şi eu pistolul-mitralieră şi am apucat legătura grea de grenade. „Ah, mă gîndeam, de n-ar trage cineva!... O clipă... cîteva clipe numai!“... Şi clipele acestea au fost cele mai grele, grozav de încordate şi de lungi.

Cînd hitleriştii erau la cincizeci de paşi, am scos cuiele grenadelor şi am strigat.

— Pregătiţi grenadele!...

Ei se apropiau în acelaşi iureş sălbatic, ca nişte lupi turbaţi şi hămesiţi. Acum nu se mai temeau; pentru ei era clar că artileria lor ne spulberase odată cu ţărîna...Dar nu ştiau că aici, în gropi, ascunşi şi apăraţi de pămîntul nostru, căruia-i simţeam în aceste clipe mai mult ca niciodată nemărginita-i bunătate, noi stăteam cu degetul pe siguranţele grenadelor şi le pregăteam moartea. Peste o clipă, le vedeam şi ochii cu priviri de fiară şi nasturii de fier lucioşi ai vestoanelor. Atunci m-am ridicat din groapă şi-am strigat:

— ... aruncaţi!

Şi deodată, din petecul acela de pămînt, răscolit pînă în adîncuri de obuze, au apărut ca nişte năluci oamenii ce-i mai aveam şi-au şuierat pe deasupra grenadele. Valurile nemţilor s-au aruncat la pămînt înfricoşate, îngrozite de ivirea noastră neaşteptată... Dar pămîntul nostru străbun nu i-a mai primit la sînul lui. Au rămas toţi întinşi la suprafaţă, ca nişte ţinte

de oțel pe un poligon de tragere. Am mai aruncat și alte rînduri de grenade și am dat ordin pentru deschiderea focului. A clempănit mai întîi, înfuriată parcă de atîta așteptare, mitraliera din stînga noastră. Au început și pistoalele-mitraliere să toace mărunt și viu ca într-un șuierat. Nemții care încercau să se ridice de la pămînt erau pentru totdeauna trîntiți cu gura în el. Mitraliera din dreapta, însă, nu s-a mai auzit. Capetele de fier au simțit spărtura din pînza focului nostru și-au început să se tîrască într-acolo.

Privirile mi s-au încrucișat înspăimîntate, cu ale lui Grișa. Dacă puhoiul acesta al nemților ar fi pătruns pe acolo, totul era pierdut. Nemții ar fi căzut în spatele nostru. Dar în aceeași clipă, Grișa sări din groapă și se tîrî spre adăpostul mitralierei. Tot focul nemților culcați înaintea noastră s-a îndreptat spre el. Grișa a dispărut învăluit în fum și pulbere... Peste o clipă însă și mitraliera aceea a început să latre înverșunat, neîntrerupt. Valurile nemților s-au prăbușit și în fața ei căutînd în zadar scăpare la pămînt. Grișa stăpînea toată vîlceaua cu foc. Pentru o clipă înfrînsesem furia nemților... Ei s-au mai ridicat odată la asalt, mînați de-o comandă repezită, dar iarăși i-am oprit cu grenade și foc pustiitor. Pe urmă n-au mai încercat, cei din primele rînduri s-au tîrît înapoia leșurilor rămase cu burțile în sus sau cu nasurile în pămînt. Acolo, cam la șaizeci-șaptezeci de pași, și-au statornicit și ei un front. Am rămas încremeniți în această luptă toată ziua, așteptînd cu înfrigurare înserarea. Nădăjduiam că, la adăpostul întunericului, unități proaspete și tari vor trece Mureșul și ne vor ajuta să-i nimicim.

Dar n-a fost așa. Primele neguri ale serii s-au ridicat pe vîlcea cu valuri noi de nemți. Și tot atunci a început artileria lor să bată năpraznic, peste noi, vadurile și apa Mureșului. Înțelesesem tot: hitleriștii voiau neapărat să stăpînească cota și să ne dea peste cap înainte de așezarea nopții. Se temeau ca, peste noapte, ai noștri să nu aducă pe acest mic cap de pod unități noi și să-l transforme în zori într-o puternică bază de atac...

Mi-am scos casca și am lăsat ca boarea serii să-mi învioreze fruntea. Abia atunci am deslușit gemetele agentului meu. Căzuse pe marginea gropii, cu pieptul găurit de-o schijă. I-am descheiat tunica și după ce i-am sfîșiat cămașa, i-am încins pieptul strîns cu un bandaj. În clipa aceea, însă, m-am auzit strigat pe linia frontului. Mă căuta un sergent de la compania din stînga noastră. Situația era și mai grea decît mi-o închipuisem. Și acolo, ca și în compania noastră, nu mai rămăseseră decît șapte-opt oameni din fiecare pluton. Căzuseră toți ofițerii, răniți sau morți. Trebuia să adun această mînă de oameni și să iau comanda; dar cu toții la un loc nu făceau mai mult ca două plutoane... Ce să fac? Ce puteam să fac?! Am trimis sergentul să aducă toți oamenii pe frontul din vîlcea. Trebuia să păstrăm cota cu orice preț pînă în zori, și asta nu se putea face decît înfruntînd de-a dreptul puhoiul hitleriștilor.

Pînă ce sergentul s-a întors cu oamenii lui, am alergat la Grișa. Din vîlcea veneau încă rafale scurte de arme automate și licărea din cînd în cînd cîte o rachetă. Mă gîndeam la nemții care urcau acum spre noi, ascunși de întuneric. Pe Grișa l-am găsit singur lîngă mitralieră, legîndu-și brațul stîng. Un glonte îi zdrobise osul. I-am ajutat să se lege și i-am arătat prin semne și cele cîteva vorbe rusești pe care le cunoșteam, situația grea a frontului. I-am spus și hotărîrea mea de a încerca să păstrăm cota pînă dimineață, primind bătălia. Cînd a înțeles că hitleriștii și-au îndreptat principalele lor forțe spre noi, Grișa s-a bucurat nespus de mult.

— *Haraşo!* izbucni el... Însemnează că ne-am îndeplinit în bună parte misiunea, mi-a explicat apoi, făcînd semne pe pămînt cu degetul mîinii

sănătoase... Nemții își concentrează forțele aici, în bătălia pentru cotă, dar mîine în zori vor primi lovitura din dreapta, prin pădure... *Horoșo*!

Înainte de a pleca, m-a rugat să-i înnădesc toate benzile de cartușe ce le mai avea. Ne mai putîndu-se folosi decît de o mînă, n-ar mai fi reușit să schimbe benzile în timpul luptei. M-am întors în groapă ceva mai întărit, mai încrezător în succesul luptei noastre. Am împărțit oamenii cu care venise sergentul pe la celelalte grupe și i-am trimis și lui Grișa doi, cu opt cutii de cartușe.

După aceea totul s-a liniștit. Am rămas tăcuți în gropi, pîndind prin întuneric ivirea hitleriștilor. Mi-am amintit cum l-am întîlnit prima dată pe Grișa... Era în primele zile după 23 August 1944. Noi luptam cu nemții întăriți în pădurea de la Păulești, apărînd Ploieștii și regiunea petroliferă. Atunci nu eram încă ofițer, și comandam o grupă de mitraliere. Într-una din dimineți, într-o luptă în care hitleriștii se dovediseră destul de tari, trăgeam înfuriat la mitralieră secerîndu-le rîndurile. Atunci mi-am simțit umărul încleștat puternic de o mînă vînjoasă și am auzit îndemn și laudă în vorba rusă:

— *Tac, tac*!... *Streleai, streleai*!

Era primul ostaș sovietic cu care mă întîlneam. În ziua aceea am zdrobit definitiv unitățile nemțești care amenințau deopotrivă și Ploieștii și capitala patriei noastre. Seara am petrecut-o împreună. Am băut votcă, am schimbat tutun și am cîntat „Katiușa" de-a răsunat pădurea. Atunci mi-a vorbit Grișa despre pace, despre o viață liberă și fericită, despre primăvara patriei noastre.

Și acum, aici, în fața hitleriștilor, în liniștea în care moartea ne pîndea, mi-am adus aminte iar de vorbele lui. Am stat și am ascultat îndelung șoapta îndepărtată a apelor Mureșului, răsuflarea fierbinte a pămîntului străbun, și am rămas cu ochii la stelele ce străluceau pe cer. Pentru prima dată în momentul acela, m-am îndoit că voi mai putea apuca aceste zile ale primăverii noastre. M-am îndoit că mă voi putea bucura de viața nouă care se va așeza și la noi, după ce-i vom alunga pe cotropitori și-i vom răsturna pe boieri și fabricanți, cum spusese Grișa. Niciodată nu am dorit cu mai multă tărie să trăiesc, să apuc și acele zile! Nu înțelegeam încă, îndeajuns, că răsăritul lor se plămădea și în lupta pe care o duceam cu hitleriștii pe această cotă!

Clipele acestei liniștite și triste îngîndurări au trecut însă repede. Atunci, pe cînd stăteam cu ochii spre vîlcea și cu auzul ațintit la mișcarea nemților, a apărut lîngă groapă umbra unui ostaș.

— Domnule sublocotenent, șopti el...Grigorie Petrovici v-a trimis asta! Și și-a desfăcut pumnul, grijuliu, în palmele mele. Era o steluță roșie care lucea întunecat în lumina înaltă a stelelor de pe cer. Mi-am închipuit că era steluța de la boneta lui Grișa și am strîns-o în pumn mișcat, fără de cuvinte...—Vă întreabă, urmă ostașul încurcat, nepricepînd prea mult, dacă n-ați uitat cumva despre primăvara patriei noastre?!

— Nu, n-am uitat! am murmurat eu cu ochii la steluța care se încălzise atît de mult în pumnul ostașului încît îmi frigea palma... Spune-i că n-am uitat!

Dar ostașul nu mai avu timp să se tîrască înapoi, la Grișa. Deasupra noastră, în întunericul ce ne ocrotea s-a aprins o rachetă uriașă și a luminat alb, orbitor, toată linia frontului. Ostașul a sărit în groapă lîngă mine și amîndoi ne-am îndreptat pistoalele spre vîlcea. Hitleriștii începuseră atacul de noapte. În întunericul de dincolo de hoiturile lor doborîte peste zi, se iviră cohorte întregi de umbre mai negre ca noaptea. Fasciștii se apropiau

în același mers hoțesc de haită hămesită. Frontul nostru amuți din nou. Știam însă că mîinile tuturor erau încleștate pe arme, că degetele le pipăiau nerăbdătoare trăgaciul, că în raza fiecărui ochi care pîndea mișcarea aceea a morții ce se urca din vîlcea creștea imaginea unui cap de fier. Și-n liniștea aceea a răsunat deodată, detunătoare și năpraznică, mitraliera lui Grișa. A pornit și a doua mitralieră... și toate armele de foc s-au descărcat, pîrîind, în umbrele de pe vîlcea. A început și întunericul de acolo să scînteieze și să șuiere pe lîngă noi gloanțele nemților. Trasoarele și rachetele lor luminau noaptea neîntrerupt. Vîlceaua se umpluse de umbre; parcă tot întunericul ei începuse să se miște fantomatic și să se îndrepte spre noi. La cincizeci de pași mi-am dat seama că pînza focului nostru nu-i mai putea opri. Am dat ordin să se pună baionetele și să se pregătească din nou grenadele, dar n-am putut aștepta prea mult; n-am mai avut răbdarea de la început. Cînd hitleriștii au ajuns printre trupurile celor seceraţi la primul lor atac, mi s-a părut că erau de zece, de o sută de ori mai mulți, că vîlceaua roia de umbre ca de niște duhuri rele. M-am ridicat din groapă și-am aruncat legătura de grenade acolo unde umbrele lor viermuiau. N-am mai auzit decît explozia grenadelor aruncate și din celelalte gropi, și, deodată în fața mea, o explozie năpraznică a aprins întunericul, m-a răsucit și m-a trîntit fulgerător la pămînt...

... M-am trezit noaptea tîrziu, în gemetele deznădăjduite, prelungi, ale răniților. Cînd am deschis ochii, mi-a apărut, îndepărtat, cerul înstelat. De jur împrejur, și pe vîlcea și pe cotă, o liniște desăvîrșită. Se auzea cum clipocește Mureșul sub mal și cum freamătă încet, ca o șoaptă a firii, pădurea din dreapta noastră. Atunci mi-am amintit de toate: și de ataculnemților, și de mîna de oameni cu care i-am înfruntat,și de Grișa. În pumn, păstram steluța de la el, strîns, așa cum mi se încleștaseră degetele în prima clipă a morții în care mă zbăteam...Ce s-a întîmplat? m-am întrebat neputincios. Unde-s ai noștri? Dar nemții? Au trecut? Ce e cu Grișa?... Nu mi-am putut răspunde în nici un fel. Am putut deslușI, însă, primele strigăte ale răniților:

— Frate... nu mă lăsa la nemți, mă frate!... Brancardier!

— *Mein gott!... Mein gott!*

— Mamă... of, mamă care m-ai făcut!

Eram de-avalma: nemți și romîni la un loc. Însemna că lupta era încă nedecisă, că fronturile se fărămițaseră deopotrivă și într-o parte și în alta și că sîntem în țara nimănui, între cele două linii. M-am bucurat atunci mai mult ca de o victorie; însemna că nemții tot n-au putut să treacă!... Și așa mi-a venit gîndul să mă tîrăsc la ai noștri, spre creastă. M-am ridicat într-un cot, dar cînd să pun piciorul în pămînt, m-am prăbușit din nou, fulgerat de-o durere grozavă, sfîșietoare. De la genunchi în jos, picioarele zdrobite de grenadă nu le mai simțeam; parcă le ardea un foc uriaș care-mi mistuia și bruma de simțire ce-o mai aveam. Am întins mîna și am dat de sînge cleios, închegat și amestecat cu țărînă.

Am uitat însă repede de rană. Mă ardea o sete neîndurătoare, nebună. N-am mai putut răbda și, în ciuda durerilor înspăimîntătoare ce le aveam, m-am tîrît pe coate încet, de la un mort la altul, căutînd bidoanele de la brîu sau din sacii de merinde. La unul de-ai noștri, căzut cu brațele desfăcute ca aripile unei uriașe păsări prăbușite din zbor — de parcă ar fi vrut să îmbrățișeze pămîntul scump al patriei—am găsit bidonul plin. L-am dus repede la gură și m-am întins pe pămînt cu fața în sus. Era apă din apa Mureșului nostru. Simțeam cum îmi zvîcneau vinele și inima de-o putere nouă... Dar n-am apucat să beau prea mult; de alături s-a ridicat un cap de fier, care auzise apa gîlgîind, și a tras. Bidonul mi-a alunecat din mînă,

între mine și el; mîna-mi sîngera.Mi s-au împăienjenit din nou ochii: bruma de putere ce-o mai aveam mi s-a risipit. Am simțit totuși, cum neamțul s-a repezit și a apucat bidonul. Am întrezărit cum l-a dus la gură ca un sălbatic. Dar nici el n-a apucat să bea. A tras și în el, tot unul de-ai lor. O umbră cu capul pătrat s-a repezit dintre stîrvuri asupra bidonului, hămesită, înnebunită de sete. Cînd a ridicat bidonul însă, apa se vărsase și atunci, mai mult de ciudă, s-a prăbușit peste el, gemînd...

Am rămas iar cu fața în sus, la stele! Mi-am adus aminte iar de Grișa, de primăvara vieții despre care-mi vorbise el. Știam de acum că nu vom mai apuca niciodată acele zile. Și pentru prima dată mi-am simțit ochii scăldați în lacrimi și inima cuprinsă de deznădejde. Aburul lacrimilor mi-a încețoșat și vederile și gîndurile; am leșinat iar.

...Într-un timp, m-am trezit pentru a doua oară. Mă zbăteam, sleit de puteri, între viață și moarte. Îmi ardeau buzele de sete și mă fulgerau ca fierul înroșit, rănile. Gîndurile,însă, îmi erau încă clare. După stele, am văzut că noaptea se apropie de sfîrșit, și odată cu ea și viața mea... Nu mai aveam acum decît o singură dorință: să apuc clipa cînd ai noștri și sovieticii se vor ridica din pădurea din dreapta la atac. Voi fi răzbunat și eu, și Grișa — care căzuse desigur lîngă mitralieră — și pămîntul acesta, și apa Mureșului pîngărită de cotropitori și înroșită de sîngele nostru... Deodată, însă, aud dintr-o parte zgomote înăbușite, murmur de vorbă străină și tresar. Răsucesc capul cu ultimele-mi puteri și întrezăresc o umbră care se tîra printre morți. Se oprea la fiecare și-l întorcea cu fața în sus, în lumina stelelor. Se uita la el și pleca mai departe, murmurînd. Am întins mîna încet la șold și am scos pistolul. „Cîinii, mi-am zis, gîndindu-mă la hitleriști... nu ne cruță nici morții și răniții!" Dar mîna vlăguită de sînge și puteri n-a mai putut ține pistolul întins și mi-a alunecat lîngă trup. Clipele care-au trecut mi-au părut cît o veșnicie. Umbra s-a apropiat; am simțit-o pînă lîngă mine; am văzut-o cum s-a aplecat și asupra mea și deodată i-am auzit șoapta îndurerată:

— *Ei, priatel... priatel!*

L-am simțit după răsuflarea-i fierbinte că e Grișa și mi-am încolăcit brațul sănătos pe după gîtul lui, deznădăjduit.Grișa s-a lungit lîngă mine, mi-a legat grăbit rănile și mi-a dat apă din bidonul de la șold. Mi-a ridicat apoi capul pe brațul lui bandajat și mi-a mîngîiat cu mîna sănătoasă fruntea îmbrobonată de sudoare rece.

— Grișa, murmurai eu apucîndu-i mîna... Nu mă lăsa!... Vreau să trăiesc!... Vreau să apuc și eu primăvara!

— *Molcii!* m-a liniștit el... *Molcii!*

Mi-a luat pistolul de jos și mi l-a pus în mîna sănătoasă. După ce-a apucat în dinți legătura cu grenade, mi-a petrecut o mînă pe după piept și a început să se tîrască printre hoiturile nemților, spre creastă. Am înțeles că ai noștri, cei care mai rămăseseră, se retrăseseră din calea capetelor de fier, dar că, totuși, n-au pierdut cota. Undeva, pe aproape,era și frontul hitleriștilor.

Într-un timp, Grișa s-a oprit; m-a lăsat jos și a apucat în mînă o grenadă. Pe lîngă noi, se tîrau în jos, către pozițiile nemților, răniții lor. Cînd umbrele lor s-au depărtat, m-a cuprins din nou și am început iar să ne tîrîm. Pînă la creastă s-a aprins deasupra noastră, de cîteva ori, cîte o rachetă. Atunci încremeneam lipiți de pămînt, ferindu-ne de trasoarele care licăreau după noi.

Am ajuns în poziția noastră cînd noaptea se destrăma. Dintre ai noștri nu mai rămăseseră decît vreo șapte-opt, comandați de-un sergent

care-i împărțise la cele două mitraliere scăpate din mîinile hitleriștilor. Grișa m-a lăsat jos, întins pe pămînt, aproape de mitraliera lui. În liniștea dinaintea zorilor, am auzit din nou clipocitul molcom al apelor Mureșului și freamătul înviorat al pădurii. Acolo, deasupra pădurii, către răsărit, cerul se lumina treptat. „Ce-or fi făcut ai noștri? mă întrebam. Or fi reușit să treacă în pădure? Vor ataca la timp?"... Mi-am desfăcut pumnul încleștat și am privit îndelung steluța de la Grișa. „Armata sovietică nu ne va lăsa să înfruntăm singuri furtuna fasciștilor!"mi-am zis... Am închis ochii cuprins de-o moleșeală ce-mi alina și rănile. Nu știam dacă pînă la urmă vom putea scăpa din ghiarele nemților, dar aici, lîngă Grișa și lîngă ostașii mei, mă liniștisem și mă simțeam în siguranță.

Toate acestea însă au durat prea puțin. Am deschis ochii trezit de zgomote. Lungit lîngă mitraliera lui Grișa, un ostaș înnădea înfrigurat benzile de cartușe. Grișa încremenise, aplecat deasupra mitralierei, încruntîndu-se treptat, pe măsură ce i se adîncea cuta de pe frunte. Era fără bonetă; și-o pierduse pe acolo, printre nemți, pe unde mă căutase pe mine. Vîntul care bătea dinspre pădure îi răscolea părul blond și moale ca mătasea crudă a porumbului. În clipa aceea, am văzut cum mîna sănătoasă i s-a încleștat pe mînerul mitralierei și a îndreptat țeava acesteia spre vîlcea... Înțelesei că nemții tot n-au renunțat la cotă și atacă din nou. Am ridicat capul de la pămînt. Într-adevăr, am văzut cum valurile noi ale capetelor de fier cenușii-întunecate umpluseră toată vîlceaua și se tîrau spre noi. Erau de trei ori mai mulți decît la atacurile de pînă acum. Înțelesei cu durere că se apropia sfîrșitul. A înțeles și Grișa asta, pentru că s-a uitat la mine și mi-a șoptit încurajator și blînd:

— Să știi, însă, că primăvara și pacea tot vor veni!

Apoi s-a lungit în spatele mitralierei și s-a așezat îndelung, pînă ce privirea i-a ajuns pe înălțător. Și-a cercetat grăbit ceasul de la mînă și a murmurat mai mult pentru sine, îngrijorat:

— Ai, ai, ai!... *Eșcio piat minut... piat minut*!

Trebuia să mai păstrăm cota încă cinci minute; atunci va începe din dreapta noastră, din pădure, atacul diviziilor noastre și ale celor sovietice care urma să-i zdrobească definitiv pe cotropitori. Însă nemții din vîlcea n-au mai așteptat aceste cinci minute și au năvălit spre noi. Mitraliera lui Grișa a început deodată să bată în plin, să secere larg rîndurile. Dar cu toată pustiirea ce-o făcea printre capetele pătrate de fier, puhoiul acestora creștea și se apropia de noi. Grișa s-a ridicat atunci într-un genunchi și a început să poarte focul și mai adînc, neîntrerupt, pe firul văii. M-am tîrît lîngă el și am ajutat ostașului care nu mai prididea să înlănțuie benzile... In clipa aceea, însă, o rafală scurtă a izbit între noi. Grișa s-a prăbușit peste mitraliera cu care de trei ori semănase moarte și groază în rîndurile fasciștilor. Mitraliera lui a amuțit un timp; Grișa s-a zvîrcolit și și-a ridicat fața crispată de durere și ură spre valurile nemților. A ochit din nou, liniștit, și a căzut apoi în spatele mitralierei. Mîna, însă, i-a rămas încleștată pe trăgaciul ei și focul s-a dezlănțuit și mai năpraznic, pustiitor. Valurile cotropitorilor au tresărit, izbite ca de un vînt, și s-au culcat iarăși la pămînt...

Și tot atunci s-a abătut asupra lor, din dreapta, un foc ucigător și a răsunat ca un muget de ape și vuiet de furtună freamătul luptei care pornise din pădure. Ai noștri dezlănțuiseră, în sfîrșit, atacul! Hitleriștii erau pierduți; rîndurile lor începuseră să se clatine, să se rărească, să se destrame, să se tîrască înapoi. Iureșul care venea dinspre pădure îi înfricoșa cu groaza de neocolit a morții.

Mitraliera lui Grișa a clămpănit pînă la ultimul cartuș. A tăcut apoi, pentru totdeauna. M-am uitat la Grișa și am văzut cum mîna i-a alunecat încet de pe trăgaci, moale, lipsită de viață. M-am îngrozit. M-am tîrît pe o coastă pînă lîngă el și l-am întors cu fața în sus, strigînd înăbușit:

— Grișa!... Grigorie Petrovici!

Era însă prea tîrziu; în brațele mele se odihnea, neînsuflețit, capul lui. M-am uitat neîncrezător la cei cîțiva ostași aplecați asupra noastră și am înțeles din ochii lor înlăcrămați că Grișa nu mai era. Am izbucnit în plîns și m-am prăbușit deasupra lui, încolăcindu-i gîtul, gemînd:

— Grișa!... Grigorie Petrovici!..

Jos, în vîlcea, ai noștri și sovieticii se băteau cu nemții, înghesuindu-i în fundul ei. Zgomotul luptei se depărta, împrejurimile se linișteau treptat: învăluite în lumina răsăritului. Se auzea iar murmurul fără de istov al apelor Mureșului precum și freamătul înviorat al pădurii de stejari. O rază de soare tremura sfioasă pe fruntea lui Grișa, de parcă vroia să-i alunge încruntarea cu care întîmpinase pe cotropitori. Și ușor, ca într-o mîngîiere, vîntul îi răscolea neîncetat părul moale și blond... I-am descheiat cu mîna tremurîndă bluza subțire și simplă de bumbac, să-i cercetez gaura din piept. În dreptul inimei, am descoperit cusut în rubașca galben-verzuie, găurit de gloanțe și năclăit de sînge, un carnețel. L-am deschis înfiorat, sub privirile uimite ale ostașilor și i-am frunzărit filele aspre și mici. Carnețelul era îmbrăcat într-o pînză roșie ca și sîngele lui Grișa.

— Era comunist! a șoptit înmărmurit unul dintre ostași.

Și acolo, sus pe creastă, i-am săpat lui Grișa un mormînt în care pămîntul nostru străbun l-a primit cu căldură la sînul său. La căpătîiul lui am înfipt, pînă la închizător, o carabină întoarsă cu țeava în jos, iar pe patul ei, cioplit, am prins steluța roșie pe care mi-a trimis-o Grișa în timpul luptei și am scris cu creionul, citeț și apăsat, numele lui: *Grigorie Petrovici Belușkin...*

... Iată de ce, prieteni, de cîte ori mă aflu ca acuma, între lanuri, și mă întind cu fața în sus, spre stele, și aud de aproape greierașul și pitpalacul, și mă îmbăt de aroma grînelor în pîrgă, și ascult șoapta neîntreruptă a spicelor legănate, și simt răsuflarea fierbinte a pămîntului nostru eliberat, și mă bucur din plin de viața liberă pe care ne-o clădim, — tot de atîtea ori îmi amintesc cu nețărmurită durere și tristețe, cu adîncă recunoștință, de prietenul meu Grișa...

RADU BOUREANU

SATUL FARĂ DRAGOSTE

POEM DRAMATIC

Acțiunea acestui poem dramatic zugrăvește un colț de țară și o mînă de oameni proiectați pe fundalul unui fragment de timp cu sute de ani în urmă.

Peste satul unde trăiesc eroii acestui poem, s-a abătut un blestem zvîrlit de o castelană din munții Hartz, preschimbată în vrăjitoare. Soțul acesteia, mare magistru al Crijecilor (cruciați) a fost ucis și oastea lui zdrobită în poiana unui munte Smidovetic (la poalele căruia se află satul) de către flăcăii din acea vale. Blestemul face ca la fiecare cap de veac nici o fată să nu mai iubească și nici un flăcău să nu mai fie viteaz. În timpul poemului, hoardele de nohai au năvălit în țară și năboiesc către acele locuri de munte. Lotrii pradă satele din munți, dar flăcăii nu pun mîna pe paloș ca să-i zdrobească și să apere țara. Fetele nu-i mai iubesc pe flăcăi din pricina moleșelii lor.

Eroii principali, Flăcăul chipeș și Fata Frumoasă, ca toți flăcăii și fetele din sat sînt și ei dezbinați în dragoste.

Dispreţuind jelaniile de dragoste ale flăcăului, fata fuge și ajunge pe tărîmul basmului unde abia află de la eroii de aici că fericirea și vitejia nu se găsesc în altă parte decît tot în viața. reală... Flăcăul umblînd s-o caute prin lume, ajunge pe tărîmul de legendă unde eroii din trecut îi arată calea vitejiei. Fata care a fost răpită de lotri, este scăpată de Flăcău care îi înfruntă vitejește pe răpitori. Flăcăul cu fata lui, întorși pe calea dragostei și a vitejiei, se înapoiază în sat unde fetele iubesc din nou, fiindcă flăcăii își ascut paloșele și se pregătesc să pornească împotriva dușmanului năvălitor. În sat s-au întors iarăși dragostea și vitejia.

Reproducem un fragment din prolog și, în întregime, actul I.

PROLOG *(fragment)*

(O fată frumoasă urmărită în deaproape de un flăcău chipeș)

FLĂCĂUL CHIPEȘ

De ce gonești, de ce-ai luat-o spre culme?

FATA FRUMOASĂ

O iau încotro vreau, ce-s priponită?

FLĂCĂUL CHIPEȘ

O mînză sau o iapă nărăvită
Cînd scapă din pripon și-o ia spre codru
Adesea e de fiare încolțită.

FATA FRUMOASĂ

De n-ai virtute, fugi, coboară!

FLĂCĂUL CHIPEŞ

Iar?

FATA FRUMOASĂ

Eu nu ţi-am spus berbec, cîrlan, măgar,
Să-mi spui că sînt cornută sau că-s mînză!

FLĂCĂUL CHIPEŞ

Spusei că fugi ca ele. Stai o leacă!
N-ai ostenit?

FATA FRUMOASĂ

Eu nu am prins osînză.

FLĂCĂUL CHIPEŞ

Stai, fată, nu te înrăi!

FATA FRUMOASĂ

De-s rea
De ce te-aţii mereu în calea mea?
Eu nu te chem nici cînd!

FLĂCĂUL CHIPEŞ

Mi-eşti dragă!

FATA FRUMOASĂ

Iar?

FLĂCĂUL CHIPEŞ

Zi-mi cum ăi vrea: berbec, cîrlan, măgar,
Mă poartă de dîrlog în lumea toată,
Dar nu mă izgoni...

FATA FRUMOASĂ

Da' ce-s netoată
Să stau cu-n plîngăreţ ce ziua-ntreagă
Tot jale-mi cîntă: oi şi ah, mi-eşti dragă!
Sătulă sînt de dragoste şi jale
Nu-mi mai eşti drag!

FLĂCĂUL CHIPEŞ

De cînd?

FATA FRUMOASĂ

De cînd te-asemeni

Cu nătîntolii de flăcăi ce-adastă
Ca să pătrundă hoarda-n valea noastră
Şi lotri-i lasă-n munţi la noi să vină
Şi paloşul s-adoarmă-n în rugină,
Flăcăi, la joc şi coasă, pînă ieri;
Cînd pîlpîie primejdia pe zare
Aţi pune şi tulpane de muieri,
Vă trageţi ca bursucii-n vizuină;
Şi tu trecuşi la rînd cu fiecare.
Să mor de ciudă!

FLĂCĂUL CHIPEŞ

Ce să-i faci, blestemul!

FATA FRUMOASĂ

Eu doar codană-s, hojma nu mă tem,
Să-şi zvîrle sorţii şapte vrăjitoare;
Parcă vă sînt picioarele de lînă,
O oaste de flăcăi sub un blestem
Şi vă topiţi ca ceara.

FLĂCĂUL CHIPEŞ

Vre-o zînă,
Vr-un duh puternic, bun, să ne mai scape.
La fiecare cap de veac urgia
S-abate pe flăcăi...

FATA FRUMOASĂ

Mînca-i-ar mama!
O vorbă spusă-n vînt, o-nchipuire
Să le stîrpească, poate, vitejia?
Blestemul stă pe voi cum stă un nour
Pe lac şi îi întunecă oglinda?
Cu apă ne-ncepută să te-mprour,
De vrajă să te mîntui?

FLĂCĂUL CHIPEŞ

Joc nu-ţi bate,
Blestemu-i fapt, ne-au tot vestit uncheşii,
Bătrînii din bătrîni...

FATA FRUMOASĂ

Atunci mai bine
Porniţi să coaseţi rîurii cămeşii,
Sau iia de jogliu cu sălbănele,
Ori băierel de bani, ori lăţitare
Cusute-n mărgeluţe colorate;
Broboade de jogliu pentru mirese
Şi-apoi să vă împodobiţi cu ele,
Să vă privească lumea de-a mirare

Că tot vă muierirăţi la deprinderi
Clocind pe vatră...

FLĂCĂUL CHIPEŞ

Punge-mă în suflet!
Grăieşte, ce să fac?

FATA FRUMOASĂ

Salumîndriţe,
Cum cată-n tufe micile fătuţe,
În calea ei puindu-şi mîna-ntinsă
Şopîrla colorată să le-o sară
Ca să înveţe-a coase flori pe foate,
Aşa întindeţi mîna să ţi-o sară
Un lup, sau un vultur pe creştet, poate
Ori să te-nveţe ei la vitejie!

FLĂCĂUL CHIPEŞ

Mă, fată, mă! Nu mă săra pe rană!
Mă tai şi mă sărezi, mă sîngeri!

FATA FRUMOASĂ

Iară
Flăcăii de se tem că or să moară
Străpunşi de fulgerare de săgeată,
Să cate buruiana cea şerpească
Ce-i botezată frunză de şopîrlă.
Cu care-atinşi, din morţi se scoală-ndată;
Sau frăsinelul ce-i mîncat de ciute,
Din trup săgeata pe pămînt să cadă
Cînd sînt de vreo săgeată străbătute!
Te du şi spune-le curat!

FLĂCĂUL CHIPEŞ,

Ajunge!
Mai bine cu o şpangă mă străpunge
Decît s-aud din gura ta pornite
Limbări de şerpi cu vîrfuri otrăvite;
Eu ţi-am jurat credinţă în cosiţă
Pe prispa casei tale-n miez de noapte
Şi pîn-la moarte-oi ţine jurămîntul,
Eu nu mă las de tine!

FATA FRUMOASĂ

Eu mă las,
Să nu faci după mine nici un pas!
Mă-ntorn la stînă...

FLĂCĂUL CHIPEŞ

Fată hăi, ascultă!

FATA FRUMOASĂ

Eu n-oi lega cu tine vorbă multă,
Dă-mi pace!

FLĂCĂUL CHIPEŞ

Stai să-ţi spui!

FATA FRUMOASĂ

Mi-ai spus destule,
In sat sînt toate fetele sătule
De bocitoare cu iţari.

FLACĂUL CHIPEŞ

Piezişe
Îţi e cătarea, sufletul uscat,
Ce te-a orbit de nu te uiţi spre mine?
Să-ţi dau cu iarbă de alîndurişe,
Să-ţi limpezesc cătarea ce slăbeşte,
Cum rînduneaua puii-şi lecuieşte
Cînd pliscuri rele ochii le-au crăpat?
Ce te-a orbit?

FATA FRUMOASĂ

Nimica, văd prea bine.

FLĂCĂUL CHIPEŞ

Ce vezi?

FATA FRUMOASĂ

Văd că tu nu mai faci de mine!

FLĂCĂUL CHIPEŞ

Cel cu căciula roşie-ţi luă mintea?
Că dracul doar de mai pricepe-o fată,
Ca vorba din bătrîni, aşa socot,
O auzişi de-un bold şi-o faci de-un cot!

FATA FRUMOASĂ

Îţi mulţumesc! Mă faci şi mincinoasă;
Cîte bordeie, atîtea obiceie,
Dar văd că obiceiul tău e rău...
Nu te făcui de rîs, în sat, la fete,
Ci-n faţă, dîndu-ţi faptele pe bete,
Nu-ţi place chipul oglindit cum e
Şi vezi un drac în orişice femeie,
Dar ţi-oi mai spune una: — în perete
Nu poţi cu un burete să baţi cuie;
Mă duc!

FLĂCĂUL CHIPEŞ

Stai, fată! Încotro?

FATA FRUMOASĂ

Mă duc în lume,
Să nu mă vezi, să nu-mi auzi de nume!
Să scapi de-un scai, altă scăpare nu e
Decît să-l smulgi şi să-l azvîrli în foc.

FLĂCĂUL CHIPEŞ

Mă fată, tu glumeşti?

FATA FRUMOASĂ

Eu? Ba de loc!

FLĂCĂUL CHIPEŞ

Nu-mi crede-auzul! Mîndro, fată dragă,
Unde e sufleţelul tău de-an-vară?
Întoarce-te cu faţa către lună
Să te privesc, să văd, ori tu eşti oare?
Avui un vis, ieri noapte-o mierlă neagră
Pe-o creangă-mi sta şi-mi fluiera de tine
Şi tu erai ca florile de bună
Şi luminai cu părul tău de soare
Tot muntele...

FATA FRUMOASĂ

Eu fac un vis stînd trează;
Un făt voinic cu ochii de jăratec,
Pe-un cal de foc, cu paloşul de fulger
În lotri şi-n tătari lovind, retează...
Spre el pornesc...

FLĂCĂUL CHIPEŞ

Mîndruţo!

(cu un geamăt, chinuit, cu braţul la frunte)

Maică scumpă!
De ce mă legănaşi cu mîna stîngă,
Tot ce-a fost drag, blestemul să ne rumpă?

FATA FRUMOASĂ

(cu o umbră de îndoioşare)

Crezi în blestem, blestemul ne desparte,
M-oi duce-n lume.

FLĂCĂUL CHIPEŞ

Te-oi urma într-una.

FATA FRUMOASĂ

N-o să mă afli, cum nici cînd pe boltă
Nu s-or ajunge soarele cu luna.

FLĂCĂUL CHIPEŞ

Dar ne-am fost dragi....

FATA FRUMOASĂ

Ce-a fost, uscat rămîne.

FLĂCĂUL CHIPEŞ

Blestem şi soartă rea, îmi luaţi din zile,
Daţi două bîte-n mine şi una-n cîne!
Blestem ajuns şi soartă blestemată!

FATA FRUMOASĂ

O, doamne, un viteaz aşa arată.
(dă să plece pe sub stîncă)

FLĂCĂUL CHIPEŞ

Stai, nu pleca, mîndruţo, că-i prăpăd!

FATA FRUMOASĂ

Prăpădul e în ţară şi în codri,
Flăcăii dorm şi paloşele zac.
(îl mai priveşte o dată lung)
Rămîi cu bine!
(fuge după stîncă, coborînd)

ACTUL I

Vadul unei mori cu împrejurimi cuprinzătoare. Iruga este largă, bogată în curgere de apă. Se vede un iaz al morii, de culoarea smaragdului, mărginit de tufe şi copaci întunecaţi. Înapoia iazului şi a morii, măguri mici împădurite. Moara are două roţi mari, e foarte veche, îmbrăcată în muşchi verde, gros. Roţile şi scocul sînt negre ca piatra neagră şi udă şi pătate de asemeni de muşchi verde. Moara nu umblă şi apa este îndreptată de scoc pe sterp. Se drege moara. Morarul bătrîn foarte, e ajutat de Rotar şi Dulgher. Stăvilarul nou, din lemn de brad, albeşte în contrast cu lemnul întunecat, vechi al morii.

DULGHERUL

Bogdanii i-am bătut vîrtos şi puntea
Bogdanilor îi ţine-n încleştare.
N-ar fi putut lucra aici bătrînul.
De cînd pierdu piciorul, greu se mişcă,
Dar nu-s morari ca el pe lumea mare.
Unde-i? Îl vezi?

ROTARUL

Îl văd, sub podul morii,

Lîngă prîsnel şi roata cu măsele.
Se uită... bombăne şi iar se uită;
„Ăi fi rotar, dar alta-i roata morii
Şi roata cu măsele".

DULGHERUL

La andrele,
Brotac şi perinoc cătînd cu grijă
Ne-ncrezător îşi mustăcea luleaua
Cercînd nemulţumit să pară, însă
Gîndeai că trage-un fum de mulţumire
Sugînd din cînd în cînd luleaua stînsă...
(strigă către moară)
Bătrînule! Morare!
(aşteaptă o clipă)
Nu răspunde.
(strigă)
Morarule! E gata stăvilarul!
Prin cîte-şi trele stavili, nici cît acul,
Să vrei, un fir de apă nu pătrunde!

MORARUL

(apare, alb, îmbufnat ca un copil, în uşa morii)

Ştiam că-i numai şchiop, nu surd morarul;
Ce suni din tulnic?

DULGHERUL

Treaba-i tocma gata.

MORARUL

Şi ce te umfli ca o broască-n baltă?
Te du la ăl de sus să-ţi facă plata
Şi dacă în postavă o să cearnă
Făină cît să-ţi fac un sbenghi pe frunte,
Cînd moara va porni, te chem la iarnă
Şi ţuflă de bostan cu urluială
Ţi-oi pune-n blid şi-ţi scad din socoteală.
(Rotarul rîde)

DULGHERUL

De nu mi-i da, trimit o babă toantă
Cu lînă de berbec rîios, să toarcă
În moară, şi-atunci pietrele-or să crape.

MORARUL

Baba şi dracu-n moară n-or încape
Că de cînd cela cu căciula roşă
Fugi din moară fără să se-ntoarcă
Moraru-i dracu!

ROTARUL

De nu mi-s uituc,
Pe diavol l-a-nşelat cîndva morarul
Zicînd că l-o-nvăţa să cînte-n scripcă
Şi degetele-l puse să le vîre
În crestătură strîmtă de butuc
Şi trase pana ce-o ţinea căscată.
De-atunci se duse dracu-n lumea toată
Şi moara slobozi.

MORARUL

De-atunci mi-s eu
În moara veche, drac şi dumnezeu.

TÎMPLARUL

(care a intrat în vreme ce vorbea rotarul)

Ce-miauzii! Morarul Aliseiu,
Morarul nostru-i cel mai vechi morar
Ce-l păcăli pe cel fără de nume,
Şi moara noastră-i cea mai veche-n lume?

MORARUL

Nu-i moara veche, cît ţi-e mintea nouă
Şi sprintenă de n-o prinde săgeata;
Morarul ce-l goni pe cel din moară
De bună seamă, n-am fost eu, ci tata!
(rotarul şi dulgherul rîd)

TÎMPLARUL

Bătrîne, nu mă face de ocară,
La glumă nu-mi răspunde c-o măciucă!
Eşti mînios că n-ajutai la moară?
Sînt necăjit şi eu...

MORARUL

Necazul tău
N-o fi atît de greu ca piatra morii...
Îl ştim noi.

ROTARUL

(întunecîndu-se)

Ba e tare greu, morare.
Am şi eu frate şi îl văd cum piere,
Mă uit şi parcă se topeşte-n straie,
Pentru-un călcîi şi-un mers de fată mare.
Boceşte noaptea-n somn, ca o muiere.

MORARUL

Îşi face rînd în viaţă, vorba veche;
„Cînd e omul tinerel
Se ţine dorul de el,
Ca oiţa după miel".

ROTARUL

De-ar fi atît, culca-m-aș pe-o ureche,
Dar răul din blestem se trage.

MORARUL
(grav)

Știu,
Aproape-s de bătrîn, ca moara; viața
O duc în spate ca pe-o piatră roasă
Ce macină doar timp și timpu-i rău;
Bătrîn sînt, dar cătarea-mi sparge ceața
Și văd în sus și văd în jos... Să fiu
Flăcău în sat, acum n-aș vrea, amarul
M-ar doborî, de-aș fi cît e Gorunul...
N-aș vrea să fiu flăcău cum e tîmplarul,
Sau ăi de dorm în sat și-s rîși de fete.
Mai bine în cosciug.

TÎMPLARUL

Coșciuge-oi face,
Că lăzi de zestre nimeni nu-mi mai cere.

DULGHERUL

Parcă dulgherul ce lucrează? Vînt,
Că vînturile pe care se așează
Înalte coperișuri, cosoroaie,
Și caferi nu mai-nalț de la pămînt;
Cine mai face case pentru fete,
Cînd ele fug de vălul de mireasă,
De pirostrii?

TÎMPLARUL

Sau cîte-ar fi în casă,
Alțare sau almare pentru haine,
Sau pentru zestre strînsă în săltare,
Sau păretar la laviță-nflorate,
Cînd șezi, pe roc să nu te-albești de humă,
Ori masă lungă de molid sau frasin
Cum rostuia de zestre fiecare,
De-un timp nu-mi cere nimeni...

ROTARUL

Doar la moară
De mai cioplim ceva. Eu fac și roți.
Ce-i drept, e drept, fierarul le încalță;
Fac roți, ceva mai multe de o vreme,
Fac noi, sau dreg obezi și spițe.

DULGHERUL

Toți
Vin să le fac proțapuri; niciodată
N-am mîntuit atîtea.

MORARUL

N-are vreme
Romînul cînd zăreşte sate-n fum
Şi-aude-n şesuri tropot de copite,
Înjugă la proţapul către drum
Ca să pornească-n grabă cu avutul,
Cătînd spre codri căile ferite;
Aşa că au proţapuri, cîte două,
Şi nu pierd vremea carul să-l întoarcă;
Dar nici Varvarii vremea n-o încuie
Şi-n vremea asta dorm flăcăii noştri
Şi să-i trezească vre-o putere nu e.

ROTARUL

De-o fi şi-o fi, om încropi o ceată
Din oameni vechi. In mîini eu frîng o roată,
Fierarul cu barosul sparge-o stîncă;
A meşterit ţăpuşe pentru suliţi,
Pe coase-or pune mîna şi uncheşii,
Dulgherul...

MORARUL.

(rîde)

Crăp de rîs! Ci taci odată!
La oastea ta cu părul alb ca neaua
Uitaşi să-l chemi pe cel mai de nădejde
Şi mai viteaz: morarul cu luleaua!
Rotarule, ai duh, da' nu e bine...

TÎMPLARUL

(cu obidă)

Morarule!

ROTARUL

Pe cuget jur!...

MORARUL

Ajunge!
Sub stratul ei de muşchi şi de făriná
Roşeşte moara veche de ruşine,
Dar noi încalte!
(oftînd)
S-or găsi prin sate
Flăcăi viteji căpcînii să-i alunge.

DULGHERUL

(cu blîndeţe tristă)

Flăcăii nu-s de vină...

MORARUL

Taci!

TÎMPLARUL

Morare!
Obida pe flăcăi e ca o rană
Dar rana n-are leac de vindecare...
Cum să te lupți cu ce nu vezi? Blestemul...
(Se aud în culise căruțe oprindu-se. Țărani și țărănci așează saci în fața morii)

MORARUL

(tăindu-i vorba)
Rotarule! Dulgherule! Dăm drumul!
În patu-i de nămol se-ngrașă iazul;
Vin oamenii să-și macine grăunța
Și cum prin vremi se poartă obiceiul
Sub roata morii lepădînd năcazul...
Și-apoi, morarul vrea să-și ia uiumul;
Să-i dăm să bea lăptocului.

DULGHERUL

I-om da.

MORARUL

Cine-i la rînd să toarne-n coș?

UN GLAS

Ciobanul.
El fu întîi. Și vine de departe.
Din munte.

MORARUL

Baciul vostru cum o duce?

CIOBANUL

(oprindu-se cu sacul în spinare)
Ar duce-o el cumva, da-i cătrănit.

MORARUL

Stricară lupii oi?

CIOBANUL

Nu, a pierit
Nepoată-sa.

MORARUL

De cînd?

ROTARUL

De-o săptămînă.
Noi coboram din munte, de la lemne,
Am dat în plină noapte în poiană

Peste flăcăul chipeș al Ursinei,
Cu mîndra lui, sfădindu-se pe semne.
Ea îl lăsase. Nu i-am dat de urmă
Și n-o aflarăm, coborînd, la stînă.

TÎMPLARUL

Pacă pieri umflată de Rusalii.
Ca otrăvit se zbate al Ursinei;
De dragoste, de trup, cămașa-i arde.
E cel mai aprig din flăcăi. Ce-o face
De nu se-ntoarce fata?

CIOBANUL

Eu, încalte
Pe mîndra mea n-o văd cu anul...

MORARUL

Drace!
Stă vremea-n loc? Că moara stă, dă-i drumul!

CIOBANUL

Tii! Da' grăbit mai ești să-ți iei uiumul!

TÎMPLARUL

Pe unde crezi c-a luat-o?

CIOBANUL

Cine?

TÎMPLARUL

Fata.

CIOBANUL

Peste Piciorul ascuțit pe semne,
Sau poate că suind Piciorul lat.
Am căutat cinci zile încheiate
Din sus de goluri mergi spre Valea Lungă.
Da' peste nici o urmă nu am dat;
Acolo-n valea celor zece sate
Sînt rubedenii de-ale fetii... Dar
Pe mine mă tot bate gîndul; fata
Dădu de lotri-n calea ei și gata.

(intră cu sacul în moară, morarul îl urmează)

LINA

Ce-o fi mînat-o maică-n lumea toată,
Că numai dintr-o harță cu iubitul
Să-și ia poteca-n munte nu se poate.

FATA ARȚĂGOASĂ

Ba eu mă-ntreb cum nu plecarăm toate
De silă și de jele.

TÎMPLARUL

Nu mai spune!

FATA ARȚĂGOASĂ

Dac-am fugi, de voi fugim în lume
Ca să aflăm flăcăi în toată legea
Și nu plăvani molîi; dacă v-ați duce
Dînd în genunchi pînă acolo unde
Bea apă curcubeul, v-ați preface
Într-o clipită, din flăcăi în fete,
Bînd apă din a cerului panglică.

TÎMPLARUL

Mergeți și voi de beți, că nu vă strică.

FATA ARȚĂGOASĂ

Nu te-ngrîji că stăm neadăpate!
Noi toate-am supt din sînul mamei vlagă;
Femeia care-n palmă ia cărbunii
Sau flacăra o stinge-între „dește"
Mai mult decît bărbatul prețuiește
Și nu se teme de bărbatul care
În loc de sînge-n vine poartă bragă.

O BATRÎNĂ

Poate cînd fuse focul lui Sînmedru
A vîjîit și a huit în flăcări
De s-au certat cu fetele flăcăii,
Că alta cum?

FATA ARȚĂGOASĂ

Taci maică!

LINA

Ce să tac?
Mai bine-ați bea de unde beau porumbii,
Din teica lor de lîngă hulubar:
De beau cei dezbinați îndeolaltă
Se îndrăgesc ca și porumbii, iar.

O FEMEIE

Cînd eram fată, fetele furau
De la vreo scripcă strune, și cu dor
Legau de mînă strunele, iubite
Să fie ca și glasul strunelor.

FATA ARȚĂGOASĂ

Cu strunele flăcăii facă-și arcuri
Ca băieții andrii cînd le e a joacă
Și cocîrlani sau gușteri săgetează;
Și-atît de pot.

TÎMPLARUL
(către maică-sa)

Bătrîno! Zi-i să tacă!
Oi! Că nu ești a mea...

FATA ARȚĂGOASĂ

Așa, oftează,
Că roșcovana ta ți-a dat cărarea
Eu dac-aș fi ți-aș scoate ochii...

LINA
(cu mustrare)

Fată!

ROTARUL

(care a mai robotit pe la roata morii, s-a dus și a dat drumul apei. Moara a pornit)

Învîrți din limbă cum se-nvîrte-o roată;
Nu-l mînia!

FATA ARȚĂGOASĂ

În cea cămeșă-n care
S-a mîniat, apoi tot într-aceia
Se va dezmînia.

(se aude o căruță oprindu-se)

TÎMPLARUL
(privind într-acolo de unde vine zvonul)

Vlad al Ursinei!

FATA ARȚĂGOASĂ

Cu maică-sa pe urme să nu-l piardă.

TÎMPLARUL

Lui Vlad dă-i pace!

FATA ARȚĂGOASĂ

Ia, tot un nevolnic!

TÎMPLARUL

(care tot timpul cioplise cu custura un resteu pentru roata morii, o amenință cu custura)

Să taci!

LINA

Săriți!

FATA ARȚĂGOASĂ
(înfruntîndu-l)

Viteaz ca tine cine-i?
(către maică-sa)
Nu-ți face griji că lor li se năzare
Și-s bărbătoși și văd tătari sau lotri
Numai cînd se sfădesc c-o fată mare.

ROTARUL
(luîndu-l de o parte pe tîmplar)

De te răsteşti spre altul cu custura
Atuncea fuge îngerul din tine.

(Vlad, flăcăul chipeș, trece spre moară cu un sac pe umăr. Ursina îl urmează)

URSINA
(îl îmboldește, șoptindu-i)
Du sacul și să faci precum ți-am spus.

FLĂCĂUL CHIPEȘ

Duc sacu-n moară, mamă, și m-am dus.

URSINA
(înghiontindu-l)

Taci! Nu te mai prosti... se uită lumea.
(mai tare)
Cum, să mă lași cu sacul plin, la moară,
La bătrînețea mea să duc eu sacul?
Dac-ar trăi tătîne-tău să vadă
Cum mă cinsteşti...
(îl îndeamnă să intre în moară)

FATA ARȚĂGOASĂ
(scăzut, către maică-sa)

E ca un urs, săracul!
Parcă i-a petrecut prin nas belciugul
Jucînd cum vrea bătrîna ursărească...

LINA

Tai că te-aude!

FATA ARȚĂGOASĂ
(icnind a rîs)
Ursu? E-n belciug.

LINA

Nu Vlad, Ursina...

FATA ARȚĂGOASĂ

Și?... Puțin îmi pasă!

LINA

Uitași? Ursina are ochii verzi,
De te deoache prinzi vreun beteșug;
Ferește-te!

FATA ARȚĂGOASĂ

Am busuioc în sîn
Legat cu fire roșii de arniciu;
Deochiul nu m-ajunge...

LINA

O muiere
O pizmuia pe alta; vrînd să-i facă
Un rău, spre seară, o pîndi să treacă;
Din urma dreaptă-i adună țărînă
Și unse gura la cuptor, zicînd:
„Cum o crăpa cuptoru-n lipitură
Așa să-i văd călcîiele crăpînd!“
Și i-au crăpat călcîiele...

(din moară iese flăcăul chipeș urmat de Ursina. Aceasta îl boscorodește cu glas scăzut pe fiul său)

FATA ARȚĂGOASĂ

(făcîndu-i semn maică-si către moară)

Ursina!
Ieși din moară!

LINA

(întinzînd gîtul către drum, ascultă uruitul unei căruțe care se oprește)

Uite, din căruță
Cea de coboară sacul, nu-i Semina?
(cu mirare)
E mama Firei.

FATA ARȚĂGOASĂ

(deasemeni mirată)

Ăl care deshamă
E omul ei.

LINA

Că rău îmbătrîniră!
De cînd se duse fata, nu-s pornite

Decît cinci zile. Cum se gîrboviră!
Parcă trecu pe ei prăpăd de vreme.

URSINA

(către fiul său, şoptit)

Hai, du-te-acum cît lumea dă năloagă
La moară; ce aştepţi? Acum e bine,
Din stavila cea veche, nouă ţunduri
Cioplindu-ţi, să le porţi apoi cu tine
Şi Fira n-o să te mai duşmănească...
Din drum de unde-o fi se va întoarce,
Dar, grijă, ca din zăpor să nu stropească
Pe faţă sau pe mîini vreun strop de apă,
Atuncea totu-i de prisos...

FLĂCĂUL CHIPEŞ

Măicuţă!
Ce-oi face eu cu ţundurii din moară?
Că-s tot în trup numai de ţunduri plin;
Un ţundure de foc în piept mă-mpunge,
Chimir de foc pe şale mă-nfăşoară
Şi ochii-n cap mi-s copţi de-atîta veghe.
Încotro cat, o văd numai pe Fira;
Pămîntul lat şi lung nu mi-ar ajunge,
Cît bat din pleoape, leghe după leghe,
Să-l tot străbat în căutarea ei.
Îi pun pe cer luceferii cercei
Şi rumeneala zorilor îi face
Obrazul purpuriu...

FATA ARŢĂGOASĂ
(aparte)

Jeleşte! Zace.

TÎMPLARUL
(către rotar)

O căftănesc!
(dă să facă un pas către Joimăriţa)

ROTARUL
(îl prinde de braţ)

Dă-i pace!

LINA
(o smuceşte pe Joimăriţa către ea)

Ai turbat?

URSINA
(trăgîndu-l pe Vlad, înciudată, mai ferit la o parte)

Băiete, ori Rusaliile te-ncearcă?

Ți-e mintea dusă? Mult îmi dai de furcă.
Trei zile doar mai ai de adăstat...

FLĂCĂUL CHIPEȘ

Trei zile-s cît un an!

URSINA

(cătînd cu fereală în jur)

Am așezat
Pe-un mușuroi o oală bortelită;
Prinsei un liliac și-n ea l-am pus,
Din furnicar suind cu forfot negru
Sub oala nouă ce-i cu fundu-n sus
Furnicile se pun pe el, ciorchine...

FLĂCĂUL CHIPEȘ

Un furnicar întreg e și în mine,
Mă roade. mă sfîșie, mamă!

URSINA

Taci!
Din oală, la trei zile, iau schiletul
Alb, ca o cange, uite ce-o să faci;
Tu trebui să-l anini de-un strai al Firei,
De ea ar fi mai bine, dar cum nu-i,
Pătrunzi în casă și de-un strai din cui
Acați cu cangea albă și cea dusă,
De dragoste se-ntoarce aninată;
Trei zile adăști!

FLĂCĂUL CHIPEȘ

Cu cangea cea spurcată
Nu pot nici umbra umbrei să-i ating;
N-o îmbăla cu lucruri necurate,
Nu pot să stau pe vatră, lîngă tine,
Și s-o pîndesc ca-n plasă un paing;
(arată spre inimă)
O rană port, din rana adîncată
Ea suie ca o floare fermecată;
Dau s-o culeg; e umbra, nu e floarea,
Mireazma-i umple toată depărtarea...
După mireazma ei, un veac întreg
Oi merge s-o ajung, să o culeg;
Mă duc, că mintea-mi este dusă!

URSINA

(îl zguduie, se zbuciumă, dă cu ochii de Semina. Indoindu-se de șale, ridică brațele a deznădejde)

Iată!

Văzuși Semino, soro? Plodul tău!
Cu ielele s-a prins să nebunească
Să strice o mîndreţe de flăcău.
(jelind)
M-a omorît!

FATA ARŢĂGOASĂ

De ce spui rău de fată?

URSINA
(aprigă)

Taci, Joimăriţă! Pliscul otrăvit
Să nu-ţi aud...

FATA ARŢĂGOASĂ
(ironică)

Ori mi-ai făcut vreo vrajă
Să amuţesc?

URSINA

Tu, pe Iosub tîmplarul
Il frigi.

FATA ARŢĂGOASĂ

E bleg, fricos...

TÎMPLARUL
(dă să se repeadă)

S-a mîntuit!
O tai!

FATA ARŢĂGOASĂ

Briciul se ştirbă de-i prea ager,
N-ajungi la bete dacă nu ai spete.

TÎMPLARUL

Rotare! Zi-i să tacă ori o paşte
Urgia şi pămîntul umedos!

FATA ARŢĂGOASĂ

Băut-ai vin din căpăcelul ploştei
De-arăţi aşa turbat de mînios?

URSINA

Taci, Joimăriţo!

FATA ARŢĂGOASĂ

Ori în lăutoare,
Cînd ai fost prunca şi ai fost scăldată
Iţi înmuiară funie de clopot

Că vrei să fii de lume ascultată
Tot dumneata, așa dogești din limbă
Ca noi să amuțim...

URSINA

Să taci, chirandă,
Că te blestem!

FATA ARȚĂGOASĂ
(rîzînd)

Nu ți-am mai spus? Blestemul
Nu mă lovește. Eu sînt Joimăriță.

LINA

Taci, fa, fetico!

FATA ARȚĂGOASĂ

Nu te teme, mamă,
Că făcătura-și înfășoară ghemul
Tot către ceia care mă blesteamă.
(către Ursina)
Mai bine cată și-ți descîntă pruncul
Tău voinicos cu inima de criță,
Că doară c-ei căciulă nu-i tulpan
Să plîngă-n pumni ca o codană proastă
Că Fira l-a lăsat...

URSINA
(către Semina și omul ei)

Auzi, Semino?
Și vezi cîtă rușine mă dogoare.
Auzi, Onufre? Fira, fata voastră
Nu mi-a înebunit numai flăcăul,
Da' și pe mine o să mă omoare...
(se văicărește cu jale de bocitoare)
Mor, oameni buni! Mor!

SEMINA

Noi, am vrut nevastă
Să-i fie Fira, Vladului, dar soartea
Ne-a smuls-o de la prag și poate moartea
A dus-o pe tărîmul ei, departe,
S-o legene în leagăn de luceafăr...

URSINA

Dar Vlad al meu?

ONUFRE

Feciorul tău e teafăr.

URSINA

Dar mintea lui?

ONUFRE

Rămîne.

URSINA

Aninată
Ca spinu-albastru de un strai de fată
Ce-a pribegit în lume ca zăluda.
(către Semina)
Se vede c-ai mîncat aripi, cumătră,
Cînd ai purces cu Fira grea....

ONUFRE

Ţi-e truda
Amarnică şi fără rost, Ursină.
Ne duşmăneşti cum norul negurează
Pe maica lună ce ne dă lumină;
Şi-aşa ne-apasă negru nor pe suflet
De cînd a fost ca fata să ne piară
De parcă a fost dusă de Rusalii.
Noi am dorit nuntire, nu durere
Ca să ne duşmăneşti...

SEMINA

Cînd răsturnară
Mîţucii, zestrea fetii pusă stivă
Cu perini, cu cămeşi şi lăvicere,
M-am bucurat de semnul de nuntire,
Dar semnul ne-a-nşelat....

ONUFRE

Amar de noi!

SEMINA

In noaptea de Ispas, prin alunişuri
Cînd înfloresc şi leapădă spre ziuă
Floarea de leac şi dragoste-n tufişuri,
Cu fete şi feciori, să le culeagă
N-a mers şi Fira?

ONUFRE

(ştergîndu-şi o lacrimă cu mîneca sumanului)

Fata noastră dragă!

SEMINA

Dar a venit sorocul blestemului...

ONUFRE

Şi vrajba între tineri...

SEMINA
(plîngînd)

Şi durerea...

FLĂCĂUL CHIPEŞ

(care a intrat pe replica lui Onufre „ţi-e truda", se lasă cu un genunchi la pămînt în faţa bătrînilor Firei)

Iertaţi-mă, bătrînilor!

URSINA

(aplecîndu-se către fiul său, cu glasul gîtuit de ciudă)

Te scoală
Indată, nu ne face de ocară.
Ori te-ai prostit de tot?

FLĂCĂUL CHIPEŞ

Mi-e ziua goală
Şi-mi urlă-n suflet noaptea ca o fiară;
N-am linişte de cînd ca fumul văii
S-a mistuit spre cine ştie unde.
Nu ard de-aproape crestele văpăii
Cum dragostea, din zarea adîncată
In piept cu focul Firei mă pătrunde
Şi inima-mi scrumeşte.

URSINA

(îi şueră cu furie în ureche)

Scoală-ndată,
Că rîd şi pietrele de tine...

FLĂCĂUL CHIPEŞ

Rîdă!
M-oi duce ca Voinicul Greuceanu
Care-a tocit opincile de fier
Cătîndu-şi mîndra...

URSINA

Auziţi-l, oameni!
E dus cu duşii de pe lume.

FLĂCĂUL CHIPEŞ

Pier!
Măicuţă, dragostea de vrei s-o vindeci
Mai rău te vatămă...

URSINA

Nu fi bolînd,
Cum s-a aprins aşa s-o stinge.

FLĂCĂUL CHIPEŞ

(către Onufre)

Tată!
O văd pe culmea munţilor urcînd
Şi munţii i se culcă la picioare
Ca nişte urşi de piatră îmblînziţi;
O spală-n mers argintul din izvoare
Şi umbră-i fac vulturii răstigniţi
Cu aripile-n razele de soare...
De ce-a plecat... de ce-a fugit în lume
Şi ne-a lăsat în jale şi năcaz?
De ce ne-a duşmănit?

FATA ARŢĂGOASĂ

De ce? De ce?
Te zbaţi şi fierbi ca un şuvoi în spume;
Tu îi oftai de dragoste în poală
Cînd ei îi nălucea un braţ viteaz...
D-aia fugi.

FLĂCĂUL CHIPEŞ

De dragoste cînd dai
Ţi-azvîrle-n ţîrnă paloşul şi ghioaga,
Te lasă înfiorat, cu mîna goală,
Iţi taie răsuflarea, îţi ia vlaga
Şi arzi în foc nestins.

FATA ARŢĂGOASĂ

Pentru cea dragă
Infruntă căpcăuni, balauri, zmei
Un braţ viteaz, ca-n basmele străbune...
Nevolnic, cu flăcăii de o seamă,
Urît te-nfăţişai în ochii ei,
Oftînd, clocind pe vatră...

FLĂCĂUL CHIPEŞ

Spune, spune!
Loveşte-mă cu vorbe de jăratec.

URSINA

(şoptindu-i)

Nu asculta ce cîntă Joimăriţa,
Că vorba ei e ghimpe otrăvit.

FLĂCĂUL CHIPEȘ

(către Semina și Onufre)

Cît soarele mai stă pe Smidovatic
Pe urma fetei voastre am pornit;
Bătrînilor, cer binecuvîntarea,
Naintea voastră-n țîrnă fruntea pun.

ONUFRE

(luînd un toiag de alun din mîna unui cobzar bătrîn ce stă rezemat de loitrea unui car)

Pornește împăcat cu tine, Vlade,
Și ia la drum toiagul de alun,
Noroc să-ți poarte.

URSINA

Maică! Nu se cade!
Toiagul de alun numai țiganii
Îl poartă de noroc... vai, ce rușine!
Ca un șătrar să pribegești, și lumea
Să te întîmpine cu rîsu-n vorbe
Strigînd a corb ca după cioclovine!
Nu pleci din sat, că fac omor...

FLĂCĂUL CHIPEȘ

Ba plec.
Dă-mi, mamă, binecuvîntarea ta!

URSINA

Nici moartă!
De pleci, în iazul morii mă înec
Și te blestem!

COBZARUL

(bătrîn, frumos, cu o tristețe pe chip)

Ogoaie-te, Ursină!
Și nu mai lepăda blesteme goale
Și nu băga țiganilor vreo vină;
Cu bățul de alun cătau țiganii
Norocu-n pribegita noastră cale,
Prin aspre vremi venind, prin aspre locuri
Cu varga de alun bătînd în soarte
Șătrarii cu urechea pe ghiocuri
Un freamăt ascultau... Adîncul freamăt
Al unei țări pierdute... ce-i departe
Și n-o mai știi. Cu sufletu-n vioară,
În cobză sau în nai, din țară-n țară
O țară jinduiam și cîte-odată,
La hanuri sau la vadul vechi al morii

Ne pomeneam pe ocina aflată
De parcă-am fi fost din veac şi horii
Îi legănam pe strune bucuria.

URSINA

Pornim acasă, Vlade, hai!

FLĂCĂUL CHIPEŞ

Indată
Pornesc încotro soarele arată;
Curînd va umple crestele de sînge.
Mă arde locul unde-mi stă-ncălţarea,
Cat să le sting arsura-n roua nopţii
Mergînd spre ea cu ochii la luceafăr,
Că poate Fira roua nopţii plînge
Şi-i merg pe urme fiarele, căpcînii
Ce-adulmecă a om sub luna rece...
Plec, mamă!

URSINA

Vlade, nu ţi-e capul teafăr,
Te duci? Aşa ţi-e vorba? Şi mă laşi?
Te-a zăpăcit mirosul de catrinţă?
Străinii îi cinsteşti cu ascultare?
Onufrie ţi-e tată şi Semina
Te-a zămislit în pîntec şi fiinţă
Ţi-a dat?

FLĂCĂUL CHIPEŞ

Măicuţă!

URSINA

Fă numai doi paşi
După zăluda ce-a pornit în lume
Şi te blestem.

LINA

Amarnică-i Ursina!

FATA ARŢAGOASĂ

Turbă ursoaica. Urlă, face spume
De furie.

LINA

Şi Vlad parcă se zbate
Blestemul să-l învingă...

FATA ARŢĂGOASĂ

De porneşte
E om întreg.

FLĂCĂUL CHIPEŞ

Vă las cu bine!

ONUFRE

Mergi
Drum luminat, ferit de urmă rea.
Să izbîndeşti, voinice!

URSINA

Nu se poate!
Nu, nu pleci!
(către ceilalţi)
Dacă pleacă, vă blestem!
Celui ce pleacă şi-l urăşti, în spate
De-i spargi o oală se alege praful
Şi pulberea... Copilul meu, nu ţie,
Pe Fira, c-o uram, am blestemat-o.
Că inima şi mintea ţi-a stricat-o
I-am spart în urmă oala făr-să ştie,
De geaba pleci, de ea s-alese praful
N-o mai ajungi... Ce blastămă Ursina
E blestemat.

FLĂCĂUL CHIPEŞ

Pe Fira n-o ajunge
Nici un blestem. I-am pus inel în deget;
Măicuţă, nu cădea în rătăcire,
Şi soarelui te roagă să alunge
Din tine gîndul rău...

URSINA

Rămîi!

FLĂCĂUL CHIPEŞ

Nu preget.
Mă duc de-ar fi şi munţii să se bată
In capete, cînd trec...

(Ursina plînge, se zbuciumă făcînd gesturi de parcă ar blestema pe cei de faţă. Vorbele ei sînt acoperite de larma unui grup de copii ce trec prin scenă cîntînd un descîntec)

ROTARUL

Grozavă ceată!

UN COPIL

„Urlă, urlii,
Du-te pe pustii!“

ALTUL

„Taie-i gura
Cu custura
Pîn-oi trece bătătura!“

ALTUL

(arătînd pe cer crai nou care luminează slab deasupra morii în amurgul vioriu)

„Lună nouă, lună nouă
Taie pîinea-n două;
Ţie jumătate,
Mie sănătate!“

ALTUL

(sărind într-un picior)

„Crai nou, crai nou,
Na un fedeleş gol,
Dă-mi unul plin,
Roş ca călina
Gras ca slănina.“

(copiii repetă în cor descîntecul ieşind din scenă)

ROTARUL

I-au auzit vorbind pe ăi bătrîni
Şi vor şi ei blestemul să-l desfacă!
Măimuci ce-i strîmbă pe cei mari...

(Apare în scenă, urmărită de rîsete depărtate, fata slută, peste măsură de boită pe chip, ca o păpuşă de tîrg. Întră şi parcă nu ia în seamă pe cei ce se află în faţa morii)

FATA SLUTĂ ŞI ZĂLUDĂ

Să tacă!
De ce rîd Frumuşelele, Ielele?
Rîd de năcaz şi-mi fac fermecătură
Că sînt frumoasă şi că am un frate
De cruce... I-am dat mîna şi din groapă
L-am scos şi după datini l-am despărţit
De-un frate mort — şi d-aia nu se poate
Să-i fiu aleasă fiindcă îi sînt soră
De cruce. Noi am frînt colacu-n două,
Dar maică-sa nu vrea să îi fiu noră...
El e ca un mesteacăn despletit
Şi e mlădiu de poţi să-l frîngi cu ochiul,
Îl apăr eu să nu îi dea diochiul...
O fată cu ochi verzi, vrea să mi-l ia...
Dar de ce rîd? să tacă!

COPIII

(intră cătînd-o pe fata slută şi zăludă)

Uite-o, ia!

(se învîrtesc în jurul ei şi cîntă ca nişte spiriduşi)

Haisă, ţală la cămară
La hîrbul cu rumineală,
'nvîrte mamă hîrbul bine,
Să mă joace şi pe mine
'nvîrte mamă hîrbul roată
Să fiu de flăcăi jucată
Tropa, tropa pe podele
La oala cu ruminele;
Ruminele
Subţirele
Că şi eu m-am ruminit
Şi mai tare m-am sluţit.

ROTARUL

De unde, doamne, răsăriră dracii?
Pieriţi! Mai liniştiţi-vă pe-acasă.

FATA SLUTĂ ŞI ZĂLUDĂ

Sînt fata lunii... uite, vîrcolacii
Horesc în jurul meu să mă mănînce
Că sînt ca mama lună de frumoasă;
Am chip rotund, dar sînt ca ea, prea albă
Şi-atunci îmi dau cu ruminele... Salbă
Imi fac din lacrimi că le-nşir pe-o rază
Ce-o frîng din lună cînd mă luminează
Măicuţa mea... şi am atîtea lacrimi...
(plînge)

COBZARUL

Proasta din sat, sărmana!

ROTARUL
(alungînd copiii)

Daţi-i pace.

(Intră rîzînd: fata prea bălană, fata roşcovană, fata năzuroasă, fata prea frumoasă, urmate de flăcăii: Olarul, Cojocarul, Aurarul, Plutaşul şi alţii... Copiii fug printre picioarele lor... Fetele contenesc din rîs şi larmă fiindcă au văzut-o pe fata sluţă care plînge şi care din plîns începe să cînte)

FATA SLUTA ŞI ZĂLUDĂ
(cîntă legănîndu-se)

„Nu-i bine doamne, nu-i bine,
Nu-i bine omul frumos,
Intră-n pămînt, păcătos.
Nu-i bine, doamne, nu-i bine,
Nu-i bine omul urît;
Intră-n pămînt, amărît.“

(încetează din cîntec şi plînge. Fetele îşi fac semne şi o înconjură)

FATA PREA BĂLANĂ

Nu plînge, Chiră, fii cuminte.

FATA SLUTA ŞI ZĂLUDĂ

Nu plîng.

FATĂ ROŞCOVANĂ

Hai, şterge-ţi lacrimile.

FATA SLUTĂ ŞI ZĂLUDĂ

Nu sînt lacrimi.
Mărgăritare-mi curg din ochiul stîng
Şi doar din ochiul drept îmi pică sînge
Cînd mă gîndesc la fratele de cruce;
E-nchis într-un mesteacăn pe colină,
Cînd bate vîntul, şopote: nu plînge
Cu mărgărinte Chiră Chiralină!"
Şi dă uşor în crengi să mă apuce...
Dar maică-sa mă blastămă şi plîng
Şi-mi pică sînge şi din ochiul stîng.
Dar e viteaz mesteacănul meu şui,
Odorul meu, viteaz cum altul nu-i
In sat...

FATA PREA BĂLANĂ

(cu înţeles)

Cum altul nu-i.

FATA ROŞCOVANĂ

Că bine zise.

FATA MOFTUROASĂ

Viteji văd doar nebunele în vise.

FATA PREA BĂLANĂ

Te-aude Chira.

FATA MOFTUROASĂ

Insă nu m-aude
Urechea celor surzi.
(făcînd cu ochiul către flăcăi)

FATA ROŞCOVANĂ

Sînt surzi de frică;
Spun că sînt blestemaţi de vrăjitoarea
Crijecilor.

FATA ARŢĂGOASĂ

Un paloş nu ridică
Să bată în nohai.

FATA MOFTUROASĂ
(cu dispreț)

Sînt moi ca lîna
De tors.

COJOCARUL

Nu Chira, voi sînteți zălude,
Uscate pentru dragoste și joc.
Ei! că nu vor flăcăii să m-asculte;
V-arăta eu, vorba ceia cu cojocul...

FATA PREA BĂLANĂ

Păi cum!

FATA ARȚĂGOASĂ

Infige-ți acul în cojoc
Că-i acul greu și-o să te doară mîna.

FIERARUL

Măi fetelor, nu vă jucați cu focul!
Nu mîniați flăcăii!

FATA ROȘCOVANĂ

Nu mai spune!
Ia-n auziți! ne sperie fierarul
Că el s-a fript de multe ori.

FATA PREA BALANA

Ar vrea
Viteaz să pară, luptă cu barosul
Și scoate fulgere din nicovală,
Dar fierbe într-o oală cu olarul
Și cum aude de nohai, dă dosul.

OLARUL

Ce ai cu mine, Ană? Că eu doară
Cînd strîng argila-n palme parc-aș strînge
Făptura ta întreagă ...

FATA ARȚĂGOASĂ

Bălăioară!
Nu-l zădări... Olaru-ndată plînge,
E moale ca argila...

AURARUL

Eu lucrai
O vară -ntreagă ca să-ți fac cercei
Și salbă grea.

FATA MOFTUROASĂ

Ce vrei să fac eu ei?
Cerceii sînt subțiri și salba rară
Și-s de prisos podoabele cînd vin
Nohaii năboind pîrjol în țară.
Ai să mă vezi cu totul aurită
Cînd m-o răpi în șea un han tătar
Să-i fiu podoabă-n Crîm...

COJOCARUL

Ești îndrăcită!
La ce-l mai amărăști pe aurar
Cînd el ți-ar da și viață și podoabe?

FATA PREA FRUMOASĂ

Păziți-ne mai bine de nohai
Să nu ne ia tabunurile roabe.

PLUTAȘUL

Și tu ce ai cu mine de mă ții
Cum ții înfipt în țapină bușteanul,
Și-o vorbă nu-mi grăiești?

FATA PREA FRUMOASĂ

Ai ochii vii,
Nu vezi? Sînt prea frumoasă, eu aștept
Să vin-un mire mîndru, cu rădvanul
Și să mă ia...

PLUTAȘUL

O să vă-nfig în piept
O țapină, de-apururi să vă lege!
De ce mă arzi cu foc cînd eu te văd
Și-mi nălucești și cînd cobor pe plută?
Ce vrei?

FATA PREA FRUMOASĂ

Te du pe apa ne-nceută!

PLUTAȘUL

Așa ți-i vorba?

FATA ROȘCOVANĂ

Nu cumva te mînii?

PLUTAȘUL

Vi s-ar cădea la toate cîte-o probă
Să stați zăcînd, să nu mai vreți nimic.
Că v-ați zărghit.

FATA ARȚĂGOASĂ

Intre muieri, de cade,
Și ciungul chiar se vede mai voinic.

PLUTAȘUL

Mă, Joimăriță!

FATA ARȚĂGOASĂ
(cu batjocură)

Ce-i, plutaș viteaz?
Te-ai voinicit?

LINA

Taci fată, că-i rușine...

FATA ARȚĂGOASĂ

Nu tac... măcar să crăpe de necaz!

FATA MOFTUROASĂ

Nu-s pentru noi niște flăcăi de lînă
Ca voi!

FATA PREA FRUMOASĂ

Cîndva se vede că trecură
Pe sub copacii unde-i iarbă mare
Crescută din verdeața pîrjolită
Ce-o calcă frumușelele-n picioare
Jucînd prin ea o horă ne-ncheiată
De i se moaie un picior sau mînă
Acelui care-o calcă după ele...
Așa și lor.

FATA ARȚĂGOASĂ

Dar lor li se muiară
Picioare, mîini și chiar virtutea-ntreagă;
Fricoșilor!

FIERARUL

Mai bine v-ați ruga
In noaptea de Sîn Toader, să vă crească
Părul mai lung, s-avem de ce-nșfăca.
„Toadere, sîn Toadere,
Fă cozile fetelor
Cît cozile iepelor!“

FATA ROȘCOVANĂ

Și vouă, cînd a fost ca să vă nască
Măicuța voastră, v-au urat pe dos
Ursitele, urare muierească:

„De va fi fată
Să iasă la furcă;
De va fi ficior
Să iasă la topor!“

FATA PREA BĂLANĂ

Simțeau ursind că limba li se-ncurcă
Și voi, care de care mai chipos,
Cum vă năsteați, trăgeați la tors, la furcă.

(Flăcăii încep a juca batjocorind în gesturi fetele, făcînd că vor să le tîrnuie de cozi. Cobzarul zice din cobză. Răsar încă doi cobzari mai tineri).

„Toadere, sîn Toadere
Fă cozile fetelor
Cît cozile iepelor!“

(Fetele joacă și ele, cîntînd, rîzînd prin gesturi de moliciunea și lipsa de bărbăție vitează a flăcăilor.)

„Fată de-o să fie
Iasă la topor;
Să iasă la furcă
De va fi ficior!“

(In timp ce joacă, se aude ca un tunet îndepărtat, ca uruitul trecerii unei calești pe un pod de lemn, și nechezatul puternic al multor armăsari. In același timp, uruitul morii încetează brusc. Fetele și flăcăii s-au oprit din joc. Toți se privesc nedumeriți. Morarul iese în ușa morii).

GLASURI

Ce s-a-ntîmplat?
Ce-i?

MORARUL

(cu chipul nedumerit)
Moara s-a oprit!

ROTARUL

Și s-a oprit pe cale o caleașcă!

COBZARUL

Caleașca-i neagră, roțile-s de foc
Cu spițe roșii....

FIERARUL

Caii bat în loc;
Opt armăsari cu ochiul nărăvit!

FATA PREA BĂLANĂ

Ia! Ia! cine coboară din caleașcă?

ROTARUL

Cinci călători de parte muierească;
A mai bătrînă cea dintîi coboară,

Uscată-i ca o iască de pădure.
Ii vin pe vîrstă alte patru-n scară
Parcă-s cioplite toate din săcure.
In negru înveşmîntate...

FATA PREA BĂLANĂ

Vin încoace!

(Intră în scenă cinci femei îmbrăcate în rochii negre, lungi, de modă medievală. Cea mai bătrînă stă mereu în frunte. Celelalte patru se ţin grupate în urma ei. Este vizibil că se despart ca vîrstă preţ de cîte o generaţie. Toate au chipuri uscate, livide, dar pecetea timpului arată despărţenia de vîrstă dintre ele. Au toate ţinuta dreaptă, ţeapănă şi un aer de dispreţ amestecat cu ură faţă de cei din preajmă. Le urmează un vizitiu îmbrăcat într-o livrea roşie, străveche)

FEMEIA IN NEGRU

(către surugiul în livrea roşie)
Vezi care e rotarul.

SURUGIUL ROŞU

Dintre voi
Să vină, oameni buni....

FEMEIA IN NEGRU

(îi curmă vorba, lovindu-l peste umăr cu un baston negru)

Nu, oameni buni!
Ţi-am spus să-ntrebi doar care e rotarul.
Te-ntinzi la vorbă lungă şi nu-mi place.

(către cele patru femei în negru)
Cum ne privesc aceste spurcăciuni!

(femeile în negru scot nişte sunete ciudate ca nişte rîsete scrîşnite)
Cenuşă i-aş preface cu pojarul
Ce arde-n mine

SURUGIUL ROŞU

Care e rotarul?

ROTARUL

Rotaru-s eu... Ori vi s-a rupt vreo roată?

SURUGIUL ROŞU

(Vrea să vorbească dar cată cu teamă la femeia în negru)
O roată. Vino!

(porneşte cu rotarul după el. Oamenii privesc miraţi şi stînjeniţi la cele cinci femei în negru. De cînd acestea au venit, s-a lăsat o umbră verzie cu toate că crestele măgurilor sînt roşii sub asfinţitul soarelui)

LINA

A *mai scrijălată*
Pe faţă, pare a fi o doamnă mare.

FATA ARȚĂGOASĂ

O fi vreo boeroaică!

LINA

Fiecare
Din ale patru-i seamănă, leite,
Dar una-i mai scăzută decît alta...
I-or fi surori ori rude...

FEMEIA IN NEGRU

(aparte, către cele patru femei în negru)

Biciuite
Le-aș vrea aceste mutre blahe; haidem!
Că de mai stăm un pic, îi sfîșii...

(pornesc în monom, ocolind iazul morii ca niște pasări negre,

PLUTAȘUL

Dalta,
De-o-nfigi într-un butuc. nu stă mai dreaptă,
Nici degetele-ntinse dintr-o mînă
Decît cele cinci țarce...

COBZARUL

Ori, să fie?...
C-arată ca mai „marii pămîntului",
Se poartă cum se poartă o stăpînă
Amarnică, pe sate și moșie;
Eu am umblat ținuturile roată,
Cîntînd cum cînt, la hori și la conace,
Dar nu mă știu s-o fi văzut vreodată
Și nici pe cele patru-nsoțitoare
Călugărițe fără comănace...

FATA ROȘCOVANĂ

Or fi din depărtate locuri.

COBZARUL

Fi-va.

FIERARUL

Nu poți să știi de unde zboară griva.

FATA ARȚĂGOASĂ

(În vreme ce fetele pufnesc)

Fierarul făurește zicători.
Fierare! Nu vorbi cu mintea goală
Că nu-s potcoave vorbele de duh
Ca să le ciocănești pe nicovală.
Nu te pripi. (fetele rîd)

FIERARUL

Imi cazi odată-n cleşte
Te-oi potcovi eu mînză nărăvaşă.

PLUTAŞUL

Taci! Surugiul cu surtucul roşu
Se-ntoarnă. Poate el ne lămureşte
Ce hram poartă muierile cernite.
(către surugiu)
Ia fă-te-ncoa!...

SURUGIUL ROŞU
(venind îngîndurat către oameni)

Eu nu ştiu cum se frînse,
Că roata era-ntreagă, drumul neted,
Dar cum ţîşnesc măselele stupite
Din gura ce-o păleşti, aşa ţîşniră
Şi spiţele din roată....

PLUTAŞUL

Măi, fîrtate!
Muierile cernite ce veniră
Cu tine, cu rădvanul, se arată
Să fie neamuri mari, că-s înţepate;
Cu ele vii din cale depărtată?
De unde sînt?
(Surugiul dă din umeri şi cată cu teamă jur împrejur)

COBZARUL

Nu ştii?

SURUGIUL ROŞU

Le ştie iadul!
Că eu cu ele-s doar de şapte zile
Şi mi-e deajuns... Şi le-ar pieri răsadul...
Că... (se uită iar cu teamă jur împrejur)
... da' mai bine tac.

FIERARUL

De ce te sparii?
Că doar eşti între oameni, măi rumîne.

COBZARUL

E linişte şi pace lîngă moară
Şi stelele curînd au să răsară
Să-şi joace-n palma apei icusarii...
Dă drumul vorbei...

SURUGIUL ROȘU
(cercetînd iar cu grijă locul)

Cele cinci bătrîne....

FATA PREA BĂLANĂ

Bătrîne-s toate?

SURUGIUL ROȘU

Toate au cîte-un veac.

LINA

De unde știi?

SURUGIUL ROȘU

Azi seară poposirăm
Departe într-un han, și în cerdac
Le-am auzit vorbind, deodată, toate
Ca niște ciori cînd cîrîie de-a valma.
Sta inima să-mi crăpe și cu palma
Mă apăsam pe gură să nu țip;
Mi se părea că toate cinci sînt una,
Cu-acelaș grai spăimos, cu-acelaș chip.
Am auzit cum spune a bătrînă:
„Fetițelor, ajuns-am prea tîrziu"
Cu-o zi-nainte m-au tocmit pe mine
Că le-a murit pe drum un vizitiu;
Și ce-auzii? Că vin din munții Hartz
De peste patru țări, mai știe cine.
Alta zicea: „Cînd am plecat, fu marți".
Și eu gîndeam: e noaptea în spre vineri,
Nici pasărea n-ajunge-atît de iute,
Dar mi te cinci muieri într-un rădvan....
Dar cînd suii pe capră și pornirăm
Mi se păru că aripi nevăzute
Ne-au repezit sub cer, ca un orcan.

FIERARUL

Ce-a vrut să spuie: „Prea tîrziu sosirăm".

SURUGIUL ROȘU

Ce știu? Să le-nțeleagă ăl cu coarne!
Atît am auzit cînd poposirăm
La han, de-un blestem, de-un fecior
Și de o stîncă veche într-o poiană...
De-o răzbunare grea, de-un vechi omor...
Și goană iar, pîn'fu să ne răstoarne
Rădvanul blestemat.

(Intre copaci femeia în negru ascultă ce spune surugiul roșu. Pe măsură ce acesta vorbește, chipul ei ia o înfățișare tot mai neomenească. Apoi se apropie și îl lovește cu bastonul negru pe umăr)

FEMEIA ÎN NEGRU

Urmează-mă!

(Surugiul roşu priveşte năuc, apoi ca fermecat, o urmează intrînd după ea printre copaci)

COJOCARUL

Ei, drace! Nu ştiu ce mă strînge-n spate!

FATA ARŢĂGOASĂ

Se vede că ţi s-a strîmtat cojocul.

OLARUL

Inghimpă tu cu vorba, Joimăriţo:
Răcoarea nu alege spete late,
Că nici pe mine nu mă-ncape rocul.
(mişcă din umeri de parcă l-ar strînge haina)

AURARUL

Un junghi parcă mă-ncearcă.

FATA ROŞCOVANĂ
(făcînd cu ochiul către Joimăriţa)

Ce să fie?

FATA ARŢĂGOASĂ

Pisează mărgeluţele albastre
Care le cos codanele pe iie
Şi bea-le cu rachiu de drojdie.

FIERARUL

Bine!
Oi face-o eu, că auraru-i moale,
O să pisez mărgicile albastre
Cu iia-ntreagă, cînd o fi pe tine,
Să-ţi treacă pofta să mai dai din foale
Şi să batjocoreşti flăcăii...

LINA

Oare
Femeia neagră n-o fi vrăjitoare?
Şi cele patru ce-o urmează...

FATA ARŢĂGOASĂ

Mamă!
Te-ai molipsit de la flăcăi, de teamă
Scuipă-ţi în sîn, flăcăii nu-şi scuipară,
Dar frica şi cojocul li-l strîmtară.

FATA PREA BĂLANĂ

O fi vreo boieroaică.

FATA ARȚĂGOASĂ

Nu-i tot una?
De-i floare mucigaiul pe părete
Tot floare s-a numit și mătrăguna.

(apar cele cinci femei ocolind iazul morii ca niște pasări negre)

LINA

Iar vine arătania cernită.

FATA ARȚĂGOASĂ

Eu o înfrunt!

LINA

Stai locului!

FATA ARȚĂGOASĂ

Oi sta.

COBZARUL

In fiecare ochi cîte-un erete
Stă să răpadă pliscu-n careva;
Ei, știu eu, ăsta-i ochi de boieroaică....

FATA ARȚĂGOASĂ

E ochi spurcat!

LINA

Taci, că te-aude, maică!

FEMEIA ÎN NEGRU

Care-i flăcăul Vlad?

(oamenii tac, se privesc între ei, nu răspund. Vlad își face loc venind din fund)

FLĂCĂUL CHIPEȘ

Vlad al Ursinei!
E cel ce stă sub ochiul cui mă vede.
Care vi-i voia?

FEMEIA ÎN NEGRU

Voia e nevoia....
Te văd om zdravăn, vrei să-mi fii în slujbă,
Să te tocmesc pe-un an ca surugiu?....

FLĂCĂUL CHIPEȘ

Păi, la rădvan ca să vă mîne caii
E cel cu rocul roșu, precît știu!

FEMEIA ÎN NEGRU

S-a spînzurat!

(cele patru femei în negru dau automat din cap cu aere de tristeţă. Printre oameni aleargă un murmur)

Era stricat la minte.

FLĂCĂUL CHIPEŞ

La minte nu l-am cercetat, se poate,
Dar ce-i cu surugiul dinainte?
Muri şi el?

FEMEIA ÎN NEGRU

(înciudată)

Prea vrei să afli toate!
Îţi dau simbrie douăzeci de galbeni,
Îţi dau livreaua celui spînzurat;
Fii surugiul meu!

FLĂCĂUL CHIPEŞ

Mărită doamnă!
De cînd ne ştim, din veacuri depărtate,
Nici unul dintre noi n-a fost argat...
Mergi sănătoasă, eu am altă cale.

FEMEIA ÎN NEGRU

(aparte către cele patru femei)

Din calea asta vreau să te abat
Blah blestemat!... Să nu-mi înfrîngi voinţa!
Ce spun acum doar tu ai să auzi.

(către Vlad)

Ne-om întîlni, flăcăule. pe calea
Pe care-o iei să-nveţi ce e căinţa;
Am ochiul ager şi prevăd prin vreme
Că o să cazi răpus de cinci blesteme

(aparte)

Cinci veacuri am răbdat şi-o să ajung
Tot neamul vostru-n moarte să-l alung!

(Iese furioasă, urmată de cele patru însoţitoare care rotesc spre oameni priviri veninoase de ură. Într-o clipită se aude un pocnet de bici ca un trăznet, un şuierat straniu, nechez de armăsari fioroşi şi duruitul rădvanului care trece din nou pe un pod de lemn. În aceeaşi clipă năvăleşte în scenă rotarul)

ROTARUL

Vrăjitorie, oameni buni!

FLĂCĂUL

(intrînd şi el pe fugă)

În goană
Erau să mă zdrobească armăsarii,
Vărsau văpăi pe nări...

ROTARUL

Lucram la roată
Sub frasinul bătrîn... Şi ce-mi văd ochii?
Cele cinci iazme în rădvan săriră
De la pămînt în perine, deodată,
De parcă vîntul le suflase-n rochii;
Cea mai bătrînă hăţurile prinse,
Cu băţul negru, răsucit deasupra,
Trăzni ca din harapnic; armăsarii
Tăşniră ca din arc; atuncea roata
Ce-aveam în mîini, cu spiţele aprinse
Svîcni după rădvanul în trei roate
Şi ca un cerc de foc, mult timp, în urmă,
Goni după rădvan...

FLĂCĂUL CHIPEŞ

Şi-acuma, poate
Rostogolită fuga nu şi-o curmă!...

COBZARUL

Eu aş fi oblicit că-i vrăjitoare
Din vreme, de purtam la clop trei fire
De usturoi cu care-ai împănat
Un cap de şarpe ce l-ai retezat
Cu-n ban de-argint în zi de Sfeti-Gheorghe.

LINA

Eu i-am citit tot rostul prin simţire
Că-i iazmă care nu mai putrezeşte,
Din cele ce iau mana de la vaci;
Deşi purta-ncălţări de doamnă mare...
Eu i-am văzut şi clonţu-n gură...

FIERARUL

Taci,
Mamă Lino! Nu-i frumos tot grasul
Şi nu e nici tot slabul ticălos,
Să poţi să-l prinzi după înfăţişare!

LINA

N-a fost fărmăcătură?

COBZARUL

La tot pasul

FATA ARŢĂGOASĂ
(îndoielnică)

Aşa părea...

OLARUL
(nehotărît)

A fost vreo nălucire...

LINA

Ne-a nălucit la toți? Dar spînzuratul?

FLĂCĂUL

Dar armăsarii negri?

ROTARUL

Dar rădvanul?
Da' roata cea cu spițele de foc?

COJOCARUL
(venind dintre copacii de lîngă iaz)

Am fost la spînzurat, nu-mi vin în fire!

PLUTAȘUL
(aducînd într-o prăjină livreaua roșie)

N-a mai rămas nimic din el în roc!
(Oamenii se înghesuie, privesc rocul roșu, murmură și își fac cruci mari)
S-a spulberat doar fum și doar cenușă;
Nu știm nici cum a ars, nici cînd s-a stins...
Nici cum rămase rocul.
(O fată scuipă pe rocul roșu din care izbucnește o vîlvătaie)

LINA

Uite-l, arde!

COJOCARUL

O fată a scuipat pe roc, și rocul
Cel blestemat ca fînul s-a aprins!
Mă... ori visez?

MORARUL
(care tot timpul a stat pe lîngă moară, pufăind nestingherit din lulea)

Urîte, cojocare,
Sînt visele și-n viață uneori.
O fi așa sau poate ni se pare
Și socotim că ele se întîmplă,
Că sînt fărmăcături de vrăjitori...
Visăm cu ochii trezi... da' asta-i alta...
Îs bucuros că moara a pornit.
Cine-i la rînd să-și ție rîndul...

FLĂCĂUL CHIPEȘ

Haidem,
Toiag de-alun, că timpul mi-a sosit;
Norocul să ne poarte după Fira,
Fie cu ea norocul. Bun rămas
Cinstiți săteni!

MORARUL

Să-ți umble domnu-n pas.

PLUTAȘUL
(îi dă o săcure)

Măi Vlade, ia săcurea.

AURARUL
(trage jungherul de la chimir)

Ia jungherul!

MORARUL

Ce nu înoadă vorba, cîte odată
Lovește-n nodul rău, și-l taie fierul!

COBZARUL

E bun și-un sfat... și armele sînt bune!
Drum bun!

FLĂCĂUL CHIPEȘ

Vă las, că soarele apune,
Dar chipul celei dragi mi-o fi lumina!

GLASURI

Noroc!

URSINA

Nu face nici un pas!

GLASURI

Ursina!

URSINA

Cum să te duci așa, nemiruit?
Ia mirul de la paște...
(cu lacrimi în glas)
Și smeoaica
Își ocrotește puiul smeu... Cum oare
Să nu te știu de rele ocrotit,
Să mergi stingher sub duhuri călătoare?...
Te binecuvîntez, eu, păcătoasa,
Nu blastămă din inimă ursoaica!

CORTINA

MIHAIL RALEA

NOTE DE DRUM DIN CALIFORNIA

De la Los Angeles la San Francisco circulă un tren luxuos, „Lumina zilei", făcut numai din sticlă. Poți privi pe dreapta și pe stînga ca și în sus, cerul. Dar mai există și un drum care se tîrăște molatec pe malul oceanului sau urcă arogant pe înălțimile muntoase înșirate de-a lungul apei. E vechiul drum al spaniolilor mexicani, care au parcurs litoralele de la San Diego la San Francisco, acum patru sute de ani, în numele regelui Spaniei. Drumul se chema atunci pompos „Camino real". Acum „drumul regelui" se numește prozaic și simplu, în termeni de Baedeker, „Șoseaua numărul 101". E drumul primilor colonizatori, apoi al banditilor jefuitori plecați din sud, înfine al căutătorilor de aur. E parcurs superb de morga „Cadillac"-urilor de lux și nevoiaș de mici caravane de zilieri sezonieri care se îmbarcă pînă la refuz, cu toată familia, cu copii și boarfe, în vechi mașini prăpădite, în căutare de lucru, de la o vie la un cîmp cu tomate și de la o plantație de portocali la o sondă de petrol. Drumul acesta spre nord a fost stropit cu multe lacrimi. El ducea către zăcămintele de aur. Acum o sută de ani, năvala către văile de la Sacramento a fost de neînchipuit. Orașe întregi cu tot ce trebuia unei omeniri pătimașe, cu biserică și cîrciumă, cu școală și spital răsăreau într-o săptămînă și apoi erau părăsite iute cînd rîurile își istoveau grăunțele galbene. Era pe vremea nuvelelor sentimentale și umane ale lui Bret-Harte și a glumelor amare ale lui Mark Twain. După o isterie de cîteva decenii, puhoiul s-a oprit ca să facă loc fîntînilor cu petrol, cu așezări mai lungi, de altă natură, sau a grădinilor de portocali, muncite cu mulțimi necăjite de șomeri, sub conducerea unor vechili cu harapnice generoase, adunînd acțiuni și bani pentru ei și pentru stăpînii lor din Chicago sau New-York. Au venit pe urmă casele de sănătate și turiștii neurastenici ca să-și potolească nervii sau anghinele pectorale provocate de emoțiile jocului la bursă. Briza mării, azurul cerului și soarele blînd au adăpostit cu inegală ospitalitate pe călugării franciscani, pe conchistadorii lacomi de aur, gloata amărîtă a celor fără de lucru, alături de regii bursei. În cimitirele semănate de-a lungul drumurilor, moartea a respectat regimul de clasă. Ei dorm cum au trăit, în sectoare diferite: aici, monumente de marmoră care în scurte epitafe vor să mintă posterității asupra misiunii lor pe pămînt, dincolo sărmane cruci de lemn sau morminte fără cruce, mute în anonimatul lor.

★

Santa Barbara, un orășel de provincie lipit de țărmul oceanului e primul popas pentru turist. După cît se cunoaște, Don Juan Rodriguez Cabrillo e primul om alb care a pătruns aici, acum patru sute de ani. Oasele sale se odihnesc uitate în insula San Miguel, în canalul Santa Barbara. De la mijlocul secolului al optsprezecelea, o așezare albă s-a înfiripat. Climatul, chiar în California, unde totul afară de viața oamenilor pare dulce, e desfătător. Munții, în șiraguri strînse apără de vînturile de nord. Coasta e presărată de insule care opresc curentele mai aspre stîrnite dinspre largul Pacificului. Iarna plouă cîteodată. Dar în restul timpului soarele luminează cu blîndețe și voluptate. Păsările mai guralive ca pretutindeni cîntă fără încetare tot anul în masive imense de flori. Locul a fost acaparat întîi de preoți și călugări franciscani veniți din California spaniolă și a devenit o capitală eclesiastică în dependență de Monterey. O candelă care s-a aprins în 1786, ne spune povestea, arde și azi. Cutremurele repetate au năruit clădirile, care s-au refăcut cu îndărătnicie repede.

Din cînd în cînd, cînd prosperitatea creștea, pirații coborau și prădau zile întregi. Mai veneau și hoardele de indieni din împrejurimi. Misiunea călugărească Santa Barbara s-a menținut chiar după ce în 1824 a fost secularizată. Pe la mijlocul veacului trecut, americanii au cucerit orașul și de atunci dominația spaniolă s-a sfîrșit. Numele străzilor și al parcurilor păstrează însă patria, menține pitorescul local, urme de altă dată. O grădină poartă numele lui Cabrillo, primul european care a vizitat regiunea. Strada Janonali amintește de șeful unui trib indian care a trăit aici înaintea invaziei albe. Figueras e numele unui guvernator spaniol. Nu e uitat nici un bandit ca Valerio, care a îngrozit locul.

★

Santa Barbara e plină de flori. Trandafirul înflorește abundent la crăciun, bulgării imaculați de zăpadă ai crisantemelor se răsfață în largi masive toată iarna, orhideele scumpe, pentru care se plătește cîțiva dolari firul la New-Jork, trec aici neobservate. Măzărichea, cameliile și wistaria, de toate culorile, umplu cu parfumul lor ca un balsam aerul proaspăt. Printre cîmpurile de flori răsar pete negre de chiparoși sau eucaliptuși de Australia. În acest rai pămîntesc se îmbulzesc vilele de odihnă, bisericile și hotelurile pentru îmbuibații pămîntului, cînd vre-un crah în afaceri sau vre-o criză de adulter a nevestelor lor le tulbură plăcerea netulburată altfel de a trăi. Dar nicăieri, în nici o suburbie măcar a orașului, nu se poate vedea un loc de odihnă sau de însănătoșire pentru oamenii muncii. Aceștia zac în spitale sordide, cînd sînt primiți și acolo, pitulate în mahalalele înnegrite de fum ale marilor orașe. Nu numai pîinea, dar și sănătatea sînt repartizate inexorabil de legea de fier a raportului de forță al claselor.

★

Ca să-și distreze clientela turistică care plătește gras, Santa Barbara întreține sărbători și ceremonii spectaculare. În august se organizează în fiecare an comemorarea „zilei spaniole". Atunci străzile se umplu de procesiuni și costume colorate, de jocuri și petreceri. Dansurile și balurile, cursele de cai și luptele de cocoși umplu cu rumoare de carnaval castilan drumurile, piețele și răspîntiile. Domnește o frenezie latină pe care flegmaticii anglo-saxoni vin din toate colțurile ca s-o privească. Ghidurile scriu că în acest sabat se uită grijile și nevoile și că toată lumea petrece. Se uită a se avea în vedere că foamea nu se poate uita și că tot acest bîlci nu hrănește pe nimeni din cei care se întorc seara acasă și se așează la o masă

goală. Atunci oamenii necăjiți își deapănă mut și resemnat încă pornirea lor, pentru atîta cheltuială care nu le îmbunătățește soarta cu nimic.

★

Orașul e dominat arhitectonic de zidurile grămădite în jurul reședinței eclesiastice a misiunii Santa Barbara. Pereții au o grosime de 3 metri. Clopotele au fost aduse din Spania și toate materialele scumpe ale Mexicului și Californiei au fost grămădite aici. Mormintele împodobite ale episcopilor și guvernatorilor care au schingiuit cîteva secole, sînt prezentate turiștilor în toată gloria lor postumă. Călugării franciscani se agită peste tot, crează acea atmosferă spaniolă de monahi și militari care sfidează vremea cu vanitatea lor somptuoasă și inutilă. Chateaubriand scrie în „Memoriile" sale că orice clasă are trei faze: aceea a utilității, aceea a privilegiilor și aceea a vanității. Clerul spaniol de aici a trecut demult de epoca utilității — dacă a avut-o vreodată — a trecut și de aceea a privilegiilor cucerite de business-manii americani. Le-a rămas puțin din faza vanității, și aceea încă la un nivel pur formal. Negustorilor americani le place a tolera pe ici și colo pentru interese pur teatrale, aceste spectacole de aroganță trecută.

★

Prima vedere a orașului San Francisco e surprinzătoare. După înșiruirea de la răsărit la apus și de la nord la sud a orașelor standard, parcă fabricate toate într-o noapte de aceeași mașină, se descoperă deodată un oraș care nu seamănă cu nici un altul. San Francisco — aceasta e caracteristica principală — e un oraș original într-o țară standardizată. Cînd privești de pe una din colinele pe care e clădit orașul, priveliștea e în adevăr feerică. Orașul pare la început a semăna cu Napoli, dar mai pe urmă se observă caracterul său particular pe care l-ași desemna sub formula: farmecul podurilor. În adevăr, construcțiile se întind pe malurile dantelate și capricioase ale unui golf sinuos. Așezările omenești obișnuite caută locuri netede pe care se dezvoltă. Deosebirea de înălțime și vale a fost indiferentă. În mijloc, oceanul pătrunde cu ape albastre cînd gîtuit, cînd lărgit printre lanțuri de munți. Casele se înfundă în depresiuni și apoi se cațără îndrăznețe pînă în vîrful colinelor. Patru, cinci ondulații se alternează ritmic, încolăcite în jurul apei. Diferențele de nivel sînt așa de accentuate încît privind din capul unei străzi care coboară în scări, pietonul nu îndrăznește să coboare fără baston, ca de pe o culme de munte. Tranvaiele urcă pe șine cu dinți, ca un fel de ascensor. Contemplînd de sus această succesiune de vîrfuri și prăpăstii populate de clădiri, vederea e concentrată totuși asupra golfului din mijloc peste care sînt construite, de la un mal la altul, două poduri uriașe, din care unul se întinde pe o lungime de zece kilometri. Ele se impun așa de insistent vederii încît formează centrul de gravitate al tabloului și grupează în jurul nucleului lor tot restul orașului.

Cînd cobori înăuntru găsești o cu totul altă atmosferă decît în celelalte aglomerații urbane americane. Lipsesc aproape cu desăvîrșire „zgîrienorii". Distrus aproape în întregime de cutremurul din 1906, orașul s-a reclădit în case de stil 1900, nu prea înalte, pentru ca un eventual cutremur să producă mai puține dezastre. Furnicarul străzii e tot așa de agitat ca în alte părți; el e însă mai pitoresc, fiindcă orașul nu are stampila anglo-saxonă, ci cosmopolită și latină. Unele cartiere sînt populate aproape exclusiv, ca într-un ghettou, fie de spanioli, fie de italieni, fie de mexicani, fie de chinezi. Fiecare din ele întreține o viață specifică, cu magazine,

mărfuri, moravuri și costume proprii originii locuitorilor. Aici o pagodă, dincolo un „palazzo" venețian sau florentin sau o biserică împodobită în stil rococo „curiguresc" spaniol. Dar sub toate aceste aspecte exotice, se simte dură, îndărătnică voința imperialistă americană. S-a lăsat popoarelor locuitoare tradiția de viață națională formală, obiceiuri inofensive de folclor sau tabieturi autohtone ca să se consoleze cu atît, luîndu-li-se în locul acestui dar ieftin, pîinea și existența. Căci toate aceste cartiere „naționale" sînt populate cu oameni săraci care își cîștigă din greu viața. Jos, aproape de apă, clădiri severe și tăcute anunță locuințele stăpînilor și ocupația lor: contuoarele de comerț și băncile. Dacă New-Yorkul reprezintă centrul de exploatare al Europei, cu tarifele vamale ruinătoare, cu împrumuturile costisitoare, cu importurile ieftine și exporturile scumpe din țările occidentului, San Francisco e poarta de expansiune a imperialismului colonialist către zona Pacificului și a Extremului Orient. De aici pornesc la prețuri de monopol, către arhipelagul Pacificului, către Australia, India și pînă acum cîțiva ani China, vapoarele de petrol, cărbuni și grîu, și intră mătasea, orezul și cauciucul asiatic pe prețuri impuse de cămătărie. Toată viața economică și politică a orientului asiatic, cu nesfîrșite companii de navigație, linii aeriene, centrale de telegraf și radiodifuziune, bănci și societăți de „export-import", se concentrează aici. Oamenii, cînd cîștigă parale multe, vor să și petreacă. Astfel orașul e plin de cluburi, tripouri, fumătorii de opium, case de întîlnire, varieteuri și teatre, toate sursele triviale sau perverse ale viciului excitat de cîștiguri enorme și ușoare.

Nimic nu oferă o înțelegere mai concretă a acestei situații ca portul. Sute de vase încarcă și descarcă zi și noapte mirodeniile, cauciucurile brute. Toate produsele coloniale se adună în movile uriașe spre a fi trimise către interior. Transporturile dinspre coasta Atlanticului, trecînd prin canalul de Panama, se sfîrșesc aici. Pacheboturi de mare lux își încarcă directorii porniți să-și controleze fiefurile lor din Extremul Orient. Deasupra se ridică o colină, mai înaltă ca toate, „Nob-hill", unde palatele de marmoră ale îmbogățiților, parcă supraveghează mersul victorios al cuceririlor imperialiste. Lumea din vale numește pe acești magnați de pe „Nob-hill" „nabobs", de unde cuvîntul nababi.

Cartierul „China town" e cea mai mare așezare chinezească urbană din lume, din afara Asiei. Ea cuprinde trei străzi paralele și altele mai mici perpendiculare pe ele. Casele au acoperișuri de pagodă și sînt garnisite cu sculpturi în piatră reprezentînd capete de dragoni și cu lungi balcoane de fier lucrat. Oamenii poartă pe lîngă haine europenești, halate, papuci și cozi ca în vechea tradiție chineză. Majoritatea sînt mici negustori cu comerț de băcănie unde se vînd mezeluri importate, ceai, pești stranii uscați ori afumați și o serie de zaharicale complicate și aromate, sau cu mărfuri de mătăsărie, de obiecte de artă în fildeș, jad, broderii, șaluri, acuarele etc. Unele din ele sînt vechi și foarte scumpe, altele imitînd pe cît se poate autenticitatea arhaică sînt de fabricație recentă japoneză ori americană. Negustorii se muncesc să le prezinte drept antichități. Din loc în loc, localuri de consum și baruri de noapte, luminate în clar-obscur, mobilate cu lungi divanuri orientale, cu fete de grații minuscule și gentile, cu băuturi amețitoare. O muzică discretă, în care domină ghitara și banjoul, cîntă undeva invizibilă, în culise. Așezați aici adesea de un secol, chinezii americani, cu toată aptitudinea lor de expatriere, păstrează un intens simț național și o resemnată nostalgie. Cînd am vizitat orașul, Cian Kai-și și mercenarii lui continuau încă lupta. Am încercat să deschid discuții politice cu micii negustori din „China town". Unii m-au privit bănuitor să vadă ce

intenții am și de unde vin. Cînd le-am spus că sînt reprezentantul democrației populare romînești, o imperceptibilă mișcare a mușchilor feței le-a marcat, o frîntură de secundă doar, o surpriză binevoitoare. Au păstrat însă rezerva și mutenia. Dar în felul cum ne-au petrecut pînă la ușă, cum ne-au împachetat într-un surplus de hîrtie desenată lucrurile și cum ne-au adresat o serie de salamalecuri suplimentare, am înțeles că nu le eram antipatici.

★

Mai mult decît celelalte orașe de trafic comercial licit sau ilicit — ceea ce în America e același lucru, totul fiind o chestiune de nivel al bacșișului — cu excepția poate a Chicago-ului, San Francisco are o viață interlopă de aventurieri, excroci și gangsteri. Spaniolii au fundat orașul Jerba-Bueno în golful San-Francisco în 1776. În 1846 marinarii americani au cucerit portul în numele Statelor-Unite. A urmat apoi exodul frenetic, fără sfîrșit al căutătorilor de aur, ocnași, căpitani de industrie, visători și rebeli din toate țările pămîntului. Atracția aurului era așa de fascinantă încît marinarii își părăseau vasele, funcționarii din interior își lăsau slujbele, ca să caute metalul prețios. „Coasta Barbarei" înlocuită azi cu „Pacific street" forma un fel de cartier general al tuturor aventurierilor. Acolo s-a constituit centrul tripourilor, al barurilor și al caselor de prostituție. De atunci „Frisco", numele familiar al orașului, vorbește cu oarecare vanitate de viața neregulată a unor faimoși bandiți adăpostiți acolo. În mijlocul apelor golfului, o insulă stîncoasă adăpostește un penitenciar. Nu fără mîndrie ți se spune că acolo a fost închis cîtăva vreme faimosul Al. Capone, care a onorat orașul cu o ședere temporară. Naivitatea primitivă a unor americani e respectuoasă de orice notorietate, fie ea a unui star de cinema, politician, sportiv ori bandit. Nu trebuie uitat că un grup destul de numeros de cetățeni au voit să propună candidatura lui Al. Capone la președinția republicii.

★

Dincolo de golf, peste podul de zece kilometri care-l traversează, se întinde orașul anexă Oackland. Aici intrăm iarăși în atmosfera tipic americană. Serii de fabrici de înșiră una după alta. Cerem să vizităm o fabrică de automobile. Un inginer e delegat să ne explice diferitele mecanisme ale producției. Operațiile parțiale sînt descompuse la rîndul lor în zeci de mișcări stereotipe, așa încît toată contribuția muncitorului e doar o singură mișcare automată, ca o gimnastică mereu repetată a brațelor, a piciorului. El nu cunoaște nici ansamblul contribuției sale, nici totalul mersului fabricației. Toată viziunea sa se întinde pe un fragment minuscul din toată operația. Charlie Chaplin a arătat într-un film celebru acest mecanism de îndobitocire a muncitorului, care se cheamă în termeni științifici taylorism și care e unul din gravele flageluri ale producției de masă americană. În Uniunea Sovietică muncitorul e schimbat la mai multe faze ale întregului procedeu. Apoi cursuri teoretice și filme ori demonstrații experimentale îi arată tot cursul fabricației, pentru ca automatismul limitat al unui singur moment mereu repetat să nu-l abrutizeze. Deosebirea e că în Uniunea Sovietică totul e făcut pentru ridicarea intelectuală și materială a lucrătorului, în timp ce aici nu importă decît profitul patronului.

★

Pentru ca să se dovedească esența democratică a bogătașilor ori a oamenilor politici care conduc America, ți se spune mereu același șablon:

majoritatea acestor fruntași au plecat de jos, de la cea mai modestă condiție materială: hamali în port, vînzători de ziare sau lustruitori de ghete. Ei au ajuns în capul piramidei prin muncă și ingeniozitate. E adevărat, numai că totul e o chestiune de metodă. E vorba nu de a promova ascensiunea accidentală a cîte unui individ — pentru unul care reușește, o mie sînt striviți — ci de a ameliora condițiile generale de ridicare a masei. Apoi cei care au reușit să ajungă, s-au ridicat prin procedeuri de speculație care au ruinat pe atîția alții. Nob-Hill, colina nababilor din San Francisco, unde s-au adunat pe lîngă impunătoare palace-hoteluri și palatele multor milionari, e arătată ca un exmplu edificator al faptului că originea modestă a cuiva nu e o piedică în urcușul lor la cele mai înaintate trepte. Mark Hopkins și tovarășul său au clădit — ca altădată regii și voevozii biserici după victoriile lor, numai cu mai mult simț al profitului—un hotel cu treizeci de etaje. În California Street, bancherul James D. Fair a ridicat Fairmont Hotel. James Flood, fost chelner ori patron de cîrciumă, a lăsat o altă clădire impozantă. Aceștia au pornit de jos. Nu ni se spune însă cîte familii distruse, cîte existențe sfărîmate au zdrobit în calea lor spre îmbogățire acești feroci căpitani de industrie.

★

„Golden Gate Park" e o grădină dotată cu un înalt accent de parvenitism. Naturii i s-a interzis orice inițiativă. Nici o spontaneitate n-a fost tolerată. S-a creat un parc mai mult ca să se arate de ce e capabilă bogăția americană. S-au grămădit aici tot ce se poate închipui ca obiecte, flori și animale rare și scumpe. S-au aglomerat fără logică și gust, numai „ca să fie de toate", plante și arbori din toate părțile lumii, lacuri de felurite forme, muzee, păsări și pești ecuatoriali, mori de vînt olandeze, cascade alpine, rododendroni din Himalaia, cișmele turcești ori arabe și, în fine, o grădină de ceai japoneză, cu poduri în „spinare de măgar" din lemne rare, cu liane întinse pe ape leneșe. În fine, un muzeu de istorie naturală, cu toate speciile de animale ale pămîntului. Firește, o asemenea îngrămădire poate avea pentru coloanele de școlari utilitatea ei. Pentru omul plictisit ori obosit care caută un colț de liniște și verdeață. totul e enervant ca mobilele ori bijuteriile unui nou îmbogățit.

★

Parcul Josemite, la cîteva ore de mașină de San Francisco, e o rezervație de sute de hectare, unde sălbăticia grandioasă a naturii a fost respectată, doar ușor corectată ori adăugată. Acolo se găsesc superbe cascade, lacuri albastre ori de un sumbru cenușiu, între munți acoperiți de ghețuri. Animale autentice rătăcesc printre arbori seculari. În altă parte, la Sequoia se găsesc cei mai bătrîni pomi pe care-i are planeta noastră. După aprecierile botaniștilor, unii din ei trec de milenii. Americanii, fără viață istorică, îi îngrijesc ca pe niște moaște sfinte.

★

La frontiera Californiei înspre Nevada se găsește un orășel straniu, dar foarte american ca semnificație: *Reno*. E o localitate care prosperează datorită unui trafic original: acela al divorțurilor. Neavînd venituri suficiente pentru prosperitatea sa, primăria a inventat o anumită facilitate în acordarea divorțurilor. Dacă în alt stat o procedură greoaie sau șantajele obișnuite din partea unuia din soți, cum se întîmplă în America în asemenea cazuri,

întîrzie verdictul final, starea civilă a orașului Reno acordă imediat, contra unei taxe apreciabile, separarea soților în cîteva zile. Dacă e nevoie și se acoperă o sumă mai importantă, chiar în cîteva ceasuri. Dacă se plătește, divorțul se poate acorda și prin corespondență. După cum se vede, și divorțul devine o problemă de clasă. Pentru cine poate risipi mult, divorțul devine un fleac.

Acest trafic a atras în oraș o numeroasă clientelă temporară. S-au clădit hoteluri și restaurante luxoase pentru ca clienții să aibă unde locui confortabil. În cele cîteva zile cît durează formalitățile, candidații se plictisesc. Le trebuie atunci distracții. În consecință s-au creat imediat numeroase cluburi și tripouri unde se pot juca la sume mari jocuri de noroc. E un alt mod de a extorca bani ahtiaților dornici de a desface o căsătorie. Cum la baza acestor divorțuri stau anumite îndrăgostiri exaltate, oamenii sînt nerăbdători și gata de orice sacrificiu bănesc. Nu mai vorbim de faptul că o puzderie de avocați, intermediari, notari au afluat către acest loc unde se pot îmbogăți repede. Încheierea unei căsătorii în regim burghez e adesea o combinație comercială între părinți: mărirea prin dotă a unei firme, a unei moșii etc. Dar și desfacerea ei devine astfel un subiect comercial din care se pot cîștiga bani.

★

Caracterul cosmopolit al San Franciscului se vede din specializarea culinară a restaurantelor. Există birturi chinezești unde se servesc toate felurile obișnuite. Francezii, italienii, spaniolii, nemții au fiecare restaurantele lor. Unul din cele mai cunoscute e un restautant armenesc, purtînd numele uni poet: Omar Khaiam. Instalat într-un local luxos, dar mic, clienții trebuie să aștepte în lungi cozi, într-un bar alăturat. Mîncarea, pretins specifică, e scumpă și rea. Pilaful și halvaua costă cît icrele negre la noi. Dar americanii curioși, snobi și bogați ar sta ore întregi așteptîndu-și rîndul, ca să guste deliciul bucatelor orientale, numai ca să poată spune că cunosc și acest detaliu. Americanul nu poate rezista notorietății, reclamei, modei. El e susceptibil pînă la sclavie la ceea ce e nou, la ceea ce e actual și despre care vecinul său vorbește. De aceea, de la un capăt la altul al planetei, oriunde se găsește o curiozitate despre care se face zgomot, el e prezent, plătește bucuros ca să nu-i scape ceva nevăzut, din conținutul căruia nu înțelege mare lucru, dar despre care poate spune că are cunoștință. Dacă o modă s-a lansat, americanul nu mai poate rezista. De la excroci și șarlatani mistici în genul lui Petrache Lupu de la Maglavit — care înfloresc din abundență pe solul american, —pînă la minunile naturii din Hawai ori Bengal, de la producțiile aberante ale expozițiilor expresioniste ori futuriste la cabinetele psihanaliste, cetățeanul american trebuie să ajungă printre primii la fața locului, cu condiția ca să se vorbească de aceste fenomene. De aici rolul imens al reclamei, care formează o adevărată știință și o ingenioasă artă. Sentiment gregar, în care resiztența sau critica personalității e foarte anemică.

Astăseară ne găsim într-un restaurant mexican la modă, cu numele de „Sinaloa". Fiind unul din locurile de senzație ale orașului, locurile se ocupă prin asalt. Sala e mică, decorată în mod amuzant cu mobile mexicane. Se servește o mîncare extrem de pipărată care cere multă băutură. La mese lume elegantă, deși localul se menține intenționat la un nivel popular. Pe ici pe colo se presară și cîte un bărbat sau femeie în pitorești costume mexicane, desigur plătiți anume pentru figurație de direcția restaurantului. Între feluri de mîncare apar „numere" de dans și cîntec, executate de artiști

aduși din Acapulco sau Vera Cruz. Femeile grase, brune, mustăcioase, sînt de-a dreptul urîte. Ele se muncesc însă să arate un temperament drăcesc, care reușește să fie expresiv, chiar dacă se simte în el ceva factice, aranjat, rece. Bărbații au înfățișare de cow-boy, pleznesc dintr-un bici sau mimează gesturi de asvîrlit un „lasso". Totul într-un zgomot infernal, în care chefliii țipă, aprobă ori șueră, svîrlind în bietul cîntăreț care n-a plăcut, un bombardament susținut de coji de portocale, de banane ori bucăți masive de pîine. Atmosfera e penibilă. La unii plata se soldează cu echivalentul unui costum de haine ori a unei săptămîni de alimentație pentru o familie săracă.

★

Turistul care părăsește California păstrează un sentiment general foarte precis. Acum o sută de ani a început aici, în aceste locuri minunat înzestrate de natură,o teribilă aventură. În căutare de aur, petrol sau fructe, cu infinite sacrificii, omul a reușit să-și subjuge natura. Peisajul dușmănos și rebel la început, a sfîrșit prin a deveni docil. E desigur o victorie umană asupra naturii. Dar această cucerire s-a făcut în California mai anarhic, mai haotic,mai absurd ca scop moral și științific decît oriunde. A fost o victorie în stilul capitalismului dezlănțuit în energia sa individuală, provocînd triumful persoanei omenești, fără scrupul, fără finalitate etică, de o rară sălbăticie în dorința de a se îmbogăți. A fost ceva din gestul unui director de menajerie, care deschide fiarelor sale ușile unui abator și lasă haitele lacome să sfîșie grămezile de carne. A fost izbînda unui moment de feroce individualism. Nici un gînd nobil sau umanitar, nici o perspectivă morală în năpustirea individului aprig și ahtiat din perioada „Raubkapitalismului" asupra unui colț de lume, unde populația dezarmată a indienilor n-a putut opune nici o rezistență, dar unde sfîșierea s-a produs mai ales între elementele haitei. A fost o ciocnire de junglă, unde cei puternici au triumfat. Nicăieri, experiența unui sinistru egoism, fără lege, fără rușine, fără milă ori remușcare n-a fost mai elocventă pentru anarhia și lăcomia caracteristice primelor începuturi de capitalism. Cînd porțile s-au deschis asupra acestui „El Dorado", guvernanții au recomandat cuceritorilor: „Iată un nou pămînt, năpustiți-vă asupra lui cum credeți, cu ce mijloace puteți, fără nici o restricție." Comparația cu cucerirea metodică a naturii, lipsită de suferințl, regulată și logică, umană și egală pentru toți, dintr-un regim socialist, se impune de la sine aceluia care poate înțelege legile istoriei.

California, acum domesticită de puterea banului, pare istovită și cuminți tă. E un organism care a obosit repede în urma unei teribile devastări. Această province, în fond așa de tînără, pare îmbătrînită înainte de vreme. Elanurile de tinerețe s-au epuizat în eforturi excesive. Apusurile de soare mi s-au părut, în California, sfîșietoare. O femeie tînără și frumoasă, care și-a trăit prea repede viața. Un amurg prematur, care acum răspîndește melancolie. Deja ochii lacomi ai bancherilor privesc cu jale la alte colțuri proaspete ale planetei. În Wall-Street, California e considerată acum un loc liniștit de turism, puțin demodat, ca și Coasta de azur în Franța. Țărmurile unde altădată conchistadorii nesățioși manipulau crima sau sinuciderea, au ajuns un .loc de repaus pentru pensionari. Bancherii vizează alte continente, poate Africa. Dacă vor avea răgazul și timpul necesar.

NICOLAE TĂUTU

EROULUI

Noi, monumentul i-am durat din piatră,
În satul său, aproape lîngă casă,
Tihnitul fum din părinteasca vatră
Îi recunoaște fața colțuroasă.

În armă stă proptit ca-n vechea sapă
Cînd cerceta spre cer vreun semn de ploaie,
Cînd aștepta întîiul strop de apă,
Să-l chiuiască vesel prin zăvoaie.

Cînd primăvara-ncepe să pătrunză,
Dintr-un salcîm cu crengile răsfrînte
Spre gura lui s-apleacă lin o frunză,
S-o smulgă iar flăcăul și să cînte!

Noi, monumentul i-am durat din piatră, —
Cînd pruncii vin în juru-i să se joace,
Cînd fumegă iar strămoșeasca vatră,
Îmi pare viu, veghind a noastră pace!

CARNETUL DE PARTID

La Moscova-n muzeu, stau în vitrină,
O schijă veche roasă de rugină
Și lîngă ea sînt trei fișii de doc
Și-un rest, dintr-un carnet cu scoarțele de foc,
Un colț, atît, o mică flăcăruie,
Ce către viață necurmată suie!

Din ceața Rinului, de mai departe,
Adus-au nemții țandăra de moarte!

Doar inima, atît a mai rămas
Dintr-un miner de frunte din Donbas,
Și-al său carnet cu scoarță rubinie,
Aduse-au fost din marea bătălie!

Cînd Leahov, candidatul de partid,
Acest carnet în mînă l-a primit,
Cu vocea-i hotărîtă și blajină,
El a jurat ortacilor din mină,
In ochi privindu-i cu iubire, drept:
„Il voi păstra ca inima. La piept."

In galeria scundă din Donbas,
I se părea cu fiecare pas
Că sîngele-i nepotolit pulsează
Și în carnet și drumu-i luminează...

Din salopetă — l-a mutat apoi
In bluza-i de soldat, în greu război!

In cea mai încercată bătălie
Simțea cu el coperta purpurie,
Cu el în salt, cu el pe parapet,
In buzunarul mic de lîngă piept.

Spunea ades, în vreun popas de luptă,
Cînd își cosea mantaua de plumbi ruptă:
„Știți, nu mi-i dat să fiu vreodată trist,
Prea mult iubesc al zilelor șuvoi,

Dar de-oi cădea — se-ntîmplă în război! —
Un lucru cer, tovarăși, de la voi,
Să fiu considerat un comunist,
Un membru de partid! Drept cotizații,
Dau viața mea atîtor generații,
Dau inima și-aceste docorații.
Da, de-aș avea vre-o șapte vieți — nu una —
Le-aș dărui să pot slăvi Comuna!"

Primul trecea prin flăcări și restriști
Cînd auzea: „In frunte, comuniști".

Atacul și-a oprit doară odată,
Cînd îl pălise schija-nfierbîntată,
Tăișul ei străpunse la un loc
O inimă și un carnet cu scoarțele de foc!

L-au îngropat în vechea sa manta.
La căpătîi: o cască și o stea!

Carnetul roș și inima sa vie
Stau în muzeu, cum stau și-n veșnicie!

...Și tot pe front, la cea dintîi plenară,
Intr-un bordei cu ramuri de molid
Toți comuniștii din pluton votară
Pe-ostașul Leahov — membru de partid!

VIRGIL TEODORESCU

DE-NTÎI MAI

Pământul se-nvelește cu florile dintîi.
Izvoru-și sparge temnița de ghiață;
Țărîna-și trage mîna ținută căpătîi
Și-și spală-n iarbă somnoroasa față.

Trecînd peste planeta descinsă de ninsori,
Peste încolăciri de munți și ape,
O voce uriașă se-nalță pîn-la nori,
Departe, în văzduh, — și-atît de aproape!

O, glasurile lumii, pe care nu le știi,
Dar le-nțelegi cu-ntreaga ta ființă,
Această mare voce ce-adună-n ea tării
De lupte, de izbînzi și suferință!

O, fluviile-acestea de cîntec omenesc
Ce dau culoarea roșiilor flamuri,
Aleargă-n zorii zilei de Mai și se-ntîlnesc,
În marea înfrățirii dintre neamuri!

Ridică fără teamă, în soare, pruncul tău,
Femee truditoare, mamă scumpă!
Întreaga omenire ți-l apără de rău,
De lîngă tine nimeni n-o să-l rupă.

Și dacă-n lume arme încep a zăngăni
Vrăjmașii vieții, nu ni-i teamă nouă.
De sabie peri-va acel ce va-ndrăzni
Să taie iar planeta noastră-n două.

Căci noi topim oțelul și îl călim în foc,
Noi facem scut și arme și palate.
Iar brațele acestea, unite la un loc,
Stăpîne sînt pe lumea jumătate.

Și dacă jumătate mai geme, clătinînd,
Din temelii bătrîna închisoare,

Se va-mplini tot globul şi va avea vestmînt
De purpură, de aur şi de soare.

Degeaba-nchideţi visul în casele de bani
Şi vă plătiţi în aur mercenarii,
Degeaba vreţi să-ntoarceţi istoria, prin ani,
Pentru-a-nzeci şi-a însuti dolarii;

Degeaba vreţi să puneţi la carul morţii, azi,
Minunile descoperite-n lume!
Noi v-aruncăm şi ura şi scîrba în obraz,
Căci fără noi nu poate fi minune!

Degeaba coasa morţii o îndreptaţi spre noi
Şi-o ascuţiţi din nou, pe nicovală!
Din cîrca ei uscată o vom zvîrli-n noroi
Şi moartea va cosi cu mîna goală!

Mai stăpîniţi prin jafuri şi crime de neşters
Ce-a născocit gîndirea omenească,
Dar peste viaţa care zvîcneşte-n univers,
Mulţimea s-a născut să stăpînească.

Vulcanica putere cuprinsă în atom
E-a noastră, între cer şi-ntre pămînt.
E soclul fericirii clădite pentru om,
Iar pentru asuprire e mormînt.

Mai dorm în mari palate ai vieţii arendaşi
Ţinînd sub pernă, blestemate chei,
Dar trează stă mulţimea stăpînă pe oraş,
Pe undele din aer, pe idei.

Ridică-ţi fără teamă, în soare, pruncul tău,
Femee truditoare! În curînd
Puterea vieţii smulsă şi-nchisă de călău
Va fi întreagă-a fiului tău blînd.

Căci fluviile-acestea de cîntec omenesc
Ce dau culoare roşiilor flamuri
Aleargă-n zorii zilei de Mai şi se-ntîlnesc
În marea înfrăţirii dintre neamuri.

Întreaga omenire e azi semănător
În brazda roditoare şi adîncă,
Şi ea va strînge-ntreagă, culesul viitor,
Din locul unde boabele le-aruncă.

CRISTIAN SÎRBU

VINE SEARA

Vine seara ca un fum
Şi nu ştiu anume cum
Mi-am sădit în poartă-un pom.
Că de-aceea-i omul, om,
S-aibă ramuri la fereastră,
Să cînte, să versuiască,
Să rămîie-n urma lui
Cîntecele dorului.

Şi mă doare. Socotesc
Că n-am putut să mi-l cresc,
Cum am vrut, să vină-n el
Păsări multe, fel de fel.

Au venit mai puţintele
Şi-au plecat curînd şi ele,
Că bătea un vînt iabraş
Şi mi-a fost pomul golaş.

Însă Lia-Ciocîrlia,
Care ne-a-ndrăgit cîmpia,
Mi-a venit în pom mai des,
Cu zori şi răcoare-n vers.
Şi-a cîntat şi tălmăcit
Gîndul omului trudit.
Şi-a cîntat cu dor de ţară
Pentru viaţă, primăvară.

Obosit de-urcuşu-i greu,
Subt umbra pomului meu,
Călătorul, cînd va sta,
Cîntecu-mi va asculta.

Şi mie-mi va pare bine
C-am cîntat şi pentru tine,
Dragoste cu ochi frumoşi,
Care gîndu-n flori ţi-l coşi.

Că de-aceea-i omul om,
Să-şi sădească-n poartă-un pom.
S-aibă ramuri la fereastră,
Să cînte, să versuiască,
Să rămîie-n urma lui
Cîntecele dorului.

CASNICĂ

„Ştii, cînd vorbesc cu ochii tăi, îmi pare
Că aş vorbi cu-o fragedă grădină.
Mă înconjoară străluciri de soare
Şi inima mi-e floare de lumină!"

...Cînd, oare, Mara, ţi-am şoptit aceste
Cuvinte, căsniciei ca prefaţă?
E greu de spus. Căci de atunci sînt peste
Şaptesprezece ani de drum. O viaţă.

Azi ochii tăi, deşi-i aproape seară,
Mă plimbă încă-n zări de vis albastre.
Dar frăgezimea lor de-odinioară
A-nmugurit în ochii fetei noastre.

Tu ştii aceasta şi te bucuri toată.
Cînd vine fata de la lucru-acasă,
Zăresc pe faţa ta transfigurată
Iubita ce-am văzut-o prima dată.

Iar eu mă fac că nu pricep nimica.
Dar ca părtaş al fericirii noastre,
În versuri, fetii, toată ziulica
Îi ţes un strai din viziuni măiastre.

F. ADERCA

KRIEGSHURE

Doctorița Lulu, excelenta conducătoare a unei maternități, obișnuiește ca de ziua ei să se retragă total și să nu vadă nici un bărbat — acești călăi ai delicateților femeiești, cum îi numește. Primește numai prietene. Dar spre uimirea și spaima ei, anul acesta, la o sonerie cam întîrziată, doctorița își părăsi o clipă în salonaș prietenele voioase, guralive, se repezi la ușa dinspre scară — și deschise unui bărbat. Și încă un bărbat scund, lat în spate, cu ochii negri scăpărînd vioi sub sprîncenele puternice, aproape îmbinate.

— A! Inginerul Odobaru... făcu doctorița uimită, uluită, gîndind cu glas tare.

— Exact! răspunse cu-n început de rîs inginerul, descoperindu-și șirul îndesat al dinților mici, albi.

Apoi se încruntă.

— Am căzut la oră nepotrivită? făcu inginerul, nițel jignit de figura stranie a bunei lui prietene. Pot să mă retrag...

— Nu! Nu!... îl opri doctorița. Inginerii, ca și militarii, nu trebuie să se retragă!...glumi ea, foarte încurcată totuși. Să-ți spun drept: e ziua mea și, ca de obicei....

— Perfect! Dar un buchet de trandafiri albi primești în locul meu? Mă-ntorc într-o secundă!

— Te aștept! Pînă atunci, pun la vot prezența dumitale. Cum vor hotărî prietenele....

Buchetul de trandafiri premerse figurii încruntate a inginerului Odobaru care află că fusese acceptat cu o majoritate umilitoare: Un vot! (al gazdei). Încît nu prea luă parte la discuțiile multiple și amestecate, sorbindu-și cafeaua, trăgînd din pipă cu sete.

Se generalizâ în salonaș ideea politică: zăngănitul de arme al Occidentului înfiora în chip deosebit inimile gingașe ale celor de față. Mezzo-soprana Veronica Plopeanu, foarte oacheșă, des păroasă, întinse brațul ei energic către inginerul taciturn:

— Dumneata, tovarășe inginer, ce părere ai? Ca specialist în industria grea, deci și în tunuri și în tancuri...

— Nu pot avea ca specialist sau nespecialist decît o singură părere: Să-mi apăr patria, dacă va fi nevoie. Și anume, pînă la capăt.

Mezzo-soprana, îngroșîndu-și vocea:

— Cu nemții nu e de glumit! Sînt scoși din închisori toți generalii lui Hitler... Ai aflat, cred!

Inginerul rîse scurt:

— Îi cunosc prea bine! Şi ca „aliaţi" şi ca duşmani! Eram „aliaţi" cum sînt boii şi carul— noi am jucat rolul boilor! — iar ca duşmani i-am văzut fugind şi ascunzîndu-se după piscurile din Tatra.

Mezzo-soprana nu era mulţumită:

— Trebuie să recunoaştem, tovarăşe inginer, ca să fim obiectivi, că nu dispreţuiau muzica. Veneau adesea la Operă. Pe calea Victoriei, ofiţerii nazişti păşeau ca nişte cavaleri, ca nişte eroi, ca nişte Lohengrini!

Se lăsă o tăcere grea. Plutea în aer o nedumerire, o nesiguranţă. Nu cuteză nimeni să vorbească. Răsună deodată, timbrat, glasul metalic al inginerului:

— Îmi aduc aminte de o cîntăreaţă, din timpul ultimului război... Aveţi răbdare să ascultaţi?... O văzusem în capitala Ungariei, nu departe de Parlament, într-o noapte de vară. Era soţia bălaie a unui inginer maghiar. Cine nu o cunoştea pe Ilona Fekete? Frumuseţea ei ciudată ţinea de vis şi de ideal. Am văzut-o şi auzit-o apoi pe scena Operei, unde juca pe Margueritte Gauthier, mult mai ispititoare, mai pură totuşi şi mai subtilă ca cea închipuită de Dumas-fiul.

O! Cîte nume proprii... Femeia ale cărei triluri ar fi amăgit toate privighetorile Insulei Margareta din mijlocul Dunării, era mai curînd o esenţă, nu un nume, un arhe-tip, nu o făptură.

Imprejurările mă duseră pe neaşteptate chiar în casa inginerului maghiar, un ins înalt, cu priviri nesigure, bănuitoare, după ochelarii aburiţi. Apoi fui silit să iau parte, după cîteva zile, şi la o mică reuniune, în saloanele Doamnei: Domnul Fekete fusese numit Directorul unui grup întreg de fabrici aeronautice.

— Vă felicit, şi în curînd ministru! zisei strîngînd mîna rece a amfitrionului.

— N-ai pentru ce, îmi şopti el în hol, unde-mi ieşise înainte. Postul meu e mai aproape de ştreang decît de un fotoliu ministerial şi văd cîteodată în aer, cînd mi se pune mai deasă perdeaua de ceaţă, un pluton de execuţie în zorile unei dimineţi de iarnă şi pe mine legat la ochi, rezemat de un zid dărăpănat.

— Aveţi viziuni de mare poet tragic.... răspunsei rîzînd.

Şi intrai în salon — drept către surîsul cîntăreţei. Ea îmi admiră întîi uniforma. O lămurii că era ţinuta de gală a artileriştilor romîni. Cum nu ştiam decît foarte puţin ungureşte, iar nemţeşte nu ţineam să vorbesc, mă-nţelesei cu gazdele şi musafirii, mai toţi ingineri şi militari cărunţi, într-o franceză maghiară, bine accentuată pe antipenultima şi cu rezonanţe de baros pe nicovală. Dar multă vorbă nici nu fu. După ospăţul îmbelşugat şi după retragerea ţiganilor lăutari cu diblele subsuoară ca un roi de gineri fără mirese, trecurăm în salonaşul de aur care da înspre parcul bătrîn şi unde domina un uriaş pian, ca un animal antideluvian surîzînd din maxilarele de fildeş. Coconetul, decoltat copios de sus în jos şi de jos în sus, bine pudrat şi încălzit, ciripi deodată — şi se făcu o linişte solemnă. Doamna Fekete, căreia îi cerusem mai înainte, după un compliment asupra glasului ei, îngăduirea de a-i spune „Privighetoarea" — destul de banal, nu? — îmi făcu semn să trec la pian. Cîntai cîteva bucăţi ardeleneşti, jocuri şi strigături, pe care le şi fluerai — ca pe Tîrnave. Apoi Doamna, după ce mă bătu drept mulţumire pe umăr, cuprinzîndu-mă uimită în cerul de azur al ochilor ei mari, îmi ceru şoptit s-o acompaniez — şi cîntă şi ea o arie de Mozart.

Cîntă?

Sîntem obişnuiţi să vedem artistele de Operă zbătîndu-se, îngro-

şînd şi subţiind volumul, *interpretînd*, mă rog. Ilona, neclintită, cu privirile în sus, niţel micşorate, intonă melodia mozartiană cu o seninătate şi o plinătate care o desprindeau cu totul dintre noi. Bănuiesc că îngerii pe lună plină cînd scoboară din cer şi urcă pe treptele nopţii albastre astfel plutesc, albi, împăcaţi, cu mişcarea lină, ritmică şi cu neauzit fîlfîitul aripilor destinse.

Era măruntă Ilona şi uneori parcă ireală în carnaţia ei alb-trandafirie.

— Toţi ofiţerii romîni din artilerie fluieră ca dumneata? mă-ntrebă Doamna pe terasa de piatră, unde mă duse după miezul nopţii să bem, în scaune largi de paie, cupa de şampanie.

— Toate Doamnele de pe aici au voci mozartiene şi suflete de înger? răspunsei ca să mai risipesc din mine vraja ameţitoare. Şi adăugai pătimaş, nesocotit:

— Dacă aş putea auzi glasul şi vedea chipul senin al Privighetoarei din Budapesta numai o clipă în fiecare zi, m-aş socoti...

Cîntăreaţa, o clipă uimită, se reculese, îmi lovi uşor mîna care se crispase pe un genunchi, oftă odată, se ridică repede şi fugi.

— Îşi iubeşte soţul sinistru, fără îndoială! gîndii încruntat, ruşinat. Şi această fermecătoare, subtilă, perpetuă copilă n-are măcar cel mai elementar viciu: al curiozităţii....

Zilele următoare fui urmărit mereu de năluca ei. Era grav. Cerui şi fui mutat la Berlin — şi nu-mi luai rămas-bun de la nimeni. Fugii într-o noapte. Dar n-avui noroc; dădui acolo, peste cîteva luni, de inginerul ungur, parcă şi mai sumbru, cu ochelari negri. Eram amîndoi în holul Ministerului producţiei de război. Ne recunoscurăm îndată.

— Şi frumoasa Doamnă Fekete? Minunata noastră Privighetoare? întrebai cu politeţe, dar cu inima zvîcnind de panică, martirizat. Inginerul făcu un gest cu mîna stîngă, de înlăturare, faţa i se încreţi într-o strîmbătură — de desgust? de remuşcare? — şi-mi şopti:

— Să nu mai vorbim de asta, domnule maior! Era o trădătoare, o...

Dar nu mai putu urma. Se-ncurcă în propria-i furie. În aceeaşi seară, la un pahar de vin, în locuinţa din subsol a directorului general aeronautic— în etaje nu mai locuiau decît „civilii" — aflai o întîmplare într-adevăr uluitoare, care aduse pe Ilona din cerul albastru al îngerilor, pe pămînt, între noi. Că era mîndră în delicateţea ei, ştiam. Nu bănuiam că era tot atît de mîndră şi de întîietatea neamului ei. Un general german, în trecere spre front, bine ospătat de ofiţerii marelui stat-major din Budapesta, fu dus la Operă. Neamţul, care ar fi preferat un cabaret, socoti că i se cuvenea ca înainte de începerea spectacolului, ansamblul Operei să intoneze „Deutschland über alles"— ceea ce pricinui o zarvă nemaipomenită. Dirijorul, orchestra, nu avură curajul să dispară, dar la ridicarea cortinei îi scoase din încurcătură, sau mai bine, îi vîrî într-o încurcătură şi mai mare primadona, frumoasa Ilona, care, împrejmuită de cor şi înfăşurată în faldul stindardului naţional al patriei ei, intonă, urmată curînd de toată sala, un cîntec popular maghiar. Apoi, înclinîndu-se graţios, Ilona zise către loja generalului, înroşit ca un rac fiert:— Iar spectacolul, domnule general, îl vom încheia cu imnul dvs!..."

— Îţi închipui! ţipă domnul Fekete, făcînd ochi mari sub sticlele întunecate. Eram în lojă! Eram lîngă general!... O asemenea insultă!...

Şi după o pauză grea, ridicîndu-se de pe scaun:

— Chiar în noaptea aceea a avut loc un consiliu de miniştri. S-au făcut şi cercetări... Nu cumva era în legătură primadona cu spionii? Nu cumva

întreţinea relaţii cu grupurile clandestine comuniste?(Mai fusese împuşcată nu de mult la Berlin o cîntăreaţă spaniolă...)

Şi inginerul strigă:

— Ilona! Soţia mea!... Soţia directorului general al uzinelor aeronautice!... Iată ce a fost în stare să-mi facă!...

Se prăbuşi iar în fotoliu.

— A fost arestată, firește... oftă.

— N-ai încercat s-o eliberezi? cutezai să mă amestec. Să lămureşti împrejurările, să faci dovada că...

Inginerul rînji şi ridicîndu-se, rîse sinistru, cu faţa întoarsă disperat spre plafonul subteranei.

— Să intervin? S-o eliberez? Aşi fi fost luat drept complice! S-a şi şoptit că aşi putea fi complice! *Eu* — complice!...

Sărmanul, avusese dreptate: trecuse, ca Director General al uzinelor aeronautice din Budapesta nazificată şi ca soţ al unei cîntăreţe, desigur „spioană", în orice caz *virtual* „trădătoare", prin apropierea unui pluton de execuţie.

Inginerul tăcu o clipă, apoi urmă, cu glasul parcă tremurat, abia stăpînit:

— Şi acum, dragă prietenă şi dumneavoastră, bune tovarăşe, auziţi cumplita orgă a Destinului, stupida şi tragica batjocorire a unei vieţi. Mă aflam în iarna crîncenă a anului 1942 într-un post înaintat în Ucraina, ocupată vremelnic de germanii hitlerişti, la comandamentul unei divizii motorizate. Simţeam prăbuşirea, da! Şi aţîţat de gustul pericolului, cerui stăruitor generalului — von Hasenau? von Hasendorf? nu mai ţin minte— îngăduirea de a vizita fortificaţiile de zăpadă din linia întîi de unde auzeam neîntrerupt un bubuit greu.

Mă aruncai pe o motocicletă şi — de teama partizanilor — fui sfătuit de tovarăşul meu din papucul de oţel, aghiotantul generalului, un locotenent firav, aproape fără sînge, s-o apucăm de-a curmezişul şoselei, peste şesul alb, la căderea serii.

După o goană furioasă de vreo două ore, bătut de bicele crivăţului care-mi sfîşiase obrazul, începu să-mi pară rău... Lăsasem în urmă o căsuţă aproape ocrotită. Căci prăbuşirea, ştiam, era sigură... Ce căutam în acest nesfîrşit infern de gheţuri ale iernii ruseşti? Dar în zare, pe dreapta, zării cîteva albe şi prelungi pîlpîiri de lumină — şi cîrmii într-acolo. Vreo adunare de izbe—gîndii — unde putem petrece restul nopţii... Sau partizanii?

— Un sat? întrebai pe locotenentul german zgribulit în şubă. Ofiţerul rîse deodată cu două sughiţuri, apoi răspunse scurt:

— *Kriegshuren*!

Ştiam că-ntre liniile armatelor lor, comandamentele hitleriste instalaseră barăci cu femei, adunate din toate ţările ocupate sau „aliate", anume pentru soldaţii din zona frontului.

Baraca era destul de departe şi ajunsei după altă oră de goană. Luminile străbăteau mai mult prin scîndurile neîncheiate decît prin ferestruicile înfundate cu ziare vechi şi cîrpe.

Femeile dormeau pe jos, mormane negre. Cîţiva copii scîrceau. Un feldwebel şchiop şi cu-n ochi legat într-o basma neagră ne primi surîzînd cinic, cu dinţii tociţi pînă la gingii — şi ne arătă în baracă, pe stînga, odăiţa lui, cu o saltea uriaşă de paie, întinsă pe scînduri. Ne-o oferea. Apoi, fără a adăsta vreun semn din partea noastră, scoase din carîmbul cizmei o vînă de bou şi lovind cu putere peretele barăcii, dete însuşi un răcnet ca

un tunet. De parcă ar fi luat paiele foc sub ele și în jurul lor, femeile săriră în picioare și îngrozite — de bătăile de mai înainte? — grabnic se înșiruiră în trei rînduri. Un lampadar cu cristale groase, furat cine știe de unde și atîrnat la mijloc de o bîrnă groasă, transversală, arunca o lumină leșioasă pe chipurile acelor nefericite, care dobîndiseră în lunga lor suferință un aer de minore îmbătrînite. Ne priveau pe sub gene, cu ură, cu frică.

— Alegeți, vă rog! ne invită feldwebelul politicos, pe mine și pe locotenent, arătîndu-ne cîrdul, cu vîna de bou.

Îmi scosei căciula, nu știu de ce, cu respirația oprită. Deodată, un țipăt veni din partea dreaptă a barăcii și o copilă bălaie, înfășurată într-un șal zdrențuit de mătasă albastră, se aruncă înainte, oprindu-se drept în pieptul meu. Mai înainte de a prinde de veste, îmi apucă mîna și începu să mi-o sărute c-o adorație de nebună, scîncind, gemînd, gîfîind.

— Nu aici! Nu aici! îmi grăi ea franțuzește, arătînd cu capul salteaua din odăița feldwebelului, rămasă cu ușa deschisă.

— Privighetoarea... șoptii fără voie. Ilona!...

— Da, da, Privighetoarea... Privighetoarea ta... băigui ea în limbă străină. Dragule! la-mă numaidecît!... La tine, nu-i așa? La tine!... Nu aici!....

Întrebai pe feldwebel dacă aveam voie să iau cu mine pe acea Kriegshure.

— Dacă doriți... răspunse paznicul cam încurcat și destul de nemulțumit. Nu e mai bine aici? Și-mi arătă și el cu vîna de bou salteaua de alături.

— Nu, nu! răspunsei hotărît.

— Atunci iscăliți, vă rog, acest formular.

Mă duse în odaia lui, unde pe măsuța de lemn din colț iscălii o hîrtie pecetluită.

— Ce număr ai? întrebă el crunt spre femeia din umbra ușii.

Femeia nu răspunse, lăsînd capul în jos.

— Poate că nici nu știe, mă-ncredință feldwebelul rîzînd deodată, scurt. E zăpăcită rău!

Și trăgîndu-se greoi de pe scaun, se apropie de femeia rușinată, o întoarse smucind-o cu spatele spre lumina odăiții și fără nici o sfială îi ridică zdreanța de fustă. Se aplecă și citi pe buca palidă numărul tatuat.

— 1719! Da? o mai întrebă, îndreptîndu-se iar către masa lui și completă formularul cu meticulozitate.

— Mulțumesc, îmi zise apoi, împăturind formularul. *Morgen sollen Sie unbedingt die Hure zurückbringen, nicht wahr?* (Mîine neapărat trebuie să aduceți huria înapoi, așa e?) Mai mult de douăzeci și patru de ore n-am drept s-o las nici d-lui General.

Mă aruncai în atașa motocicletei, cu mica Ilona în brațe, pe care atît o dorisem la Budapesta și care acum mă-nfiora, mă uluia. Locotenentul călare pe motor, apucă drumul cel mai scurt înapoi, spre lăcașul nostru din preajma Diviziei.

Stam țeapăn. N-aveam curajul să ating acea făptură scheletică vîrîtă în mine, acoperită cu mantaua mea, dornică desigur de căldură și odihnă, nu de vreo dezmierdare. De la o vreme, pe semne din pricina nesimțirii mele, se temu să n-o alung și vru să fie drăgăstoasă, pipăindu-mă. Îi strînsei mîna și cu tot dezgustul care-mi strîngea gîtlejul — o sărutai. Gura, rece. Mai vru... Dar ca s-o împac, începui să-i șoptesc:

— Ne așteaptă o cameră caldă, Ilona... Un ceai! Un radio! Nu-ți mai dau drumul! Nu te mai las să te întorci înapoi, auzi? Orice s-ar întîmpla!

Nefericita nu credea — nu mai putea crede în nici o speranţă. Clătină încet capul pe pieptul meu, apoi rămase nemişcată. Simţii în curînd pe mîna-mi care-i sprijinea figura, lacrimi fierbinţi. Cînd am ajuns la Divizie, mă despărţii de locotenentul neamţ, rugîndu-l să nu dea nimănui nici o informaţie despre mine şi despre femeia pe care aveam de gînd s-o păstrez... mai multe zile.

Locotenentul rîse, sughiţi iar de două ori, îmi făgădui şi pieri în noapte.

Aveam două odăi. Întîia, unde înghesuiam bagajele, nu era încălzită. Astfel că după ce aruncai de pe mine mantaua şi revolverul pe masa odăii din fund, unde focul ardea în sobă, lîngă pat, şi samovarul fierbea pe măsuţa rotundă din colţ, dădui drumul aparatului de radio. Zisei, cu mîna pe clanţă:

— Şi acum, Ilona, dezbracă-te şi intră în pat să te încălzeşti! Mîine îţi voi găsi eu alte rufe şi vestminte. Vom fugi. Te vei travesti în tînără ţărancă. Acum, eu aştept dincolo. Cînd eşti gata, baţi în uşă. Şi după ce vom lua ceaiul, ai să-mi cînţi, Privighetoarea mea, nu? Încet, numai pentru mine, pentru noi amîndoi, da?

Mă izbi apatia ei la toate propunerile, la toate încercările de a-i reda încrederea.

Privighetoarea mă mai privi uimită o secundă, cu ochii mari deschişi şi în azurul lor citii absenţa. Apoi lăsă pleoapele în jos şi oftă. Îmi făcu semn cu capul să ies şi-mi surîse.

O recunoscui, în sfîrşit: era surîsul ei!

Radioul aducea de departe o romanţă delicată, cu o sentimentală voce de bas, ca o şoaptă intimă. Dar abia închisei uşa înapoia mea, că auzii o detunătură scurtă şi răbufnitul unui corp prăbuşit. Mă repezii înapoi, îngrozit.

Cu revolverul pe care, ca un năuc, îl lăsasem încărcat pe marginea mesei, Privighetoarea îşi descărcase un foc în gură. Din mormanul de zdrenţe, carne dezgolită şi fuioare de păr bălai, se scurgeau pe podea valuri sacadate de sînge.

...Şi inginerul încheiă, întorcîndu-se scurt către mezzo-soprana uluită:

— Iată ce fel de oameni sînt fasciştii cărora poate le-ai cîntat. Mai doreşti să vezi pe calea Victoriei asemenea cavaleri, asemenea eroi, asemenea Lohengrini?

ERIK MAJTENYI

PRAGA, ORAȘUL VEȘNIC TINĂR

Încă un tunel și intrăm în gară, spune tovarășul meu de drum. Plin de curiozitate, cercetez cu luare aminte orașul, prin geamul vagonului. Peste cîteva clipe, voi face cunoștință cu freamătul lui plin de viață. De aci înainte va trebui să fiu atent la tot,ca să văd, să aflu și să înțeleg cît mai multe. Cît privește înțelegerea, știu că voi avea greutăți, căci arareori reușesc să dibui sensul vreuneia din reclamele multicolore pe care le lăsăm în urmă. In schimb, pot privi în voie curțile caselor, coșurile și rezervoarele fabricilor; de-a lungul șinelor care se perindă într-o încîlcită neorînduială, peisajul fumuriu al renumitei industrii cehe.

Trecem prin ultimul tunel; ieșim apoi la lumină și iată-ne ajunși sub cupola de sticlă a gării. Tot ce urmează se desfășoară cu repeziciune: cuvîntul de salut, drumul în automobil, un afiș de mari proporții — din care, cu toate că nu cunosc limba cehă, înțeleg că la Teatrul Național se joacă „Don Carlos" — hotelul, apoi masa de prînz cu primul fel: vestita mîncare cu găluști; cu aceeași ocazie aflu că aici nu se mănîncă niciodată pîine. Apoi, firește, pornim în oraș.

Am petrecut multe zile frumoase la Praga, dar nici una nu mi s-a părut mai frumoasă ca cea dintîi. Scăldată de raze primăvăratice, cu înfloritoarea-i frumusețe, m-a întîmpinat „zlata Praha", orașul de aur. De multe ori după aceea am mai cutreierat bulevardele largi și străduțele strîmte și romantice, totuși prima întîlnire a rămas cea mai tulburătoare, de neuitat.

În Praga, fiecare colțișor de stradă păstrează cu sfințenie o urmă a trecutului. Nicicînd n-am văzut atîtea relicve și monumente. Și totuși, chiar printre zidurile și pietele străvechi, pe podurile străjuite de sfinți de piatră, străinul simte că străbate orașul tinereții, capitala unei țări în plină dezvoltare și construcție. Deși pe străzi e un continuu du-te-vino, totuși circulația e disciplinată. Cetățenii nu se îmbulzesc unii în alții și nimeni nu traversează atîta timp cît nu îngăduie lumina roșie a stopurilor.

Monumentele orașului se păstrează cu deosebită grijă, și nu, cum s-ar putea crede, de către o comisie anume. Îți dai repede seama că întreaga populație, de la mic la mare, socotește ca o datorie a fiecăruia păstrarea monumentelor istorice.

Pe zidurile caselor, la fiecare pas, plăci comemorative arată numele celor căzuți pentru apărarea orașului, în luptele de stradă din 1945. Lîngă ele, flori mereu proaspete.

O scurtă serpentină duce spre Visehrad — cetatea de sus. După tradiție, aici a fost o cetățuie cu mult mai veche decît Hradcinul. Urme ale zidurilor sale mai străjuiesc și astăzi împrejurimile. Pe locul acesta se întinde acum un parc al copiilor. Tot aci se află și vestitul cimitir Slavin. Pe o palmă de loc sînt numeroase morminte, printre care cele ale lui Ciapek, Bozena. Nemcovo, Smetana și Jan Neruda, la mormîntul căruia ne oprim timp mai îndelungat. Prin minte ni se perindă minunatele și nemuritoarele povestiri din Mala Strana.

Da, aceasta e străvechea Pragă, orașul miilor de amintiri încrustate în piatră și în cuvinte, orașul frumuseții neasemuite. Dar dincolo de poarta cimitirului ne așteaptă noua Pragă.

Copiii se joacă cu mingea în lumina veselă a celei dintîi zile de primăvară. Traversăm Moldava; pe deasupra gheții, pescărușii prind din zbor bucățile de pîine pe care le aruncăm; pe malul stîng ne întîmpină orașul tînăr. Aci tineretul construiește un stadion de proporții uriașe: se pregătește pentru spartachiada din anul acesta. Trecem de construcțiile secolului al XX-lea, și iată-ne iarăși în evul mediu. Străbatem poarta cea mare a Hradcinului și în fața noastră se înalță măreața catedrală Sf. Vitus. În naosul uriaș cu arcade gotice, omul pare un pitic. Săpăturile făcute la temelia acestei catedrale au scos la iveală urmele unei biserici cu mult mai vechi. În piața din față se ridică statuile lui Kolozsvári Martin și Sf. Gheorghe. O copie a acesteia din urmă se găsește la Cluj în fața bibliotecii universitare. N-am putut să văd însă originalul, căci statuia era împrejmuită cu scînduri care s-o ferească de intemperiile iernii.

Hradcinul și în general întregul oraș păstrează neatinsă o comoară ca-n basme. Nenumărate generații au ridicat și au păstrat cu sudoarea frunții și prin muncă trudnică aceste valori care să vorbească secolelor viitoare nu numai despre dezvoltarea înfloritoare a culturii, ci și despre vremurile de grea asuprire.

La marginea orașului, pe faimoasa Colină Albă, se află muzeul Jirasek. Clădirea aceasta, în formă de stea, a fost cîndva locul de petrecere al lui Ferdinand din Tirol. Pe lunca din apropiere s-au dat luptele de la Colina Albă din 1620, în urma cărora Cehia și-a pierdut independența pentru trei sute de ani. Izul trecutului stăruie peste tot în nenumăratele săli ale castelului. Alois Jirasek, unul dintre cei mai mari clasici ai literaturii cehe, a înfățișat în opera sa aproape în întregime istoria cehă, începînd cu străvechiile legende, continuînd cu frămîntările husiților și pînă în zilele noastre. Cele 18 aripi cu cîte trei etaje ale clădirii prezintă cu o minuțiozitate impresionantă aspecte din întreaga activitate creatoare a scriitorului. In general, în Cehoslovacia tradițiile literare sînt păstrate cu deosebită grijă. Acest fapt îl dovedește și muzeul literar, de dimensiuni impunătoare, adăpostit în clădirea unei mînăstiri vechi de peste 700 de ani. Aici se găsește primul monument de limbă cîntată precum și prima cronică în versuri a lui Dalimil; vestita biblie de la Kralice, moment culminant al literaturii Renașterii — precum și întreaga literatură cehă nouă.

Poți oare vorbi despre Praga fără să amintești de podul Carol, de o frumusețe clasică care, cu numeroasele sale statui, este una dintre cele mai desăvîrșite podoabe ale orașului? Sau de sinagoga din Praga, renumită în lumea întreagă, de primăria și cimitirul din ghetto? O particularitate a străvechii sinagoge este faptul că este clădită în stil gotic. Pe fațada primăriei se află un ceas ebraic, unicul din lume care merge de la dreapta spre stînga. In cimitir, pe o suprafață neînchipuit de mică, sînt 11.000 de pietre

funerare cu inscripţii în limbile ebraică şi arameică. Oamenii de ştiinţă le cercetează şi astăzi, cu mult interes, în liniştea de sub sălciile pletoase.

Printre zidurile păstrătoare de tradiţii ale oraşului Praga, răsună nu numai glasul domol al trecutului, ci şi acela al prezentului şi viitorului. De dragul continuităţii, trebuie să începem şi de data aceasta cu un muzeu, cu acea clădire impunătoare care poartă numele lui Clement Gottwald. Aci sînt adunate laolaltă aspecte din lupta pentru libertate a poporului ceh, din cele mai îndepărtate timpuri şi pînă în zilele eliberării. Regăsim aci macheta taberei de căruţe a husiţilor, imaginile armelor şi cetăţilor, armele teloriţilor; dar tot aci facem cunoştinţă şi cu dezvoltarea rapidă şi victorioasă a mişcării muncitoreşti cehe.

După luptele grele ale primelor grupe marxiste, constituite în vremea stăpînirii monarhiei austro-ungare, urmează mişcările de masă ale primei republici cehoslovace. Mai încolo găsim mărturii despre lupta dusă în ilegalitate, în timpul „protectoratului", despre răscoala din Praga, urmează imaginile intrării victorioase a trupelor sovietice eliberatoare, ale evenimentelor din februarie 1948 şi ale măreţelor realizări ale muncii constructive. Pătrund cu pietate în cabinetul de lucru al lui Clement Gottwald, discipol credincios al lui Lenin şi Stalin. Toate au rămas orînduite aşa cum se aflau în clipa morţii acestui mare fiu al poporului cehoslovac. A rămas pe masă ziarul cu chenarul de doliu, încercuind portretul lui Stalin; pe un scaun, alături de o servietă, stau, parcă uitate, o manta de ploaie şi o şapcă.

Şi acum să ieşim din nou în stradă. Intr-o piaţă, pe un soclu uriaş, este aşezat primul tanc sovietic care a străbătut duduind străzile oraşului Praga. Deasupra Moldavei se întinde, mîndru, podul Partizanilor, care a fost apărat cu deosebit curaj de către patrioţii cehi împotriva hoardelor hitleriste; populaţia din Praga a răsturnat tramvaie, tăind astfel drumul fasciştilor care se retrăgeau fugăriţi de armata sovietică. Lupta victorioasă a armatei sovietice şi rezistenţa curajoasă a poporului ceh au învăluit Praga, oraşul de aur, în lumina unei libertăţi noi, nemaicunoscute pînă atunci. Ruinele au fost îndepărtate, a început reconstrucţia; printre colinele care împrejmuiesc oraşul, se înalţă rînduri-rînduri blocurile muncitoreşti.

Dar nu numai în lumea pietrelor şi a cărămizilor se construieşte, — de altfel clădirile au suferit relativ puţin în timpul războiului — mai mult decît atît, s-a pornit bătălia pentru înnoirea sufletelor omeneşti.

Sub conducerea partidului, s-a desfăşurat împotriva reacţiunii care şi-a apărat cu îndărătnicie poziţiile, o luptă îndîrjită pentru înfăptuirea noii orînduiri sociale, pentru cucerirea drepturilor clasei muncitoare şi pentru ridicarea nivelului de trai. Iar azi — după zece ani — oraşul Praga îi întîmpină pe străini cu înfăţişarea sa tînără, fericită şi înfloritoare. Magazinele sînt pline de cele mai alese mărfuri, iar articolele de industrie uşoară sînt recunoscute de toată lumea ca fiind foarte ieftine; de altfel chiar în timpul şederii mele la Praga s-a înfăptuit încă o importantă reducere de preţuri.

Să aruncăm o scurtă privire asupra tînărului oraş Praga. Inainte de toate, ne atrage atenţia impunătoarea clădire a televiziunii. In studioul cel mare, în lumina şi căldura de iad a reflectoarelor Jupiter, se produce o echipă de dansuri populare. Privesc puţin dezamăgit aparatul receptor, care nu e mai mare decît un aparat de filmat. Un tînăr inginer se străduieşte să-mi explice amănunţit ce este supericonoscopul, inima aparatului. Nu mă prea pricep la aşa ceva; prefer să întreb cît costă.

— 8.000 de coroane, îmi răspunde el.

Il rog stăruitor să pună de-o parte piesa grea de mărimea unui pepene, asemănătoare cu un bec electric, care i se clatină ameninţător în mînă.

Astăzi televiziunea e foarte populară la Praga. Aparatele de recepție nu sînt prea scumpe, iar transmisiile se pot recepta nu numai în Praga dar și în întreaga Cehoslovacie. Mi s-a povestit că odată s-a putut recepta emisiunea chiar în Suedia; după ce s-a fotografiat ecranul aparatului de televiziune, imaginea a fost trimisă postului din Praga. Prima emisiune de televiziune a avut loc la 1 mai 1953, cînd s-a transmis un spectacol de marionete; astăzi se transmit și piese de teatru, programe culturale, întîlniri sportive. Anul viitor va începe să emită și postul de la Ostrowa, iar mai tîrziu cel de la Bratislava.

Ajunși aici, trebuie să amintim și de expoziția tehnică. Această expoziție, bine înzestrată, cu caracter permanent, prezintă nu numai ultimele realizări ale industriei cehoslovace, ci, de pildă, și un stand despre istoria dezvoltării cinematografului care cuprinde un material bogat, începînd cu desene de animale făcute pe pereții cavernelor, de omul primitiv. In marea sală în care este înfățișată dezvoltarea mijloacelor de comunicație de-a lungul veacurilor, romantice caleşti te întîmpină alături de avioane cu reacție. Sub pămînt, la o adîncime de trei etaje, poți vizita mine înzestrate cu pornire automată.

Am fot și la Palatul Pionierilor, care poartă numele lui Julius Fucik. Micii maeștri se străduiau tocmai să monteze machete de avioane și complicate mașini cu aburi. Apoi, am fost invitat la Editura Copiilor care, în medie, scoate din două în două zile cîte o carte, adică zilnic cam cîte 10.000 de exemplare. Poveștile populare, romanele de aventuri, poeziile pentru copii, toate frumos ilustrate, se bucură de un mare succes printre cei mici. Eroul cel mai iubit al copiilor și al vîrstnicilor este Ferda Mravenezt (Ferdinand Furnica), care este în permanență actual și ale cărui trecute aventuri sînt bine cunoscute cititorilor din cărțile deja apărute. Luînd o hîrtie și un creion, tovarășul Sekorn, scriitor și desenator, ne schițează personajul. Am adus cu mine această schiță foarte nostimă pe care regret că nu am posibilitatea s-o reproduc în cadrul acestui articol.

Iată încă o trăsătură caracteristică pentru tinerețea orașului: sînt foarte mulți copii, foarte bine îngrijiți și educați. Între altele, ceea ce te izbește în deosebi este numărul cărucioarelor de copii. După mesele și duminica înainte de masă, acesta constituie cel mai des întîlnit mijloc de locomoție. Cele mai multe sînt împinse de bărbați: fie oameni gravi, cu mustață, ofițeri superiori sau milițieni, fie tineri, cu toții însă la fel de mîndri de îndeletnicirea lor.

Am vizitat căminul unui muncitor din Praga. M-a impresionat buna creștere a copiilor. Veneau tocmai de la un curs de sky. Și-au orînduit grijulii hainele în dulap și apoi s-au așezat să deseneze cu nenumărate creioane colorate. S-au purtat foarte prevenitor cu mine, dar din păcate nu am putut sta de vorbă decît cu băiatul cel mare, care știe puțin rusește. Cu toată purtarea cuviincioasă a acestuia, tatăl său mi l-a recomandat ca pe un „mic huligan" pentru că nu este primul în clasa a treia elementară.

Seara, locuitorii orașului umplu pînă la ultimul loc sălile de spectacol, teatre și cinematografe. Am văzut la Teatrul Armatei piesa lui Pavel Kohut „Cîntec mai bun", care vorbește despre problemele de familie ale tinerilor activiști. Am vizionat și minunata feerie în versuri de Nazim Hikmet „Legendă de dragoste", povestea artistului pictor, simbol al figurii măreție a luptătorului pentru popor, care timp de douăzeci de ani a săpat o fîntînă în stîncă.

La Praga sînt nenumărate filmele-comedii și cele mai reușite dintre ele sînt filmele cu marionete. Am fost și la un bal mascat de mari proporții și

foarte colorat, unde am făcut încă odată cunoștință cu voioșia și avîntul tineresc al vechiului oraș.

E noapte. Spectacolele de teatru și cinematograf s-au terminat. Restaurantele s-au închis și ele. Să ne oprim pe podul Moldavei, să privim spre turnurile Hradcinului, spre lampa roșie a postului de televiziune și să ne gîndim la uriașa muncă constructivă prin care acest oraș își păstrează amintirile și monumentele milenare, luptînd în același timp pentru secolele înfloritoare și pașnice ce vor urma.

JAN KOSTRA

1 MAI

Cîndva, cînd — în acelaşi loc — mulţimea
demonstranţilor era în clocot,
Un orator ieşi într-un balcon şi slobozi
în vînt acest potop de vorbe goale:
— „Voi, risipiţi-vă. Nimic nu-i nou sub soare!
Tot ce există, a mai fost şi va mai fi,
Ca la-nceputul începutului"...
Cita din Biblie, din cărţile de vise
Şi-şi sprijinea pe cel de sus şi pe-mpăraţi ştiinţa:
— „Nu veţi putea schimba nici cu o iotă
mersul lumii.
Uitaţi-vă, chiar luna Mai e pururea la fel,
ea înfloreşte-ntocmai după calendar..."
Această pasăre zbură cu-aripile-i de foc,
Dar Maiul înflori cu totul altfel,
dînd o floare nouă —
O floare care a răzbit prin caldarîm,
prin straturile de asfalt şi de beton
Şi, ca o rangă-a smuls din rădăcină
casele de bani,
A răsturnat vechi tribunale şi a scos
Din cuibul lor călduţ pe-aceia care
Credeau că le va fi la fel de cald.
Da, s-a schimbat ceva! O nouă vreme
a-nceput —
Sînt alte flori şi alta-i ziua de - ntîi Mai
Cu totul alta e lumina soarelui
în lumea noastră nouă.
Desigur, unii se vor poticni
de pragul vremii noi,
Iar poezia unora, deşi fără picioare,
va cădea în nas —
Pentru că cel ce umblă singur
şi cel ce stă deoparte
Nu vor putea cînta aceste lucruri noi.
În dimineaţa asta,

În piețe se vorbește-o limbă nouă,
Ieșită din întunericul istoriei
În luminoasa zare a drapelelor acestui Mai.
E prima poezie-a vremurilor noi —
În piețele acestea se făurește prima poezie!

În romînește de Petre Solomon

1948

JOHANNES BECHER

GERMANIE*)

Germanie, a mea iubită țară,
Sub cerul tău de-azur nemărginit
Am stat odată-n vîrf de stîncă, sus,
Și parcă-n inimă te-aș fi privit.
Și m-am uitat pîn' soarele-n apus
Te-nvălui. Ți-am strîns în suflet bine
Imaginea — 'nainte să dispară.
Și chipul tău de-atunci strălucе-n mine,
Germanie, a mea iubită țară.

★

Germanie, maternă țară-a mea!
Ființei mele, leagăn minunat!
Matern bat clopotele tale pure,
Tu m-ai condus și mîna ta mi-ai dat,
Să nu cad pradă forțelor obscure.
Și-n vis a prins o floare să se-arate,
Îi simt adînc miresmele din ea.
Din ea-nflori a mamei bunătate,
Germanie, maternă țară-a mea!

★

Germanie, tu strămoșesc pămînt,
Părinții mei au fost a tale genii.
Am năzuit spre-o lume tot mai bună;
Dar trădători și crime, sumedenii,
M-au alungat din casa mea străbună.
Priviți, părinți, feciorii-n pribegie,
Tu, insulă, cu-atîta chin și cînt!
Tot ce-i frumos și bun, deapururi ție!
Germanie, tu, strămoșesc pămînt.

★

Germanie, a fraților mei țară!
De ce-a curs sîngele frățesc, cu ură?
Din vina cui îndură-atîția frați?

*) Din ciclul scris între 1933 — 1945.

Cine-a închis a suferinţii gură?
Să ţineţi minte că sînteţi chemaţi
Să-nfrîngeţi voi aceste vremi nefaste.
Vă daţi frăţeşte mîna voastră iară
Spre-a mîntui pămîntul de năpaste!
Germanie, a fraţilor mei ţară.

★

Tu, pentru fiii noştri, scumpă ţară!
In jur atîtea mame-n lacrimi sînt:
Işi pierd copiii ţara lor străbună,
Morminte-s pîn' la capăt de pămînt.
Glas vesel de copii nu mai răsună,
Cine-i socoate fericiţi prin ani,
Cînd ţara lor li-i azi moloz şi pară?
Germanie de văduve şi-orfani,
Tu, pentru fiii noştri, scumpă ţară.

In romînește de Demostene Botez

TREZE VĂ PĂSTRAŢI DRAGOSTEA ŞI URA

Treze să vă fie
Cruntele dureri
Ce v-au frînt, mai ieri,
Inima, cea vie.

Ura, pururi trează
Fie-vă mereu
In urcusul greu
Ce vă-naripează.

Focul, — să descrească
Nu-l lăsaţi nicicînd:
Lumea, în curînd
Are să-nfloreaseă.

Inimii, — căldura
Nu i-o micşoraţi.
Treze vă păstraţi
Dragostea şi ura.

În romînește de Petre Solomon

JIRI WOLKER)*

LA RADIOSCOPIE

Nu e odaia lui Faust. Aici, sufletul nu e cuprins de blestem.
E aparatul Roentgen, cu magica frumusețe a acestei vremi.
Razele ultraviolete trec prin piele, prin mușchi, prin carne-deodată.
Trupul omului se deschide ca o scrisoare cifrată.
Căci sufletul e una cu trupul — și-n el poți citi deslușit
Dacă omul s-a născut ca să sufere, sau spre-a fi fericit.

— „Domnule doctor, mi-e atîta de greu!
Parc-aș avea plumb și vipere-n pieptul meu.
Deschide-mi, rogu-te, trupul, cu razele-acele
Și spune-mi, ce vezi printre ele?“

— „Muncitorule, plămînii ți-i văd acum —
Fabrica ți i-a mîzgălit cu funingini și fum.
Aud cum șuieră conveierele și cum mașinile zbiară
Că omul sărac are parte numai de trudă amară.
Ce să văd, muncitorule? — plămînii ți-i văd ca prin sită:
Sînt roși de oftică și de-o foame cumplită.
Curînd ai să pieri!“

— „Boala și moartea sînt grele poveri,
Dar parcă m-apasă ceva și mai crunt.
Doctore, luminează și mai afund
Cu razele tale pătrunzătoare
Și spune-mi ce vezi, căci mă doare.“

—„Ce să văd, muncitorule, văd inima ta —
Ca o sămînță strivită, care cîndva
Voia să-nflorească-ntr-o lume dreaptă, frumoasă,
În care să ai tovarăși, precum și-o soție cu mulți prunci acasă;
Mîinile tale, pentru ei, în pîine s-ar fi schimbat
Și la masa luminată de soare-ai fi stat.

---

*) poet cehoslovac (1900-1924)

Ce să văd, muncitorule? — îți văd inima grea, omenească
Si știu că acesteia i-e mai anevoie să nu iubească
Decît să moară".

— „Doctore, cunosc și-această povară,
Dar luminează și mai adînc, de se poate.
Vei găsi acolo povara cea mai grea dintre toate.
Abia o mai port. Și știu că dacă-ar cădea,
Pămîntul întreg s-ar cutremura..."

— „La fund, muncitorule, văd ura ta grea!"

În romînește de Petre Solomon

BERTHOLD BRECHT

CÎNTECUL RECONSTRUCȚIEI[*)]

1

Nimeni nu trudește de plăcere,
Zorile sînt veșnic cenușii,
Dar la muncă, dacă ni se cere,
Chiar flămînzi și goi, tot am porni.

Piară ruinele,
Din nou țara s-o clădim,
Să se-mpotrivească n-au decît jivinele.
Soarta, singuri să ne-o făurim!

2

Să clădești — da, înțelept e sfatul.
Cine-asupra capului n-ar vrea
Să-aibă-acoperiș? De-aceea, statul
De-l clădești, e pentru cauza ta.

Piară ruinele,
Din nou țara s-o clădim,
Să se-mpotrivească n-au decît jivinele.
Soarta, singuri să ne-o făurim!

3

Cît despre a trîntorilor pleavă,
Care gem de-al „Libertății" dor
Să-i zvîrlim în brînci fără zăbavă —
Ducă-se la cei ce-i trag de sfori.

Piară ruinele,
Din nou țara s-o clădim,
Să se-mpotrivească n-au decît jivinele.
Soarta, singuri să ne-o făurim!

*) 1947

4

La pămînt, de mult e şandramaua.
Ploşniţele — iunkerii — mai sînt.
Omule, tu adu-aici cazmaua,
Să zvîrlim gunoiul din pămînt.

Piară ruinele,
Din nou ţara s-o clădim,
Să se-mpotrivească n-au decît jivinele.
Soarta, singuri să ne-o făurim!

5

Treci la treabă, nu mai sta deoparte.
„Führeri" nu-s, să-ţi dea colaci. Zărim
În sfîrşit, limanul — nu-i departe.
Noul stat e-al nostru — să-l clădim!

Piară ruinele,
Din nou ţara s-o clădim
Să se-mpotrivească n-au decît jivinele.
Soarta, singuri să ne-o făurim!

In romîneşte de Petre Solomon

GEORGE DAN

OXANA*)

Colo-n vale, la Sulina,
Farurile-şi sting lumina,
Că se face dimineaţă,
Şi-o albastră-verde raţă
Zboară zveltă
Peste Deltă....
Soarele din mare iese,
Şi cu mii de igliţi ţese
Mreajă de-aur cu-ochiuri dese...
Fetele, la cherhanale,
Cu găleţi în mînă goale,
Se apleacă pe podeţ
Şi iau Dunăre -n găleţi.
Se stropesc şi chicotesc,
Chipu-n apă-şi oglindesc.
Stol de albe lebede,
Cară apă repede,
Cară apă -n cherhana,
Zvîrle apă pe podea,
Zvîrle cu găleţi de apă,
Munca pe podeţ să-nceapă....
Moş Nichiforov îmi are,
Ici la cherhanaua mare,
Şase fete lucrătoare,
Şase fete, cîteşişase
Sprintene şi inimoase.
Trei din ele-s măritate
Şi-au basmale înflorate
Şi pe sub bărbii legate.
Alte trei sînt mai codane,
Duc pe umeri cozi bălane.
Cea mai mică,
Mai voinică
Cu ochi verzi ca de pisică,
E Oxana,
Lipoveana!
Insă moş Nichiforov
Poartă-n inimă un of:

*) Din volumul de balade „*Dunăre, Dunăre*“ care va apărea la E.S.P.L.A.

— Şase fete
Late-n spete,
Cozi de borangic,
Braţe de voinic,
Dar nici un băiat măcar,
Unul să mi-l fac pescar...
Şi de-atîta-amărăciune
Simte-n pîntec un tăciune,
Intră-n crîşmă şi gîl-gîl,
Dă de duşcă cîte-un kil:
Izmă, pară
Sau secară.
Insă nici la muncă nu-i
Alt pescar de seama lui.
Singur, fără multă vorbă,
Trage-n barcă ditai torbă,
Şi în peşte, ca-ntr-un rîu,
Plin de solzi e pîn'la brîu.
Şi cînd iese, nu vă mint,
De-atîţi solzi mărunţi lucind,
Are cizmele de-argint!
Cea mai dragă dintre fete
E Oxana... Ea-şi sumete
Mînecile pîn'la coate
Şi-i mai iute decît toate:
— Asta să fi fost flăcău.
Nu beam vinul din hîrdău...

★

Pe podeţul cherhanalii
Parcă-n torbă fierb chefalii:
Tropăie podea şi scînduri,
Coşuri pline, rînduri-rînduri,
Sînt cărate la cîntar —
Şi toţi umblă ca pe jar.
Fetele, priveşte-le,
Cum mai cară peştele!
Il aleg, presară gheaţă,
Proaspăt să ajungă-n piaţă.
Iat-o, iat-o pe Oxana,
Cum tîrăşte, năzdrăvana,
Şi nisetrii şi morunii
(Parcă bivolii de funii),
Ii tîrăşte-n frigider
Să le pună carnea-n ger...
Moş Nichiforov din barcă
Gingirică-n coş încarcă.
Umple coşul —
Şi-l ia moşul
Ca pe-un fulg pe sus să-l ducă,
Dar Oxana-l şi apucă:
— Stai, bătrîne,-i treaba mea

Să duc coşu-n cherhana!
In obraz cu-n solz de peşte
Moş Nichiforov zîmbeşte:
— Dragă, dragă mi-i mezina,
Ca şi ochilor, lumina...

★

Soarele-n amurg îşi strînge
Nufărul de foc şi sînge,
Şi din mii de bălţi se stînge,
Roşu-n undă
Se cufundă,
Inroşind verzi păpurişuri,
Trestii, stîrci şi nufărişuri...
De prin Delta purpurie
Băltăreţul moale-adie,
Şi prin salcia-argintie
Clatină zulufi şi plete,
Ca prin părul unei fete...
La fereastra cu muşcate
Cine-ngîndurată şade
Răzimată greu pe coate?
E Oxana...
Stă ca stana...
Ochii verzi şi lungi mijindu-i,
După ce, Oxană, jîndui?
Mută stai ca lebăda,
Şi-n obraji ca vişina.
Eşti geloasă? Mînioasă?
Toţi te-ascultă-aici în casă:
Zoia.. Dunia... chiar tata...
Ba şi cele trei surate,
Care-am spus că-s măritate:
Evdochiţa... şi Ustina...
Şi Parasca mult-blajina...
— Ce-i, Oxano, ce-ai păţit?
De cin' te-ai îndrăgostit?
E pescar? Ai, spune-mi mie,
Are ochi ca de scrumbie?
— E de-ai noştri? Sau din Tulce,
Vreun pescar de apă dulce?
— Zoia, Dunia, tăceţi!
Nu-i de-ai noştri! Nici din Tulce,
Vreun pescar de apă dulce...
Vă gîndiţi doar la băieţi...
Surioare, surioare,
Am aflat o veste mare:
Ieri s-a-ntors moş Zenovei,
Secretarul de partid.
A venit cu „Mahmudia“,
Şi pe mal cum a sărit,
L-am luat cu gălăgia,

Şi l-am întrebat cam ce-i
Pe la Mila Două 'ş' Trei:
„Lupi-de-Dunăre“ [1]) *cum stau?*
Steagu-ntrecerii ni-l dau
Nouă, lupilor-de-mare?
Zenovei ne-a zis: — Vreţi steagu'?
Prindeţi peşte cît prind cei
De la Mila Două'ş' Trei,
Şi pe urmă cereţi steagu'!
Era mînios moşneagu':
— Şi muierile la ei
Sînt pescari! Şi ce pescari!
Ce-aţi rămas cu ochii mari?
Da! La Mila Două 'ş'Trei!
E brigadă de femei!
Şi, spre noi, moş Zenovei:
— Voi, lupoaicelor-de-mare,
Cînd veţi pescări pe mare?
Sau vă place lîngă izbă
Somn *să pescuiţi pe prispă?...*
Astea-a zis moş Zenovei
Scăpărînd pe ochi scîntei...
Surioare, surioare,
Nu vreţi oare, surioare,
S-ajungeţi pescari de mare?
— Ptiu, Oxano, — zice Zoia —
Parcă într-un gînd gîndim!
Parcă mie îmi faci voia!
— Dar, surate, — Dunia zice —
Om putea? Sîntem voinice
Indeajuns ca să pornim
Pe mare să pescărim?
— Da! Sîntem! La cîteşişase
Foc ni-i măduva din oase!
Ne-am născut cu vîsla-n mînă —
Lotca ştim noi cum se mînă!
Dunia cu-obraji de foc
Nu-şi mai află-n casă loc:
— Mă gîndesc la cîtă sare
Şi cîţi bulgăraşi de gheaţă
Mîinile-mi or să presare
La scrumbii, întreaga viaţă.
Pînă cînd la cherhana
Sufletul mi l-oi săra?
Asta-i treabă pentru babe,
Ca să spargă gheaţa — boabe
Şi la peşte s-o presare...
Vreau pescar să fiu pe mare!
— Ho, Duniaşca, m-asurzeşti!
Toată,-o inimă tu eşti!

---

[1]) „lupi-de-Dunăre“ îşi spun pescarii din Deltă.

Dar cînd ai să pescuieşti
S-amuţeşti ca muţii peşti!
Zoia, Dunia! Surate,
Dar acele măritate
Or veni cu noi? Dar tata,
Oare ce-o să zică tata?
— Tatei bine o să-i pară,
Şi-o să bea rachiu şi pară,
Şi-o să bea, să se îmbete:
„Şase fete
Late-n spete,
Sînt pescari acum, băiete!"

*

Soarele din mare iese
Şi cu mii de igliţi ţese
Mreajă de-aur cu-ochiuri dese...
Trei femei şi trei codane
Merg... In fruntea lor Oxana-i.
Zice suspinînd Ustina:
— Cine mi-o plivi grădina?
Dar Oxana: — Lasă, lasă,
Decît verzele grădinii,
Mai bine să prinzi în plasă
Morunaşii şi delfinii...
Şi uscată cum e iasca,
Murmură pe drum Parasca:
Numai sfînta Paraschiva
Buna, Blînda, Milostiva,
Copilaşii să-mi hrănească...
(Asta-i cea mai mare soră...
A ieşit demult din horă
Şi-are-acuma patru plozi
Care-o ţin pe loc de cozi.
Şi mai are-un händrălău
De bărbat cam tăndălău.
Ne-a murit an-iarnă popa
Şi pescarii — hopa-ţopa!
Il popiră! I-au dat rasă
Şi o biblie zoioasă:
— Ţine-o, Mişca! S-o ceteşti!
De azi popă tu ne eşti!
— Nu te mai boci, Parască!
Chiar de n-o vrea Milostiva
Copilaşii să-ţi hrănească,
Ţi-i hrăneşte ea, coliva
Şi colacii — ditai stiva...
Rîd surorile-n bărbiţe
Cu-aluniţe şi gropiţe.
Iar Evdochia: — Vai, surată,
Bărbatul să nu mă bată!

— Nu te bate! N-avea frică!
Şi-apoi nu-mi eşti mititică.
Din podea pînă-n tavan
Eşti cogeamitea haivan!
De-am fi toate-aşa, cît tine,
Pod pe Dunăre am ţine!
. . . . . .
Cele şase surioare
Au ajuns la ţărm de mare,
Unde-i vînt şi soare tare,
Şi miroase-a alge-amare,
Şi-a năvod uns cu catran
Şi-a untură de calcan.
Chirăie lung pescăruşii
Şi se-aţin fără de frică
Pînă-n pragul lat al uşii,
Unde un bătrîn despică
Un nisetru albicios
Şi cu zimţi de zgîrci şi os.
— Bună ziua, atamane!
— Bună, fetelor codane!
Da' ce vînt vă mînă-aici!
Dor fierbinte de voinici?
Dor de mare? Dor de vorbă,
Sau de-o pescărească ciorbă?
— Brigadiere Zenovei,
Uite cum şi uite ce-i:
N-o să fim tot ajutoare!
Vrem să pescuim pe mare!
Vrem brigadă de femei!
— Ce? Brigadă? Asta-mi vrei?
O brigadă de femei?
Sînteţi voi atît de tari
S-ajungeţi femei-pescari?
— Dar la Mila Două'ş' Trei
E brigadă de femei!
— E brigadă, nu zic ba,
Dar în Deltă-i altceva...
Marea Neagră-i mare rea...
Şi-apoi, baţi din palme-odată
Să faci musai o brigadă?
Om cu om se potriveşte?
Ai la mînă doar cinci deşte
Şi nu seamănă-ntre ele,
D-apoi voi, ce-aveţi mărgele...
— Măi, tovarăş Zenovei,
Spune-ne: poate nu vrei?
Şi ce-ncrunţi aşa sprînceana?
Te gîndeşti poate la Dana?
— Da, Oxana! Da! La Dana!
Am avut o fată — una! —
Tot ca voi de bărbătoasă.
Nu vrea să rămînă-acasă.

O luam pe mare-ntr-una,
Pînă cînd ne-a prins furtuna
Şi ne-a răsturnat mahuna...[1])
— Secretare Zenovei,
Asta-a fost în anii grei,
Cînd cherhanageau iabraşi
Capsomanii de-arendaşi,
Cînd de-atît vîslit pe mare,
Fripţi de sete, arşi de soare,
Aveam palmele umflate,
Buzele de vînt crăpate...
Dar scăpărăm de robie
Şi-avem azi gospodărie
Cu mahune mari de mare,
Cutere[2]) *şi pescadoare,*[3])
Ieşi pe mare,
Ca-n plimbare...
Cu-o privire ţeapănă
Moşu' barba-şi deapănă,
Şi trăgîndu-se de barbă:
— Hai, acum plecaţi la treabă!
O să văd eu cum şi ce-i
Cu brigada de femei!

*

Soarele-n amurg îşi strînge
Nufărul de foc şi sînge,
Şi din mii de bălţi se stînge,
Roşu-n undă
Se cufundă,
Înroşind verzi păpurişuri,
Trestii, stîrci şi nufărişuri...
Briza mării arămie
Şi sărată, aspră-adie...
Măcăie pe sus şi cheamă
O rătuşcă de aramă:
Poate că rătoiu-şi cheamă...
Şi-n amurgul de aramă,
Barcă, oameni, braţ şi ramă
Ciocăniţi par în aramă.
Cine cîntă în mahună
Marea Neagră de răsună?
E brigada de femei
Cu Oxana-n fruntea ei,
Chip de-aramă,
Glas de-aramă.
Ce cîntaţi voi pescăriţe
In bărbiţe cu-aluniţe,
Şi cînd rîdeţi, cu gropiţe?

---

[1]) mahună — barcă pescărească de mare.
[2]) cuter — vas cu motor care remorchează mahunele.
[3]) pescador — vas de pescuit.

„Noi vîslim şi pescuim,
Marea o cotrobăim,
Pînă apa din butoi,
Apa dulce se termină.
Pînă pîinea ce-i la noi
Ni se pare că-i puţină...
Bate, bate, moreană,[1])
Să ne-aduci în taliane[2])
Bancuri lungi de kilometri
De scrumbii şi de nisetri.
Bate, bate, să ne-aduci,
Bancuri negre de păstrugi,
Ca să prindem cît mai mult,
Pînă barca s-a umplut,
Şi pe urmă — iată casa!
Scuturăm de ierburi plasa,
Dăm aceşti frumoşi calcani
Şi luăm în mînă bani,
Şi cu toţi, ca buni pescari,
Închinăm cîte-un pahar...“

*

Astă noapte-a fost furtună.
Marea-n ţărmuri lung răsună,
Şi umflatele-i bulboane
Smulg în larguri taliane,
Taliane plutitoare
Cu ancore şi flotoare ...

Au ieşit în mare trei
Pescadoare... Zenovei
Cu binoclul, sub catarg,
Scormoneşte zarea-n larg,
Şi rosteşte: — Nu-s şi nu-s!
Unde trăsnet ni le-a dus?
Lîngă el, Nichiforov,
Cînd şi cînd, oftează: — Of!
Uragane, uragane,
Unde-s două taliane?
Şi-amîndoi bătrînii cată
Peste marea-mberbecată,
Doar or vede pescăruşi
Cum pe valuri, jucăuşi,
Aerul străbat — săgeată —
Şi-şi plesnesc de apă, guşi,
Marea-n pliscuri s-o străbată:
Acolo-s flotoarele[3]),

---

[1]) moreană — vînt de sud.

[2]) talian gigant — sculă de pescuit de tip sovietic.

[3]) flotoare — geamanduri mici care înlocuiesc plutele şi susţin plasele talianu-lui plutitor.

Și unde-s flotoarele,
Sînt și „plutitoarele"...
. . . . . .
Au găsit un talian,
Dus în larg de uragan
Doar al lor,
Al fetelor,
Nu-i pe niciun pescador.
Ies pescarii din cabane
Intrebînd de taliane:
— Cum? Doar unul ați găsit?
— Dar al fetelor?
— Nu-i!
— Nu-i?
Poate nu l-oți fi zărit...
— Poate...
La-ndoială de ne pui
Atunci sui pe-un pescador,
Sau pe-un cuter cu motor,
Sau luați flotila-ntreagă
Și-l căutați pe Marea Neagră!
Mohorît, moș Macamol
Vorbele-și scrîșni domol:
— Na, femei-pescari! Adică
Nu sînt bune de nimică!
Acum ele să pornească,
Talianul să-și găsească!
— Tacă-ți fleanca, Macamol!
Ai un cap ca tiuga: gol!
Talianul plutitor,
Nu-i al lor,
Al fetelor,
I-al întregului popor!
Macamol, morocănos,
Mormăie gros și ciudos:
— Marea-i doar pentru bărbați
De crevac [1]) cu capul dați,
Și-n furtună botezați!
Muieretul? La tigaie
Și la pruncul din copaie!...

Lăsînd dracului cabana
Iese-acum pe țărm Oxana:
De mînie-i albă-albă,
Și spre mare se înhoalbă!
Bate țărmul ud sub talpă:
— Mare, să ne dai pe loc
Talianul, că-ți dăm foc!
Și apoi, spre surioare:
— Haidem să-l căutăm pe mare!
. . . . . .

[1]) crevace — coastele bărcii.

Marea Neagră încă-şi sună
Valurile de furtună....
Cine iese pe mahună?
E brigada de femei...
Dar la cîrmă,-n fruntea ei?
E Oxana,
Lipoveana,
Cozi de borangic,
Braţe de voinic.

Merg la vale şi vedeţi
Cum trag toate la lopeţi?
— Hei, voi fete din mahună,
Incotro cînd e furtună?
Nici un cuter n-a ieşit
Pe-aşa timp, la pescuit...
Dar nici una nu răspunde,
Ca săgeata trec pe unde.
Iată-le acum la far,
După val dispar, apar,
Că Oxana,
Năzdrăvana,
Nu se lasă,
Nici că-i pasă,
Pieptu-n vîslă şi-l apasă
Şi vîslaşelor dă zor:
— Vîsla-adînc şi mai cu spor!
Talianul, talianul,
Ni l-a luat uraganul!
Unde să-l căutăm pe mare?
Ce să facem, surioare?
Surioarele-au strigat:
— Să ne-ntoarcem la uscat!
Trei din noi avem bărbaţi
Şi copii pe ţărm lăsaţi...
Lasă naibii talianul
Că l-a-nghiţit uraganul!
Dunia şi Zoia însă
De pe banca unde-i pînza,
Işi dădură scurt părerea:
— Sora noastră-i brigadiera!
Trebuie s-o ascultăm,
Talianul să-l căutăm!
— Zoia, tu şi Dunia,
Pînza sus! Daţi funia!
Cît avem pînza-n catarg —
După talian în larg!
Şi mahuna,
Cît aluna,
O împinge-n larg furtuna.
Şi pe valuri,
Ca pe dealuri,

Barca urcă şi coboară,
Neagră lebădă, uşoară.
Lung oftează-acum Ustina:
— Ce departe e Sulina...
Şi bărbatul... şi grădina...
Şi Evdochia suspinînd:
— Casa şi bărbatul blînd
N-o să le mai văd nicicînd...
Iar Parasca plînge-avan:
— Imi rămîn copiii-orfani
Şi bărbatul văduvoi...
Să-mi grijiţi... copiii... voi...
Dar Oxana,
Băietana,
Cu ochi verzi ca de pisică,
Surioarele-şi urzică:
— Ce bociţi voi, surioare?
N-are marea sare oare,
Şi-o-mpliniţi cu lăcrimioare?
Strigă Dunia-nfocată
Şi cu mîna-n larg arată:
— Mergem surioarelor,
La Insula Şerpilor!
Pîn-acolo să vîslim,
Talianul să-l găsim!...
. . . . . .

Strigă de la provă, Zoia:
— Ţi se împlineşte voia!
Iată-un pîlc de pescăruşi
Cum coboară jucăuşi...
Asta este talianul,
Talianul plutitor!
Uite, uite, cormoranul [1])
Cum se dă la fund de zor!
— Talianul e nici vorbă:
Pescăruşii-n stol,
Ii tot dau ocol,
Furînd peştele din torbă...
Un talaz se sparge-n pupă,
Barca-n două să le-o rupă!
Dar Oxana,
Cum e stana:
— Trageţi, şi nu vă lăsaţi,
Că aveţi pe ţărm bărbaţi,
Şi copii-abia-nţărcaţi...
Valuri mari se-mpung, se sparg
Şi rup velă, rup catarg!
— Trageţi, trageţi, surioare,
Altfel vom muri pe mare,
Şi pescarii au să zică:

[1]) cormoran — pasăre marină neagră.

— Na femei-pescari! Adică!
N-am fost bune de nimică!
Șase fete,
Late-n spete,
Trag, în ochi cu ude plete.
Vîră-n valuri vîsle late,
Și-ncruntate trag pe spate.
Valuri barca le-o încarcă
Și vîslașele sînt leoarcă;
Palmele la os le dor,
Cînd ating primul flotor.
Zoia-n prova cu o cange
Ia flotoru,-n barcă-l trage —
Toate trag flotoare, plasă,
Și-n mahună le îndeasă.
Cînd ajung la torbe-s grele,
De cît pește-atîrnă-n ele.
Zice Oxana,
Băietana:
— Ce să facem, surioare,
Slobozim peștele-n mare?
— Nu! răspund opt fete-n cor. —
Să chemăm un pescador...
— Să chemăm, dar ca solie
Ce trimitem? O scrumbie?
Dacă-avem telegrafie
Chemam la gospodărie,
Chemam fuga
Pe „Păstruga“,
Pe „Delfinul“,
Sau „Rechinul“,
Și chemam flotila-ntreagă
Peștele la bord să-l tragă.
Dar destul cu vorbele —
Goliți iute torbele!...

*

Soarele-n amurg își strînge
Nufărul de foc și sînge,
Și din mii de bălți se stînge,
Roșu-n undă
Se cufundă,
Inroșind verzi păpurișuri,
Trestii, stîrci și nufărișuri...
Briza mării arămie
Și amară, aspră-adie...
La brigada de femei
Arde focul cu scîntei,
Și jurîmprejur de foc
Nu mai au pescarii loc;
Lîngă lotcă
S-au strîns ciotcă,

Lîngă ciorbă
Stau de vorbă.
Din căldarea de aramă
Dă în clocote o zeamă,
Şi-n amurgul de aramă,
Oameni, flăcări par de-aramă.
Şi Oxana,
Dolofana,
Cozi de-aramă,
Sîni de-aramă,
Ca o mamă
'Mbie, cheamă,
Toarnă pară în pahară,
Izmă verde şi secară.
Din amurg o dulce rază
Prin licoare scînteiază.
— Mie toarnă-mi în ispol,
Şugui moş Macamol.
— Mie, izmă,
Dar în cizmă!
— Atunci nouă, numai votcă,
Dar să torni aici în lotcă!
Toarnă-Oxana în pahare,
Dă.întîi la surioare:
— Aţi vîslit vîrtos pe mare...
Beau pescarii, se întreamă,
Beau din votca de aramă,
Sorb din arămia zeamă.
Focul rîde, focul plînge,
Şi-n cenuşa lui se strînge;
Somnoros clipind îşi stînge
Roşa pară
De comoară,
Inroşind bărbi şi pometi
De bătrîni şi de băieţi,
De femei-pescari isteţi...
Ca arama-s tari, tociţi,
De furtuni sînt lustruiţi,
Şi de mare-s ciocăniţi:
— Auziţi, măi, pe furtună,
Cu-o dogită de mahună
Să pornească, să vîslească,
„Plutitorul" să-l găsească!
— Astea nu sînt pescăriţe
Ci... niscai vrăjitoriţe,
Corcituri de lipovance
Cu solzoase faraoance!
— Ba! — cuvîntă Zenovei —
Sînt femei! Şi ce femei!
Ca la Mila Două 'ş' Trei!...

1952

NICOLAE LABIŞ

RAPSODIA PĂDURII

I. Descrierea locurilor

Lui L. R.

1

Tu urci din şesuri cu oraşe vii
Şi-n suflet porţi fioruri citadine.
Eu m-am desprins din munţii vineţii,
Cascade monotone port în mine.
Ai suferit, cum într-un fel şi eu
Am suferit atîtea nopţi şi zile...
De-aceea străluciri de minereu
Şi tu porţi în rotundele pupile.
Ne-am prins cîndva de mînă sub o stea,
Iubeam aceeaşi stea şi numai una,
Şi paşii ne-am alăturat, aşa
Pentru un timp, ori pentru totdeauna.
Desigur, nu putem iubi la fel
Pădurea care mi-i a doua mamă
Ce cu frunziş de-aramă şi oţel
Fremătător la ea mereu mă cheamă.
Pe tine te chema spre ea un gînd
Şi-un dor, cu dulci fioruri furtunoase,
Dar eu o am şi-o ţin aici, oricînd,
Sub tîmplă şi-n răşinile din oase.
Prietene, vrei azi din nou, noi doi
Suind pe firul apei zbuciumate
Pînă acolo unde-n lung şuvoi
Vulvoarea urlătoarelor se zbate,
Se ne oprim pe creste cu brădet,
Sub horbota zăpezii sclipitoare
Şi glasul amintirilor, încet,
Să ne-nvălească-n falduri de ninsoare?

2

Un vînt prin cetini şerpuie spre-aiurea
Şi flăcări verzi de vîsc s-aprind în brazi.
Prietene, aceasta mi-i pădurea.

Parcă mă văd copil. Era ca azi.
Pe-aceste părți pe unde se-ncovoaie
Drumul de fier pe cremene durat,
Atunci, în primăverile cu ploaie
Urlau puhoaie-n goană către sat.

Aici pe-un om l-a prins cîndva puhoiul —
Trăgea butuci cu boii spre orașe.
S-au prăvălit butucii, omul, boii,
În valul plin de spumă și vrăjmaș.
Nevasta alerga pe mal, smintită,
De mînă cu copiii amîndoi...
Și se gîndea cu fața împietrită:
De-acum ce-o să mai facă fără boi?...

Alt om căra aici un fag cu calul
Să-l ducă și să-l facă-n văi mangal,
Și glodul toamnei șiroia ca valul —
A lunecat în glod bătrînul cal.
Cu osul mîinii spart, cu fața pală,
S-a răzămat țăranul de-un copac
Și-a fluierat spre calul mort, a jale —
— De-acuma fără cal ce-am să mă fac?

Pricepi, nu omul mort, nu mîna frîntă,
Ci boii-ntîi, ci calul mai presus!...
Că omul la ce-i bun dacă butucul
Spre văi nu poate fi în spate dus?
Și dacă-n tîrg n-ajungi ducînd spre sară
Butuci vînjoși, boierul pîntecos
Nu vrea să-ți dea otrava cea amară
Ce-o jinduiești — porumbul pelagros.
Să nu mai aibă nimeni bucuria
Să vadă cum copiii joacă-n uși
Cînd mama, cu obrazul ca hîrtia
Aduce-otravă galbenă-n căuș!

3

Pe cînd țăranii se sfîrșeau de foame,
Pe cînd țăranii lui de frig sfîrșeau,
În albele castele, iarna, Vodă
Și slugile și cînii, petreceau.

O întîmplare-o mai păstrez în minte,
Vibrînd din apa stinsului trecut,
Cînd Vodă-a vrut să ne cunoască satul
Și a venit chiar el de l-a văzut.

Se prăvălea o iarnă în putere
Pe munţii colţuroşi, crăpaţi de ger.
O iarnă ca sfîrşitul unei ere —
Numai nămeţi, fără pămînt şi cer.
Ţărani cu feţe arse ca de sodă
Se-nşiruiau tăcuţi ca la prohod.
Venea semeţ la vînătoare Vodă
Între armii de cîni şi de norod.
— Lătraţi, ţărani, că Vodă azi petrece
Şi cînii nu-i ajung pentru lătrat!
Ce dacă viscolul scînceşte rece
În hornurile voastre de prin sat?
Ce dacă vîntul degetele-şi vîră
Obraznic, prin sumanul cu spărturi?
De nu lătraţi, o să vă-nchidă foamea
Pentru vecie ale voastre guri.

Eu am văzut privirile acelor
Care-au lătrat de frig şi foame plini,
Care-au stîrnit şi-au hăituit prin geruri
Jivinele din negre vizuini.
...Să nu mai aibă nimeni bucuria
Să vadă-n ochii de părinţi şi fraţi,
Cînd se-ntorceau, ruşinea şi mînia —
În ochi atît de dragi şi-nfometaţi!
Mulţi ochi s-au stins cînd trebuiau să vadă
Şi multe vieţi cu zile s-au sfîrşit.
Cînd azi în munţi curg valuri de zăpadă
Şi brazii parcă plîng înăbuşit,
Ascultă, parcă trec prin vînt cu ţipet,
Cu sclipet argintiu trec prin îngheţ
Acei pe care i-au băgat în sipet
Negeluit, stăpîni petrecăreţi.
Prin măduvă te sfredeleşte ura
Şi parcă-auzi iar troznete de puşti
Şi dacă viscolul îţi muşcă gura,
De ură, buza mai adînc ţi-o muşti.

4

Ani au trecut; războiul a trecut,
A calcinat cu cranii albe munţii
Şi-atîtea gînduri grele mi-a zbătut
Şi mi-a-ncîlcit sub limpezimea frunţii.
Alţi ani trecură; craniile albe
S-au înfundat spre-odihnă între roci
Şi-au prins să-mi limpezească firul vieţii
Noi voci, mult aşteptate, calde voci.

Zburase seceta pe satul nostru
Cu nevăzute aripe fierbinţi.
Eu mai trăiam o vîrstă-n care viaţa

Neştiutor îţi rîde cu alţi dinţi.
Cu cîtă bucurie-am prins în palme
Întîii stropi de ploaie, mari şi calzi!...
Pricepi ce bine-i după-atîta vreme
Din nou în matca gîrlei să te scalzi!
Pricepi ce bine-o să priveşti în zare
Cu ochii fripţi de-a soarelui arsuri
Cum după-atîta vreme parc-asudă
Cu aburi groşi bătrînele păduri!

Să te învîrţi prin sulităle ploii,
Să vezi cum se dezdoaie-ncet, jilav,
Un fir de iarbă surîzînd luminii
Precum un om după un somn bolnav!
Cînd mari nevoi ţi-apasă greu pe umeri
Nu mai gîndeşti la vechile mîhniri...
Acum cînd bune ploi întunecoase
Au luminat pămîntul cu-nverziri,
Durerile ce-odată cariară
Pădurile, în noi au răsunat...

Atît doream să nu se-ntoarcă iară
Cu hohote vrăjmaşe peste sat,
Şi nimeni, îngrozit să nu mai vadă
Cum bucuroşi copiii joacă-n uşi
Cînd mama cu obrazul ca hîrtia
Aduce-otravă galbenă-n căuş!

Ţi-am povestit cîndva cu cîtă trudă
Partidul satul l-a urnit la drum.
Venind tîrziu şi ostenit acasă,
Parcă-l mai văd pe tata şi acum.
Pe-atunci visam la fapte mari de arme,
La un haiduc călit şi legendar —
Dar tata-n sat umblase ziua-ntreagă
Să împărţească foi dintr-un ziar.
Deşi visam poveşti cu cerbi şi ciute
Eu sufeream tăcut, înduioşat,
Cînd foile rămase nevîndute
Îngîndurat le aşeza pe pat...

Mă frămîntam — pentru atîta treabă,
Pentru aceste teancuri mari de foi
Îndură tata drumuri lungi şi foame,
Nopţi nedormite, vînturi reci şi ploi?
Pentru atîta umblă să-l omoare
Tîlhari fugiţi în munţii cei sîlhui,
Pentru aceste teancuri de ziare
E veşnic încărcată puşca lui?
Pe-atunci, eu, tată, nu ştiam prea bine
Ce tu mi-ai desluşit tîrziu cîndva,
De ce şi noaptea către carabină
Cînd s-aud paşi se-ntinde mîna ta,

De ce, bolnav, doreai cît mai devreme
Să scapi de perini, doctorii și ceai,
De ce în somn, cînd aiurai de febră
Și prin delir cu cineva luptai!
Nu am cuprins întregile-nțelesuri
Din patul tău cînd iarăși te-ai dat jos —
De ce pășind pe drum, slăbit, cu grijă
Erai la față-atîta de voios...

Azi înțeleg...
Și mai erau ca tine...
Din cîți erau s-au înmulțit mereu.

Azi dacă trec pe-ncovoiate șine
Vagoanele cu lemn vînjos și greu,
Dacă atîtea glasuri vii de muncă
Din munți în munți prelung s-alungă-așa,
Dacă-a fugit din satul nostru foamea,
În toate este mîna lor și-a ta.
Fii binecuvîntat că visuri sfinte
Sădeai în noi, plătind cu al tău chin.
Tovarășe, prietene, părinte,
Pădurilor și ție mă închin.

5

O seară străvezie s-a lăsat.
Ca ochi de foc s-aprind în fundul văii
Luminile ferestrelor din sat.
Pe drumul gol de sănii, zurgălăii
Au amuțit și uite cum coboară
Un ceas de taină, cînd în munții grei
Sălbăticiuni sfioase trec prin sară;
De sub troene-n trap stîrnesc scîntei,
S-avîntă-n joc de blănuri moi, apucă
Cleștarul serii-n coarne ca în clești,
Cap lîngă cap s-alătură în goană
Cu gîfîit de șoapte omenești,
Prin arborii de plumb își cerne luna
Lumina deasă-n aerul fluid.
La marginea poienii sclipitoare
Pe care-n ziduri codrii o închid,
Pîrîul unde vinete-și frămîntă
Sub scoarță dantelată de îngheț
Și-n cadențări neregulate-i cîntă
Acestui dans duios și pădureț, —
Întreaga vale-n cînt o înfioară
Ca pe-o cutie-albastră de vioară.
Își tremură pe nevăzute strune
Cu gîlgîit bulbucii suferinzi
Și-n copci deschide-a apelor oglinzi
Sub alba sărutare-a sorei lune.

Încovoiată spre pîrîu o umbră
Sau vietate s-a mişcat cumva?
Ea s-a mişcat adîncul glas s-asculte
Sau s-a mişcat spre undă să o bea?
O văd acum — ea are ochii umezi
Ce-amestecă o spaimă cu porniri
Tulburătoare care fac să-i joace
Nările ei lărgite şi subţiri;
Şi vîntul aspre degete trecîndu-şi
Prin blana cu mari umbre de tăciuni
Cutremură făptura căprioarei,
Făptura tinerei sălbăticiuni.

Cînd uite-l, sus, pe muche se arată
Un căprior în vînt adulmecînd.
Pe fruntea lui înaltă, ridicată,
Coarne-ascuţite-şi despleteşte-n vînt.
Cu paşi uşori, cu paşi înceţi, coboară...

Tresare cînd îl vede căprioara,
Copitele-i se scutură şi fug
Dar paşii n-o mai duc pe căprioară
Către păduri ci către el o duc.
El îşi apleacă fruntea cu sfială,
Apoi se prind alături în dans mut
Şi se privesc de parcă s-ar cunoaşte
Deşi nicicînd ei nu s-au mai văzut, —
Alături amîndoi aleargă, — apucă
Cleştarul serii-n coarne ca în cleşti,
Cap lîngă cap nedesluşit se-ntreabă
Cu gîfîit de şoapte omeneşti,
Dansînd trec prin poiana luminată,
Se depărtează-n trap prin munţii grei
Şi-n urmă-n dîră lungă se înşiră
Stîrnitele copitelor scîntei.
Numai izvorul singur a rămas
Cîntările de dragoste să-şi sune
Şi să-şi deschidă între copci oglinzi
Sub alba sărutare-a sorei lune.

Prietene, e timpul şi noi doi
Spre sat să ne întoarcem laolaltă
Purtînd în suflet roiuri de lumini
Şi albe purităţi de iarnă caldă.
Un tren s-aude şuierînd în munţi...
Poate acum, învăluite-n sară
Fete iubite din oraşe mari
Ascultă-un tren ce şuieră în gară...

PAPP FERENC

PECINGINEA

Pe vremea aceea, Biro Gyula avea douăzecișiopt de ani, iar Gall Jutka douăzeci și trei; era o fată blondă, cu ochii albaștri melancolici, cu buzele cărnoase ușor întredeschise, de parcă veșnic ar fi mirat-o ceva. Chiar și mai tîrziu, ori de cîte ori își aducea aminte de chipul soției sale, Biro o vedea mereu tot așa; cu ochii larg deschiși, cu gura ușor strîmbată de mirare, cu fusta ei albă fluturîndu-i cînd și cînd, împresurată de steluțele albe ale reginei nopții ce se legănau în boarea înserării.

Niciodată nu-i plăcuseră lui Biro femeile strălucitoare, înzorzonate. Îl scîrbiseră încă de pe vremea cînd era ucenic și cînd îl măsurau cu priviri plictisite în holul cinematografului; poate să le fi trezit cît de cît interesul și pofta de rîs doar botul bocancilor săi, cu șirul cuielor din talpă ieșite la vedere, amintind o gură căscată de balenă.

„Da, se pare că în ce privește arta îmbrăcămintei, n-am prea avut gust" — gîndește Biro, aducîndu-și cu amar aminte de perioada asta a vieții sale, și mai că-i vuiesc din nou urechile de ecoul întîrziat al palmelor primite în atelier. Duminicile, pe promenadă, ronțăia semințe, alături de fetișcane ce lucrau cu ziua la construcții; iar seara, pînă tîrziu, trecea în revistă piesele așezate în ordine de bătaie, ale unei mașini de scris ajunsă aproape de capătul carierii sale și-și sfărîma capul asudînd, întrebîndu-se oare care piesă-i, de unde a scos-o. Mașina de scris a nimerit la el în urma nesocotinții unui avocat ce tușea mereu, astmatic; reușise să-l convingă pe bătrînul încărunțit, pe culoarul tribunalului, că el poate vindeca paralizia mașinii. Era prima mașină de scris pe care o vedea de la o distanță mai mică de trei metri. Priceperea lui, agonisită în atelier, se limita mai ales la izbirea cu furie a unor foi de tablă ce huiau să spargă cerul. Totuși, după cîteva luni, cînd avocatul, care-și perduse răbdarea, răcnea după el pe stradă amenințîndu-l cu bastonul său cu mîner de argint, — mașina se deșteptase din amorțirea ei și sub apăsarea degetelor sale tremurătoare ciocănise cîteva litere obosite pe-o pagină îngălbenită de calendar. Vîrîse în buzunar prețul reparației, iar duminica a uluit pe fetișcanele de la construcții cu o pungă de bomboane acrișoare; și nu mai cobora de pe trotuar, fără alegere, cînd venea cineva din față. Avocatul, care nici el nu crezuse că mașina de scris, care figurase poate în inventarul Arcăi lui Noe, va mai putea funcționa, i-a mai făcut rost de lucru. Dobîndise, izbind foile enorme de tablă, o carte de lucrător lăcătuș, dar meseria a învățat-o acasă, la lumina albă a lămpii de carbid, la masa lui acoperită cu hîrtie albă de împachetat. Fetele de la șantierul de construcție al

clinicii ascultau cu ochii holbați explicațiile sale încurcate despre frîna sistem Torpedo și despre dinamul producător de curent. Scuipau duse pe gînduri cojile de semințe și crișcau aprobativ, între dinții lor tineri, bomboanele acrișoare. Biro se gîndește și azi înduioșat la aceste ascultătoare răbdătoare, admiratoare ale cunoștințelor sale tehnice. În vremea aceea însă, nu-l stăpînea dorința să fie luat în seamă. Considera pe femeile plictisite și elegante tot atît de neinteresante, precum îl considerau ele pe el.

Jutka, la prima vedere, putea trece mai curînd drept „femeie elegantă" decît muncitoare;—cu toate că trecuseră demult anii de ucenic cu bocancii lui rușinos căscați și înfriguratul dor de fapte mari, nemaiauzite, ale adolescenței — întîlnind-o, pe Biro l-a pălit un vînt strein, stingheritor. Dar numai o clipă. După trei ani de activitate în partid, Biro privea viața din jurul său calm, cu un cald interes, nemailăsînd loc șfichiuirilor necugetate ale prejudecăților. La urma urmii, o rochie încă nu-i „distincție" și nimeni nu-i vinovată, dacă-i frumoasă. S-au cunoscut pe-o stradă liniștită din cartierul muncitoresc, mărginită de două rînduri de salcîmi, de straturi de panseluțe și regina nopții. Locuitorii cartierului, după un bun obicei muncitoresc, seara stropeau florile, trotuarul și ulița; aerul era curat și greu, dens de arome. Le făcuse cunoștință Bende Pișta, mai ales pentru ca să se laude în fața prietenului său cu amiciția unei fete frumoase.

— Pe dumneata te-am mai văzut, la noi în fabrica de unt. Ne-ai ținut un discurs îngrozitor cînd s-a întîmplat naționalizarea, — își aduse aminte Jutka, privindu-l atentă drept în ochi. — Și... spune-mi te rog, de ce nu te-ai făcut marinar cu mersul dumitale de rață?

— Păi, pe strada noastră n-am avut mare, — răspunse Biro cu un fel de nepăsare, nebănuind că s-apropie de sfîrșitul burlăciei sale. — Vuia doar un atelier de tinichigerie, așa că m-am făcut mecanic.

— Nu pricep.

— Nici nu-i nevoie. Știi, într-o zi, cînd ne vom plimba îmbrățișați pe sub pădure, am să-ți povestesc cum s-a întîmplat.

— Crezi că se va întîmpla așa ceva?

— Fără îndoială.

Bende Pișta, văzîndu-se devenit de prisos, își luă rămas bun, amărît; mai aruncă însă o privire sălbatecă lui Biro, avertizîndu-l oarecum că-i nemulțumit de situația ivită. Iar cei doi porniră să se plimbe pe străduțele liniștite, pe sub salcîmii tineri, pe cît se poate, pe unde erau puțini trecători. Biro vorbea, iar Iutka, pășind alene, îl asculta, izbucnind mereu în hohote, și s-ar putea spune că tot așa, rîzînd în continuare, au făcut o plimbare și pe la biroul stării civile.

— Innebunisem, — constatase mai tîrziu Iutka, mirată și mîndră.

Își găsiră o locuință pe străduța unde se cunoscuseră. Averea lor — trei rochițe de creton ale Iutkăi, două paltoane bărbătești, o găleată veche, cîteva rufe și trei borcane de bulion — se dovedi neîndestulătoare pentru mobilarea camerii, bucătăriei și cămării obținute. Biro privea fumînd, cum Iutka înșiră pe masa împrumutată cîștigul amîndorura și cum, împărțind banii în grămăjoare, hotărăște cu precizie destinația lor. El nu se amesteca, prețuind și cinstind chibzuiala femeii. Făcu rost de țevi și se apucă să instaleze apa în bucătărie. Se bucură cînd într-o zi, în fața casei se opri un camion încărcat cu mobilă, și-și lepădă haina s-ajute la căratul dulapului. Le ajutară și vecinii, în vreme ce Iutka conducea calmă întreaga operație, iar bătrînul nuc, cu coroana aplecată peste casă își fremăta mulțumit frunzișul întunecat. Pe urmă au adus zece sticle de bere și le-au băut în colaborare cu vecinii,

în vreme ce Tudor Olteanu, fiul văduvei coşarului cînta cu armonica „Volga, Volga".

Soarele vieţii lor comune devenea tot mai strălucitor, şi rar cînd îl întuneca cîte un nor; doar din cînd în cînd, îl mai estompa o ceaţă trecătoare. Iutka părăsise fabrica de unt („mi s-a urît de atîta unt, lua-l-ar dracu'!") şi a intrat într-o fabrică de chimicale, unde o atrăgea lumea misterioasă a rezervoarelor nichelate, a norilor violeţi de gaze şi a aburilor de pucioasă. Isteaţă cum era, ajunse curînd în laborator. Biro petrecea minunat, ascultîndu-i explicaţiile însufleţite, amuzîndu-se mai ales că ea amintea de îngrăşămînt numai ca despre un corp chimic artificial menit să îngraşe pămîntul.

Într-o frumoasă zi de iarnă, fără dificultăţi deosebite, s-a născut Iutka cea mică; Biro a şi pornit îndată să caute lac verde, căci pe vremea aceea cărucioarele noi erau foarte rare şi cel cumpărat de ocazie era o lecuţă ponosit. Iutka rămase şi după naştere tot atît de copilăroasă, plină de vioiciune; nu-şi pierdea prea mult timp cu mica Iutka, şi totuşi, minunea minunilor, copilul era totdeauna curat şi îngrijit. Era o treabă la care numai Iutka se pricepea. Destul să intre ea în odaie că parcă numai sub farmecul privirii ei totul devenea curat, ordonat; pe nesimţite, din cîteva mişcări, reuşea să creeze o rînduială prietenoasă, tihnită. Cum face? nu se dumireau vecinele invidioase, cărora niciodată timpul nu le era suficient. Iutka dădea din umeri, rîzînd; fuseseră şase fraţi, ea cea mai mare; maică-sa umbla la lucru. Ea încă de la vîrsta de 8 ani purta rînduiala casei, se înţelege că şi sarcinile educării fraţilor mai mici...

Biro, din bună vreme, încă în perioada alăptării şi a port-bebeului şi-a „raţionalizat casa". Obiectele fragile au dobîndit aşezări înalte, robinetul de gaz a fost ascuns într-o cutiuţă de tablă închisă cu o mică broască ingenioasă, iar soba a fost înconjurată de-o reţea de protecţie lucrată cu pretenţii artistice. Într-un colţ apăru un pătuc vopsit verde deschis, pe care o grămadă de jucării o aşteptau pe Iutka cea mică. Desenele cutiuţei de tablă şi a reţelei de protecţie, Biro le împrumuta generos oricărui solicitant.

În locuinţă s-au întîmplat şi alte schimbări. Iutka a cumpărat de undeva trei tablouri mari, peisagii oarecum viu colorate. Tablouri? Bun. Biro ştia că acasă, în familia Iutkăi, pe pereţi îngălbeneau doar peisagii decupate din reviste. Şi nici deasupra patului său n-a atîrnat niciodată vre-o pictură. Îl tulbura însă aspectul cam de stejari al mestecenilor şi înfăţişarea sălbatică, de ucigaş, a ciobanului ce păştea oile.

— În fine, putem s-avem şi noi, oftă mulţumită Iutka, după ce au atîrnat tablourile pe pereţi.

Această frază, Biro o auzea tot mai des şi nu se bucura de loc. Sub acest pretext a cumpărat Iutka şi căţeluşii de porţelan, şi scrumierele făcute din scoici de mare. Umbla pe la talcioc şi căra acasă penajul năpîrlit, puţin strălucitor al vieţii burgheze: casete de sidef, o uriaşă vază antică chinezească, un „boa" de vulpe argintie cu origine îndoielnică. La ce dracu' ai nevoie de ele? — se întreba Biro, zărind vre-unul din obiectele al căror rost pentru dînsul era îngropat în ceaţă. A şi riscat odată o observaţie:

— Haina aia flocoasă miroase a naftalină. O să arăţi ca o distrugătoare de molii prin vocaţie.

— Dacă ei au putut atunci să aibă, acum putem şi noi; am cumpărat-o ieftin, — ridică din umeri Iutka, mîngîind în răspăr blana vulpii.

— De altfel — adăugă ea, tot n-am s-o port.

Acest argument nimicea dinainte şi cea mai puternică obiecţie. Dacă el s-ar împotrivi, Iutka ar crede că-i pare rău după bani; cu astfel de pietricele ar fi fost păcat să tulbure faţa netedă, calmă, a căsniciei lor. Pe

urmă era ceva emoţionant în bucuria inocentă, copilărească, care o încerca pe Iutka atunci cînd descoperea în fiece mărunţiş deosebirea între viaţa ei trecută şi viaţa ei de azi. O să-i treacă patima de-a strînge, iar dacă nu — o o să avem timp să vorbim cînd se vor ivi exagerări, se liniştea pe sine Biro, şi fără să vrea îi veneau în minte zileriţele de la construcţia clinicii; pentru ele, pînă şi dropsurile erau o sărbătoare scrisă cu roşu în lanţul deşert al zilelor cenuşii ale săptămînii. „Altă lume!" se gîndi, privind fumul împrăştiat de ţigară şi scuturătura jucăria cu zurgălăi pe sub năsucul Iutkăi celei mici. Oricît ar fi de leneşă şi lină apa unui rîu, odată şi odată tot o vînzoleşte furtuna. Oglinda salciilor plîngătoare şi a plopilor zvelţi ce înverzesc pe mal, chipul paşnicilor nori albi ca mieii, de pe cer, se tulbură, se sparge, valurile se ridică înalte şi vîslaşii renunţă la plimbarea lor, ori se răstoarnă.

În anul 1953, pe cînd se porneau pîraiele şi vînturile primăverii, Biro a fost înştiinţat că Partidul îl trimite la ţară în locul unui preşedinte de sfat destituit.

Un montor din atelierul lor lucra de acum în al doilea an la ţară; cînd plecase, era o lecuţă speriat de sarcinile mari care îl aşteptau. Biro stătuse mult de vorbă cu el atunci, încurajîndu-l, sfătuindu-l; înflăcărîndu-se, îl apucase şi pe el o dorinţă fierbinte, încă nesigură: o, de-ar căpăta şi el o astfel de sarcină! Acum, cînd i-a fost încredinţată, el nu simţea nevoie de încurajare, măcar că ştia că de atunci situaţia s-a mai complicat întrucîtva. Pe vremea aceea, Iutka era încă altfel, mai puţin pretenţioasă... Îi răsăriră gînduri ciudate: Ce se va întîmpla, de pildă, dacă venitul va fi mai mic? Pentru Iutka va fi foarte greu să renunţe la anumite lucruri... Sau să presupunem că venitul va fi mai mare... Nici această bucurie n-ar trece fără tulburări, ar hrăni mai mult patima de colecţionară a Iutkăi... Toate acestea erau nelinişti mărunte, născute de-o bănuială nechibzuită. Încă nu-i tăiau din pofta lui de muncă.

Zăpada pierise de mult, bătrînul nuc îşi întindea în lumină crăcile dezgolite de-asupra casei, dar primăvara încă nu-ţi îngăduia să lepezi paltonul. S-au aşezat îmbrăţişaţi lîngă sobă şi-au început să ţese, îndelung, cu răbdare, covorul tărcat al traiului lor viitor. Deocamdată, nu predau locuinţa. El va veni în fiecare săptămînă acasă şi-i va povesti cum e viaţa acolo la ţară, ce şi cum a făcut şi dres. „Şi ai să-mi ceri sfaturi", îl întrerupse Iutka, rîzînd cu ochii plini de lacrimi. „Da", încuviinţă Biro, va cere sfaturi. Şi pe urmă, cînd va veni vremea, Iutka va lua pe Iutka cea mică de mînă, ori dacă timpul va fi nefavorabil o va lua în braţe şi se vor muta la ţară la el. Şi atunci, să nu cumva să uite să aducă nişte seminţe de regina nopţii; după ce-şi va termina treaba la căminul de zi sau la fabrica de unt, o să aibă timp să se ocupe şi de flori. Apoi să nu uite a vorbi cu Tudor Oltean, invitîndu-l să vină cu armonica lui la inaugurarea locuinţei lor la ţară.

— Apoi să-mi fie frumos satul ăla, spuse Iutka pretenţioasă.

— O să fie — promise Biro, — o să avem noi grijă.

În cele cîteva zile înainte de plecare, au dormit foarte puţin. Iutka alegea şi răsalegea lucrurile trebuincioase drumului, cu ochii veşnic înroşiţi, iar Biro îşi tot aranja cărţile, caietele, frunzărindu-le, cu gîndurile rătăcindu-i în viitor. Ar fi vrut să se afle de acum, acolo, la ţară, să înceapă să lucreze, deşi în zilele din urmă veselia lui uşor melancolică nu-i lăsa destulă linişte. Viaţa lor pornea pe un drum nou. În faţa cotiturii, Biro aruncă o privire asupra drumului de pînă acum pe urmă se adînci într-o cercetare mai adîncă. I se părea că n-ar strica să mai repare cîte ceva în mers, pe ici pe colea, să mai şlefuiască la noile înclinaţii ale Iutkăi. I se arătau ca nişte mlădiţe plăpînde pe care nu le pierdea din ochi şi pe care oricînd le-ar fi

putut reteza. Acum însă Iutka rămîne singură, aceste mlădiţe pot deveni buruieni urîte şi nu va fi atît de simplu să le smulgă.

Dar nu mai avea timp să privească înapoi — trebuia să plece. La locul său nou de muncă, l-au năpădit atîtea griji, încît pe cele vechi a trebuit să le pună deocamdată sub lacăt. S-a apucat să descoase mia de taine ale vieţii de la ţară, mişcările ei ascunse, interne, pentru ca pe urmă, pe aceste mici cărămizi, să întemeieze construcţia solidă a planurilor sale, a intenţiilor sale. Privirea sa cercetătoare pătrundea pînă-n adînc şi acolo unde localnicii încercau să acopere lucrurile în virtutea unui străvechi obicei, încă nu de tot părăsit. La o adunare, izbuti să înflăcăreze pe deputaţi şi în disputa aprinsă ce se iscase, a aflat cîteva lucruri pe care unii le tăinuiseră de el, iar alţii le socoteau neînsemnate. Iasca tocită ajunsese între cremene şi amnar şi chiar de nu lua foc, fum totuşi scotea; aşa că Biro află cîte ceva. „Cum se poate — întrebă el pe neaşteptate pe preşedintele cooperativei — că gestionarul e rudă cu doi din membrii Comisiei de cenzori? Mult aţi căutat prin registrul stării civile pînă aţi reuşit să alcătuiţi această familiuţă"?— „Din întîmplare a ieşit aşa", răspunse preşedintele, înroşindu-se, în hohotele sălii. În cîteva săptămîni, Biro a făcut o ordine necruţătoare la cooperativă. Oamenii cei scumpi la vorbă, cei rezervaţi, începură a-l saluta cu prietenie, iar aceia care la sosire l-au îmbrăţişat nemai pridiind cu invitările la amiază şi la cină, începură a-l măsura cu priviri acre, atunci cînd nu-i vedea. Biro alcătui un plan pe baza căruia, adăugînd cîţiva cai putere la forţa motorului morii, acesta putea furniza electricitate Sfatului, şcolii, căminului, casei de naştere şi, se înţelege, grădiniţei de copii. Şi-a dat seama curînd că satul avea putere, ogoarele lui erau bogate, productive. „Începem?" Îl întrebă pe Cseke, secretarul organizaţiei de bază al Partidului. „E timpul să începem", fu de părere secretarul, răsucindu-şi mustăţile lui mari. Înfiinţară întovărăşirea agricolă, urniră şi chestiunea întemeierii unei gospodării colective, dar mai era nevoie de multă răbdare şi de multă muncă. „Încetul cu încetul, se va face", a spus Biro la consfătuirea raională, agitîndu-şi creionul roşu de preşedinte. Cutreera ogoarele, cercetînd brazdele lăsate de tractoare, obrajii i se rumeniseră, ochii săi, învăţaţi cu lumea calmă a uneltelor de lăcătuş, se îngustaseră în lumina arzătoare a cîmpiei, în dogoarea ameţitoare a verii sătești. Mîinile sale mai păstrau liniştea mişcărilor, dar nu şi siguranţa lor; aici rar te foloseai de forţa mîinilor în munca ce aveai de făcut. De multe ori i se părea că mîna i-a devenit inutilă şi nu mai e bună decît pentru ciocănit în masă la adunările prea zgomotoase. Avea enorm de mult de lucru. Se frămînta împreună cu Iszlai, secretarul, iar ceilalţi membri ai comitetului executiv şi deputaţii nu prea ştiau cum să-i ajute. Biro însă era om puternic; şi-a adunat odată toate forţele, a izbit de cîteva ori apa cu braţele ieşind la suprafaţă, la aer, cîştigînd perspectivă, iar deputaţii s-au trezit minunîndu-se, aflundaţi dacă nu pînă-n gît, măcar pînă la genunchi, în treburile comunei. Scîrţîind din toate încheieturile, aparatul Sfatului popular se puse în mişcare; trebuia numai condus. Biro reuşise pînă la urmă să nu mai fie urmărit pînă şi noaptea de actele aduse la semnat, de decrete, de cazuri nerezolvate. Avea răgaz să se gîndească şi la viitor. Petrecea seri nesfîrşite cu Cseke şi rezemîndu-şi coatele de masa pătată de cerneală, construiau, organizau gospodăria colectivă, deocamdată numai în închipuire. În vremea aceea zăpada acoperise satul, din crengile goale ale salcîmilor se scutura chiciură peste oamenii ce treceau grăbiţi pe dedesubt, cu capul îngropat în umeri, iar în amurguri stoluri întunecate de ciori stîrneau o larmă înspăimîntătoare printre plopii

trufaşi din jurul bisericii. Cseke, în fiecare săptămînă, de două ori, marţi şi vineri, îşi slobozea între ele vechea lui puşcă de vînătoare; ciorile se obişnuiseră atît de bine cu asta, încît în zilele respective priveau aproape curioase înspre uliţa pîrîului (nu mai vine Cseke?). Serile acestea îi copleşeau gîndurile. Plănuiră pentru primăvară un atac frontal, o largă agitaţie, pentru ca cel mai tîrziu după semănăturile de toamnă să înfiinţeze gospodăria colectivă.

— Să hotărîm odată — propuse Cseke — unde punem sediul şi cînd înfiinţăm gospodăria. Altfel se gîndea Biro. Printr-o muncă migăloasă, culese sumedenie de informaţii despre trecutul satului; cum s-a îmbogăţit cutare familie, cum a sărăcit cutare familie, descurca trecutul încîlcit cătînd în vremea generaţiilor apuse. Născocise o schiţă ingenioasă, pentru care avea nevoie de aceste informaţii. Schiţa înfăţişa hotarele satului, arătînd prin liniile ei roşii şi albastre, continui şi punctate, cum s-a schimbat de-a lungul generaţiilor raportul dintre averea diferitelor familii. Pe fiecare petec trecuse cu precizie numele familiei. Cînd a văzut schiţele, Cseke şi-a apucat în tăcere mustăţile şi a început să şi le răsucească, ceea ce la fel printre altele era şi semn de uimire.

„Da, spuse dînd din cap, nu încape vorbă. Schiţa e convingătoare, asta e sfînt".

Comitetul de iniţiativă, care în ultima vreme îşi încetase frumuşel orice muncă, se învioră din nou. Biro începu să facă agitaţie în felul său. Învita la dînsul doi gospodari aleşi din timp ca să stea de vorbă cu ei; într-o seară aşternea schiţa pe masă şi înşira pînă la miezul nopţii la argumente, explicaţii, bizuindu-se mai mult pe isteţimea şi simţul său practic decît pe cunoştinţele sale agricole. Mai tîrziu, veniră şi din cei neinvitaţi; îi aducea curiozitatea: oare despre ce sfătuiesc oamenii seară de seară la locuinţa preşedintelui? Oamenii se obişnuiră cu aceste întîlniri. Venea mai ales un bătrîn mijlocaş, Kurta Mihai; sprîncenele lui stufoase, sure, aproape că-i acopereau ochii, dar nu şi le-ar fi tăiat pentru nimic în lume. Urmase cîndva o şcoală de agricultură de doi ani, fiind om matur, dar întorcîndu-se acasă după doi ani susţinea că totu-i o prostie ce se învaţă acolo, că el toate le ştie mai bine în afară de anul naşterii regelui Matyas, dar la urma urmei se poate trăi şi fără asta. Intrînd la Biro, după ce bătuse zgomotos la uşă, spuse: „Io nu mă bag în nici un fel de colectivă, dar îmi place să stau de vorbă". „Ei, ia loc, spuse Biro, arătîndu-i un scaun. Om sta noi doi de vorbă despre toate. Dumneata eşti mai deştept decît să rămîi pe dinafară". „Ce-i drept îi drept, minte am, măcar că nu ştiu cînd s-a născut regele Matyas, răspunse vesel bătrînul, şi chiar de aceea m-am hotărît să aştept".

Schiţa plăcea oamenilor. Au propus chiar şi unele modificări; cică ar trebui trecut acolo şi averea lui Kelemen Agnis, căci douăsprezece familii au rămas săracă lipite cînd s-a întemeiat averea asta; că cică n-ar fi rău să se arate pe schiţă şi averea viitoarei gospodării colective.

Oricît ar fi fost de ostenit, după discuţiile de seara Biro se înviora ca plantele veştejite după ploaie; aerul în cameră era închis şi plin de fum de tutun deloc înviorător, atmosfera era însă admirabilă. Poate nici nu l-ar mai fi lăsat să doarmă dacă gazda lui, Kovacsné, n-ar fi intrat în acţiune: cînd i se părea că-i prea tîrziu vîra capul pe uşă şi începea să se tînguiască: „Sfinte Dumnezeule, da'vie-vă mintea în cap, oameni buni, doar şi mîine puteţi da de el..." Kurta Mihai îi trimitea pe sub sprîncenele sale nişte priviri ucigătoare şi femeia se retrăgea, dar începeau cuvenitele bineţe de rămas bun.

În vremea asta Iutka a avut un diferend cu şeful secţiei şi a părăsit fabrica de chimicale. Cineva îi vîrîse în cap că muncitorii buni ca dînsa îs căutaţi cu lumînarea şi să nu se lase jucată pe degete. Astfel de vorbe nu tre-

buiau spuse de două ori Iutkăi. Biro a aflat de schimbarea asta numai cu prilejul obișnuitei sale „permisii" de la sfîrșitul săptămînii. Iutka i-a spus că acum se odihnește oleacă iar pe urmă își va căuta o muncă pe placul ei, acolo unde i se va acorda cinstea cuvenită, eventual undeva în aparatul sanitar. Nu se grăbește însă, și așa n-a prea avut ea tihnă din vremea copilăriei, iar dacă pe vremuri doamnelor le era îngăduit să-și petreacă toată viața odihnindu-se, poate acum să și-o permită și ea.

— Argumentul șchioapătă — i-a ripostat Biro, privind-o cu bunăvoință. — Trecutul nu cuprinde numai viața toată a ta, ci a noastră a tuturora. Și se pare că și prezentul cam tot viața noastră a tuturora îl cuprinde... Parcă te-ai gîndi numai la tine... Firește, n-am nimic de zis, odihnește-te, și n-ar strica să te ocupi de Iutka cea mică...

La fabrica de chimicale, Iutka se împrietenise cu cîteva femei; erau drăguțe și destul de tinere. Iutka le găsi pe potriva ei. După ce părăsise fabrica o vreme nu s-a mai întîlnit cu ele, dar pe urmă săturîndu-se de odihnă și nefiindu-i soțul acasă, plictisindu-se, le-a vizitat. A fost mirată de viața lor ușuratică și pretențioasă; pentru o rochie frumoasă își dădeau leafa pe o lună, găseai la ele totdeauna lichioruri și prăjituri, desconsiderau filmele noi și vorbeau despre viață ca despre oglinda nemaiauzit de delicată a unei ape peste care nu poți vîsli decît prin mișcări fine și elegante. Toate astea îți aduceau aminte de un joben mîncat de molii, după părerea unui inginer practicant de la fabrică. Iutka găsi această expresie lipsită de gust: Unde vezi aici joben mîncat de molii? Inginerul mai bine și-ar da pantalonii la călcat și s-ar tunde mai des! Cîtă dreptate aveau aceste femei, de pildă, cînd au luat-o la rost pentru unghiile ei neglijate și pentru coafura ei exagerat de spontană! Se înțelege, azi și muncitoarele trebuie să fie frumos îmbrăcate, și, se înțelege, trebuie să trăiască o viață socială... Își îmbrăca cea mai frumoasă rochie și alerga cu sufletul la gură la prietenele ei, la ceaiul de ora cinci, convinsă că ceasul ăsta este dintre toate cel mai potrivit pentru consumul ceaiului. În drum, se abătea pe la un debit, cumpăra un pachet de „Virginia", (care lasă un miros atît de plăcut în odaie), și îndată ce ajungea acolo își vîra o țigară între buzele ei proaspete, însă nu îndrăznea să și-o aprindă decît după îndelungi insistențe. Și iarăși cît se minuna, cînd vedea că în loc de ceai se consumă rachiu și o mare cantitate de flecăreli. Convorbirile erau atît de interesante și neobișnuite încît ceaiul de ora cinci se prelungea mult în noapte și Iutka, iarăși în grabă mare, alerga acasă la Iutka cea mică.

În copilăria ei grea, în viața ei simplă, muncitorească, Iutka condamna, disprețuia traiul pustiu și sec mic-burghez, deși îl cunoștea numai din auzite și rar îi zărise doar de departe penele somptuoase de păun. Acum însă îl observa mult prea de aproape, oarecum din interior și nu mai recunoștea penele de păun cu care se împăuna această biată formă de viață ce'i se părea nouă, cultivată. Așa s-a întîmplat că într-o seară, cînd Biro a dat din nou pe acasă, Iutka a pus problema paralelor; cică un președinte ar avea întotdeauna posibilitatea să obțină cîștiguri suplimentare. Despre intențiile ei de a-și căuta o slujbă nici n-a pomenit.

— Cum îți închipui tu asta, nu cumva ai vrea să primesc bacșiș? — încercă Biro o glumă, deși nu avea nici un chef. Neliniștile ce mocneau în el sbîcniră cîteva limbi de flăcări la lumina cărora încerca să presupună, oare cum i-au venit Iutkăi astfel de idei.

Iutka se apără; nu la bacșiș s-a gîndit, dar Biro cîștiga mai bine cînd lucra la uzină și nimeni nu-i obligat să renunțe la un salariu mai bun.

— Bine, vom vedea — întrerupse el discuția, dar teama continua să-l tulbure chiar și în vreme ce pitit sub prelata unui camion de ocazie, se apropia

de satul său. Ca o soluție provizorie și-a redus propriile lui cheltuieli, s-a întors la țigări mai ieftine—cele mai ieftine posibile—și păstra numai banii strict necesari hranei. Ideea să-și cumpere în locul pantofilor săi greoi, o pereche de sandale ușoare de purtat, și-a scos-o complet din cap. Vara trece, și pe urmă nici așa n-o să aibă nevoie de ele. Nu mult mai tîrziu, într-o seară de duminică după cină, Iutka i-a pus pe masă o mașină de cusut invalidă, demontată de pe șasiu și cîteva piese de schimb distruse; cică le poate repara în timpul lui liber, că nu-i cine știe ce. Furtuna sta gata să izbucnească în odaia lor. Tot ceea ce strînsese în inima lui timp de un an, acolo, la țară, neliniștea și teama lui, Biro le înșiră soției sale cu importanță, vorbindu-i energic, arătîndu-i obiectiv unde pot să ducă năravurile ei rele, ambițiile ei lipsite de sens, și că la urma urmei comuniștii n-au fost trimiși la țară ca să repare mașini de cusut, ei au acolo chestiuni mult mai importante de rezolvat, sarcini grele și importante. Drept e, se mai întîmplă să mai aibă și președintele puțin timp liber, — chiar foarte puțin — dar în vremea asta e mai bine să citească și să se odihnească. Și de altfel traiul ăsta în două părți e fără îndoială mai costisitor, deși el își trimite acasă aproape întreg salariul.

— Nu știu — o scăpă gura pe Iutka.

— Nu știi? întrebă Biro uluit.

— Nu, nici nu am de unde să știu! Iutka vorbea repede, aruncînd cuvintele enervată. Știu de ce mă privezi de toate cele, de ce faci aluzii la traiul în două părți... Așa vrei să mă constrîngi să mă mut la țară la tine — eu sînt în clar cu toate.

— Cum... adică tu trebuie să fii constrînsă?

În liniștea care umplu odaia picuratul posomorît al robinetului de apă se auzi cu putere. Plîm! Pe urmă iarăși plîm! Iutka cea mică plescăia din buzișoarele ei prin vis. Iutka se sperie de tăcerea lungă și profundă, de vîrtejul mut al gîndurilor, și gata să dea înapoi se ghemui pe scaun. Biro privea țintă într-un punct nedefinit. Zorile-s aproape, trebuie să pornească îndată la drum, cele cîteva ceasuri ce au rămas sînt așa de scurte... Toate astea n-au nici un rost...

— Nu m-am supărat — și-și aprinse obosit o țigară — mașina de cusut du-o înapoi și să închidem discuția asupra acestei chestiuni.

Iutka a izbucnit în plîns, și ca în fiecare seară a vieții lor, s-au culcat și de data asta împăcați. Furtuna — cea dintîi în cei șase ani — s-a risipit. Dar norii ascunzînd fulgere în pîntecele lor au rămas amenințători.

În zori, cînd a pornit Biro, a găsit lîngă valiza lui mașina de cusut. Înciudat, o luă cu sine. Două nopți nici n-a dormit; cu sculele luate la întîmplare și în grabă de acasă și cu altele împrumutate de la fierar, a vindecat în dosul ferestrelor cu perdeaua lăsată, mădularele slăbite ale vechii mașini de cusut și a trimis-o acasă prin însoțitorul camionului cooperativei. Și de atunci nu s-a mai dus acasă.

În ziua cînd a scăpat de mașina de cusut, ațipi în birou cu capul pe masă și dormi trei ceasuri încheiate. Iszlai, secretarul, întorcîndu-se din sat, s-a oprit în fața lui, de parcă ar fi prins rădăcini în pămînt. Nu odată i se păruse în ultima vreme ciudată conduita lui Biro. Aplecîndu-se și apropiindu-și capul de al lui, observă că respiră normal. Atunci îl scutură de umeri:

— Tovarășe președinte! Gyula! Scoală-te, n-auzi?

— Ei!... ce-i?... Ce s-a-ntîmplat?... — bolborosi Biro, rotindu-și ochii nedumeriți.

— Asta întreb și eu, ce s-a-ntîmplat?

Biro se tîrî pînă la ulciorul cu apă și mormăi, pipăindu-și fruntea:

— Nimica toată!... Mă simt cam prost...

Iszlai a discutat treaba asta cu Cseke. „Zici că-i bolnav?“ — întrebase secretarul organizației de bază îndoindu-se. „Precis. Observ asta de cîteva zile-ncoace. Iar azi... i s-a făcut rău. L-a apucat ameţeala în birou“. „L-a apucat ameţeala?“ — repetă Cseke speriat. — „Măi, ăsta se va îmbolnăvi serios... Să ştii... şi eu văd că nu prea-i merge lucrul... Ei, să vedem ce-i de făcut...“

La amiază intră la Biro medicul, un bărbat gras, amabil, care îi povesti cele mai noi anecdote, umplu încăperea cu valul răsunător al rîsului său, şi apoi, pe neaşteptate, trecu la obiect.

— Nu sînt bolnav — se apără Biro.

— Ba da, eşti bolnav cu siguranţă—încercă medicul să-l potolească.— Ei, hai, şezi aici, frumos...

Pomeni de febră şi de încă cîteva lucruri misterioase cu nume latineşti şi voi cu tot dinadinsul să-l vîre în pat. Biro însă n-avea chef să zacă; dormise binişor cu capul pe birou; cît despre durerea lui, nici medicul şi nici zăcerea n-o vindecă.

Au urmat zile grele, apăsătoare. Faţa hotarului deveni palidă, apoi aurie; pregătirile pentru seceriş umplură toată viaţa satului. Trebuia reparată clădirea şcolii. Medicul nu-şi mai menaja vocea cînd pretindea lărgirea casei de naştere. Educatoarea de la grădiniţa de copii pleca la plimbare cu ceata ei, şi arătîndu-şi surîsul chipului ei blond la fereastră, întreba plină de farmec: „Ce s-aude cu mobilierul pentru grădiniţă? Cum crede preşedintele, tot în puturoasa lumină, mai bine zis obscuritate a lămpii cu petrol îşi va petrece şi iarna asta mica societate a preşcolarilor? Faceţi rost odată, într-un fel oarecare de cei cîţiva cai putere“ — termină ea, oarecum încurajator.

Pe cîmpuri, şirurile lungi de clăi răsăriră ca ciupercile, secerătoarea-legătoare tundea, făcînd ocoale largi, pămîntul întovărăşiţilor, care încărcate pînă-n înaltul cerului scîrţîiau pe uliţele satului. Acum îi ardea degetele planul de treeriş. Biro lucra, adunîndu-şi toate puterile, dar începuse să se cam rătăcească prin desişul sarcinilor, începuse să-l cam lase capacitatea lui de orientare. Rana deschisă de Jutka cocea, îl durea, îl săgeta, nu se lăsa uitată. În dimineţi curate, dogorîtoare, cînd gol pînă la brîu, lîngă fîntînă, îşi stropea trupul cu apă rece, căuta cu cuget limpede o soluţie, dar aceasta nu i se arăta. Iar cînd ajungea să s-apuce de lucru, era ameţit de-atîtea griji. Szilvasi, fostul crîşmar, ceru un certificat, ceva, dovedind că el n-are cal; dacă s-ar fi gîndit cît de cît, şi-ar fi adus aminte că petiţionarul abia cu o săptămînă în urmă trecuse pe numele cumnatului său două iepşoare de toată frumuseţea. El, însă, cu gîndurile în altă parte, a semnat o rezoluţie favorabilă iar Szilvasi şi-a cumpărat frumuşel proprii săi cai. Cseke s-a făcut foc şi a ridicat chestiunea în adunarea organizaţiei de bază. Ca şi anul trecut, îi aduceau zilnic rezultatele treeratului, dar acum nu-i venea nimic în minte pentru îmbunătăţirea muncii; şi cînd te gîndeşti că-n vara trecută, în urma economiilor realizate, comuna lor a cîştigat drapelul întrecerii. Seara nu mai venea nimeni în vizită la el; văzîndu-l lipsit de chef, oamenii n-au mai vrut să-l tulbure. Kurta Mihaly intrase de cîteva ori, gata la cea mai neînsemnată invitaţie să-şi scoată din cap pălăria lui veche şi să s-arunce în cea mai înfocată discuţie, dar Biro nu-l reţinuse, nesimţindu-se în stare nici să vorbească. Îl părăsi deci şi bătrînul,şi parcă l-ar fi părăsit întreg satul; începu pentru el o viaţă pustie de om singur. Focul interesului pentru gospodăria colectivă abia mai pîlpîia — Cseke de-l mai aţîţa, cît îi sta-n putere, dar el singur nu se prea pricepea. Perspectiva de viitor se-ntunecă în faţa preşedintelui, îl copleşiră iarăşi grijile zilnice, de nu-şi mai vedea capul de ele.

Din cînd în cînd se oprea în mijlocul drumului, parcă s-ar fi zgîit undeva departe, după liniștea lui dispărută. „Salut, tovarășe președinte! — îl întîmpină educatoarea cea bălaie. — Doar nu te-i fi pierdut în amintirile tinereții d-tale!". „Tinerețea, Ibolyka, o poartă fiecare în inima sa — răspunse el cu glas ostenit. — Calculam ceva în gînd. Da, da. În legătură cu mobilierul ...Se va face, Ibolyka"... Dinspre grajdul reproducătorilor venea Cseke legănîndu-și mustățile mari și privind mirat cu ochii săi visători la fața răvășită a președintelui. „Caut unde să fixăm sediul — îi comunică îngîndurat. — Vechea curte boierească îi prea strînsă între alte clădiri. N-ai unde să te lărgești... Nu vii să vedem împreună ferma lui Kocsis?..."

Biro încuviință. Pot s-o vadă împreună. Dar lumină cu adevărat s-ar face numai dacă acum, aici, la răscruce, ar răsări Iutka. Ar recunoaște-o nu numai pentru că ar duce-o de mînă pe Iutka cea mică, ci după mersul ei drept, de fetiță, și după cum și-ar roti privirile mirate peste casele cu obloanele somnoroase, închise de fumul ce se prelinge prin acoperișul de șindrile. Întîi i-ar arăta mușcățile, găinile pestrițe, și numai pe urmă ar conduce-o în odaia plină de răcoare. Și ce noroc că cicălitoarea de lelea Lizi chiar acum, la sfîrșitul verii, a pus cloșcă; Iutka cea mică se va distra minunat văzînd puișorii ca niște grămăjoare de puf.

— După părerea mea, pentru gospodărie trebuie să alegem un sediu — își făcea socotelile Cseke, agitînd palmele în aer — într-un loc larg, ca să avem unde clădi, unde să ne întindem. Astfel, cînd ne-om îmbogăți, ne-om trezi cu colectiva presărată în șapte părți. Am s-au n-am dreptate?

N-a răsărit nimenea la răscruce, cel puțin Iutka n-a răsărit. Numai un vîrtej subțirel de praf trecu răsucindu-se și un car tras alene de bivoli se tîrî încetinel, iar stăpînul său adurmica legănîndu-și picioarele.

✯

Într-o seară tîrzie, cînd liniștea se întindea adîncă și grea peste sat, pe scîndurile cerdacului răsunară pași mărunți și repezi. Intră în casă educatoarea cea blondă, cu fața cam neliniștită, în mînă cu un băț subțire cu care își închipuia că s-ar putea apăra de cîini, bineînțeles dacă dulăii rătăcitori pe uliță ar binevoi să confunde pe întuneric bățul cu un ciomag.

— Mîine, Ibolyka, am să aranjez — promise Biro surprins, împingînd la o parte cartea pe care nici așa nu o citea — dumneata știi doar că eu pricep cît e de important... Scîndurile deja...

— Te gîndești la mobilier? Ei, fii bun și rezolvă odată. — Educatoarea aruncă distrată bățul și privi curioasă prin odaie. Uite cum e camera dumitale. Eu credeam că la dumneata e o dezordine... Pahare nespălate, coji de pîine, ciorapi, hîrtii pătate, zvîrlite în toate părțile...

— Hîrtiile pătate — răspunse Biro — le arunc cu regularitate la gunoi. Ciorapii mi-i spăl.

— Interesant... Și eu care credeam...

— De altfel, la dreptul vorbind, Ibolyka, eu nu spăl nimic, iar hîrtii pătate nu se află aicea. Kovacsné deretică în fiecare zi. Dar cum ți-a trecut prin cap că la mine... că adică e dezordine?

În loc de răspuns, educatoarea privi la obrajii lui, și Biro simți deodată că barba îi e îngrozitor de crescută, și că e nevoie de o intervenție urgentă. Zări mijlocul subțirel al educatoarei pe care cretonul rochiei stătea atît de întins, de parcă fata ar fi crescut, și rochia i-ar fi rămas mică. Îl cuprinse stinghereala, își netezi părul și împinse un scaun în direcția ei.

— Poftim, ia loc.

Educatoarea se așeză stînjenită pe marginea scaunului, ca și cînd s-ar fi

și grăbit să plece. Îi spuse că ea n-a venit acum neapărat numai în chestiunea mobilierului. Ea și-a dat seama care-i suferința lui Biro, căci și în sat se vorbește că „s-a stricat președintele, nu mai e cum a fost". Serios, el nici n-a auzit de așa ceva? Totuși, se vorbește. Prin urmare, după părerea ei, suferința președintelui izvorăște pur și simplu din singurătate. Ea înțelege, căci din păcate și ea îi mereu singură. Logodnicul ei, inginer agronom, e de doi ani militar și îi scrie foarte rar și puțin. Se întîmplă să scrie numai: „acu mnu-ți scriu mai mult, rămîne pe altădată"; păi asta se numește scrisoare? De altfel, știe Biro că ea a mai fost măritată? Trei luni, atîta a ținut marele amor. Pe atunci era tînără încă, lipsită de experiență, alesese rău. Educatoarea vorbea fără nici un fel de amărăciune, vioi, cu întorsături pline de farmec, cu exclamații simpatice, care presărau povestirea ei ca florile o pajiște. Biro o asculta mohorît, dînd mereu din cap, fără s-o privească, holbîndu-se numai la jarul țigării sale. Privise întotdeauna cu plăcere părul educatoarei, însă cu obiectivitate, cum privești norii de pe cer, fără să-i treacă prin minte vreodată c-ar fi putut să-l vadă mai de aproape. Totuși, acum îl chinuiau simțiri apăsătoare: femeia îi plăcea în ciuda lui.

— Prin urmare sîntem cam singurică? o întrebă el calm.

— Cam, spuse femeia blondă surîzînd sfielnic. Pot să aprind o țigară? De obicei nu fumez, dar acum nu știu cum îmi vine... În timpul lucrului, știi, uit, atît de mult mă preocupă micuții mei, nu mi se urăște niciodată cu ei... Numai așa, seara...

— Numai așa, seara, — repetă Biro. Se apropie de fereastră, o deschise larg și privi multă vreme stelele ce sclipeau deasupra dealului. — Știi ce-mi vine în minte, Ibolyka... — Se întoarse la masă, se așează rezemîndu-și fața în pumni și privi de aproape în ochii fetei: — Dumneata ești o fată foarte drăguță, simpatică. Dacă te interesează, am să-ți spun... așa cum ai venit dumneata aicea... dar mai bine nu-ți spun. În orice caz, asta mi-a adus un gînd. Și nevastă-mea e singură de mai bine de un an și jumătate... doar știi cît de rar dau pe acasă. Poate chiar în seara asta îi face o vizită careva dintre cunoscuți. Cică, dumneata, Iutka, ești singură, îți pierzi timpul, viața trece și nu trebuie s-o irosim, etcetera, etcetera. Nu zîmbi, eu n-am folosit stilul ăsta, dar îl cunosc. Știu că nici dumneata nu pentru așa ceva ai venit pe aici... prin urmare, ăsta a fost gîndul care mi-a venit în minte. În timpul lucrului nu mă gîndesc la chestiuni de soiul ăsta — imită el, surîzînd, intonațiile din glasul educatoarei — dar așa, seara...

Îngîndurată, educatoarea trăgea din țigara care evident nu-i plăcea. Distrată, culegea cu degetele firele de tutun care i se lipeau de buze.

— Așa te mînjești numai, trebuie să le scuipi, o sfătui Biro.

— Bine, altădată am să le scuip. Dar oare... dacă cineva i-ar vorbi astfel soției dumitale, dînsa l-ar asculta? Și, la urma urmei, soția dumitale de ce nu se mută aici?

— Dacă ai știi ce întrebare grea mi-ai pus.

— N-am vrut.

— Știu. Să nu mai vorbim despre asta. Doar n-avem nici un interes să ne provocăm reciproc suferința, nu-i așa?

— Firește. Deși, dacă te interesează, cînd am venit aici... dar mai bine nu-ți spun. Poate că amîndoi plătim pentru greșelile noastre... Cine știe. — Educatoarea aruncă mucul țigării în scrumiera plină, se ridică și parcă cuprinsă de frig, se înfioră. — Ciudat cum m-am liniștit după ce am discutat oleacă împreună... Păi, noapte bună!

— Visuri plăcute, Ibolyka.

Ușa se închise în urma educatoarei. Și parcă întreaga cameră s-ar fi

golit, chiar și lampa parcă și-ar fi pierdut din putere, parcă s-ar fi întunecat. Biro închise tulburat cartea și o aruncă într-un colț. Fierbințeala pe care de-abia și-o stăpînise, se potoli ca jarul stins cu apă și rămase, ca un fum, numai gustul amar al rușinii. Și marea nestăpînită a gîndurilor îl copleși pe Biro.

*

Poștașul își deschisese cu mișcări bruște geanta și puse în fața lui Biro, pe cererea văduvei lui Balogh Deneș, un plic galben. „Dragă tovarășe președinte, pămîntul meu, arător, aflat...“ — citi Biro continuînd mecanic, cu șirurile scrisului lutkăi care-i cutremură inima: „Tov. Biro Gyula. Președinte al Sfatului popular comunal...“ I se părea că penița ar fi scrijelat de-a dreptul pe inima sa fiecare literă.

Iszlai scria ceva fluierînd și bătînd ritmic cu călcîiul în podea. Din cînd în cînd privea pieziș spre președinte.

— Mă duc să dau o raită prin sat — zise Biro și se sculă împingîndu-și scaunul înapoi.

Haina largă de doc îi atîrna pe trupul nu prea înalt și cu umerii ușor aduși, iar părul aspru, netuns de cîteva săptămîni, îi cobora lățos pe ceafa rumenită de soare. Vîrîse plicul în buzunar. O astfel de scrisoare nu se poate citi decît în liniște și singurătate.

— Bine, fiiu-fiu-fiuuuu — spuse Iszlai și continuă să scrie fluierînd. Abia își stăpînea rîsul.

Afară, în fața birourilor, zăboveau la soare oameni fără treabă, privind vesel la procesiunea ciudată ce se apropia dinspre capul satului. Un flăcăiandru desculț, cu pălărie de paie în cap, călare pe un cal sur, venea încoace, îndemnînd calul cu călcîiele; surul însă nedînd urmare acestor imbolduri, flăcăul îl pleznea cu pălăria peste crupă.

— Vine doctorul, spuse cineva dezlegînd misterul.

În urma calului, trasă de o funie, în nori deși de praf, se rostogolea o motocicletă. Medicul cel gras, încălecat pe motocicletă, ținea cu o mînă de ghidon, cu cealaltă saluta solemn pe oameni, iar între timp striga ceva, clătinînd din cap, către grămada de copii care alergau în urma motocicletei. Procesiunea se opri în fața Sfatului popular. Medicul coborî de pe șea, gîfîind și făcîndu-și vînt cu batista. Strigă:

— Președinte dragă, ai mai văzut una ca asta?

— Văzut! I se poate întîmpla oricui.

— Oricui, dar nu mie. Asta-nseamnă înfrîngerea electricității, a tehnicii — spuse răstit și gesticulînd medicul. — Cum mă duc acum la Sedrești? Nu-mi rămîne altă cale decît s-o iau din loc într-o căruță, ca Deryné. Dar te rog, pînă mă-ntorc eu, ia măsuri pentru repararea mașinii. În cazuri ca acesta, pretind ajutor din partea Sfatului. Propun să convoci aici pe mecanicul de la arie.

Biro se scărpină în creștet. Oare se pricepe mecanicul la așa ceva?

— Dacă nu se pricepe, atunci te rog cheamă pe cineva de la uzina d-voastră. Cheltuielile mă privesc pe mine. Dar de motor, mort-copt, am nevoie. Nici boala nu umblă pe jos, așa să știi.

Altă dată l-ar fi servit bucuros pe guralivul și glumețul medic, acum însă nu i-ar fi păsat nici dacă blestematul acela de motor ar fi sărit în aer. Ca să scape mai repede, spuse grăbit:

— Se va aranja. Du-o în ogradă la Kovacs. Am să m-ocup eu de ea.

— Mii de mulțumiri! O duc acum, apoi la drum ca Deryné. ...Dar tinere, oprește, pune-i frînă lui Suru. Unde găsesc eu căruță?

— Asta o va rezolva tovarășul Iszlai, îi spuse Biro pornit, deja ajuns la marginea răbdării.

Îi mai ajunseră la ureche cîteva frînturi de discuție (cică acum, la treerat, nu se poate face rost de căruță) dar nu-i mai păsa. Ocoli pe la școală, ca să nu-l vadă c-o ia de-a dreptul spre casă, schimbă cîteva cuvinte cu învățătorii, fără să-i stea prea mult gîndul acolo, apoi porni îngîndurat în lungul uliții. Pașii lui stîrneau colbul care se așeza pe frunzișul salcîmilor. Atîrnate de crengi, se legănau în aer fire de paie și spice, smulse de crengile spinoase ale salcîmilor, în vremea căratului. Biro culese cîteva, strivindu-le alene în pumn. Grîu... E cea mai importantă preocupare a întregii țări în aceste săptămîni. Poate Iutka nici n-a văzut în viața ei grîu în clăi. Și cînd te gîndești că Cseke e în stare să-ți spună și în care parte a hotarului a fost cultivat. Privește numai bobul și știe. E demnă de invidiat priceperea lui Cseke. În atelierele mecanice a fost și el, Biro, un meșter priceput, dar acum, cît îi el de excelent mecanic, umblă prin lume împiedicîndu-se. Așa cum a pățit și Iutka cea mică cînd a învățat să umble: a călcat cu un picior pe celălalt și s-a trezit cu burta ei rotunjoară la pămînt.

În fața porții tresări, scăpînd boabele din mînă. În fundul curții, lîngă fîntînă, în umbra unui pom tînăr, sta motocicleta medicului de circumscripție. O privi năuc fără să-și aducă aminte cum a ajuns aici. Ei da, firește. O împinse în șură, apoi trecînd prin ogradă, printre găinile pestrițe ce rîcîiau în iarbă, urcă în cerdacul năpădit de zorele. În camera lui era răcoare și o umbră plăcută; în fiecare dimineață, după ce aerisea, Kovacsné acoperea ferestrele cu ștergare, oprind căldura din afară. Biro culese ștergarele de pe fereastră, le aruncă pe pat și înainte de-a deschide plicul, îl privi multă vreme, bucurîndu-se de scrisul frumos al nevestei sale.

„Dragul meu Gyuszi, scumpule! — începea scrisoarea — patru sîmbete te-a așteptat mica ta soție. În zadar. Nu înțeleg ce poate fi atît de important încît nici măcar odată pe săptămînă să nu-ți permiți să dai pe acasă. Sau te-ai supărat pentru chestiunea aceea? N-aș putea crede. Tu nu ești în stare de așa ceva. Omul acela prin care ai trimis mașina de cusut, cînd l-am întrebat ce-mi trimiți vorbă prin el, a răspuns că mă săruți. Tîmpitul a și vrut să mi-l transmită. Nu mi-ai trimis vorbă cît să cer pentru reparație; am cerut la întîmplare o sută de lei. Mi-au plătit-o bucuroși; se pare că trebuia să cer mai mult.

De cînd nu ne-am văzut mi s-a întîmplat o mare nenorocire. Închipuie-ți, m-am așezat pe o bancă în parc, iar lîngă mine s-a așezat un tînăr, unul d-ăla cu păr ondulat, o prăjină cu cămașa scoasă peste pantaloni americănești și mă privea... încît mă gîndeam să-l pun la punct, dar s-a ridicat curînd și a plecat. Cînd m-am ridicat și eu să plec, închipuie-ți că n-am mai găsit geanta mea cea mică roșie, pe care o pusesem lîngă mine pe bancă. Acte n-am avut în ea, numai banii pe care i-ai trimis ultima oară și banii primiți pentru reparație. Închipuie-ți, am rămas fără nici un ban.

Pe lîngă asta, viața-i plină de necazuri. Închipuie-ți, m-am întîlnit cu bătrînul Kacsmay din uzina voastră, tocmai mergeam cu cumnatul lui Nusy la strand, din întîmplare aveam același drum, așa că mergeam împreună, și bătrînul venea și s-a uitat la mine nu știu cum, de m-am și înroșit și, închipuie-ți, afurisitul de bătrîn abia m-a salutat, parcă mi-ar păsa mie de altul decît de tine.

Revenind la chestiunile noastre, nu te mînia că te necăjesc, dar începînd de acuma ar trebui să mănînc la mama, pentru că n-am din ce să gătesc, dar mi-e rușine și am dus-o numai pe Iutka cea mică, cît despre mine, oi scoate-o cu cumva la capăt, deși foarte greu. Numai tu de-ai veni odată acasă, iubi-

tule, să te văd, şi să te mai odihneşti şi tu oleacă. Te îmbrăţişează, te sărută, a ta lutka."

Puse scrisoarea pe masă, atent numai la durerea care-l săgeta. Răsuflă profund, dar oricît aer ar fi tras în piept, nu se putea linişti. Blestemată scrisoare — trecu prin el o undă amară de sarcasm — , ce păcat că nu poţi să crezi din ea nici măcar un cuvînt...

Scrisoarea adusese cu sine şi un vînt de gelozie, nu era o furtună, ci doar o boare strecurată, dar era destul să-i clintească încrederea. Toate întrînsul stăteau gata să se dărîme, şi trebuia un meşter hotărît care să oprească dărîmarea şi să repare zidurile.

„Sîmbătă mă duc acasă",hotărî el. Ieşi în cerdac şi rezemîndu-şi tîmpla de un stîlp, privi în depărtare. Vedea pe-o dîlmă ce urca uşor păienjenişul unor cărări prin mirişte. Peisajul era gol, leneş şi nepăsător. În lanurile secerate se mai vedeau ici-colo cîţiva din parii care susţinuseră clăile, iar în vîrfurile lor, nemişcată, solemnă, cîte-o cioară. Liniştea păsărilor era de invidiat. Biro îşi luă privirile de la ele şi le plimbă prin ograda curată, apoi prin şură, unde motocicleta slăbită şi bătrînă a medicului de circumscripţie aştepta îmbunătăţirea soartei ei. Ce mai corcitură: motor Zündapp, şasiu BMW, ghidonul groaznic de răblăgit, cine ştie de unde l-o mai fi culeş. În ciuda originei sale dubioase, maşina asta îi amintea lui Biro de anii săi de linişte de pe cînd era mecanic de motoare.

Făcu rost de nişte scînduri pe care să aşeze piesele. Scoase la iveală trusa lui sărăcăcioasă de scule. Şi munca aceasta cunoscută începea de pe acum să-i liniştească nervii. Încercă de vreo cîteva ori motorul, ascultîndu-i bătaia surdă, răguşită, apoi examină bujiile, conductele, acumulatorul. Simţind atingerea cunoscută a pieselor, mîinile i se însufleţiră, şuruburile slăbite se învîrteau supuse sub degetele lui pricepute. Soarele a mai zăbovit cîteva clipe privind printre case, apoi s-a plictisit şi a asfinţit după culmea porumbelelor. Amurgul se întinse peste sat. Ultimele şuruburi îşi reluară locurile, iar în trupul bătrîn al vehicolului porniseră iarăşi sîngele electricităţii, cînd din drum se auzi un neaşteptat de energic clacson de maşină. Biro ieşi iute în ogradă. Abia avu timp să-l salute pe Suciu, secretarul comitetului raional de partid. Sosise împreună cu Cseke. Era înfuriat, obrajii îi erau asudaţi şi din ochii săi se cunoştea că-l căuta de mult pe preşedinte.

— Văd că stai pe acasă, spuse încruntînd nemulţumit fruntea.

Biro îşi şterse pe nesimţite de pantaloni mîinile murdare de ulei şi rămase ca de piatră.

— Ce-i cu dumneata? — întrebă Suciu, privind bănuitor faţa lividă a preşedintelui, ochii săi tulburi. Eşti bolnav?

Biro dădu afirmativ din cap.

— Se şi vede doar... Te doare undeva? Ce simţi?

— Păi... aici, în stomac... şi aici, mai sus... — Biro continua să mintă, asudînd. — De cîteva săptămîni... Naiba ştie, mă doare capul, adorm de-a-n picioarele...

— Aşa, aşa... S-auzim mai departe.

— Adică aici, mai sus... şi capul...

— Şi zici că de cîteva săptămîni?... Nici nu-i de mirare că-s atîtea lipsuri... Dumneata răspunzi de asta. — Suciu se întoarse către Cseke: — Dumneata n-ai ochi, tovarăşe Cseke?

— Măcar de n-aş avea, dar... — spuse Cseke sucindu-şi posomorît mustăţile. — Am văzut eu că-i bai... I-am şi trimis odată medicul, cînd a adormit cu capul pe masă în birou, dar pe urmă, nu ştiu cum, m-am resemnat. Şi-acum uită-te la el! — se răsti el amărît.

— Să sperăm că nu-i nimic serios, ci numai extenuare... spuse Suciu, apoi întorcîndu-se către Biro: — Cred că cel mai bun lucru ar fi să te iau cu mine la oraş! — Şi-arătă cu mîna înspre mica Skodă de campanie ce aştepta plină de praf în faţa porţii. — Te iau, şi dacă nu-i nevoie să rămîi acolo, te şi trimit înapoi.

Strîns cu uşa, Biro trebui să cînte mai departe pe aceeaşi strună. Spuse că şi el se pregătea să meargă la clinică, dar mai are de rezolvat cîteva chestiuni; de altfel, parcă s-ar simţi ceva mai bine şi nici n-are rost să plece acum, seara... Mîine sau poimîine se va duce.

După ce s-au înţeles în felul ăsta, Biro fu obligat să se-ntindă în pat în faţa lor. Suciu se aşeză pe dunga patului, Cseke pe un scaun incomod cu spătar înalt şi începură să descurce problemele comunei; se-nţelege, numai cele cîteva care — strîmtorat cum era — îi veniră în minte lui Biro. Lipsuri s-au nimerit chiar destule şi n-aveau cum să le ocolească. Suciu, voind să menajeze pe preşedintele bolnav, aruncă asupra lui Cseke torentul observaţiilor sale muşcătoare. Între timp sosi de la cîmp Kovacsné şi văzîndu-l pe preşedinte întins în pat, o apucară toate spaimele.

— Mai bine, tovarăşe dragă, ai avea grijă de el — îi spuse Suciu apăsînd pe fiece cuvînt. — Nu prea-i porţi de grijă...

— Sfinte dumnezeule, cum să-l îngrijesc mai bine? — strigă speriată femeia. — Doar abia-l văd, veşnic îi pe drumuri... Vai doamne, ce-mi vorbeşte gura?...

— Bine, bine — spuse Biro, agitîndu-şi mîna în care ţinea ţigaretul. — Tovarăşii glumesc.

— Vai, tovarăşe Biro, parc-ai curăţat soba cu mîna aia...

— Lasă! — şi Biro îşi trase repede mîna sub pătură. — Şi parc-aud cireada întorcîndu-se...

Kovacsné ieşi să primească vaca. Prin ferestrele deschise de Csaka, pătrunse aerul amurgului şi melancolice mugete de vite.

— Să te vindeci repede, tovarăşe Biro — îi spuse Suciu luîndu-şi rămas bun, după ce aranjase pătura pe el. — Nu-ţi trebuie o perniţă? Nu. Ei, însănătoşire grabnică. Hai, tovarăşe Cseke.

Din uliţă se auzi duduitul de motor al tractorului rutier. Biro se ridică lăsîndu-şi tălpile goale pe podeaua răcoroasă. Îşi aprinse o ţigară. I se făcuse scîrbă de minciună, îl apuca greaţa. Numai mintea îi lucra lucidă, alegînd cu migală din noianul încîlcit al gîndurilor, numai pe acelea de care avea nevoie acum. Nu, s-a săturat de treaba asta. Îi ajunge pentru toată viaţa. E timpul să se smulgă şi să iasă la aer, din mîlul acesta adînc. Uite scrisoarea! Cum de-a primit el o astfel de scrisoare? Cum de s-a putut întîmpla aşa ceva? Şi iarăşi: zace sănătos tun în pat şi rabdă îngrijorarea şi mîngîierea tovarăşilor. De ruşine şi furie îi venea să rîdă în hohote: uite cum s-au împiedicat toate, cum o greşeală aduce după sine pe celelalte, — şi încă pe el îl consolează! Ce teatru murdar! Acum îndată se duce acasă, îi înfăţişează Iutkăi situaţia, şi-i pune în faţă dilema: ori se mută cu el la ţară, şi pornesc mai departe împreună, ori... Dar asta se va vedea acolo. În orice caz, dimineaţa se va întoarce în sat clarificat, limpezit. Mîine, preşedintele va putea păşi în cancelarie cu capul sus.

Îl treziră din reflecţiile sale cîteva ciocănituri energice în uşă. Intră Kurta Mihaly. Nu-l văzuse de multă vreme. Nici pe uliţă nu se mai întîlniseră în aceste săptămîni copleşitoare de lucru. Bătrînul era proaspăt ras, dar parcă în zadar: sprîncenele lui sălbatice lăsau impresia că are şi barbă. Puse pe masă pălăria lui veche plină de hoaspe de grîu şi îi întinse preşedintelui mîna cu un gest oarecum de împăcare. Se gîndise să intre, poate-l

află pe președinte într-o dispoziție mai bună. Păcat că au părăsit acele discuții atît de plăcute. Dar ce-i, doar nu-i bolnav președintele.

Biro își trase sub el picioarele goale; era neplăcut să discute chiar acum cu bătrînul, și pe deasupra așa cum era, în izmene și cămașă. Dar îi făcea bine, pe de altă parte. Spuse bătrînului să-și anunțe vecinii,că mîine seară s-or strînge la o mică discuție.

Rămas singur, Biro începu să se îmbrace grăbit. Cîte o vacă rămasă de cireadă, se oprea în fața cîte unei porți străine, mugindu-și prostește obida. Pe drumul dinspre Sedrești se-ntorceau flăcăii cîntînd:

„Păsările toate s-au călătorit
Mîndra mea, mîndra mea m-a părăsit..."

Fără să scoată motocicleta din șura cu miros de fîn, pe pipăite, vîrî cheia de contact, apoi porni motorul. Îl încercă; după aceea deschise larg poarta șurii și scoase mașina în drum.

— Sfinte dumnezeule, unde te duci, tovarășe președinte? strigă speriată Kovacsné, scoțînd capul printre zorelele ce învăluiau fereastra odăii.

Biro îi strigă ceva ca s-o liniștească și porni. Corcitura se smuci urlînd vijelios, aruncînd pînă departe snopul galben al farului său, și trecu ca o furtună de-a lungul drumului îngropat în întuneric.

★

Trecînd prin grădinița din fața casei, îl izbi în nări mireasma puternică a reginei nopții. Tudor Oltean, fiul văduvei, cînta cu armonica lui veche „Volga-Volga" și deasupra orizontului, printre celelalte stele, lucea roșie steaua de pe castelul de apă al depoului de locomotive.

Trecuseră șase ani de cînd se întîlnise pe străduța asta cu Iutka. Deatunci puieții de salcîm crescuseră mari. În jurul frunzișului lor tuns, rotund, pluteau amintiri... Copacul al patrulea înspre stînga de la poarta lor, pe vremea aceea nu arunca în ulița slab luminată nici măcar atîta umbră, încît să le ascundă întîiul sărut de ochii invidioși ai bătrînului instalator de gaze. Azi, ar fi chiar păcat să te mai ascunzi. Și totuși, e același copac. Cu două luni în urmă își legăna florile albe, amețind și îmbătînd albinele.

Ziua, străduța e sură și cam prăfoasă, florile stau pitite, închise, și nici oameni nu prea zărești. Seara însă se-aprind becurile, frunzișul fremătător își aruncă umbra pe gardurile de șipci, pămîntul proaspăt ztropit parcă respiră și florile roșii, galbene, albe își împrăștie miresmele prin aer. Prin întuneric lucesc bluze albe, picură mandoline, suspină armonici, iar în jurul cișmelei de la colț, chicotesc subțire fetele.

Biro se opri sub coroana bătrînului nuc. Ascultă respirația serii de periferie adunîndu-și forțele. Pe drum îi străbătuseră creerul numai zdrențe de gînduri și frînturi de frază. Acum, înainte de-a o trezi pe Iutka, începu să-și pună gîndurile într-o ordine cît de cît rațională. Își dădea seama că nu va putea păstra în frazele sale un stil festiv, trebuia însă să se străduiască să n-o ia razna, să nu se lase dus de pornirea sa.

Întoarse încetișor cheia în broască, apoi răsuci butonul electric și privi prin încăperea pustie. Pe patul Iutkăi cele mici ședea un ursuleț de pluș cu mutrișoara mirată, lăsat de bună seamă să păzească de hoți păpușa ascunsă sub pernă. Nu se aflau aici decît urmele Iutkăi, în rînduiala fără cusur a casei, în căderea moale a cuverturei de pat, în luciul sîrguincios al ivărelor. În bucătărioară, pe bufet, arătătoarele fosforescente ale deșteptătorului urcau ostenite, apropiindu-se de ceasul douăsprezece.

Biro se căută prin buzunare după o ţigară. Locuinţa pustie, lipsa Iutkăi, iscară în sufletul lui gînduri negre, otrăvite, dărîmînd şi ultimul turn din cetatea dragostei lui atît de greu încercată. Biro sta între ruine, în norul de colb stîrnit de prăbuşire; un întuneric rece îi cuprinse mintea şi inima şi numai departe, foarte departe, mai pîlpîia o zare de speranţă. Frazele pe care le plănuise, visul dezmierdat pînă acum, proiectele lui de viitor pieriră toate. Cînd s-a întors acasă Iutka, nu rămăsese nici urmă din ele.

Femeia apăruse pe neaşteptate în prag, uşoară ca o viziune. Obrajii, gîtul, braţele goale erau egal bronzate, părul ei blond, tuns scurt lucea mat, răspîndind arome de soare şi regina nopţii. Ochii buimăciţi ai lui Biro zăriră şi fluturi zburînd în jurul ei. În urechi îi răsunau cu zgomot şi mai puternic cutremurarea şi dărîmarea zidurilor, dar se trezi că-l cuprind pe după gît două braţe fierbinţi, strigîndu-l, că de buzele-i uscate se lipesc două buze răcoroase. Se scutură nervos, eliberîndu-se aproape involuntar din îmbrăţişare.

— Repede, apă de spălat —spuse fericită Iutka, smulgîndu-şi din dulap capotul tărcat, — e acasă stăpînul casei! Măi, hornarule! — Deodată privi gravă la bărbatul ei: — Vai... abia acum văd... Gyuszi, eşti bolnav?

— Păi... olecuţă... — mormăi Biro morocănos — mai degrabă sînt obosit... şi nici timp nu am... în zori trebuie să mă întorc.

Cei doi ochi albaştri se căscară miraţi.

— În zori? După o lună de zile...

— Am dat numai o fugă pe acasă... doream s-o văd pe Iutka cea mică.

Şi rochia şi sandalele ei erau noi nouţe, deci nu degeaba trebuise hoţul ăla să fure paralele... dar asta nu mai avea vre-o importanţă deosebită.

— Ţi-am adus bani — notă el liniştit, în vreme ce Iutka rînduia săpunul şi prosopul lîngă lavabou. — Am reparat o motocicletă.

Scoase din buzunar banii lui de masă. Îşi vîrî capul în apă rece. Tulburată, Iutka îşi făcea de lucru în jurul lui. Nu putea să-şi ierte că tocmai acum a întîrziat atîta vreme la prietena ei. Nu îndrăznea să-l întrebe de cînd o aşteaptă, atît părea de obosit şi poate chiar bolnav. Nici nu ştia dacă a primit sau nu scrisoarea ei. Măcar de n-ar fi primit-o, reflecta neliniştită femeia, pregătind în grabă cina şi aşternînd paturile.

Cînd se făcu întuneric în odaie, Biro se prefăcu adormit, trase cîteva sforăituri, pe urmă rămase cu privirea aţintită în tavan.

Din gîndurile lui risipite, cîteva se întorceau pe furiş, prudente, şovăind. La dracu'! Ce-ar fi dacă acuma ar trezi-o pe Iutka şi-ar întreba-o simplu: „vii cu mine la ţară?".

Iutka ofta întristată. Biro o ascultă o vreme, şi asta îl făcu să-şi strunească din nou închipuirea . Iutka cea mică nu merită să crească orfană... Problema asta măcar trebuie discutată... De pildă, Iutka s-ar mişca, iar el ar întreba-o dacă doarme... pe urmă ea ar povesti liniştită cum e cu şcrisoarea, cu hoţul născocit... totul. Tot ce s-a întîmplat, tot ce-a întins această pecingine urîtă pe viaţa lor...

Nici Iutka nu dormea, aproape că nici nu respira. Şi se frămînta şi ea în sufletul ei... Orele treceau, se înmulţeau gîndurile grele. Şi în zori el trebuie să se întoarcă. Dar nu e bine aşa!... Totuşi a anunţat-o că pleacă, nu-şi poate schimba hotărîrea. N-are motive să şi-o schimbe.

În zori, într-adevăr a pornit motorul. O vreme a şovăit în faţa casei, reţinut de tremurul perdelei albe de la fereastră, de frunzişul majestos al bătrînului nuc. Încă nu-i venea să creadă că pleacă. Iutka, în capot, cu ochii încă umflaţi de somn, sta rezemată de stîlpul porţii, neputincioasă, părăsită.

— Şi chiar te duci? îl întrebă ea cu o undă de speranţă în glas.

„Nu! Nu plec", ar fi vrut să strige el dar dădu scurt din cap: „Plec", și de durere dădu atîta forță motorului, încît motocicleta țîșni ca o săgeată.

★

Ieși curînd din orașul încă adormit. Motocicleta înghițea lacomă distanțele pe șosea. Nu prea făcea viraje, trecea la un deget de caii ce pășeau somnoroși, de căruțe, atinse chiar cu genunchiul o leucă. Desena prin praful cotiturilor urme îndrăznețe, pline de grație. Mîna ca nebun mașina veche, pînă cînd în fața ochilor săi înlăcrimați, trunchiurile văruite de pe marginea drumurilor i se arătau topite într-un zid sur. Un vînt umed, sălbatec, îi pleznea obrajii, pieptul, iar haina descheiată i se umflase în spate ca un balon. Strînse din dinți. Haide! Încă puțin! Bulgării perfizi, zdruncinători ai drumului, parcă piereau în fața motocicletei care aproape că zbura de deasupra lor.

Și deodată: stop! Frîna strînsă puternic scîrțîi tînguindu-se, roata din spate săltă de cîteva ori în dreapta și stînga, iar motorul înfierbîntat se opri horcăind în marginea satului. Revărsarea ametitoare a aerului se potoli devenind o blîndă boare de dimineață care mîngîie și răcorește.

În vale, în pacea adîncă a grădinilor, se întindea satul. Se trezise. La arie, pe vîrful stogului din margine, umbla un flăcău cu o furcă, dinspre biserică se auzi sunînd puternic cornul văcarului, iar de către Sedrești răsărea soarele, proiectîndu-și pe cer evantaiul de argint.

Biro privea țeapăn, rezemat de ghidon. Gîndurile lui, rămase în urmă în goana sa nebună, îl ajunseseră iarăși și, limpezite de dimineața proaspătă, se roteau sîcîitoare ca un roi de țînțari. Simți în gură leșia lăsată de ultimele săptămîni, răsună în inima lui ecoul regretului pentru marea hotărîre de ieri... „Nu așa am plănuit eu întoarcerea mea..."

Din vale se tîrîia încoace un șir de care. Un dulău tărcat și slab alerga înaintea lui, mirosea cercetător, conștiincios, fiecare piatră și din cînd în cînd alerga înapoi să raporteze stăpînului. În cel dintîi car se iția o pălărie cunoscută, împănată cu hoaspe de spice, iar de sub marginea ei pleoștită se arătă o pereche de sprîncene bogate, cărunte.

— Diseară! spuse bătrînul, făcîndu-i semn cu coada biciului președintelui ce sta lîngă motocicletă. — Am și vorbit cu vecinii.

Biro se întrebă surprins ce trebuie să fie diseară? Firește invitase oamenii. Privi lung după căruțe, pînă cînd șirul cîrmi pe drumul ce cobora și pieri în zăvoiul din marginea pîrîului. Pe urmă se așeză în iarba deasă de pe marginea șanțului și-și aprinse o țigară. Da, era vorba ca azi președintele să intre cu fruntea sus în biroul său și să rezolve fără greș treburile rămase nefăcute. Dar în felul ăsta, chiar și la o examinare mai fugară n-are motive să-și țină fruntea sus. Situația nu-i cu nimic mai clară decît ieri. Nu, aici s-a întîmplat undeva o greșeală. Poate chiar cu ani înainte. Și nu-i cinstit ca pentru asta să răspundă singur Iutka.

Privind cu ochii mijiți către sat, netezea cu palma iarba înrourată. A stat așa un timp, apoi se ridică, clătină oleacă motocicleta, să vadă dacă mai are benzină în rezervor. Pe Iutka o va găsi fără îndoială încă în pat, nu are ce face așa de dimineață... Se va așeza pe marginea patului și o să stea de vorbă prietenește. Pecinginea n-a apucat încă să se întindă, se mai poate vindeca, gîndi în timp ce întorcea motocicleta. O pasăre mică, sură își termina plimbarea de dimineață. La duduitul motorului țîșni în aer pornind către cîmpuri. În urmă rămăseseră doar urmele mici ale picioarelor în praful umed. „Noroc de tine că era gata să te calc!" gîndi Biro, privind după ea și iarăși îi pătrunse în urechi vîjîitul năpraznic al aerului.

A. MICKIEWICZ)*

SONETE DIN CRIMEEA

STEPELE DE LA AKERMAN

Ajuns-am pe întinsul toridului ocean.
Ca luntrea legănată prin valul foşnitor
Al luncii, droşca'nnoată într-un potop de flori,
Trecînd pe lîngă tufe ca insuli de mărgean.

Se-ntunecă; nici drumul nu-l vezi, sau vreun gorgan;
Mă uit spre cer, cat stele de năvi îndrumătoare;
Departe-un nor luceşte, luceafărul apare:
Străluce colo Nistrul, şi-un far la Akerman.

Să ne oprim! Ce pace! — aud trecînd cocoare,
Doar şoimul cu ochi ager de nu le va ajunge!
Aud cum gîze-n ierburi se leagănă pe-o floare

Cînd şarpele cu pîntec alunecos le-atinge.
Imi încordez urechea-n tăceri, atît de tare
C-aşi auzi şi-un glas litvan, de-ar fi să strige!

LINIŞTEA MĂRII

PE ÎNĂLŢIMILE DE LA TURCAN-KUT

Vîntul de-abia atinge-a catargului vîntrea;
Lin, unda clară, pieptul a prins să şi-l ridice:
Ca tînăra mireasă purtată-n vis ferice,
Cînd, de-un suspin trezită, în somn iar va cădea.

---

*) In 1955 se împlinesc o sută de ani de la moartea marelui poet polon Adam Mickiewicz. In epilogul capodoperei sale „Pan Tadeusz", Mickiewicz îşi exprimă speranţa că va veni ziua cînd, la şezători, în colibele satelor, fetele vor lua în mînă această carte simplă, cum sînt şi cîntecele lor. Astăzi, într-adevăr, în patria lui Mickiewicz această vreme a venit.

Mickiewicz, poetul naţional polonez, a cunoscut şi iubit înaintata mişcare culturală rusă din vremea sa. El a fost prieten cu Puşkin şi Gogol. Anii petrecuţi în Rusia (1824—1909) i-au inspirat minunatele „Sonete din Crimeia" din care publicăm o parte. Aceste sonete, rod poetic al unei călătorii pe Marea Neagră întreprinse de poet în anul 1825, au fost respinse de critica reacţionară poloneză fiind socotite „poezie tătară, sau turcă" şi în nici un caz „poezie polonă".

In aceste sonete el cîntă nu numai frumuseţile peisajului. In ele se simte şi ceea ce-l o leagă pe poet de Rusia vremii sale, faţă de cultura căreia nutrea o admiraţie profundă.

Iar pînzele, ca steaguri la cap de bătălie
Mai picotesc în vîrfuri; uşor de tot împinsă,
Corabia se-nclină, în lanţuri parcă-i prinsă;
Matrozii dorm; drumeţii sînt plini de veselie.

O, mare! printre multe făpturi ce-ţi dete firea,
E un polip ce-ţi doarme-n adînc, de-i cer noros,
Iar cînd se-nsenineză, lungi braţe-ntinde fiara.

O, cuget! în adîncu-ţi e-o hidră: amintirea,
Ce doarme cînd destinul e crunt şi furtunos,
Iar cînd e pace-n suflet înfige-ntrînsul ghiara.

BACCISARAI

Curţi largi unde Ghiraii călcau, sînt azi pustii,
Săli ce le măturară cu fruntea mari paşale,
Şi tronuri, şi sălaşul iubirii, şi sofale,
Le-au asaltat lăcuste, jivine mii şi mii.

Prin geamuri colorate, doar ierburi se înclină
Şi năpădind, ocupă şi bolţile şi murii —
A omului zidire, în numele naturii
Şi cu-a lui Balsazar însemne, scriu „RUINĂ",

In centrul sălii, vase din marmură cioplite —
Fîntîna din harem, întreagă-n tot decorul,
Cu lacrime perlate strigînd spre lumi pierdute:

O, unde e puterea, mărirea şi amorul!
Voi, vecilor sortite, căci apa trece iute,
V-aţi irosit! Ruşine! Şi a rămas izvorul.

BACCISARAIUL, NOAPTEA

În pîlcuri, credincioşii se-ntorc de la moschei,
In depărtări se pierde un glas de muezin,
Sfioasă-şi culcă seara obrazul de rubin,
Crăiasa nopţii vine după iubitul ei.

•

Intr-un harem din ceruri, fînale-au răsărit.
Un nour lin pluteşte prin spaţii de mătasă
Ca lebăda ce trece pe unde, somnoroasă,
I-e pieptul alb, penajul pe margini aurit.

Din minaret şi vîrfuri de cipreşi, umbre cad.
Nişte giganţi de piatră în cerc stau mai departe
Sub cortul de-ntuneric, ca-ntr-un sobor din iad:

Arar, dintr-a lor piscuri, un fulger se desparte
Şi, alergînd în goană ca un Arab nomad,
Tăcutele deşerturi în sboru-i le străbate.

MORMÎNTUL MARIEI POTOȚCA

Prin fermecatele grădini, aci-ntr-a primăverii țară,
Pierit-ai, tînăr trandafir! Căci din trecut, fiece clipă
Sburînd din tine, precum fluturi ce poartă aur pe aripă,
Ale omidei triste urme în fundul inimii-ți lăsară.

La Nord, spre țara ta polonă, străluce un potop de stele:
Oare de ce chiar pe-astă cale atît de multe s-au aprins?
Poate privirile-ți de flăcări, pîn-ce-n mormînt să se fi stins,
Sburînd în veșnicii, lăsară tot focul lor să ardă-n ele?

Și eu, într-o stingheră jale, Polono! viața mi-o închei
Aci; poate-o frățească mînă pe mine va svîrli pămînt.
Lîngă mormîntul tău, adesea șoptesc drumeții între ei:

La graiul tău, atuncea, poate și eu cîndva m-oi deștepta.
Și-n noapte-un brad ce despre tine va încerca solemnu-i cînt,
Zărind mormîntul meu alături, și pentru mine va cînta.

ALUSTA, ZIUA

Din pieptul muntelui, în valuri cad cețurile scuturate,
Peste ogoarele-aurii, rugi matinale răsunară;
Codrul se-nclină și revarsă din pletele-i de primăvară
Ca din metanii de califi, rîu de rubine și granate.

Deasupra luncii înflorite, ca niște sburătoare flori,
Fluturi multicolori ce parcă sînt curcubeul despletit,
Cu-n baldachin de briliante tot cerul l-au acoperit,
Iar mai departe-ntind lăcuste înaripatul văl al lor.

Dar cînd pleșuva stîncă-n valuri creștetul ei și-l mai oglindă,
Marea dă-n clocot și, respinsă, atacul și-l reînoiește;
Ca-n ochii tigrului, întrînsa lumina-ncepe să se-aprindă

Și pentru pămîntescul țărm, furtuni mai crunte prevestește;
Ci în adîncuri joacă valul ce lin spre coastă se perindă
Și-n spuma lui se scaldă vase, și-un cîrd de lebede plutește.

În romînește de Miron Radu Paraschivescu

100 DE ANI DE LA NAȘTEREA LUI C. DOBROGEANU-GHEREA

GEORGE IVAȘCU

GHEREA - CRITIC LITERAR

— CONSIDERAȚII CU PRIVIRE LA STUDIILE ȘI ARTICOLELE SALE CRITICE —

La data cînd Gherea își începe activitatea critică, Junimea lansase, prin Titu Maiorescu, principalele ei teze, profund reacționare. Apăruseră „O cercetare critică asupra poeziei romîne de la 1867", urmată de „În contra direcției de astăzi în cultura romînă" (1868) și „Direcția nouă în poezia și proza romînă" (1872).

Negînd principiile revoluției de la 1848, ridicîndu-se împotriva tradițiilor ei; apărînd, prin teoria „formei fără fond", rămășițele feudale; militînd pentru teoria idealistă a „artei pentru artă" și excluzînd din sfera poeziei „politica, morala, teoriile științifice", „patria, viitorul"; promovînd falsa estetică dualistă potrivit căreia frumosul operei de artă este derivat din frumusețea în sine a formei și a ideii, despărțind artificial „forma" de „fond", — Maiorescu, ca exponent consacrat al ideologiei claselor stăpînitoare, își desfășurase astfel principalele mijloace pentru a goli de un conținut fecund cultura și literatura noastră, pentru a o opri în însuși procesul ei de dezvoltare.

Raportată la obiectivele imediate ale luptei de atunci, acțiunea critică a lui Gherea ne apare astăzi ca o etapă istoricește necesară pe drumul eliberării culturii și literaturii noastre de sub tirania junimistă, maioresciană, prelungită, prin liceu și universitate, ca și prin criticii estetizanți, pînă în epoca actuală. Astăzi, cînd această tiranie a luat sfîrșit, critica literară a lui Gherea ne apare în justa ei lumină, — cu numeroase părți pozitive, dar nu lipsită și de scăderi. Părțile pozitive sînt acelea izvorîte dintr-o justă orientare ideologică în problemele literaturii și criticii literare, din cunoașterea și practicarea concepțiilor despre artă ale criticilor democrați-revoluționari ruși: Belinski, Cernîșevski, Dobroliubov, Pisarev și Herțen, din străduința de a aplica materialismul istoric în problemele esteticii. Scăderile se explică prin repercusiunile ce le-a avut asupra activității pe tărîmul criticii literare gîndirea sa politică, faptul de a-și fi însușit și de a fi propovăduit o teorie putredă, antiproletară, de esență menșevică, subapreciind dezvoltarea și capacitatea de luptă a forțelor revoluționare din țara noastră și susținînd că burgheziei îi revine sarcina de a rezolva problema țărănească și de a fi hegemonul în revoluția burghezo-democratică; faptul că, străin de marxismul revoluționar, s-a lăsat tîrît în concepția „neoiobăgistă"[1]) ceea ce nu putea rămîne fără urmări și asupra conținutului unora dintre articolele sale de critică. De aceea Gherea nu s-a putut ridica pînă la înălțimea unei critici marxiste consecvent științifice, o serie din considerațiile sale critice prezentînd inconsecvențe.

---

1) Cf. Gh. Gheorghiu-Dej în raportul: „30 de ani de luptă a partidului sub steagul lui Lenin și Stalin".

Dar, cu cît ne întoarcem și pătrundem mai adînc în epoca ultimelor două decenii ale veacului trecut, cînd — dominînd prin tot felul de mijloace, unele pur politice sau administrative — bastionul junimist părea inexpugnabil, cu atît mai vie ne apare lupta dusă de Gherea pentru demascarea ideologiei claselor exploatatoare în domeniul esteticii și criticii literare, cu atît mai rodnică ne apare influența lui pentru crearea unei opinii publice receptive la ideile clasei muncitoare. Acțiunea critică a „Contemporanului", prin marea ei accesibilitate și prin forma polemică — demonstrativă — a discuției, a constituit o adevărată școală de literatură în acea epocă de sfîrșit de veac, în care Gherea a adus o contribuție hotărîtoare pentru orientarea justă a literaturii noastre. Pe fundalul acestei epoci, figura lui se profilează net superioară celei a lui Titu Maiorescu, deși acesta beneficia de toate privilegiile puse generos la dispoziție de regimul burghezo-moșieresc.

Pe bună dreptate, Gherea putea afirma în „Lumea nouă" din 1895 (răspunzînd lui Maiorescu care-l atacase în numărul festiv, cu prilejul a 25 de ani de la apariția „Convorbirilor literare"): *„În țara noastră sînt unul din cei dintîi care am zdruncinat toate teoriile metafizice estetice și aplicarea lor la critica literară"*.

Însuși E. Lovinescu, apologet al lui Maiorescu și unul din detractorii lui Gherea, trebuie să afirme despre critica maioresciană că *„sumară și intermitentă, cu drept cuvînt ea a fost numită „judecătorească", adică enunciativă și nu demonstrativă și fără să atingă problemele ridicate de critica europeană intrată pe calea deliberativă. dacă nu și a pozitivării"*. Neavînd încotro, Lovinescu recunoaște că *„rolul acesta a revenit lui C. Dobrogeanu-Gherea"*, pentru ca apoi să constate ceea ce lui îi apare *„tot atît de neîndoios, pe cît de penibil"*: că *„Dobrogeanu-Gherea a luat din mîinile lui Maiorescu torța unei critici pe care o crezuse sfîrșită odată cu dînsul. Dincolo de „critica generală", adică de critica culturală, el* (Maiorescu) *nu văzuse organizarea unei critici „speciale", care cercetează opera literară ca un obiect de studiu cu multiple probleme de ordin estetic, psihologic, social, cu cercetări biografice, istorice, stilistice, lingvistice, așa cum se practică în toate țările de cultură și chiar și la noi"*). Inițiatorul mișcării de emancipare a criticii din faza generalului și a culturalului și de îndrumare a ei pe calea cercetărilor speciale a fost C. Dobrogeanu-Gherea. (*E. Lovinescu*, „T. Maiorescu", II, 1940, pag. 279-280).

Prin asemenea referințe care pun accentul mai mult pe îmbogățirea tehnicii criticii și pe specializarea ei, Lovinescu urmărea, în fond, să minimalizeze meritele lui Gherea. Acesta nu e un *continuator* al lui Maiorescu, decît dacă-l considerăm într-o succesiune mecanică. La data cînd Gherea publică articolul său *„Asupra criticii"*[1]), el face o dublă constatare: pe de o parte că, cu foarte mici excepții, critica romînească e *„cît se poate de deșartă, o critică de frunzăreală"*; că la noi *„critica nici n-are o viață neatîrnată, ea trăiește pe lîngă literatura artistică, din viața acestei literaturi și nu pentru a-i da vreun ajutor, ci mai degrabă pentru a o încurca"*; pe de alta, că , potrivit însăși declarației făcută — cu morgă ciocoiască — de către Maiorescu („Maurul și-a făcut datoria, maurul poate să se ducă"[2]), critica metafizică judecătorească, *„așa cum se făcea înainte"*, *„și-a trăit traiul"*.

Nu *în locul*, ci *împotriva* ei, Gherea inițiase și susținea un alt fel de critică, —aceea pe care el o numește cînd *„modernă"*, cînd *„științifică"*[3]), aceea pe care Maiorescu o ignorează, aceea *„care nu numai că nu piere îndată ce literatura se dezvoltă, dar, dimpotrivă, ajunge tot mai puternică"*.

În opoziție cu concepțiile idealiste ale

1) Articolul acesta e în fruntea primului volum din ciclul de *„Studii critice"*, apărut în 1890.

2) În articolul *„Poeți și critici"* (1886).

3) Articolul *„Asupra criticii metafizice și științifice"* din 1892 (integrat în vol. II din *„Studii critice"*) consacră oarecum termenul acesta.

lui Maiorescu, care privea opera de artă cu totul ruptă de viața socială, această critică, *„întemeiată pe alte baze"*, *„privește o operă literară ca un product și îl analizează ca atare, cum fac științele naturale"*. Cea dintîi sarcină a criticii este de *„a statornici o legătură de cauză între opera artistică și artistul creator"*, ceea ce implică studierea *„legăturii între opera artistică și mediul natural și social în care trăiește artistul"*[1]). A doua datorie a criticului, după ce află *„de unde a venit opera artistică"*, adică după ce stabilește legătura intimă dintre fenomenul literar-artistic și societate, e de a determina *„ce influență anume va avea, ce tendință are această forță socială din nou creată"*. Acestei sarcini îi urmează aceea de a vedea *„cît de mare e această forță, simțimintele ce ne va sugera, cît de puternic vor fi sugerate; dacă ea ne cheamă la un anumit ideal, cît de puternică e această chemare; dacă sugerează anumite concepții filozofice ori sociale, cît de tari sînt aceste concepții și cît de puternic vor fi sugerate"*. Cînd va avea un răspuns și la acest grup de întrebări, criticul va trece la studierea mijloacelor prin care *„artistul lucrează asupra psihicului nostru"*, prin care *„creațiunea lui ne influențează pe noi"*: *„aici va fi vorba de stil, ritm, rimă, peisaj, descripția naturii, combinația felurită de icoane, atingerea cutărei ori cutărei coarde a inimii, cutărei ori cutărei coarde a creierilor, etc"*. Preocupat de legătura indestructibilă dintre conținut și formă, Gherea acordă — așa cum am văzut — prioritate conținutului de idei al operei literare, forma fiind considerată ca mijloc — pentru comunicarea conținutului — și nu ca scop în sine[2]).

Așadar, toată lucrarea criticului se concentrează în aceste patru întrebări: *„de unde vine creațiunea artistică, ce influență va avea ea, cît de sigură și vastă va fi acea influență, și, în sfîrșit, prin ce mijloace creațiunea artistică lucrează asupra noastră"*. Expunînd aceste sarcini, Gherea face totodată o demonstrație *„pentru ca să poată vedea oricine deosebirea între critica modernă și între cea judecătorească"*, adică între critica materialistă, științifică, și critica

---

1) Gherea este înrîurit de Taine, apreciind ca „monumentală" opera acestuia, *Istoria literaturii engleze*. Informînd pe cititori asupra concepției și mai ales asupra metodelor de investigație critică ale lui Taine, el insistă asupra a ceea ce numește „calea inversă a lui Taine" (adică „în loc de a ne ridica cu analiza de la opera poetului pînă la mijlocul natural și social, să ne coborîm de la mijlocul natural și social pînă la opera artistică"). Gherea consideră această cale „prea vastă, prea puțin sigură", deși „sînt cazuri cînd e mai potrivită" (atunci cînd e vorba de a analiza o anumită literatură în întregul ei sau un curent literar, ca, de pildă, clasicismul sau romantismul). Gherea aprobă chiar pe acei care „se ridică cu drept cuvînt contra exagerațiilor teoriei lui Taine" și ține să precizeze că, înainte de critica lui Hennequin, Guyau și Brandes, el a recomandat „un drum invers decît al lui Taine" — cel din articolul *„Asupra criticii,"* dar, bineînțeles, fără să cadă „în exagerația de a nega cu totul un metod căruia îi datorăm *Istoria literaturii engleze*". Mai temeinic el critică pe Taine în articolul *„Decepționismul în literatura română"*, pentru că în loc de a da „un răspuns limpede și nesovăitor" asupra cauzelor pesimismului, cade în greșeala comună mai tuturor criticilor și „dă drept pricinile boalei chipurile sub care se arată, efectele și împrejurările ce o însoțesc" în loc de a căuta „pricinile anormalelor manifestații ale spiritului social în viața materială a societății, în relațiile politico-economico-sociale", căci „numai o asemenea analiză poate să arate adevăratele pricini ale boalei veacului".

2) Poziția lui Gherea în această privință e cu atît mai semnificativă, cu cît teoreticianul literar al Junimii (în studiul *O cercetare critică asupra poeziei romîne de la 1867*) acorda prioritate formei. Susținînd că „materialul poetului nu se află în lumea din afară" ci „el se cuprinde numai în conștiința noastră și se compune din imaginile reproduse ce ni le deșteaptă auzirea cuvintelor poetice", Maiorescu pleda deschis pentru formalism. El nega în genere însemnătatea primordială a conținutului de idei pentru opera de artă și, în speță, a gîndirii social-politice, pe care o înlocuia cu „fantezia". „Poetul nu este și nu poate fi totdeauna nou în ideea realizată; dar nou și original trebuie să fie în vestmîntul sensibil cu care o învelește", spunea criticul junimist. Cît despre ideea politică în poezie, el afirma că „cele mai decăzute produceri între poeziile noastre" sînt cele care cuprind elemente politice: „Politica este un product al rațiunii, poezia este și trebuie să fie un product al fanteziei (altfel nici nu are material): una dar exclude pe cealaltă".

idealistă, metafizică. El e cel dintîi în literatura noastră care a arătat adevărata valoare și adevăratul rol al criticii. Ea nu se poate reduce la verdicte judecătorești — așa cum făcea Maiorescu — ci este ea însăși operă de creație și analiză. Perspectiva acestei critici „*este de a ajunge cu totul exactă și științifică, dar e încă departe de acest ideal și acum intuiția ajută pe critic mai mult decît știința*". Criticului îi trebuie „*intuiție, inspirație, un talent deosebit*", dar el „*trebuie să cunoască societatea în care s-a dezvoltat artistul, deci trebuie să analizeze starea ei culturală, dezvoltarea ei intelectuală, condițiile politice și economico-sociale în care se găsește precum și starea ei morală*".

Articolul „*Asupra criticii*" nu poate fi despărțit de articolul „*Către d. Maiorescu*"[1]) în care Gherea se ridică împotriva apolitismului, obiectivismului și antirealismului maiorescian. Cu competență și combativitate, Gherea disecă întregul limbaj metafizic al criticului junimist, plin de „*ficțiuni ideale*", „*emoțiuni impersonale*", „*înălțare impersonală*", „*lume impersonală*", „*transportarea în lumea curată a ficțiunilor*". El reușește astfel să demonstreze absurditatea teoriei idealiste după care esența artei este „*de a fi o ficțiune ideală care scoate pe omul impresionabil în afară și mai presus de interesele zilnice, oricît de mari ar fi în alte priviri*". El relevă că Maiorescu considera printre „interesele lumii zilnice" însuși patriotismul („*Chiar patriotismul, cel mai important simțămînt pentru cetățeanul unui stat, nu are ce căuta în artă ca patriotism ad-hoc*, — susținea Maiorescu — *căci orice amintire de interes practic nimicește emoțiunea estetică*"). Gherea arată că nu sentimentul patriotic în sine, ci tratarea lui neartistică duce la caducitatea unor opere cu asemenea subiect[2]). El susține pe drept cuvînt că „*patriotismul, ca și orice altă manifestare a vieții individuale și sociale, poate să fie subiectul unor lucrări artistice, numai tratarea acestui subiect trebuie să fie în adevăr artistică*".

Demascînd falsitatea tezei lui Maiorescu care, prin afirmația că orice operă adevărat artistică trebuie să aibă *în sine* un element moralizator, susținea, în fond, independența completă a artei față de criteriul moral, — Gherea demonstrează că morala nu poate fi exclusă din artă și că arta nu trebuie privită ca un fetiș. Intrucît „*arta, ca oricare altă manifestare a minții omenești, este productul mijlocului natural, și mai ales social, poartă pecetea timpului în care s-a alcătuit, a societății în care s-a produs*", moralitatea artei nu poate sta — cum afirma Maiorescu — în așa-zisa uitare de sine, în așa-zisa ridicare într-o lume impersonală. Artistul, poetul, scriitorul nu se poate abstrage — chiar de ar vrea — de la mediul înconjurător. El nu se poate face impersonal pînă într-atîta încît să uite, să-și părăsească toate obiceiurile, convingerile, principiile sale; dimpotrivă, el va reflecta — vrea să spună Gherea — în opera sa poziția lui de clasă, atmosfera morală a mediului social în care

---

1) Publicat în 1886 ca răspuns la cele două articole ale lui Maiorescu: „*Comediile d-lui Caragiale*", din sept. 1885, și „*Poeți și critici*", din aprilie 1886; integrat în vol. II din „*Studii critice*" sub titlul „*Personalitatea și morala în artă*".

2) În această privință, considerăm semnificativ exemplul pe care-l dă Gherea în sprijinul argumentației sale. „Să ne închipuim — spune el — că un scriitor de talent ar face o dramă de pe la 1848, că eroul dramei ar fi Bălcescu, a cărui inimă bătea așa de fierbinte, care suferea atît de mult de relele țării sale, al cărui puls bătea cu al țării. Artistul care ar scrie astfel de dramă ar trebui negreșit să puie în gura eroului discursuri pline de focul patriotismului, pentru că altmintrelea tipul lui Bălcescu n-ar fi adevărat, ba fără aceste discursuri nici n-ar putea fi înțeles în totul". Literatura noastră actuală numără nu numai piesa „Bălcescu", dar și romanul „Un om între oameni", al lui Camil Petrescu precum și poemul „Bălcescu" al lui Eugen Jebeleanu, al căror erou central e tocmai cel imaginat de Gherea, acum aproape 70 de ani.

Pe de altă parte, Gherea face o greșeală atunci cînd dă ca un exemplu negativ poezia patriotică a lui Alecsandri inspirată din războiul nostru pentru independență. El nu înțelege intenția artistică a poetului care e întru totul valabilă, întrucît ea izbutește să exprime avîntul patriotic al ostașilor noștri în războiul de la 1877. Confruntînd mecanic imaginile ce sugerează acest avînt, criticul nu ne convinge de caducitatea poeziei analizate, ci mai degrabă de insuficiențele propriei lui însușiri de a parcurge emoția artistică în veritabila ei semnificație.

trăiește, acestea determinînd modul lui de a simți și de a judeca, adică însuși mesajul operei sale. Mai mult: numai creatorul care va sta la înălțimea morală și ideală a veacului său va putea produce mari opere de artă, valabile în veacul său și în cele următoare. Adaptînd un citat din Taine care, la rîndu-i, citează pe Goethe, Gherea se adresează astfel scriitorilor vremii sale: *„Umpleți-vă inima și sufletul, cît de largi ar fi ele, cu ideile, simțirile, cu toată moralitatea veacului vostru, și opere artistice și moralizatoare veți produce"*.

Înălțimea morală a artistului constituie o condiție fundamentală pentru potențialul de înrîurire al operei lui. Pornind de la acest principiu, Gherea se întreabă de ce *„înrîurirea „Convorbirilor literare" a fost neînsemnată; școală literară n-a înființat; mai toți oamenii talentați din acest cerc literar au părăsit literatura pentru meserii mai mănoase"?* Răspunsul e zdrobitor: pentru că cercului Junimii i-a lipsit o idee mare, pentru că el n-a putut avea o înaltă poziție morală, pentrucă n-a fost hrănit de idealuri sociale înalte. Cercul era *„junimist conservator, luminătorii, dacă nu erau săraci cu duhul, dar erau mai săraci în idealuri mărețe decît chiar concetățenii lor"*. Deplin confirmat de realitate, Gherea poate conchide: *„Nimicirea înrîuririi și însemnătății cercului literar al „Convorbirilor literare" este o lecție cu înțeles adînc, o lecție pentru toți cei care știu a cugeta"*.

În 1893, în articolul *„Artiștii cetățeni"*[1]), Gherea reia ideea din 1886, proiectînd-o, însă, pe dimensiuni mai largi. Combătînd ideea lipsei de finalitate a artei, susținută de Maiorescu, el subliniază marele rol educativ al artei, marea ei putere de înrîurire. Ca atare, el susține ideea datoriei cetățenești a artistului, afirmînd că *„cei mai mulți dintre scriitorii geniali, cei mai mulți care fac gloria și mîndria națiunii lor, s-au arătat nu numai mari artiști, dar și mari cetățeni"*. Criticul trece în revistă un impresionant număr de scriitori din literatura universală: Lessing, Schiller, Goethe, Heine; Diderot, Voltaire, Rousseau; Shelley, Byron, Dickens, Thackeray, Burns, Moore, Alfieri, Leopardi; Mickiewicz; Pușkin, Lermontov, Turgheniev, Dostoievski, Tolstoi, Șevcenko; Ibsen, Björnson; Petőfi. Cu o bogată informație, depășind pe a multora dintre cei cu care polemiza, Gherea dă un conținut concret caracterului social al fenomenului artistic, evidențiind antagonismele de clasă, lupta dintre asupriți și asupritori, ecoul acestei lupte în procesul de creație artistică. El știe să aleagă elementele biografice cele mai semnificative, cele mai convingătoare, pentru a ilustra legătura indisolubilă între concepțiile estetice, morale și politice ale marilor scriitori: *„Pătrunși de iubire pentru oameni și omenire, de o adîncă compătimire pentru cei nedreptățiți și suferinzi, de o ură fierbinte contra celor care-i fac să sufere, ei nu numai că exprimă aceste idealuri, această iubire și această revoltă în creațiunile lor, ci iau parte directă la luptă. Soldați eroici ai sfintei cauze, ai viitorului luminos al omenirii, își jertfesc viața în toată puterea cuvîntului și mulți dintre ei (...) își petrec viața în exil, în închisoare, huiduiți, calomniați, persecutați"*. Un asemenea scriitor genial, astfel orientat, însuflețit de asemenea înalte idealuri, va fi *„un factor revoluționar, transformator în domeniul lui, care e viața socială cu toate afectele și interesele ei vitale"*.

Apolitismului maiorescian, Gherea îi opune noțiunea atît de fecundă a tendențiozității artei. Pentru Gherea, *„ideile și tendințele sociale sînt chiar sîngele cald și hrănitor, care nutrește și face viețuitor organismul numit artă"*, și deci *„a spune că ideile și tendințele sociale sînt ceva cu totul deosebit de artă este tot așa cum ai zice că sîngele e ceva cu totul străin de organismul omenesc"*. *„Artă fără tendințe nici nu poate să fie. Arta fără tendințe n-a existat, nu există și nu va exista"*. Dar arta fiind un produs, o manifestare ca oricare alta a spiritului omenesc, *„ea poate să exprime idei și sentimente sănătoase, și în acest caz e folositoare; poate să fie exprimătoare de idei și sentimente rele, și în acest caz e vătămătoare"*. Deci care tendințe pot și trebuie să fie exprimate în artă și care nu? „Aici e miezul chestiunii" pe care Gherea încearcă s-o lămurească în amplul articol „Direcțiunea Contemporanului", din care reproduce o bună parte în vol. I din *„Studii critice"* sub titlul

1) In volumul V din *„Studii critice"*

„Tendenționismul și tezismul în artă“[1]). Totodată el reușește să demaște caracterul, în fond politic, dar reacționar, al apolitismului susținut de Maiorescu. Gherea subliniază că atunci cînd „vitejii artei pentru artă, ai artei pure“ strigă împotriva tendinței în artă, în fapt ei se ridică împotriva unor *anumite idei și tendințe*, — acelea care le ating privilegiile. Și ca un exemplu, Gherea citează cele ce s-au petrecut cu Shelley, cînd genialele versuri ale acestuia *„au căzut ca o lavă topită, chemînd la luptă pe cei desmoșteniți“*. Atunci — *„cu ură și turbare“* — s-au manifestat ca esteticieni puriști *„mai ales aceia ale căror privilegii au fost amenințate prin acest potop de geniale și înfocate versuri“* și a trebuit peste o jumătate de veac pînă ce critica a început să recunoască valoarea excepțională a marelui poet.

Dar de pe această poziție de militant pentru tendențiozitatea artei, Gherea socotește de datoria lui să ia atitudine contra *tezismului*, cu atît mai mult, cu cît acesta e confundat cu *tendenționismul*. Definirea tezismului cuprinde exemple sugestive: *„Pentru teziști, un artist, poet de pildă, poate după o teză dată (de aceea îi numim teziști) să scrie orice, azi o odă unui monarh, mîine o odă republicii; artistul e un meșteșugar, se aseamănă cu tîmplarul, care face azi un tron pentru rege, iar mîine face unul pentru președintele republicii“*. Așadar teziștii ajung la aceeași încheiere greșită ca și puriștii metafizicieni: *„că artistul poet e neatîrnat de mijlocul ce-l înconjoară și, după voință, poate să creeze în orice fel“*. Situînd astfel în mod just pe aceeași poziție și pe unii și pe ceilalți, Gherea subliniază odată mai mult că *„poetul să se pătrundă, pînă în cele mai mari adîncuri ale sufletului său, de o idee sau de un sentiment mare, și numai atunci să scrie“*. Criticul nostru nu dă nici rețete, nici teze, dar dacă un poet talentat l-ar întreba despre ce să scrie, i-ar răspunde: *„Zi, poete, aceea ce îți arde sufletul, ce face inima ta să bată cu durere, ori cu bucurie, ce îți arde și-ți istovește creierii, ce te face să visezi cu ochii deschiși, ca astfel versul tău să sugereze în omenire aceleași sentimente și gînduri care te muncesc și te istovesc; dar tocmai fiindcă sentimentele și gîndurile ce te muncesc, urile și simpatiile tale, vor fi afîțate în cititorii tăi, caută de te pătrunde de cele mai înalte, de cele mai sublime idei și sentimente ale veacului, ca astfel să fii, nu numai poet mare, dar și un mare cetățean“*.

Iată de ce Gherea se ridică împotriva concepției metafizice a artei, în care *„prizma poetului*(e)*strămutată în afară de cunoștințele omenești,* (iar) *poetul asemănat cu o albină care zboară de la o floare la alta pentru a strînge mierea“*[2]).

Cu aceasta criticul ridică problema necesității ca scriitorii să cunoască temeinic adevărul vieții, să desprindă ceea ce întradevăr e semnificativ, să studieze epoca respectivă, *„ca să nu spue minciuni, iar dacă n-o cunoaște, atuncea să vorbească despre ceea ce cunoaște“*. În acest mod, el conturează ceea ce mai tîrziu a devenit un principiu director: arta trebuie să aibă o mare valoare gnoseologică, ea trebuie să constituie un puternic instrument de cunoaștere a realității obiective și, prin aceasta, și de transformare progresistă a acestei realități.

O asemenea directivă presupune o altă

---

1) În înfățișarea operei lui Gherea, e greu de delimitat preocuparea estetică de critica literară propriu-zisă. Cele două domenii sînt mai mult decît interferente și ele apar ca atare mai ales în studiile și articolele menționate. Raportate la stadiul de dezvoltare din epoca respectivă, ele nici nu puteau fi altfel. Practicînd o critică vie, militantă, Gherea împletea cu succes elemente din cele două domenii, mai ales că pentru demonstrarea unor anume probleme estetice, atît lui, cît și publicului căruia se adresa, cele mai apropiate, cele mai accesibile, cele mai concrete exemple erau cele din literatură. Procedînd astfel, activitatea critică a lui Gherea a cîștigat în eficiență și în amploare, spre deosebire de cea a lui Maiorescu, care a rămas pînă la sfîrșit străină maselor largi, ceea ce se explică atît prin esența ei reacționară cît și prin tehnica de artificii metafizice, abstracte, pe care o practica susținătorul ei.

2) Imaginea aparține lui I.N. Roman care, într-o broșură asemănase pe poet cu o albină, și care, încercînd să combată pe Gherea, afirmase, între altele: „nu pretinde albinei să facă studii prealabile de botanică, înainte de a începe să-și strîngă mierea“.

însușire: aceea a sincerității convingerilor și sentimentelor poetului, a consecvenței principiilor lui. Un asemenea exemplu de consecvență și de sinceritate îl întruchipează Eminescu. De aceea, nici o poezie, nici măcar un singur vers din opera lui n-au fost creiate „din întîmplare". De aceea ele apar ca niște „produceri necesare", ca „bucăți din inimă" și din „creeri rupte". De aceea volumul de poezii al lui Eminescu a fost privit de critic *„nu ca o jucărie, ci ca rezultatul și exprimarea unei vieți întregi"*, iar poetul ca „un om viu", ca *„poet-om"*, nu ca *„poet-insectă"*.

În legătură cu problema tendenționism-tezism, trebuie pus articolul „Pesimistul de la Soleni"[1]) în care Gherea se ocupă de romanul — *„scris cu tează și anume pesimistă"* —„În fața vieții" al lui Duiliu Zamfirescu. Analiza scoate în relief nu numai superficialitatea și lipsa de convingere a autorului, dar totodată inconsistența acțiunii și schematismul personajelor. Pornind de la constatarea că sub numele de *pesimism* și de *pesimiști* încap o mulțime de noțiuni și de oameni care au foarte puține trăsături comune, criticul îi împarte în două grupe: în *„pesimiști sinceri"* și în *„pesimiști papagali"*. Se-nțelege că a doua grupă e cea mai numeroasă. Din ea fac parte acei care maimuțăresc pe prințul Danemarcei, hamletizîndu-și banalele lor incidente, sau citează pe Leopardi și Schopenhauer. Aceștia ar fi un fel de pesimiști papagali inofensivi. Alții, însă, sînt ticăloși și răi.

Scriitorul își poate alege ca erou fie un pesimist-sincer, pentru care ar putea cîștiga compătimirea cititorului, fie un pesimist-papagal, care nu merită decît ironie și dispreț. Duiliu Zamfirescu a procedat, însă, tocmai pe dos. Eroul romanului său e, prin toate manifestările lui, un pesimist din grupa papagalicească, și încă unul ticălos, dar pe care autorul îl consideră drept pesimist sincer. Inadvertența între natura egoistă și superficială a eroului și semnificația ce i-o acordă romancierul ia aspecte ce frizează ridicolul, indicînd astfel unde duce lipsa de cunoștințe psihologice, de adîncime, schematismul,— respectiv tendința de a justifica neadevărul. Din cauza aceasta, observă Gherea, *„în loc de tip avem o caricatură"*. Lipsa de profunzime a cărții este relevată, pe de altă parte, de chiar *„pretenția de adîncime filozofică, pretenție fără nici o pricină binecuvîntată, de vreme ce nu aflăm în tot romanul decît repetîndu-se curate banalități"*. De unde rezultă că Gherea a sezisat chiar de la această scriere una din slăbiciunile lui Duiliu Zamfirescu, care se va putea constata și mai tîrziu în „Îndreptări" și mai ales în „Anna": o abuzivă înclinare spre o falsă filozofare, menită să înlocuiască lipsa de tipicitate a personajelor și situațiilor — înclinare care-și are izvorul în tezism.

Fără ca Gherea să tragă concluzii directoare din demonstrația lui, critica acestui roman a constituit totuși un ajutor real pentru acei prozatori care, confundînd cele două noțiuni — tendenționism și tezism — confundau, în fapt, o poziție realistă cu una antirealistă, oferind drept creație niște simple scheme și în loc de adevărul vieții, exprimat prin imagini artistice, niște searbede considerații filozofice. În problema fundamentală a raportului dintre artă și realitate, Gherea stă ferm pe poziția materialistă, văzînd în artă o oglindire a realității obiective și valorificînd creațiile artistice în funcție de veridicitatea reflectării acestei realități.

★

Izvorîte din concepția generală despre artă a clasei muncitoare, aceste criterii științifice marchează noua direcție a criticii literare, promovată de Gherea. În măsura în care le-a aplicat consecvent, în măsura în care le-a îmbogățit prin contactul cu operele studiate, critica lui a străbătut deceniile pînă la noi. În istoria literaturii noastre, activitatea critică a lui Gherea stă la baza criticii noastre științifice.

Spre deosebire de cea junimistă și împotriva ei, critica lui Gherea continuă și dezvoltă tradițiile democratice și patrio-

1) În vol. I din *„Studii critice"*.

tice ale gîndirii unor scriitori progresiști ca Bălcescu, Kogălniceanu, Bolliac, Russo; în problemele artei, pe linia unor aspecte antijunimiste, ea e precedată de critica lui Hașdeu. Dar critica lui Gherea este mult mai bogată, ea fiind profund axată în realitatea economică, politică și socială a țării noastre. Problematica lui Gherea este într-adevăr complexă, atît în raport cu cea a înaintașilor săi patruzeci-optiști cît și cu cea a contemporanilor săi. El a îmbogățit patrimoniul nostru critic cu o serie de studii care au frămîntat epoca, avînd ecou dincolo de limitele domeniului literar, care au vehiculat o sumedenie de noțiuni, de cunoștințe din domeniul literaturii universale, ignorate de „olimpianul" Maiorescu. Activitatea critică a lui Gherea a contribuit enorm la apropierea maselor muncitoare de literatură, le-a familiarizat cu multe probleme și cu multe aspecte ale artei, le-a dezvăluit unele din tainele procesului de creație artistică, le-a dezvoltat gustul pentru lectura de calitate, le-a consolidat și lărgit orientarea spre literatura realistă, fortificîndu-le, totodată, împotriva literaturii decadente și formaliste. Substanța unei discuții literare dintr-un club muncitoresc, nivelul ei ideologic, ținuta și semnificația ei au putut astfel, la un moment dat, interesa pe un Caragiale sau Vlahuță. Într-un asemenea climat, s-au putut afirma în arena literaturii scriitori ca Ion Păun-Pincio, Traian Demetrescu, Nicolae Beldiceanu, Constantin Mille, Sofia Nădejde, St. Basarabeanu, A. Bacalbașa și P. Bujor. O atmosferă hrănită cu ideile militante ale „Contemporanului" a dat respirație primului poet muncitor al literaturii noastre, D. Th. Neculuță. Fără activitatea critică a lui Gherea nu se poate explica apariția în critica literară a lui Ionescu Raicu-Rion și a lui G. Ibrăileanu.

Critica burgheză a promovat — apologetic — imaginea unui „mentor intelectual", unui *spiritus rector* ca Maiorescu și — în sens peiorativ — a unui „autodidact" ca Dobrogeanu-Gherea. Dar acest autodidact a contribuit infinit mai mult la definirea noțiunii de intelectual în țara noastră decît atîția și atîția universitari junimiști luați la un loc. Prin nivelul principial la care discuta problemele, prin multilaterala lui informație; prin via lui înclinare spre investigația științifică, prin pasionatul lui spirit polemic, Gherea a adus culturii romîne neasemuit mai mari servicii decît șeful mandarinilor de la Junimea. Oricare din studiile critice ale lui Gherea e plin de consistență, aduce în discuție idei noi, pune probleme, încearcă să le rezolve de la un nivel ridicat, într-un mod totdeauna interesant.

Puterea de discernămînt critic a lui Gherea este net superioară celei a lui Maiorescu. De aceea, mare parte din aprecierile lui critice au încă un mare procent de valabilitate, în timp ce ale lui Maiorescu au fost de mult zvîrlite la coș. Acestea n-au putut oferi ciracilor lui decît un instrumentar extrem de sărac, ei retrașîndu-se doar pe îngusta platformă a „autonomiei fenomenului estetic", în dosul unei literaturi „necontingente", adică ruptă de realitate, ruptă de „adevărul vieții", ruptă de popor și împotriva lui. Cît despre circulația — pînă nu de mult — a șabloanelor maioresciene pe făgașul manualelor didactice, ele contribuiau desigur cel mai mult la înstrăinarea tineretului școlar de problemele literaturii și artei în genere, uscatele formule maioresciene făcîndu-l să-i pară mai accesibilă fizica sau chimia decît literatura.

În timp ce pe Maiorescu, cititorul nostru de astăzi îl simte ca pe un dușman sau cel puțin ca pe un străin, pe Gherea îl simte aproape, vorbindu-i un limbaj critic nu departe de cel actual. Răsfoind „Lumea nouă", te oprești, de pildă, bucuros asupra unui articol ca „Materialismul economic și literatura" (în n-rul din 12 iunie 1896) în care Gherea arată că *„structura economică a societății hotărăște în primul rînd celelalte manifestări sociale ale ei, cum e organizația politică, religia, credința, morala, producțiile artistice"*.

Cu atît mai mult îl va fi impresionat pe cititorul de acum aproape 7 decenii, un studiu ca acela întitulat „Decepționismul în literatura romînă", atras fiind de expunerea sistematică, de logica desfășurării ei, de spiritul analitic al autorului. În tehnica studiului, sînt folosite numeroase întrebări care constituie tot

atîtea puncte de contact cu cititorul, năzuind să-şi lămurească problema pe toate feţele. Gradaţia acestor întrebări, succesiunea lor şi răspunsurile date, demonstrează o adevărată măiestrie didactică: aceea de a trata o problemă din cele mai controversate, la acea dată, pe înţelesul a cît mai multor cititori. Argumentaţia se desfăşoară progresiv, fiind rînd pe rînd înlăturate o serie de prejudecăţi, de locuri comune şi de erori, apoi firul începe a se strînge. Care e cauza, care e obîrşia pesimismului, decepţionismului? Ea trebuie căutată *„în viaţa materială a societăţii, în fiziologia socială, în relaţiile politico-economico-sociale, într-un cuvînt, în întocmirea socială a societăţii"*. Urmează apoi o succintă dar pregnantă analiză care arată adevăratele pricini ale boalei veacului. După ce trece în revistă împrejurările politice şi economice în urma victoriei burgheziei, autorul conchide: *„Mai mică e deosebirea dintre măreţul Apolon şi scîrbosul Silen decît dintre societatea făgăduită de utopiştii burgheziei şi cea întemeiată în adevăr. În loc de dreptate, obijduirea săracilor şi celor mici; în loc de linişte şi pace, un război sîngeros care se urmează în sînul societăţii, sub forma liberei concurenţe; în locul egalităţii, o groaznică neegalitate economică, nemaipomenită pe pămînt. În locul libertăţii, o crudă robie economică: minele întunecoase, fabricile fără aer, nesiguranţa zilei de mîine. Da, burghezia a prefăcut societatea după chipul şi asemănarea sa: iubirea e marfă; familia, ghişeft; cinstea, morala, idealurile măreţe n-au nici un rost. Toate sînt fleacuri, banul să trăiască; banul este ideal, banul religie, banul zeu, şi pîntecosul burtă-verde proorocul său"*. După acest rechizitoriu, Gherea înfăţişează printr-o imagine sugestivă procesul de polarizare în sufletul poeţilor a întregului complex decepţionist, imaginea aceasta implicînd, deopotrivă, noţiunea de *tipic* şi de *reflectare*: *„Cum aduni razele soarelui într-o lentilă, ca să poţi arde şi aprinde, tot aşa suferinţele, decepţionismul, nenorocirile şi revoltele noastre împotriva mizeriei vieţii se adună, se înghebează în inima poeţilor, o umplu, şi apoi se revarsă în afară în sublime strigări de revoltă, de durere, de suferinţă şi deznădejde"*. Concluzia se impune de la sine: *„Pricina decepţionismului nostru, a decepţionismului poeţilor noştri, obîrşia lui, sînt anomaliile societăţii burgheze. Pricina boalei veacului e starea patologică a civilizaţiei burgheze"*.

Ca o continuare la articolul „Decepţionismul în literatura romînă", pot fi considerate articolele „Cauzele pesimismului în literatură şi viaţă" şi „Artiştii proletari culţi"[1]). În acesta din urmă, Gherea analizează cu multă pătrundere modul cum s-au repercutat unele influenţe ale societăţii burgheze asupra scriitorilor care prin originea şi poziţia lor sînt, cum îi numeşte Gherea, „artişti proletari culţi". Caracterizînd curentul literar creat de aceşti scriitori, din punctul de vedere social, criticul constată pe de o parte revoltă împotriva orînduirii burgheze, pe de alta simpatie pentru clasele nedreptăţite; din punctul de vedere filozofic, aceste caractere pot fi generalizate în decepţionism, pesimism; ca manifestare individuală ele iau aspecte variate: melancolie, nehotărîre, lipsă de voinţă, deprimare (care la decadenţi poate degenera în patologic); ele intră în noţiunile de solitarism, reflexivitate, subiectivism. Precizările în legătură cu Caragiale şi Coşbuc ridică şi mai mult valoarea articolului.

★

Un însemnat merit al lui Gherea este acela de a fi studiat în mod serios pe patru din marii noştri clasici: pe Eminescu, Caragiale, Coşbuc şi Vlahuţă. Pentru prima oară, opera acestora a fost lămurită pe înţelesul cercurilor mai largi de cititori, conţinutul ei fiind situat istoriceşte în complexul de relaţii economice, politice şi sociale explicat după criterii ştiinţifice, analizat şi apreciat în lumina unei perspective juste, răspunzînd la întrebări care reflectau realitatea, frămîntarea epocii respective.

Iată studiul despre Eminescu (al treilea din „Studii critice" I). Făcînd o comparaţie cu cel scris în acelaşi an (1889), după moartea poetului, de către Maiorescu, diferenţa e bătătoare la ochi. Deşi

---

1) Primul integrat în vol. II, celălalt în vol. III din *„Studii critice"*.

cuprinde unele scăderi și chiar unele erori de interpretare, studiul lui Gherea se impune prin temeinicia lui, prin analiza sau măcar prin atingerea cîtorva din problemele într-adevăr fundamentale ale operei eminesciene: orientarea ei ideologică; pesimismul și explicația lui; caracterul revoltei eminesciene și unele aspecte nocive ale ei; tematica, erotica eminesciană; economia de mijloace a poetului, măiestria lui.

Militînd pentru realismul critic, Gherea consideră că poetizarea trecutului este uneori excesivă, iar folosirea fantasticului exagerată. El afirmă judicios că una din pricinile patimei pentru trecut a unora dintre poeții noștri este însuși reacționarismul lor: „*poeții care au idealul lor social în trecut, se înțelege că vor căuta să-l poetizeze*". Dar Gherea găsește și o altă cauză a poetizării trecutului, poetizare pe care o fac nu numai reacționarii: „*depărtarea trecutului face să se poată șterge toate trăsăturile nepoetice și să rămînă cele poetice, cum de la un cor aflat în depărtare se pierd notele false și nearmonioase, ba, de departe, poate să ne pară un cor chiar foarte armonios*". Argumentația criticului, cu exemplul unui tablou înfățișînd o ceată de sălbatici, este mai mult decît sugestivă; de asemeni, imaginea „*grăuntelui frumos poetic*" scos din viața evului mediu, grăunte „*care ori n-a fost de loc, ori, dacă a fost, era amestecat cu o mînă de noroi*". Astfel s-a format — spune Gherea — legenda despre poeticul și cavalerescul veac de mijloc: „*Feudalii, bețivi, mojici, dobitociți, stricați și cruzi, oameni care au umplut toată epoca aceea de sîngele și de lacrimile celor apăsați, se arată ca niște îngeri curajoși și blînzi, care nu fac decît să ofteze la ferestrele iubitelor, se plimbă cu dînsele pe lac, la lumina lunii!*".

În sfîrșit, în legătură cu cîntarea trecutului, adică, în fond, cu depărtarea de actualitate, Gherea mai constată o cauză tot atît de evidentă: „*a cînta trecutul, e mult mai ușor*", pe cînd „*nu e nimic mai greu, decît a creea producții vii; pentru aceasta trebuie geniu*". Observația este pe cît de subtilă, pe atît de justă. Ea este valabilă și poate fi verificată și în zilele noastre. Confruntarea cu realitatea vie constituie un examen suprem, o piatră de încercare pentru un poet. Gherea o spune plastic: „*Dacă plăzmuirea artistului e fără viață, e un cadavru, atunci noi, publicul, putem să judecăm foarte bine opera, noi cei vii simțim îndată că ni s-a adus înainte ceva mort și, arătînd cu degetul, zicem: mortua est! Cu totul altceva este trecutul. Aici poetul creează după închipuirea sa, și e chiar sigur că mulți vor lua cadavrele drept ființe viețuitoare*".

Dar, aplicînd la Eminescu asemenea considerente, Gherea cade în unele simplificări sau generalizări pripite. Criticul nostru socotește, de pildă, că în ce privește „Scrisoarea a III-a", „*contrastul cu vremea lui Mircea-Vodă menit a da și mai mare putere satirei, de fapt o slăbește*". Afirmația e surprinzătoare. Ea se datorește unei suprapuneri mecanice, — în cîmpul practic al actualității, — a imaginii eminesciene despre trecut și, prin aceasta, imaginea este golită de însuși conținutul ei ideologic, fiind anulată însăși intenția artistică a poetului. Asemenea îngustimi de interpretare a operei de artă îl împiedică pe Gherea să aprecieze pe deplin tocmai forța de atac a „Scrisorii a III-a" împotriva falsului patriotism, a demagogiei politicianiste, a cosmopolitismului claselor exploatatoare. O rezervă similară se poate face și asupra aprecierilor, cam pripite, ale criticului în legătură cu „Strigoii", unde, de asemeni, el confruntă în mod abuziv fantezia poetică, creatoare de valori artistice, cu constatarea rece că „*acum am crescut și credința în drăcii a pierit*". Totuși aceasta scade prea puțin din patosul apelului pe care Gherea îl adresează poeților: „*Întrebuințați sublimul vostru dar, de a putea întrupa în tablouri poetice viața... Coborîți-vă pe pămînt și uitați-vă împrejurul vostru, cît de întinsă, cît de felurită, cît de adîncă e viața, ce nesecate izvoare cuprinde ea pentru întristare și bucurie, pentru plîns nebun și pentru rîs omeric*".

Mesaje ca acesta și de altfel întreaga tonalitate a studiului relevă pe criticul militant, cald, vibrant, direct, în opoziție cu criticul metafizic, purist, dogmatic, sec, așa cum era Maiorescu.

Gherea are meritul de a fi cel dintîi care a încercat o explicare științifică a pesimismului eminescian. El a combătut cu

succes opinia curentă, în vremea lui, propulsată de junimiști, — că pesimismul eminescian ar fi avut rădăcini profund organice, că fondul prim al poetului ar fi fost pesimist, că, adică, acest pesimism s-ar fi manifestat în orice țară și în orice condiții ar fi trăit poetul. Gherea demonstrează — printr-o serioasă analiză a operei — că fondul prim al lui Eminescu a fost mai curînd optimismul, încrederea în viață, decît pesimismul. Criticul stăruie asupra *„dualismului"*, asupra *„acelor două suflete care trăiau în pieptul poetului"*, socotind că fără aceasta *„nu se poate pricepe nici Eminescu, nici creațiunea lui"*. El constată că în genere poeziile de iubire ale poetului sînt străbătute de un spirit de încredere în viață, *„aproape optimist"*; pesimismul *„nu numai că nu-i esențial poeziilor de iubire, dar e mai mult întîmplător"*. *„În schimb, însă, poeziile sociale și filozofice sînt aproape cu totul pesimiste, sînt pătrunse de un spirit pesimist spiritualist, metafizic, idealismul*[1]*) se manifestează numai întîmplător"*.

Pesimismul eminescian prezintă inconsecvențe semnificative care întăresc afirmația lui Gherea și care demonstrează odată mai mult că *„acest pesimism e rezultatul influenței mijlocului social, în înțelesul larg al cuvîntului"*.

Însăși idealizarea trecutului e consecința unui pesimism sui-generis, special lui Eminescu, înzestrat cu *„un mare fond de idealism, de bunătate, blîndețe, simț de armonie și simpatie universală"*. Dar *„neputînd cheltui acest idealism pentru viața socială prezentă pe care o ura, nici pentru cea viitoare, pe care n-o pricepea, el s-a întors îndărăt și a scăldat viața socială trecută în idealismul lui, făcînd-o blîndă, bună, mare, armonioasă, ajungînd în această zugrăvire cîte odată la curată naivitate"*.

Gherea face o justă diferențiere cu privire la tendința socială și etică a pesimismului lui Eminescu. Socotind că *„pesimismul consecvent e negarea vieții, deci e antisocial, antimoral și antiartistic în gradul cel mai înalt"* și că *„sînt cazuri vădite în care partea negativă la un poet întrece pe cea pozitivă, ori cînd, dimpotrivă, partea pozitivă (din punctul de vedere social și etic) întrece pe cea negativă"*, Gherea îl consideră pe Eminescu *„negreșit în categoria a doua"*. Cu alte cuvinte, criticul sezisează că prin unele atitudini pesimiste afirmate în cuprinsul unei anumite opere, poetul *„urmărește să ne dea un cadru, cît se poate de întunecos, la o nedreptate, la o mizerie omenească, pentru a o face mai respingătoare și în contra căreia el se ridică din toate puterile"*. Un exemplu de asemenea procedeu în tactica poetică ar fi acea parte din „Scrisoarea I-a" unde Eminescu se pasionează de soarta bătrînului dascăl care va fi uitat de posteritate, tocmai pentru a-și puncta mai bine ironia amară și nimicitoare față de societatea împotriva căreia se ridică.

După Gherea acesta e un aspect pozitiv al pesimismului. Care e, deci, cel negativ? *„Eminescu simte toate mizeriile vieții, dar nu simte un lucru, nu simte trebuința de a se lupta cu această corupție, cu această nenorocire, pentru a realiza o viață mai frumoasă, mai morală, mai fericită"*. Observația este importantă pentru caracterizarea finalității operei lui Eminescu, a valorii ei educative. Comparîndu-l cu Byron, Gherea subliniază că, cu tot deceptionismul acestuia, cu toată neîncrederea lui într-o viață mai fericită a omenirii, revolta poetului englez este activă, plină de îndemn la luptă, la împotrivire, pe cînd *„revolta lui Eminescu e pasivă, melancolică, o revoltă care mai de grabă ar putea să adoarmă puterile vii ale tinerimii, dacă tinerimea ar cădea cu totul, fără critică, sub înrîurirea lui"*.

Evident, aprecierea lui Gherea este exagerată. Consecvent modului său de a considera orientarea spre trecut a lui Eminescu ca o idealizare în sine, de dragul trecutului însuși, criticului îi scapă tocmai acel aspect din poezia eminesciană care afirmă o revoltă activă, eficientă,

---

1) Într-o notă de la pagina precedentă, Gherea precizează: „Idealismul nu-l luăm firește în înțeles metafizic. Nu vorbim de un idealism care ar avea obîrșie supranaturală și care s-ar realiza în afară de viața reală, ci de un idealism care-și are izvorul în viața reală și se realizează aici pe pămînt". Pentru Gherea idealism s-ar traduce prin a avea un ideal, a crede în el și a lupta pentru el, deci prin încredere în viață, prin optimism.

ca, de pildă, cel din „Scrisoarea a III-a". S-ar fi cuvenit, deci, ca Gherea să fi făcut o disociere mai ascuțită între diferitele aspecte ale pesimismului eminescian și să le fi valorificat mai îndrăzneț, consecvent cu propria-i poziție militantă, pe făgașul larg al luptei contra orînduirii ce-i repugna lui Eminescu și față de care nestăvilita-i ură lua forme atît de caracteristice. Aceeași carență o arată Gherea și față de „Împărat și proletar" care în economia studiului ar fi meritat o analiză mai amplă și o valorificare mai pregnantă a părții care exprimă revolta proletarului, și care se recita, de altfel, la adunările muncitorești pentru dinamismul ei revoluționar.

Am insistat dinadins asupra acestei prime părți a studiului despre Eminescu, spre a ne reprezenta mai ușor atît bogăția de idei cît și forța argumentației lui Gherea. Ea apare cu atît mai eficientă cu cît ne raportăm la epoca în care era făcută și la necesitățile imediate ale acțiunii de risipire a confuziilor junimiste, atît de dăunătoare unei juste orientări a spiritului public. Gherea nu se mărginește la simple afirmații generalizante, ci le susține prin analize literare care, în sărăcia de interpretări estetice de acum 6—7 decenii, trebuie să fi avut repercusiuni din cele mai fecunde asupra îmbogățirii experienței estetice a publicului nostru cititor. Menționînd că înălțimea concepției pesimiste și poetice a lui Eminescu ajunge la apogeu în „Scrisoarea I-a", criticul nu se mulțumește cu simpla expunere a conținutului ei de idei ci-i caută originea, — în pesimismul schopenhauerian și în esoterismul indian, — dar nu fără a sublinia într-o notă că «*concepția modernă a eternei mișcări, concepție după care n-a fost, nu e și nu va fi o clipă de pace „în sine împăcată" e și mai măreață, și mai poetică decît „eterna pace"*». Aceasta demonstrează odată mai mult că Gherea nu pierdea nici un prilej de a-și spune cuvîntul de pe o poziție militantă, punînd, în acest caz, în valoare concepția opusă celei metafizice.

In partea a II-a a studiului, Gherea încearcă să analizeze măiestria poetică a lui Eminescu. E limpede că aceasta nu e la înălțimea celei precedente, în care sînt analizate conținutul propriu-zis de idei și sentimente, orientarea ideologică a operei, potențialul ei de influență asupra societății, sensul și repercusiunile acestei influențe. Această parte se resimte de insuficienta experiență estetică a criticului, de limitele lui în această privință, — explicabile, — în împrejurările date. El nu izbutește decît parțial să pătrundă în tainele procesului de creație eminescian, — operație care, de altfel, și astăzi e încă departe de a fi desăvîrșită. Analiza ia uneori aspecte simpliste, vulgarizatoare, în special cea privitoare la poeziile erotice. Registrul valorilor estetice cu care ar trebui să opereze criticul este în genere redus. Totuși, Gherea face utile observații despre economia de mijloace artistice a poetului, fără a pierde nici de data aceasta din vedere sarcina de a instrui, de a contribui la educația artistică a cititorului. Legînd organic forma de conținut, Gherea subliniază că Eminescu are „*ca nici unul din poeții noștri*" talentul marilor poeți care „*printr-o trăsătură de condei, prin cîteva versuri, zugrăvesc un tablou mare, complex, minunat*". Analiza unor poezii ca Sonetul Veneției, „Singurătate", „Melancolie" urmărește să demonstreze această însușire. Dar analizele care urmează (privitoare la „Venere și Madonă", „Despărțire", „Călin", „Luceafărul") ne apar astăzi prea schematice, dacă nu chiar lovite de platitudine. Pe de altă parte, exagerate sînt de sigur aprecieri ca acelea asupra a două din Sonete, despre care se spune că „*sînt din cele mai geniale sonete care există în vreo literatură europeană*". Oriunde, însă, criticul își pune o problemă de conținut, ea-i scoate la iveală calitățile analitice. Astfel sînt, de pildă, acele considerații în legătură cu modul în care se încheie poema „Luceafărul". Gherea întrepretează ultima strofă ca un „*răspuns cu totul omenesc, cu desăvîrșire real, ca și toată poema*, (în care) *pe un fond fantastic, în imagini admirabile poetul a țesut cele mai adevărate sentimente omenești*". Deci nu numai mîndrie exprimă celebrele versuri, ci „*și multă amărăciune și invidie*", fiind „*în parte tot același sentiment ca și în satira a patra, numai că*

e mult mai puternic". Interpretarea asta, — deosebită de cea a lui Maiorescu şi Vlahuţă, care în acele versuri au văzut exclusiv mîndria fără margini a poetului şi nepăsarea pentru lumea pămîntească, — izvorăşte din lumina cu care în general criticul nostru priveşte opera lui Eminescu, pe care o consideră ca o multilaterală expresie a unei adînci experienţe umane, care nu-l depărtează ci-l apropie de umanitate. Pline de substanţă sînt şi observaţiile despre natură în opera lui Eminescu. „*Poetul* — observă criticul, — *iubeşte natura, o iubeşte cînd se potriveşte cu starea sufletului său*"; „*îi place marea dar nu cînd, spumegînd, înalţă valuri ca munţii... ci cînd în liniştea serii bate încet pe ţărmuri, ori plînge melancolic prin canaluri*"; „*îi place codrul, dar nu în timpul furtunii... ci codrul liniştit, luminat de cele din urmă raze ale soarelui, ori luminat de lună, un codru blînd... dulce... unde teiul cu largi crengi, încărcat cu flori mirositoare, le scutură asupra dulcei dragoste bălaie a poetului*"; *codrul „e melancolic, blînd, după cum melancolic şi blînd e poetul însuşi*".

Deşi cu inegalităţi, cu insuficienţe, studiul lui Gherea despre Eminescu are totuşi o valoare de netăgăduit în istoria criticii noastre literare. Pentru prima dată, celui mai mare poet romîn i se consacra o analiză amplă, după criterii ştiinţifice, — cum puteau ele fi definite şi aplicate la acea dată, — atît viaţa cît şi opera lui fiind cercetate în strînsă legătură cu condiţiile social - istorice. Pentru prima oară — în directă contradicţie cu critica junimistă — opera lui Eminescu era explicată ca o întruchipare artistică originală a unui complex de fenomene obiectiv reale, oglindind nu singularul, ci tipicul. Legînd opera eminesciană de societate, Gherea descoperă şi afirmă valoarea *tipică* a cîntului poetului, în inima căruia au răsunat profund toate durerile poporului, în care s-au zbătut toate marile întrebări ale veacului său. Gherea a reuşit să demonstreze că tot ceea ce este înaintat în poezia lui Eminescu se datoreşte faptului că „*el a exprimat gîndurile, durerile, pasiunile, dorinţele, nemulţumirile ce s-au produs într-o anumită epocă istorică*". Această condiţionare în timp şi spaţiu, această raportare la problematica generală a epocii şi în special la procesul de dezvoltare a orînduirii burgheze, cu contradicţiile ei, a constituit marele merit al studiului lui Gherea, care a contribuit decisiv la modificarea imaginii eminesciene pe care o pusese în circulaţie şi o întreţinea critica junimistă.

Cînd, după tragica moarte a poetului, s-au înfruntat cele două imagini, e uşor de închipuit care dintre ele a pătruns adînc în opinia publică: cea, atît de schematică, a lui Maiorescu, sau cea, atît de luminos proiectată pe multiple planuri, a lui Gherea?

Oricine ar face experienţa juxtapunerii celor două imagini, ar observa de îndată meschinele dimensiuni ale celei maioresciene, superficialitatea, detaşarea, privirea de sus a autorului şi, nu odată, cinismul unor afirmaţii care, în loc de a convinge, generează indignarea. Pe cînd Gherea, în prefaţa primei ediţii a „Studiilor critice", precizează că, cu toată străduinţa de a revizui şi adăugi articolul despre Eminescu, el rămîne totuşi „*o încercare şi un fragment critic*", pentru că „*un articol complet, o adevărată, adîncă şi sigură lucrare critică asupra creaţiunii genialului poet va fi cu putinţă numai atunci cînd viaţa lui va fi mai bine cunoscută, cînd vom avea date biografice precise, şi cînd vor fi tipărite toate scrierile poetului nostru*", — Maiorescu afirmă chiar de la început despre personalitatea poetului că „*viaţa lui externă e simplă de povestit, şi nu credem că în tot decursul ei să fi avut vreo întîmplare din afară, o înrîurire mai însemnată asupra lui*". Ca atare, el expediază biografia lui Eminescu în 19 rînduri ale unei singure fraze, ca într-o fişă clinică. Cît despre cercetarea scrierilor postume ale poetului, se ştie doar că ele au rămas neatinse timp de 13 ani în însăşi arhiva pontifului junimist! Bineînţeles că el vestejeşte fapta unor ziare şi reviste „*de a-şi arăta sentimentalitatea şi de a acuza societatea romînă, care ar fi lăsat un asemenea om nebăgat în seamă şi într-o mizerie din cauza căreia*

ar fi înnebunit" și nu roșește afirmînd că „*aceste aprețieri sînt greșite*". Căci „*a vorbi de mizeria materială a lui Eminescu înseamnă a întrebuința o expresie nepotrivită cu individualitatea lui și pe care el cel dintîi ar fi respins-o*"!... Perfidia se împletește, în continuare, cu ostentația cinică: nici mizeria materială, nici munca de rob la „Timpul", nici cea de bibliotecar sau de revizor școlar, nimic din toate umilințele, nimic din „proza amară" de care se plînge nu odată poetul, n-a putut avea vreo repercusiune asupra vieții lui, asupra sănătății lui, asupra activității lui artistice! Cinismul maiorescian merge, însă, și mai departe, afirmînd: „*dacă ne-ar întreba* (cineva): *a fost nefericit Eminescu? am răspunde cu toată convingerea: nu*!"

Cît despre analiza operei eminesciene, ea se rezumă la o solemnă înșirare de clișee, tipic maioresciene: „*bogăția de idei, care înalță toată simțirea lui (căci nu ideea rece, ci ideea emoțională face pe poet)*"; „*pulcrea mișcătoare care l-a silit să creeze pentru un asemenea cuprins ideal*"; „*poetul e din naștere, fără îndoială*"; „*adînca impresie ce a produs-o opera lui asupra tuturor*"; „*forma frumoasă*" a cărei condiție fundamentală „*era o mînuire perfectă a limbii materne*". Urmează, apoi, opt pagini de citate, despărțite doar prin cîte un semn tipografic, cu sublinierea „*inovației lui Eeminescu în privința rimei*" și cu încheierea peremptorie: „*Acesta a fost Eminescu, aceasta este opera lui*".

Față de această pretențioasă sărăcie de idei, critica lui Gherea, deși cu atîtea insuficiențe, deși cu unele generalizări simpliste și cu formulări prolixe, apărea plină de conținut, bogată în probleme, variată în informații multiple, chiar dacă nu tocmai sistematice, cu atîtea referințe la literatura universală, pătrunsă de seva proaspătă a realismului critic, luminată de o concepție înaintată asupra finalității artei și a rolului scriitorului în lupta omenirii pentru progres.

★

Gherea a dus o luptă susținută pentru valorificarea operei lui Caragiale. Între scriitor și critic se legase, de altfel, o strînsă prietenie păstrată la același nivel timp de peste un sfert de veac. Această prietenie a contribuit de sigur la apropierea lui Caragiale de socialiști. El prețuia în mod deosebit activitatea critică a lui Gherea, despre care, într-un articol, se exprimă astfel: „*E, în adevăr, un om de mare talent, care-mi aruncă, cu articolele lui, multă lumină. Volumul lui din urmă și mai ales articolul despre Coșbuc mi-au dat o mare mulțumire intelectuală. Una poate și mai mare mi-au dat-o cele cîteva rînduri privitoare la producțiile mele literare. Gherea e singurul critic care se ocupă serios de aceste lucrări, cu mai multă bunăvoință, poate, decît ele ar merita*"[1])

Într-adevăr, Gherea a fost cel dintîi care[2]) a făcut o analiză serioasă farsei „Conu Leonida față cu reacțiunea" și celor două capodopere: „O noapte furtunoasă" și „O scrisoare pierdută". Deasemeni, Gherea, după ce a scris despre „D-ale carnavalului"[3]), s-a ocupat de nuvela „O făclie de Paști" și de „Năpasta"[4]).

Gherea scrie cu multă căldură și însuflețire despre Caragiale. El încearcă să pună în lumină, în ciuda tuturor studiilor burgheze, generalitatea criticii marelui satiric, faptul că ea lovește un întreg regim politic[5]). El a subliniat că „*idealul social călăuzește satira artistului, făcînd ca acest rîs să fie mai serios, mai amar, făcînd să ardă mai tare, să ardă acolo unde trebuie să fie ars*". El a dat o caracterizare magistrală lui Jupîn Dumitrache: „*unul din reprezentanții domniei banului*", care „*își simte bine puterea, o cunoaște chiar lămurit*". «*Jupîn Dumitrache știe, ori măcar simte,*

1) „*Epoca*" din 16 iunie 1897.

2) În studiul „*I. L. Caragiale*", publicat în primul volum din „*Studii critice*".

3) Articolul a fost integrat în vol. IV din „*Studii critice*".

4) În vol. II din „*Studii critice*".

5) În studiul său despre Caragiale, (ed. II-a, revăzută, E.S.P.L.A., 1952) Silvian Iosifescu, după ce constată că pînă la 23 August 1944 aproape singurele studii ample și ocupîndu-se de totalitatea operei lui Caragiale sînt cele ale lui Gherea și, apoi, cele ale lui Ibrăileanu, analizează în de aproape contribuția celui dintîi, apreciind-o la justa ei valoare, relevîndu-i meritele dar și lipsurile.

că toată mișcarea liberală este pentru dînsul. „Titircă-inimă rea" știe că parlamentele lucrează pentru dînsul, că „Vocea patriotului naționale", cu redactorul ei Rică Venturiano, combate pentru dînsul, că „sfînta constituție" în sfîrșit este pentru dînsul făcută. Știe și simte, de aceea cu o mînă pe burta-i groasă, și cu alta pe pungă zice:„Noi sîntem popor, nație"... și cu cel mai mare dispreț vorbește despre cei ce n-au bani». În treimea Jupîn Dumitrache-Chiriac-Spiridon, Gherea își dă seama că autorul vede un singur Titircă, dar la felurite vîrste, și se întreabă ce va fi un jupîn de soiul lui „Titircă" mai bogat încă, atunci cînd va depăși starea de cherestegiu? Prin aceasta, criticul scoate în relief forța realistă cu care Caragiale știe să vadă evoluția claselor sociale, realitatea în schimbare. De asemeni, criticul demonstrează veridicitatea unui tip ca Rică Venturiano, fiindcă el face parte din acea *„realitate prea bătătoare la ochi pentru a mai putea fi negată"*, dintre acei tineri *„care se fac redactori la „Vocea patriotului naționale"*, repetînd cu patos *„nație, patriotism, poporul suveran, patria e familia cea mare"* și al căror stil se poate confrunta cu fraze tot atît de gogonate din presa vremii. Gherea apreciază just că în piesa „O scrisoare pierdută" Caragiale a știut să creeze nu numai o mare comedie de moravuri, *„dar și una din cele mai sîngeroase satire politico-sociale"*, satira fiind atît de adîncă, de ascuțită, încît *„după un rîs omeric, ea ne provoacă alte sentimente, care numai a rîs nu seamănă"*. Trebuie remarcat că în timp ce Maiorescu scriind despre *„Comediile d-lui Caragiale"* critică, indirect, tocmai rolul social al operei, forța ei satirică (singura finalitate a acestor comedii fiind, după criticul junimist, doar aceea că „prin deșteptarea unor emoțiuni puternice, în cazul de față al unei veselii, să ne uităm pe noi înșine în interesele noastre personale și să ne înălțăm la o privire curat obiectivă a operei produse"), Gherea, prin studiul său despre marele satiric, scoate în relief tocmai tendenționismul operei lui, eficiența ei demascatoare, critica necruțătoare împotriva sistemului burghezo-moșieresc. El afirmă că prin aceasta scriitorul și-a cîștigat „un merit imens", „și nu numai merit de artist, ci și merit cetățenesc, de a-și fi făcut datoria".

Gherea combate ca absurdă cererea unor critici ca eroii lui Caragiale *„să fie identici, în vorbă, caracter, în toate, în sfîrșit, cu oamenii reali"*. El argumentează că *„o fotografiere, o copiere a unui ins din viața reală, nu va fi o creațiune vie, ci, ca o fotografie, ca o copie, va fi o lucrare moartă"*. Ori, tipurile din comediile analizate sînt vii, tocmai fiindcă ele *„sînt creațiuni ale lui Caragiale, deci sînt oameni nou-născuți, care au individualitatea lor proprie, caracterul lor propriu"*, fiecare frază, fiecare acțiune *„fiind caracteristică"* tipului respectiv. Prin „caracteristic" Gherea înțelege ceea ce noi numim „tipic" și intervenția lui trebuie apreciată pe linia afirmării concepției juste că arta nu este o simplă reflectare a lumii obiective, ci o reflectare artistică, subiectivă, a acesteia. El demonstrează o capacitate de înțelegere a procesului de creație artistică infinit superioară estetului consacrat Maiorescu, care, de altfel, nu s-a ocupat decît superficial de opera lui Caragiale. Tot pe linia mijloacelor de tipizare, interesante sînt și observațiile lui Gherea asupra numelor pe care le au eroii lui Caragiale, ca și cele privind tehnica lui teatrală, atrăgînd atenția asupra numeroaselor paranteze cu care e presărat textul pieselor lui, pentru a indica în modul cel mai minuțios nu numai jocul de scenă dar și mimica personajelor. Gherea este acela care, împotriva criticii burgheze, a arătat valoarea dramei „Năpasta". Discutînd insuccesul de la premieră al piesei, Gherea afirmă că una din pricinile de căpetenie ale căderii *„a fost nepriceperea simțimintelor țărănimii noastre"* de către un public format în majoritate din *„surtucari"* care *„neagă țărănimii simțimintele omenești"*, care reduc sufletul țăranului la cîteva fraze stereotipe, interpretînd sobrietatea lui în vorbă ca un semn de cumplită sărăcie spirituală. Acestei interpretări dușmănoase, Gherea îi opune *„bogăția, adîncimea, complexitatea simțimintelor"* din *„acel monument superb și genial care se chiamă poezia populară"*. E deci un merit al lui Caragiale că, pentru a înfățișa procese de mare tensiune dramatică, a adus

pe scenă țărani. Pentru a sublinia acest merit, Gherea protestează împotriva „*quasi-artei*“ care aduce pe scenă „*quasi-țărani*“ frumoși, estetic îmbăcați, strigînd ura, vivat, adică țărani de carnaval. „*Ar fi vremea* — spune criticul — *să se pună capăt acestei farse de prost gust, falsă din punctul de vedere artistic, crudă și monstruoasă din punctul de vedere moral; ar fi vremea ca scriitorii de talent să zugrăvească țărănimea romînă, așa cum este ea, în marea ei mizerie și în imensa ei suferință*“. Deși Caragiale n-a urmărit prin „*Năpasta*“ să ne zugrăvească viața țărănească, ci desfășurarea logică a unor puternice sentimente omenești, generale tuturor oamenilor, totuși el a făcut un pas în această direcție, un pas spre adevăr. Vaietele lui Ion din „*Năpasta*“ sînt „*un ecou dureros al acelorași vaiete care ies din milioane de piepturi țărănești, frați de suferință ai lui Ion*“. Iată de ce Gherea consideră pe Caragiale „*unul din cei dintîi care pe scenă a ridicat un colț mic de pe marile suferințe țărănești*“.

Cu toate numeroasele lor observații juste și subtile, cu toată căldura de care sînt străbătute, studiile lui Gherea despre Caragiale nu reprezintă, totuși, replica pe care ar fi trebuit s-o dea critica științifică încercării junimiste de a falsifica opera marelui satiric. Nedepășind anul 1890, aceste studii nu îmbrățișează activitatea lui Caragiale dela „*Moftul romîn*“ și nici nu iau în considerare atitudinea lui atît de semnificativă față de evenimentele de la 1907.

Dar aceste studii scot în relief faptul că Gherea n-a înțeles însuși condițiile istorice care au determinat conținutul operei lui Caragiale. De aceea el n-a putut defini adevăratul obiectiv al necruțătoarei satire, perspectiva ei; n-a putut preciza în mod just funcția socială a artei lui Caragiale. Cauza trebuie căutată în influența directă pe care a exercitat-o asupra lui putreda teorie, de esență burgheză, care l-a dus la acea gravă subapreciere a dezvoltării și capacității de luptă a forțelor revoluționare din țările înapoiate. Pentru Gherea, în revoluția de la 1848, burghezia romînă a fost inexistentă. „*Acei care au introdus instituțiunile liberalo-burgheze la noi*, — spune el în introducerea la studiul despre Caragiale, — *printr-o luptă eroică, erau tocmai fiii clasei privilegiate, o pleiadă de tineri culți și generoși, iar burghezimea a început să se dezvolte mai tîrziu ca un rezultat al introducerii instituțiunilor europene*“. Ducînd pînă la capăt susținerea lui, — în flagrantă contradicție cu concepția justă a raportului dintre bază și suprastructură și, în genere, cu propria lui poziție materialistă din critica literară, — Gherea face această afirmație: „*În occidentul Europei, instituțiunile moderne, întocmirea socială modernă, e o creațiune a burghezimii; la noi invers: burghezimea, puterea și cultura ei sînt creațiuni ale instituțiunilor*“. Această „*diferență fundamentală*“ a produs niște „*anomalii speciale țării noastre, niște anomalii necunoscute, altele decît ale occidentului Europei*“. De aici, „*multă nepricepere. schimonosiri, falsificare a instituțiunilor și culturii europene din partea celor nepricepuți, falsificarea și exploatarea acestei culturi și acestor instituțiuni din partea celor mai pricepuți și mai necinstiți*“.

Cu alte cuvinte, socotind că la noi n-a avut loc o revoluție burghezo-democratică, prin care s-au impus o serie de reforme politico-sociale, Gherea accepta, în fapt, teoria junimistă a formelor fără fond, importate din apus, revoluția burghezo-democratică urmînd a avea loc abia în viitor și anume sub conducerea burgheziei. În consecință, el nu vede trădarea din partea majorității burgheziei romînești, adică, în exprimarea lui Gherea, din partea majorității acelora dintre „*tinerii generoși care au introdus la noi formele sociale moderne*“, dar care au pactizat foarte repede cu moșierimea realizînd „monstruoasa coaliție“; el nu vede, deci, în mod just alunecarea burgheziei pe povîrnișul reacționar și, ca atare, nici procesul care a dus la pseudodemocrația ale cărei forme le demască și le combate satira lui Caragiale.

Cu o asemenea concepție, fundamental greșită, nu e de mirare că în studiul despre Eminescu Gherea deplînge faptul de a găsi printre cei satirizați în „Scrisoarea a III-a“ și pe C. A. Rosetti, „*care și-a jertfit viața pentru a lucra la regenerarea țării*“,— spune criticul, nedîndu-și seama că personajul care prin atributele lui fizice amintea figura lui Rosetti făcea totuși parte din galeria burghezo-moșierească de poli-

ticieni demagogi pe care Eminescu o ura tot atît de profund ca și Caragiale. Față de autorul „Scrisorii pierdute", însă, confuzia lui Gherea e mult mai grea de consecințe. Ea constituie o serioasă greșeală ideologică a acestui studiu și cîntărește greu — în sens negativ — în ansamblul întregii opere critice a lui Gherea. Greșeala aceasta apare cu atît mai evidentă cu cît el, în analiza propriu-zisă a comediilor lui Caragiale, sezisează de cele mai multe ori în mod just mecanismul social al personajelor și unora le trasează perfect traiectoria de ascensiune tipic burgheză, ca în cazul treimii Dumitrache-Chiriac-Spiridon. Dar el se situiază pe o poziție ideologică total greșită tocmai în punctul care trebuia să marcheze deosebirea, contradicția fundamentală, între critica științifică și critica metafizică: atunci cînd încearcă să explice origina *„anomaliilor"* satirizate de Caragiale, atunci cînd, adică, încearcă să determine condițiile istorice care le-a generat. E limpede că de pe o asemenea poziție criticul nu putea vedea adevăratul obiectiv al acestei satire și nici eficiența ei.

De aceea, ca un reflex al aceleiași grave greșeli de orientare, Gherea afirmă că *„d-l Caragiale e indiferent în materie de politică socială... ceea ce scade, în parte, însemnătatea satirei sale"*, — afirmație contrazisă profund de întreaga activitate a marelui satiric și de însăși corespondența pe care acesta a purtat-o cu criticul. Gherea n-a înțeles că I. L. Caragiale avea un ideal politic, — lipsit de o formulare precisă, dar valabil, creator, — și că numai datorită acestui ideal, opera lui putea constitui o atît de fățișă acuzare împotriva regimului burghezo-moșieresc, că numai astfel se putea explica largul ei ecou în rîndurile maselor populare care o considerau pusă în slujba luptei lor.

★

Dintre studiile consacrate marilor noștri clasici, cel despre Coșbuc[1]) are cel mai mare procent de valabilitate. Prin el transpare puternica dragoste a lui Gherea pentru popor, pentru sufletul popular, pentru optimismul robust al țărănimii noastre, atît de strălucit oglindite în opera poetică a lui Coșbuc. Conținutul realist, tonic, al acestei opere l-a atras în mod deosebit pe Gherea, care a dat astfel unele din cele mai izbutite pagini din opera sa critică.

Gherea este cel dintîi care a afirmat valoarea operei lui Coșbuc. În 1897, cînd și-a publicat studiul, apăruseră (respectiv în 1893 și 1896) cele două culegeri de „Balade și idile" și „Fire de tort". Cu toate acestea, criticul constată că deși acum nimeni nu mai îndrăznește să nege marele talent al poetului, totuși prețuirea de care se bucură e încă foarte departe de cea pe care ar merita-o. Însuși conținutul operei lui Coșbuc, viața pe care ea o zugrăvește, faptul că oglindește *„nu sentimente convenționale, ci adevăratele sentimente omenești iar în admirabilele balade răsare cîteodată însuși sufletul poporului"* apăreau ca străine pentru cititorul *„blazat, pesimist, rafinat"*. Pe de altă parte, oficialității junimiste îi repugna realismul robust al lui Coșbuc, așa cum îi repugnau „țărăniile" lui Creangă. E ceea ce se vede în aprecierea — mai mult decît zgîrcită — a lui Titu Maiorescu, făcută nu la începutul carierei literare a lui Coșbuc, ci în 1898, adică după ce apăruseră bună parte din operele lui cele mai valoroase și după ce însuși Gherea publicase studiul său atît de convingător. Citită astăzi, o asemenea apreciere ne scandalizează. „La deplina formare nu a ajuns Coșbuc și nu credem că va ajunge vreodată", afirmă criticul junimist. „Coșbuc are prea puțină cultură generală... De aceea... adeseori diformități, lungimi și repetiții, chiar în mult prețuita „Moarte a lui Fulger", de aceea și pericolul „clișeului". Se vede că-i lipsește varietatea cunoștințelor și acea neobosită și nemiloasă cizelare care transfigurează pe cei pătrunși de sfințenia formei".

Cu totul alta e atitudinea lui Gherea. Pentru el, *„Coșbuc în poemele pînă acum publicate a arătat un talent foarte mare de rapsod romîn"*. În cele peste 150 pagini ale studiului sînt trecute în revistă principalele aspecte ale poeziei lui Coșbuc,

[1]) *„Poetul țărănimii"*, în vol. III din *„Studii critice"*.

valorificată în originalitatea ei tematică și artistică, prin prisma realismului critic.

Nimic nu putea contribui mai mult la definirea personalității artistice a poetului țărănimii, decît raportarea lui la opera lui Eminescu care domina epoca. E tocmai ceea ce face Gherea care compară poezia „Noapte de vară", considerată pe drept cuvînt *„caracteristică întregii creații a lui Coșbuc"*, cu „Seara pe deal", ambele cu subiect și multe imagini comune, dar cu o izbitoare deosebire în ce privește tratarea. *„Poezia lui Eminescu e dureros de melancolică, a lui Coșbuc e senină și plină de viață"*. Acest contrast e și mai izbitor în poezia erotică a lui Coșbuc. Criticul are o cuprinzătoare definire a bogăției sufletești pe care o exprimă această poezie. *„Gama toată a iubirii, de la prima trezire abia simțită a dorului zglobiu, pînă la disperarea ibovnicei înșelate, de la glumele nevinovate ale copiilor care nu știu încă bine ce-i dragostea, pînă la pasiunea adîncă — toate sînt zugrăvite de Coșbuc. Și această bogată gamă a iubirii e redată cu atîta sonoritate, claritate, relief, putere și adevăr, încît noi cu puțină simpatie și trudă a imaginației putem împlini intervalele între aceste note deosebite țesînd un mare roman de la țară"*. Și Gherea intră în complexul acestui roman, analizînd o întreagă serie de poezii: „La oglindă", „Pe lîngă boi", „Dragoste învrăjbită", „Cîntecul fusului", „Fata morarului", „Fata mamei", „Nu te-ai priceput", și altele. El face interesante observații de conținut și de formă, unele de o rară finețe, ceea ce marchează însuși progresul realizat de critic în mînuirea valorilor estetice, îmbogățirea propriei experiențe pe drumul însușirii măestriei critice. De unde în studiul despre Eminescu te izbesc destule stîngăcii, multe provenite dintr-un fel de transpunere mecanică a teoriei la practica literară, în studiul acesta Gherea apare stăpîn pe tehnica analizei literare, care, la acea dată, nu oferea exemple la nivelul celei din „Poetul țărănimii".

Gherea știe să scoată la iveală pe lîngă sinceritatea și sănătatea morală a poeziei de iubire, așa cum o zugrăvește Coșbuc, și diversitatea de sentimente a eroilor săi, complexul de manifestări prin care este exprimată o adevărată bogăție de nuanțe sufletești. Căci criticul nu consideră poezia lui Coșbuc cu prejudecata clasei exploatatoare asupra poporului. El nu confundă modalitatea directă, sinceră, impulsivă de exprimare a unui sentiment, cu sărăcia sufletească. Dimpotrivă, el pune în valoare gingășia și grația fetei din poezia „La oglindă", subliniind, de pildă, nu numai cu cîtă prospețime dar și cu cîtă delicatețe exprimă ea mulțumirea pentru propria-i frumusețe. Ea nu se exprimă direct, ci *„se admiră indirect prin admirația mamei sale; ea nu e atît de mulțumită de frumusețea sa, cît de mulțumirea mamei care are o fată așa de frumoasă iar nouă ni se sugerează în afară de simțămîntul de simpatie pentru fată și simțămîntul duios de mamă care învăluie și soarbe cu ochii iubitori trupul frumos și tremurător de viață al fetei"*.

O analiză plină de adîncime face criticul poeziei „Dragoste învrăjbită" unde *„nu mai e zugrăvită iubirea de abia simțită"*, ci *„violența sentimentelor unui copil al naturii , crescut sub cerul liber al munților năsăudeni, puternic în iubire și în ură"*. Dragostea nefericită este analizată în „Cîntecul fusului", care e *„un adevărat plîns, încît versurile înseși par a plînge"* și în care, *„printr-o simpatie fierbinte pentru biata fată, poetul însuflețește natura întreagă și o face să cînte și să plîngă împreună cu fata nenorocită"*. Analiza baladei erotice „Crăiasa zînelor" prilejuiește lui Gherea o nouă comparație cu Eminescu, în speță cu „Luceafărul", cu care *„are oarecare asemănare"*. Studiind sensul și tonul psihic al acestor poezii, criticul observă că *„la Eminescu e mai multă gingășie, idealitate, umor iubitor în descrierea iubirii, la Coșbuc e mai mult simțămînt real de dragoste, de voluptate"*, pentru a conchide că *„nu sînt numai doi poeți deosebiți, dar sînt două mediuri speciale, două lumi deosebite, care se oglindesc în versurile unuia și altuia"*.

De altfel, Gherea afirmă pe drept cuvînt că în ce privește modul cum e zugrăvită dragostea, este o mare deosebire între Coșbuc și toți ceilalți poeți romîni. Pe cînd aceștia *„vorbesc aproape exclusiv numai de propria lor dragoste, Coșbuc vorbește exclusiv de dragostea altora"*. El *„e ma*

obiectiv, mai impersonal" decît ceilalți poeți. O altă observație care evidențiază în plus realismul lui Coșbuc este aceea privitoare la modul cum „poetul țărănimii" redă dragostea bărbătească: „*dacă e aceeași gamă a iubirii, timbrul, nota psihică e alta*". Intre cele două iubiri e aceeași deosebire ca între situația femeii și a bărbatului la sat: „*mai sfiicioasă, mai rezervată, mai supusă la fete; mai îndrăzneață, mai poruncitoare, mai triumfătoare, la flăcău*".

Gherea remarcă și o altă trăsătură proprie poeziei de iubire a lui Coșbuc: „*chemarea neîncetată a mamei, căutarea la ea a unui scut împotriva vrăjmașului cumplit, a dragostei nefericite*", căci (așa cum a subliniat cu prilejul analizei poeziei „Fata morarului") la țară, mai mult ca la oraș, refugiul către înțelegerea protectoare a mamei e unica simpatie și iubire pe care se poate rezema fata la restriște.

Altă preocupare a studiului o constituie modul cum poetul țărănimii zugrăvește natura. „*In această privință*, afirmă Gherea, *Coșbuc n-are rival în literatura romînă*". Criteriul care-l duce la această afirmație este poziția scriitorului față de natură, poziție determinată de însești condițiile lui de viață , de experiența lui personală în raport cu natura. „*Omul cult modern, iar proletarul cult și mai mult vede natura înconjurătoare din fereastra locuinței orășenești*" și chiar cînd o va vedea direct, în toată amploarea ei, sufletul lui, otrăvit de zbuciumul vieții, „*nu va avea acea liniște sufletească trebuitoare pentru a trăi numai în intimitatea ei, nu va avea acea dezinteresare pentru a i se da cu totul și deci nici forța pentru a o evoca în creațiuni estetice*". Astfel s-ar explica, după Gherea, de ce poezia din epoca lui, „*produsă de orășeni, de proletari culți, e eminamente lirică și acest lirism, în mare parte, slujește numai la exprimarea propriilor simțiminte egoiste ale poeților*". Nici chiar la Eminescu, natura nu e zugrăvită de hatîrul ei, „ *ci ea trebuie să servească ba ca un decor pentru o scenă de iubire, ba o espresiune a unor înalte simțiri și idei generale filozofice*" (așa cum e și la Vlahuță și O. Carp).

Deci numai poetul popular este pus în condiția cea mai prielnică pentru a zugrăvi natura: „*ea îi excită iubirea, recunoștința, admirația, frica și groaza, stăpînindu-i sufletul și imaginația și creînd deci toate elementele necesare pentru relația estetică între el și natură*". De aceea, cînd Eminescu „*a voit să vorbească de natură pentru ea însăși... s-a inspirat de la țărănime, a imitat, în parte chiar a transcris poezia populară, cum e*: „La mijloc de codru des", „Ce te legeni codrule?». Argumentația lui Gherea, deși măcar parțial abuzivă în ce privește incapacitatea majorității poeților culți de a simți amplu și de a reda artisticește natura, reușește să demonstreze că „*e natural ca și Coșbuc, născut și crescut în mediul țărănesc, fiind deci un poet țărănesc, să zugrăvească cu predilecție natura și s-o zugrăvească cu toată puterea pe care i-o dă marele său talent*", la el iubirea de natură părînd „*a fi mai mare chiar decît cea erotică*". Și Gherea, analizînd mai multe poezii, printre care „Vestitorii primăverii", „Vara", arată că iubirea de natură pătrunde atît de mult sufletul poetului, încît îl face să se reverse cu efuziuni lirice. Peisajul sătesc din poeziile „Iarna pe uliță" sau „In miezul verii" este pus în valoare de analiza criticului care afirmă, întemeiat, că „*în creațiunea lui Coșbuc natura trăiește, îi simți pulsul bătînd cu tărie*", pentru ca, referindu-se apoi la alte poezii ale acestuia, să observe că natura nu servește numai de ramă frumoasă pentru tablourile vieții vesele, ci și de cadru întunecat, sinistru, pentru o tragedie înfiorătoare, ca, de pildă, „Regina Ostrogoților". Subliniind măiestria cu care cîntă poetul natura, Gherea nu se reține totuși de a nu observa că de multe ori natura ocupă, în poeziile lui Coșbuc, planul întîi, acolo unde ar fi trebuit să-l ocupe pe al doilea și că uneori se întîmplă ca rama să fie mai prețioasă ca tabloul însuși. Observația este pe cît de îndreptățită, pe atît de fină. Ea trebuie legată de aceea în care afirmă că în unele tablouri ale naturii descrise de Coșbuc „*oamenii înșiși joacă un rol supus, ei nu sînt centrul și scopul naturii și creațiunii, ci o parte din natură, cîte odată un mijloc de a o zugrăvi*". Este semnificativă poziția ideologică a criticului — pentru care omul trebuie să fie centrul oricărei opere de artă, natura fiindu-i subordonată.

În studiul lui despre „poetul țărănimii", Gherea a ridicat la un înalt nivel tocmai critica analitică, adică aceea care intră mai mult în sfera noțiunii de creație. Integrarea într-o problematică, modul cum sînt puse în discuție anumite aspecte ale operei artistice, — iată ceea ce constituie suportul și condiția acestui înalt nivel. Un exemplu ni-l oferă analiza celor două mari poezii ale lui Coșbuc: „Nunta Zamfirei" și „Moartea lui Fulger". Gherea începe printr-o serie de utile considerații asupra eposului popular, relevînd că toate plăzmuirile fantastice ale poporului nu fac decît să oglindească într-un fel sau altul reala viață a țăranului: *„astfel, un crai sau împărat, în baladele sau poveștile populare, va fi tot un fel de țăran, mai bogat, mai puternic, dar în sfîrșit tot un țăran"*. De unde concluzia că *„acestei imposibilități a fanteziei de a se depărta prea mult de viața reală, datorăm faptul că din creațiile fantastice ale țărănimii, oricît de mărite ar fi proporțiile și oricît de capricioase ar fi combinările, putem să ne reconstituim viața țăranului care le-a produs"*.

E deci ușor de înțeles cît de mari sînt dificultățile unui poet cult care ar vrea să scrie o baladă populară țărănească. În raport cu această însușire de bază a creației populare, o asemenea inițiativă constituie o adevărată piatră de încercare pentru un creator cult și, de obicei, opera lui nu reușește tocmai esențialul: să oglindească realitatea, viața țărănească[1]). Făcînd această constatare, Gherea afirmă apoi că *„în „Nunta Zamfirei", Coșbuc a învins în chip strălucit toate aceste greutăți: aici e o adevărată nuntă țărănească, numai proporțiile îi sînt mărite, — mărite pînă la dimensiuni epice, — prefăcînd-o astfel într-o epopee a nunții țărănești"*. Criticul demonstrează cît de bine este ancorată creația poetului în psihologia populară, cît de tipice sînt manifestările marii mulțimi de personaje care întruchipează lumea țărănească în ce are ea mai caracteristic. În zugrăvirea ei, poetul are o excepțională putere de plasticizare, criticul atrăgînd atenția asupra dificultății de a reda o imagine în mișcare, dar afirmînd totodată: *„Poporul romîn în poeziile sale a arătat că posedă această însușire și a dat-o în dar poetului său Coșbuc"*. Afirmația pune în valoare nu numai marele talent al poetului țărănimii, dar și faptul că el își trage seva direct din creația populară, — ceea ce Gherea indică încă de la începutul studiului cînd situiază pe scriitor în condițiile lui geografice și istorice.

În ce privește „Moartea lui Fulger", e de remarcat că Gherea ține să rectifice impresia de pesimism, pe care o lectură superficială o poate lăsa asupra cititorului. El susține că, dimpotrivă, concepția de viață a poporului nostru *„e optimistă, sau în orice caz mai mult optimistă decît pesimistă"*. Cum se explică, totuși, unele accente pesimiste din această operă a lui Coșbuc? Prin aceea că *„o întîmplare extraordinară, cum e o nenorocire mare, neașteptată și neobișnuită, răstoarnă pentru moment filozofia țăranului, tot cu atîta ușurință ca și pe a orășanului"*. Înțelepciunea poporului, filozofia lui de viață învinge însă aceste explicabile manifestări trecătoare. Viața e o luptă, — așa cum o spune bătrînul sfetnic cu *„liniște și hotărîre"*, cu *„convingere adîncă"*, în *„versuri săpate în piatră"*.

Ocupîndu-se de *„minunata rapsodie"* „*Doina*", Gherea o compară cu alte două doine: cea a lui O. Carp și cea a lui Eminescu. Pe una o găsește vagă, pe cealaltă, — chiar dezbrăcată de partea reacționară, — falsă. A trebuit să vie un poet țăran — spune criticul — ca să ne arate adevăratul înțeles și însemnătatea doinei, — *„expresiune a întregii vieți necăjite țărănești, de la fragedă copilărie, cînd e aruncat să plîngă între căpițele de fîn, pînă la moarte în bordeiul umed și întunecat"*. *„Sărăcia, lipsa de pămînt, birul, claca, miliția și apăsarea de veacuri, apăsare nu numai de străini, dar, și mai ales de clasele dominante de același neam"* — iată durerile pe care le-a deslușit Coșbuc în „Doina" lui, care *„nu e numai o creație de mare valoare, dar e cea mai națională dintre creațiunile poetice romîne"*. Această apreciere a lui Gherea nu pare deloc exa-

---

1) In această privință, v. și articolul *„Dl. Brociner ca descriitor al vieții țărănești"* (în *„Studii critice"* I) prin care Gherea se ridică împotriva idilismului, precum și articolul (din *„Studii critice"*, V), *„Țăranul în literatură"*.

gerată, dacă ştim că „Doina" a apărut în 1895, la puţină vreme după răscoalele ţărăneşti din 1894, aşa dar ca o expresie din cele mai vii a suferinţelor poporului dar şi a hotărîrii lui de luptă.

Dacă „Doina" e „*cea mai naţională*" din literatura noastră, „Noi vrem pămînt" e „*una din cele mai revoluţionare din toate literaturile*". Analiza acestor două poezii, aşa cum o face Gherea, constituie una din cele mai puternice demonstraţii a tendenţiozităţii artei, a valabilităţii estetice pe care o capătă opera militantă prin profunda ei semnificaţie socială, prin vibrantul ecou pe care-l stîrneşte în inima celor cărora se adresează. Artist cinstit, Coşbuc redă viaţa adevărată: de aceea, în poezia lui apare antagonismul de neîmpăcat, sălbatica luptă de clasă. „*În „Noi vrem pămînt"* — spune Gherea — *nu mai sînt romîni, nu mai sînt copii ai aceleiaşi naţii — sînt două naţii deosebite, care se luptă şi se urăsc de moarte: e naţia clasei dominatoare de la oraşe şi a clasei dominate de la sate*".

Cu asemenea ascuţime apreciază promotorul criticii ştiinţifice acest poem a cărui forţă demascatoare, al cărui potenţial agitator, al cărui strigăt de revoltă au înspăimîntat clasele exploatatoare.

„Noi vrem pămînt" a marcat totodată şi adînca prăpastie dintre cele două atitudini ale criticii literare. „Se refuză primirea", — a scris Maiorescu pe revista în care se tipăriseră incandescentele versuri ale lui Coşbuc. Era un verdict al unui duşman, dar totodată şi manifestarea unei practici de struţ

În schimb pentru Gherea „Noi vrem pămînt" constituie un mare eveniment în literatura noastră, o culme a poeziei militante, o confirmare din cele mai puternice a concepţiei despre artă promovată de clasa muncitoare. Gherea subliniază că însăşi modalitatea şi perfecţia artistică a poeziei este condiţionată de caracterul ei militant, tendenţios: „*E energia sălbatică, sufletul puternic, care dă acestei poezii un adevărat caracter epic*".

Puternicul realism al lui Coşbuc e urmărit de Gherea şi în alte poezii ale acestuia. Criticul observă just că poetul vede războiul cu ochii soldatului, că nu face paradă de sentimente războinice; el îi aprobă poziţia faţă de trecutul istoric, pe care nu-l idealizează, — de aceasta ferindu-l „*nu numai talentul său — un talent care vede peste tot adevărata şi reala faţă a lucrurilor — dar şi condiţiile în care s-a dezvoltat acest talent*".

Abordînd unele probleme de măiestrie artistică, Gherea reuşeşte să introducă pe cititorii săi chiar în centrul procesului de creaţie poetică. Discuţia în jurul procedeului poetic al personificării este, în genere, bine condusă, deşi nu lipsesc nici notele distonante ale unei analize mai puţin subtile, mai puţin fine. E vorba de poezia „Prahova", unde Gherea pare a nu înţelege întru totul farmecul acestei personificări realizate de Coşbuc, găsind nereuşită tocmai una din strofele care exemplifică mai pregnant procedeul. Totuşi, rezerva aceasta a criticului nostru e departe de obtuzitatea lui Maiorescu, care în numele conformităţii cu realitatea, respingea însăşi noţiunea imaginii artistice. De altfel, la Maiorescu critica analitică lipseşte aproape cu desăvîrşire.

Nu ne putem îngădui să abuzăm şi mai mult de citate, pentru a demonstra pătrunderea cu care criticul defineşte dominanta personalităţii artistice a poetului ţărănimii. El observă marca putere de obiectivare şi de tipizare a lui Coşbuc, pe care o numeşte „*obiectivism artistic*". Stilistic, acesta se manifestă „*în imagini concrete, reale, imagini auditive şi mai ales vizuale*", spre deosebire de *poeţii moderni*, eminescieni, la care exprimarea ideilor şi sentimentelor prin artă este — spune Gherea — vagă, nehotărîtă, luînd aspectul unei ,,simbolizări'', — ceea ce „*nu există în creaţiunea poetului ţăran Coşbuc*", la care între imagine şi ceea ce trebuie ea să exprime e totdeauna o deplină armonie.[1])

Enumerînd caracterele specifice creaţiei

---

[1]) Observaţia aceasta trebuie coroborată cu aceea din „*Artiştii proletari culţi*", unde, după ce vorbeşte de stilul „trudit şi neliniştit" al lui Vlahuţă, de stilul „confuz" al lui O. Carp, atrage atenţia că „acei lipsiţi de talent sau înzestraţi cu o putere neîndestulătoare pentru exprimarea atîtor doruri şi gîndiri deosebite şi vage, în desperare de cauză vor alerga la un fel de telepatie poetică, — la simbolism colorit (sic) sau decadent".

lui Coșbuc : „*sănătate, hotărîre, seninătate, liniște și echilibru sufletesc, firescul, obiectivismul artistic, zugrăvirea prin imagini concrete, materiale, plastice, identice cu ceea ce trebuie să însemne*“, Gherea le consideră „*caractere ale clasicismului*“, spre deosebire de „*neliniștea, dezechilibrul sufletesc, nesiguranța, vagul, spiritualizarea imaginilor, simbolizarea etc.*“, — considerate „*semne tipice ale romantismului*“. Generalizarea aceasta este desigur pripită și cam simplistă. Exclusivismul ei este resimțit de însuși Gherea care, spre sfîrșitul studiului, observă că, de pildă, în „Doina“ conținutul, în loc de a fi tratat „în sens epic, *clasic*“, e tratat „în parte *romantic*“[1]). Pe de altă parte, într-o serie de poezii, printre care „Pe deal“ — din cea de a doua fază a dezvoltării poetului — Gherea observă caractere eminesciene: melancolie, descurajare. Aceasta îl face să vadă posibilă „*o sinteză superioară, o creațiune artistică care să nu fie nici una nici alta*[2]). „*dar să conțină totuși într-o armonie superioară calitățile și ale unuia și ale altuia*“[3]). El recomandă sinteza aceasta ca „*idealul spre care trebuie să meargă Coșbuc*“.

E greu de spus dacă Gherea însuși realiza limpede imaginea evoluției lui Coșbuc, dar în această recomandare credem că s-ar putea bănui năzuința criticului spre o poezie de largă respirație, în care să fie exprimată — așa cum spune el — „durerea socială“, o poezie de puterea analitică și de adîncimea celei eminesciene, dar fortificată cu acea bărbăție proprie lui Coșbuc, care în exprimarea ideilor înalte ar introduce mai multă viață concretă și reală.

Creația ulterioară a lui Coșbuc a îndreptățit, măcar în parte, sensul recomandării lui Gherea, care a căpătat astfel însușirea unei previziuni critice. Poezii ca „Pentru libertate“ sau „Poetul“ constituie o vie mărturie a profundei comunități de sentimente și de năzuințe cu poporul[4]), confirmînd pe deplin puternicul, trainicul caracter al acestei bogate creații literare.

★

Studiul despre Al. Vlahuță completează seria consacrată marilor noștri clasici. Valoarea lui stă în aceeași grijă a lui Gherea de a pune în lumină caracterul progresist al creației poetului; pe de altă parte, în definirea personalității poetice a lui Vlahuță, prin raportare la Eminescu. Studiul făcut de Gherea asupra primei culegeri de versuri a poetului (din 1887) a constituit, de asemeni, cea dintîi explicare temeinică a conținutului profund social, critic, al poeziei lui Vlahuță, valorificată astfel după criterii științifice. Poziția lui Vlahuță din „Liniște“ este cuprinzător analizată în tematica ei, care scoate atît de plastic la ivcală condiția artistului în societatea burgheză, suferințele și amărăciunea lui în acest mediu descompus, dușmănos artistului cinstit, neprielnic creației lui.

Explicația data decepționismului pune accentul pe nedreapta orînduire capitalistă care duce la revoltă dar și la deznădejde. Însușirile operei lui Vlahuță sînt văzute și prețuite în lumina realismului critic. Păcat însă că Gherea, ca și în cazul lui Caragiale, nu s-a preocupat în continuare de evoluția lui Vlahuță, care a dat apoi vigurosul poem „Unde ni sînt visătorii“ și celebra poezie „1907“, care reprezintă o culme în opera acestui scriitor. De aceea unele aprecieri ale criticului asupra poeziilor din prima lui culegere ne apar mai mult sau mai puțin exagerate. Astfel, este, de pildă, aprecierea asupra poeziei „Ce dor“, despre care Gherea afirmă că, alături de „admirabilele sonete ale lui Eminescu“, ea cuprinde „*cea mai adîncă și pătrunzătoare* (analiză sufletească) din cîte s-au făcut în literatura romînă“[5]).

★

1) V. și articolul „*Ceva despre clasicism și romantism*“ din „*Studii critice*“, II, precum și considerațiile asupra celor susținute de Gherea din „*Alte cercetări critice și filozofice*“ ale lui H. Sanielevici.

2) Adică nici clasică, nici romantică.

3) Adică și ale lui Coșbuc și ale lui Eminescu.

4) „*Sînt suflet în sufletul neamului meu— Și-i cînt bucuria și-amarul*“, — spune Coșbuc în poezia „*Poetul*“.

5) Forma operei critice a lui Gherea nu este, desigur, desăvîrșită. Primele lui studii, mai ales, suferă de unele inadvertențe stilistice, au o exprimare adeseori greoaie, nu totdeauna clară, pe-alocuri vulgarizatoare. Pe măsură ce criticul își adîncește expe-

Opera critică a lui Gherea solicită pe multe planuri atenţia cercetătorului. Ea prezintă încă multe aspecte, care merită a fi studiate. Astfel, un viu interes stîrneşte lectura cuprinzătorului articol intitulat „*D. Panu asupra criticii şi literaturii*“[1]), unde Gherea face judicioase consideraţii, între altele asupra cauzelor care au împiedicat o mai puternică dezvoltare a literaturii noastre. În acelaşi articol, fiind vorba de literatura contemporană criticului, citim cu emoţie această apreciere: „tînărul care scrie sub pseudonimele Tomşa sau A. Toma are talent şi mult talent“,—ceea ce demonstrează nu numai însuşirea de a descoperi talente dar şi curajul de a le promova şi stimula, fără teama de a fi desminţit, — însuşire în general rară criticilor literari din toate timpurile, inclusiv ale noastre.

Asupra lui Turgheniev şi Şevcenko, asupra curentelor decadente, asupra simbolismului, asupra naturalismului, asupra limbii literare, asupra traducerilor şi înrîuririi lor, Gherea şi-a spus de asemeni — în studii ample sau în simple articole, — cuvîntul. E o activitate prodigioasă, caracteristică unui militant pasionat pentru adevăr, convins de rolul literaturii — şi, ca atare, al criticii literare — în viaţa societăţii şi în lupta pentru transformarea ei,

Tot ceea ce Gherea are pozitiv, valabil în critica literară este reflexul unei juste orientări ideologice şi politice, — axată pe concepţia materialismului istoric, sprijinită pe ideile estetice ale democraţilor-revoluţionari ruşi, militînd pentru realism, oglindind concepţia despre artă a clasei muncitoare. Astfel înarmat, în activitatea pe tărîmul criticii literare el a combătut cu succes concepţia ideologilor reacţiunii în frunte cu Maiorescu. Gherea, care a scris mişcătorul articol „Artiştii-cetăţeni“, a prefigurat imaginea „criticului-cetăţean“ din zilele noastre. Confuziile şi greşelile din critica lui literară se datoresc în primul rînd înrîuririi concepţiilor sale politice oportuniste. Astfel se explică erorile în interpretarea unor opere şi în special a operei lui Caragiale, faptul că a subestimat rolul literaturii în lupta revoluţionară, concretă a clasei muncitoare, ca şi împăciuitorismul şi liberalismul practicat de el la „Contemporanul“, unde a îngăduit publicarea a numeroase scrieri sentimentale, de filieră mic-burgheză, unele chiar cu aspecte decadente.

Îngustimile orizontului lui literar ca şi unele conexiuni mecanice, simpliste, între fenomenul literar şi factorul economic, se datoresc nu numai condiţiilor obiective în care şi-a exercitat activitatea, dar şi faptului că a neglijat complexitatea fenomenului social.

Desigur că contribuţia lui critică ar fi fost infinit mai eficientă, rezultatele activităţii lui în domeniul literar infinit mai rodnice, dacă în concepţia lui ideologică nu s-ar fi strecurat ideile profund greşite care l-au împiedicat să-şi forjeze o conştiinţă consecvent revoluţionară. Iată de ce astăzi, opera lui critică trebuie citită cu un ascuţit simţ de discernămînt, cu bucuria de a descoperi în ea atîtea mărturii viabile, cu ecou în actualitatea luptei noastre pe tărîmul literar, dar şi cu probitatea unei necruţătoare atitudini faţă de tot ceea ce se abate de la această luptă.

---

rienţa, limba şi stilul studiilor sale devin mai îngrijite. Astfel este, de pildă, studiul despre Coşbuc raportat la cel despre Eminescu. De remarcat că stilul lui Gherea a fost calul de bătaie al tuturor detractorilor lui. De aceea se cuvine relevată poziţia criticului Perpessicius care, acum 25 de ani, în articolul „Răsfoind pe Gherea“ integrat în „*Dictando divers*“, I, 1940) făcea această apreciere: „Ori cîte cusururi formale şi ori cîtă zgură stilistică am întîlni în scrierile lui Gherea, judecăţile lui critice nu sînt mai puţin sănătoase şi multe din ele tot pe atît de valabile şi astăzi. Eminescu, Caragiale, Coşbuc au format obiectul unor întinse studii din partea lui Gherea“, aflînd în critica lui „un înţelegător din cei mai preţioşi“. Şi după ce actualitatea lui Gherea era subliniată şi în legătură cu alte probleme „secundare sau anexe literaturii“, Perpessicius aprecia că în scrisul lui Gherea (opus rigidităţii de „smoking maiorescian“) se pot afla „pagini calde, emotive, spirituale, faţă de care şi cea mai aromată dintre perioade nu poate nimic“, — încheind că „întreaga lui operă critică l-a încetăţenit... în rîndul marilor scriitori romîni“.

[1]) În vol. III din „*Studii critice*“.

SILVIAN IOSIFESCU

ÎNTRE TEHNICĂ ŞI TEHNICISM*)

O formă pe care o ia în unele piese îndepărtarea de adevărul obiectiv este complicarea artificială a conflictului. Complicarea, în aparenţă opusă simplificării, este, de fapt, echivalentă cu aceasta. Ambele procedee încearcă să „reconstituie" conflictele din viaţă, netezindu-le sau complicîndu-le tehnicist.

Despre tehnicism în dramaturgia noastră se poate vorbi în două sensuri foarte deosebite. Unul se referă la abuzul de termeni şi probleme culese cu mai multă sau mai puţină competenţă din diferite domenii ale vieţii, şi care prin caracterul lor prea special rămîn adesea enigmatice pentru spectator sau cititor. În al doilea înţeles, tehnicismul este tendinţa de a concepe ori de a aprecia piesa, aproape exclusiv în numele unei tehnici a teatrului, considerate izolat, în sine.

Cît priveşte primul înţeles al termenului, deşi teatrul îngăduie mai puţine detalii localizatoare ca romanul, precizarea cadrului concret în care se mişcă personajele şi se naşte conflictul e indispensabilă. Bine înţeles, cît timp nu devine etalare ostentativă a documentării, tendinţa spre aluziile frecvente la procese tehnologice ori la probleme economico-financiare, prezentate astfel, „încît fac publicul să caşte, iar pe specialişti să zîmbească", cum scria Ilya Ehrenburg într-un articol mai vechi.

Se poate întîlni într-unele din piesele noastre un asemenea prisos de aluzii la diverse operaţii tehnice, care riscă să acopere conturul şi relaţiile dintre personaje. Adesea, spectatorul fără cunoştinţe de specialitate, neînţelegînd nimic din conţinutul tehnic al problemei care face să se ciocnească oamenii de pe scenă, acordă credit autorului şi se străduieşte să descifreze sensul general al conflictului. I se întîmplă cititorului sau spectatorului să se lovească de astfel de greutăţi chiar în cele mai bune piese de-ale noastre. În „Cetatea de foc", el ajunge să participe la conflictul intens în care sînt antrenaţi membrii familiei Arjoca şi soţii Brebenar, sau soţii Jemănar, după ce s-a trudit să priceapă mai exact greutăţile şi problemele în legătură cu şarjele.

În asemenea sens, tehnicismul se întîlneşte în piesele noastre, dar rămîne o problemă secundară, destul de uşor de rezolvat. Nu se pot stabili baremuri, scriitorul trebuie să ştie singur să aprecieze punctul de unde necesarele detalii concrete devin balast greu accesibil.

Mai dăunătoare, în măsura în care tinde să devină orientare greşită pentru unele articole critice, participări la discuţii, sau pentru înşişi scriitorii — e cealaltă formă a tehnicismului.

Trebuie făcute unele precizări. „Asta e problema centrală a dramaturgiei noastre

*) Fragment din studiul „Eroi şi conflicte în dramaturgia noastră contemporană", sub tipar la E.S.P.L.A.

— piesele sînt prea bine scrise?" — întreba cu prilejul unei discuţii unul dintre dramaturgii noştri de frunte. E inutil să precizăm că nu un astfel de pericol ne paşte. Este cert că dramaturgii noştri au de învăţat multe din modelele pe care le întîlnesc în teatrul realist clasic şi modern. Dar termenul tehnicism nu e echivalent cu măiestria şi nici măcar cu tehnica, după cum psihologism nu înseamnă orice fel de analiză psihologică. Cînd respingi cultivarea tehnicii în sine, izolată de conţinut, nu înseamnă că respingi sau minimalizezi problemele tehnicii teatrale. Ar fi o absurditate egală cu negarea importanţei prozodiei pentru poeţi sau a ortografiei pentru oricine ţine un condei în mînă. Să combaţi efectul în sine nu înseamnă nici să negi că ar fi necesar ca piesele să fie cît mai atrăgătoare, mai „bine făcute" după cum se spune. În raportul său, Al. Korneiciuk preciza: „*De ce oare componentele principale ale formei artistice — subiectul şi fabula — de ce calitatea principală a piesei — elementul atractiv — sînt secundare pentru mulţi dintre noi? Din această pricină se întîmplă ca piese sărace în conţinut să atragă spectatorul mai mult de cît lucrările plictisitoare, cu subiecte puţin interesante, dar cu un bogat conţinut de idei*". Dar caracterul atrăgător nu poate fi recunoscut ca un scop în sine, în dauna adevărului conflictului şi a caracterelor.

Cui i-ar trece prin minte să compună o bucată muzicală pentru un instrument oarecare fără să cunoască registrul optim, sunetele posibile sau cele interzise de însăşi structura instrumentului? Scriitorul nu poate ignora tehnica teatrului — regulile impuse de condiţiile specifice ale scenei. Intrările stîngace, monologul interminabil, organizarea nepotrivită a acţiunii pe scene prea lungite sau neverosimil de precipitate, etc. etc. sînt erori de gramatică elementară a teatrului în care debutanţii se încurcă adesea. Însuşirea unor asemenea reguli tehnice elemontare e indispensabilă şi în special, în experienţa omului de teatru, a regizorilor şi actorilor va găsi dramaturgul începător principalul sprijin. Bine înţeles, cu condiţia ca această experienţă să nu se reducă la strîmt practicism, la dogmatizarea unor reguli aproximative, la frînarea îndrăznelii creatoare. Să nu uităm că la vremea lor, mulţi au considerat teatrul lui Shaw sau Musset drept stîngaci şi neteatral. Trebuie totuşi subliniat că îndrăzneţii în orice artă trebuie să-i cunoască abecedarul.

Acestea sînt incontestabile, dar tehnicismul e altceva. El a apărut la noi prin interpretarea deformată a unei foarte necesare atenţii acordate problemelor de măestrie. Ridicîndu-se împotriva unor tendinţe vulgarizatoare, care „analizau" opere artistice diferite mărginindu-se să enumere foarte general ideile cuprinse şi vorbind absolut în acelaşi mod de o dramă, o poezie lirică sau un roman, unii critici şi scriitori au confundat măestria cu inventarierea tehnică, cu enumerarea procedeelor. Oricine scrie poezii sau vorbeşte despre poezie e dator să cunoască măcar regulele elementare de prozodie şi sintaxă poetică. Dar pe cine-l poate mulţumi analiza măestriei redusă la enumerarea felurilor de rimă, metru şi ritm folosite, la descrierea tropilor? Aşa procedau unele manuale din trecut, care pe multe şi multe rînduri se extaziau asupra bogăţiei în metonimii şi sinecdoce a cutărei poezii de Coşbuc sau Eminescu. Pentru o analiză a măestriei, concepută ştiinţific, procedeul în sine e neutru, el poate fi folosit realist sau formalist, expresiv sau plat, convenţional. Analiza efectivă a măestriei discută ansamblul de procedee în măsura în care ele servesc sau nu transpunerii conţinutului în imagine artistică.

Şi în discutarea operelor teatrale s-a manifestat confuzia dintre măestrie şi cercetarea procedeului tehnic izolat. Ea a luat forme felurite. S-a ocupat — după cum am spus — de procedeul şi efectul scenic privit izolat, a făcut să perziste confuzii în privinţa raportului dintre text şi spectacol şi a dus la o concepţie destul de neclară şi foarte strîmtă asupra dramaticului, a specificului teatral. Aceste forme ale tehnicismului se întrepătrund, pornind toate de la confuzia dintre măestrie şi procedeu tehnic, care pînă la urmă poate duce la reapariţia formalismului pe uşa din dos.

Unele exemple pot concretiza problema. Iniţiativa lui Sică Alexandrescu de a-şi

spune cuvîntul cu privire la unele piese ale noastre ar merita să fie urmată și de alți oameni de teatru. Dar în cazul de față e izbitoare tendința de a discuta piesele în modul pomenit mai sus. Se face simțită această tendință în articolele publicate de Sică Alexandrescu în două numere succesive (11 și 12 pe 1954 din „Viața Romînească"), în acela referitor la „Torpilorul roșu" de Vladimir Colin și, mai ales, în cel cu privire la „Arcul de triumf" de Aurel Baranga („O nouă piesă valoroasă").

Cea mai mare parte a articolului lui Sică Alexandrescu referitor la piesa lui Aurel Baranga cuprinde un rezumat amănunțit al acțiunii, întrerupt de foarte lungi citate. Observațiile critice sînt grupate aproape exclusiv în ultimele două pagini. Și ceea ce izbește la aceste observații e caracterul tehnic abstract. Cuvîntul de virtuozitate tehnică revine de mai multe ori. Astfel, articolul ne spune că „*acțiunea* (piesei) *duce din surpriză în surpriză, remarcîndu-se prin permanenta ei noutate și prin virtuozitatea tehnică cu care e realizată*". Să constituie surpriza în sine o însușire a unei piese? Surprize găsim și la Gogol, Molière ori Caragiale, — și într-o piesă de investigație detectivă. Ar fi fost interesant ca articolul să arate dacă și în ce măsură surpriza contribuie în piesă la reliefarea caracterelor, la intensificarea conflictelor. De asemenea, „*cadrul acțiunii se restrînge la trei decoruri simple*", ceea ce e considerat ca un progres față de „Pentru fericirea poporului" în care existau „*șapte episoade cinematografice prezentate*". Ar fi fost interesant de urmărit ceea ce reprezintă în creația lui Aurel Baranga „Arcul de triumf" față de piesa anterioară, cu tematică înrudită. Dar un asemenea elogiu cu privire la decoruri surprinde. Numărul mic al decorurilor are, de sigur, importanță practică pentru punerea în scenă a unei piese, dar el nu poate constitui un criteriu de ierarhizare artistică. Regula unității de loc a căzut, de multe secole, în desuetudine. Aprecierea e dezmințită și de „Faust", și de întreaga operă a lui Shakespeare.

În sfîrșit, într-alt loc ni se spune că „*o trăsătură de virtuozitate tehnică apare și în faptul că cei doi prototipi — Magda și Ciolac — se ciocnesc, se luptă, se învîng, fără să fie puși niciodată față în față de-a lungul piesei*". În ce măsură această trăsătură face mai expresiv conflictul, asta nu ni se spune și cititorul rămîne prea puțin convins de valoarea intrinsecă acordată procedeului.

Faptul că articolul lui Sică Alexandrescu pomenește doar foarte general — în introducere — despre conflictul piesei și că discută piesa mai mult pe procedee, izolate de conflict și de caractere, are mai multe inconveniente, ducînd la o limitare a aprecierii și la unele contradicții. Articolul nu relevă destul de adînc nici ceea ce e valoros, nici scăderile piesei. Prea puțin despre reușita remarcabilă pe care o constituie crearea unui caracter cum e colonelul Ciolac, șeful rafinat, crud și cinic al siguranței locale. Pe de altă parte, în observațiile critice făcute la sfîrșitul articolului, Sică Alexandrescu sezisează cu acuitate unele inconsecvențe în construcția personajelor din „Arcul de triumf",—inconsecvențe datorite tocmai unei predilecții pentru efectul scenic ce se simte în piesă. Remarcă astfel că „*apelul pe care Magda îl adresează bătrînei Valeria Zapan în actul al treilea... ca să obțină o audiență la colonelul Ciolac și apoi să ducă un mesaj secret celor din convoi ca să împiedice încercarea lor de evadare este nemotivat, neexplicat prin ceea ce știm despre raporturile dintre cele două personaje*". Dar observațiile neaxîndu-se pe caracterele din piesă, nu discută în ce măsură sînt influențate aceste caractere. Aprecierea strict tehnică rămîne mărunțită și izolată.

În creația dramatică, un exemplu elocvent îl constituie contradicțiile piesei „Orașul în flăcări" de Mihail Davidoglu.

În „Orașul în flăcări", Mihail Davidoglu și-a propus să arate semnificația unui moment de cotitură pentru poporul nostru — momentul eliberării de sub ocupația fascistă — așa cum se răsfrînge în drumurile întretăiate ale unui grup de personaje foarte deosebite.

Într-un oraș dunărean, Tudorița Roșca, mama comunistului închis Vasile, Dumitru Roșca, fiul ei — activist, revoluționar și el — Raluca Caramfil, proprietăreasă și George, fiul ei, mare industriaș, apoi

Ioana, slujnică de 17 ani a Ralucăi, şi Gheorghiu, profesorul de muzică, sînt strînşi laolaltă într-un adăpost, în timp ce trupele fasciste, în retragere, distrug sistematic oraşul.

După cum se vede, dramaturgul a păşit pe o cale puţin bătătorită; deşi folosit mai rar, procedeul de a înfăţişa un grup de oameni cu poziţii şi mentalităţi opuse, izolaţi de restul lumii de un eveniment oarecare, e cunoscut. În literatura noastră, Mihail Sebastian l-a folosit atît în prelucrarea „Potopul", care s-a reprezentat îndată după 23 August, cît şi în „Insula". Posibilităţile dramatice ale acestui procedeu sînt certe, dar ca orice procedeu scenic, el poate fi orientat în sensuri opuse — realist ori formalist. Poate servi — şi de fapt a servit—existenţialismului, pentru a exprima o neagră filozofie a singurătăţii şi ostilităţii dintre nişte oameni care închişi unii cu alţii, trăiesc infernul. „Oraşul în flăcări" înfăţişează însă oameni din clase opuse şi dezvoltarea caracterelor, accelerată de ceea ce se petrece afară — merge pe linia dezvoltării claselor pe care ele le reprezintă. Spaima deposedării sporeşte îndîrjirea industriaşului şi a proprietăresei. Pentru ei, trupele S.S. care, pe cale să părăsească oraşul, îl distrug, reprezintă ultima garanţie a dreptului de a exploata în tihnă. S-ar înţelege bine şi cu anglo-americanii — „*Cu ei e altceva* — spune George Caramfil — *cu ei înţeleg pacea*". Dar îi îngrozeşte apropierea armatei sovietice: află cu spaimă de gărzile muncitoreşti care pun stăpînire pe oraş. Pentru Tudoriţa ori slujnica Ioana, tot ceea ce constituie coşmarul Caramfililor e, efectiv, actul lor de naştere ca oameni liberi. Ei încep să vorbească răspicat în faţa „proprietarilor". Şi mama care încerca să-l roage pe Caramfil să-i cîştige intervenţia, devine dîrză. Ioana, fata de şaptesprezece ani, care s-a visat învăţătoare şi a ajuns slujnică, strînge pentru gărzile muncitoreşti grenadele nemţeşti.

Astfel, în adăpostul anti-aerian, oamenii aceştia nu sînt rupţi de lume, ca în „Potopul", ci separaţi doar, şi vuietul evenimentelor din afară pătrunde mereu pînă la ei. Pătrunde şi prin prezenţa lui Dumitru, fiul Tudoriţei, comunist, conducătorul unui grup patriotic. Şi presiunea întîmplărilor din oraş determină evoluţia oamenilor de pe scenă. Spaima şi ura Caramfililor îi face să abandoneze pînă la urmă şi puţinele convenţii civilizate. Raluca, proprietăreasa, care-şi cheltuia răutatea pe mărunţişuri, şi fiul ei îşi vor smulge unul altuia caseta cu bijuterii. Pe de altă parte, Tudoriţa, zdrobită la început de asasinarea fiului ei Vasile, va găsi într-însa tăria de a lupta cu arma în mînă împotriva S.S.-iştilor.

„Oraşul în flăcări" arată deci cum se răsfrîng, intensificate de condiţiile speciale ale convieţuirii în adăpostul antiaerian, ca de focarul unei lentile — eliberarea de fascism în nişte oameni reprezentînd două clase opuse. Piesa aceasta, care încearcă curajos să aleagă din viaţă situaţiile mai rar abordate în literatură, se împiedecă de vizibile deficienţe. Unele sînt datorite alunecării din patetic în melodramatic. E cazul cu cîteva din aparîţiile profesorului Gheorghiu, ori cu unele fraze puse în gura Tudoriţei şi distonînd cu ceea ce ştim despre personaj. Dar spre deosebire de vioara lui Gheorghiu, ori de durerea exprimată prea metaforic a Tudoriţei, unele lipsuri ale piesei se explică prin noutatea căii alese. Calea bătătorită e totdeauna mai uşoară şi dramaturgul are în faţă modele multe. Situîndu-şi un număr mic de personaje în cadrul unic al adăpostului, Davidoglu îşi punea probleme grele pe care versiunea publicată în „Viaţa Romînească" nu le-a rezolvat în întregime.

Găsirea unor situaţii care să facă să crească conflictul pe mai multe planuri nu înseamnă neapărat introducere de peripeţii spectaculoase — mai puţin plauzibile pentru oamenii aceştia strînşi în adăpost. Dar soluţiile adoptate în textul apărut în „Viaţa Romînească" Nr. 9 din 1954, merg tocmai pe linia pitorescului cu orice preţ, a peripeţiilor cu orice preţ. Se iveşte un nou personaj, Costache Husaru, a cărui singură menire e, probabil, să dea un plus de culoare. De asemenea, acţiunea se complică prin menţionarea existenţei lui Roro, sora lui George şi amanta unui ofiţer hitlerist. Victoraş, băiatul lui Roro,

se rătăcește. Prin reluarea unei situații frecvent folosite, dar de astă dată și mai puțin motivată, Raluca îi pretinde Tudoriței să-i găsească nepotul, amenințînd-o că altminteri o va denunța drept comunistă comandantului german. Obiectul șantajului e obscur și situația nu se susține. Nici Tudorița, nici cititorul nu pricep cum ar putea găsi aceasta copilul rătăcit în învălmășeala din orașul în flăcări. Acesta e unul din firele adăugate, care împing acțiunea pe căi lăturalnice în dauna ideii generale a piesei și a dezvoltării unui erou pozitiv cum este Tudorița Roșca.

Astfel, dorința de a rezolva probabile obiecții de tipul: *„pe scenă nu se întîmplă destule lucruri"*, prin peripeții și complicări inutile ale acțiunii, a făcut să se întîrzie perfectarea unei piese cu care sîntem convinși că Mihail Davidoglu ar putea aduce cu adevărat ceva nou în dramaturgia noastră.

★

Mai puțin teoretizată, separarea tehnicistă a spectacolului de text se reduce adeseori la aprecieri peremptorii și obscure.

Una dintre aceste formulări sună concesiv, cam în felul următor: „Piesa X e bună literar, dar nu se susține dramatic". E o judecată care se aude uneori în redacții sau în consiliile artistice ale teatrelor. Mai se întîmplă să se audă și formularea corelativă: „E discutabilă ca text, dar bună (tare sau grozavă) ca spectacol". Ea surprinde pe cei care sînt convinși că teatrul e o artă interpretativă — ceea ce nu-i micșorează întru nimic însemnătatea — și că menirea spectacolului e de a exprima cu maximă expresivitate textul, de a constitui momentul final și necesar al creației dramatice.

In ultimele trei sferturi de secol și în special între cele două războaie, s-a ivit concepția spectacolului independent de text, devenind din ce în ce mai mult un scop în sine. Dezvoltarea agresivă a formalismului în această perioadă a dus la teoriile diverse asupra regiei ca o artă care crează si altceva decît textul. Cele două linii s-au înfruntat mereu. Dacă școala creată la Teatrul de Artă de Stanislavski și Nemirovici-Dancenko s-a axat pe ideea interpretării, cu maximum de expresivitate și de veridic realist al caracterelor, diverse alte școli regizorale au pornit de la concepția opusă. Gordon Craig ajungea să premizeze în stilul lui mesianic teatrul în care elementul vizual domină iar textul rămîne un simplu pretext pentru montare. — „Publicul vine la teatru ca să vadă, nu ca să audă". In acest spectacol actorul, ca actor dispare și e înlocuit cu supra-marioneta. „Suprimați actorul, și veți lua realismului grosolan mijlocul de a înflori pe scenă. Nu va mai fi nici un personaj viu, în care să fie vizibile slăbiciunile și fiorii trupului. Actorul va dispare, în locul său vom vedea un personaj fără viață — care va purta, dacă vreți, numele de „supra marionetă" pînă cînd își va fi cîștigat unul mai glorios". După cum se vede, de la „independența" spectacolului, de la separarea lui de text asemenea forme delirante ale estetismului regizoral ajungeau la negarea totală a textului, concepînd spectacolul exclusiv ca o plastică în mișcare, ca o pură desfătare vizuală.

Și la noi în țară întîlnim, în trecut, opoziția dintre cele două poziții. Cu multe neclarități, cu formulări contradictorii. „Pretextele pentru o dramaturgie romînească" ale lui Haig Acterian se sprijineau pe concepția regizorală a lui Gordon Craig, care, de altfel, a prefațat volumul. Trebuie menționat că în „Modalitatea estetică a teatrului", pornind de la considerații teoretice adesea foarte discutabile, Camil Petrescu a combătut cu fermitate ideea subordonării textului la spectacol. Poziția lui e exprimată cu claritate de însuși titlul unuia dintre capitole: „Primatul textului". Scriitorul își exprimă și pe acest tărîm poziția lui anti-calofilă, anti-estetistă.

Desigur că acei care disociază în aprecieri piesa de spectacol, sînt departe de a concepe spectacolul separat și opus textului. În practica teatrală, succesele remarcabile obținute de teatrele noastre în interpretarea pieselor romînești sau străine, se datoresc tocmai căii realiste urmate în înțelegerea și exprimarea textului. E suficient să comparăm spectacolele ultimilor ani cu unele dintre acrobațiile formaliste pe care le-am văzut pe scenele de la noi acum

zece-douăzeci de ani. Cert este că mult din progresul realizat se datorește însușirii din ce în ce mai aprofundate, mai sistematice a concepției și metodei regizorale elaborate de Stanislavski.

În aprecieri ca „bun literar, slab dramatic", ori în aprecierile inverse, străbat urmele vechii despărțiri dintre text și spectacol. Cei ce judecă astfel nu se mărginesc să constate faptul evident că unele piese pun grele probleme tehnice, ci le categorisesc drept nedramatice. Iată-ne ajunși la a doua formulare teoretică tehnicistă — cea referitoare la misterele specificului dramatic.

Despre acest specific dramatic ar fi cazul să se discute cu mai multă claritate. Folosirea termenului fără a-l analiza, ca un fel de tabu—„nu e dramatic, e împotriva specificului dramatic"—are un caracter pe deplin scolastic, ea seamănă grozav cu acele explicații ale gîndirii medievale de care-și rîde și Molière și care lămureau capacitatea opiului de te face să adormi printr-o virtute dormitivă.

În trecut, lărgirea peste măsură a termenului dramatic l-a făcut pe un istoric al teatrului ca Joseph Gregor să extindă sfera noțiunii în afara artei și să vorbească de erupțiile vulcanice sau de bătăliile navale ca fiind prin excelență dramatice. La fel de greșită și, practic, mai dăunătoare se dovedește îngustarea nejustificată a termenului. Specificul dramatic ajunge să fie confundat cu un anumit tip de conflict. Dramaticul devine echivalent cu acțiunea cu ritm rapid, spectaculos, cu desfășurare neprevăzută, perfect înnodată și rezolvată, ca un mecanism de ceasornic bine remontat.

În „Modalitatea estetică a teatrului", Camil Petrescu protesta cu îndreptățită vehemență împotriva identificării dramaticului cu acțiunea. „*Consecințele acestei grave confuzii... au fost de o enormă importanță pentru istoria teatrului, fiindcă acest criteriu al acțiunii, aplicat cu strictețe, elimina din teatru autorii autentici, creatorii, dacă lucrările lor nu erau bogate în acțiune, și dimpotrivă promova nenumărați falși autori care excelau într-o intrigă activ complicată...*" Sînt vizibile tehnicitatea și dogmatismul unei echivalări între intensitatea dramaticului și ritmul acțiunii. Ea preconizează un singur tip de conflict pentru orice fel de mediu și situație — fie că e vorba de existența stătută, cu frămîntări adînci, dar abia rostite din unele piese ale lui Cehov, fie de un moment acut al unei lupte dezlănțuite, ca în „Dușmanii" lui Gorki. E limpede însă că dacă cea de-a doua piesă cere un ritm mai rapid al acțiunii, primele, prin însuși mediul și caracterele alese, nu pot cuprinde o asemenea acțiune. Astfel ecuația „dramatic egal acțiune vie și neprevăzută", elimină dintr-o trăsătură multe piese ale lui Gorki ori Cehov, ale lui Shaw ori Musset. Elimină și piese de tipul frescei dramatice, cu conflictul construit nu pe un nod central, ci pe succesiunea de momente ale unui proces istoric sau ale unei vieți individuale. „Uraganul" lui Bill-Beloțerkovski, iar în literatura noastră „Apus de soare" al lui Delavrancea, „Bălcescu" al lui Camil Petrescu, ori „Michel-Angelo" al lui Alexandru Kiriței. În schimb, devin dramatice prin excelență lucrările bulevardiere, construite pe anumite șabloane eficace de felul conflictelor din piesele lui Henri Bernstein.

Nimeni nu se gîndește să preconizeze o absurdă izgonire din teatru a conflictului cu acțiune vie. Dar ni se pare inadmisibilă reducerea teatrului numai la acest tip de conflict.

Istoria dramaturgici a dus la lărgirea progresivă a concepției asupra dramaticului. Piesele lui Musset au părut multă vreme neteatrale și multe nu s-au reprezentat decît după moartea scriitorului. Alături de lupta cu cenzura care-i interzisese „Profesiunea doamnei Warren", Shaw a trebuit să se zbată ca să dovedească teatralitatea pieselor lui. Prima reprezentație a „Pescărușului" de Cehov a fost un eșec. Pusă în scenă după cîțiva ani cu pasiunea și cu mijloacele artistice ale „Teatrului de artă", „Pescărușul" a cunoscut de la început triumful.

Asemenea ilustre exemple nu pot constitui argumente pentru ignoranța elementară, nici pentru confuzia dintre acrobația formalistă și inovația fertilă. Specificul dramatic există, impus fiind de particularitățile genului. Dar estetica marxistă nu-l

poate concepe ca o normă dedusă dintr-un sistem clădit în afara istoriei teatrale, ci ca generalizarea experienței artistice care se verifică prin practică.

În acest sens, G. Abramovici în „Teoria literaturii" stabilește caracterul dramatic ca prima particularitate esențială a dramei. Un pasaj din Belinski subliniază ce înseamnă dramatismul unui dialog: „*Cînd cei care discută doresc să se domine unul pe celălalt, caută să-și atingă reciproc oarecari laturi ale caracterului sau coarde sensibile ale sufletului și cînd în timpul discuției se percep caracterele iar sfîrșitul discuției îi pune într-o situație nouă pe unul față de celălalt, atunci aceasta e, în felul său, dramă*".

Continuînd ideea lui Belinski, G. Abramovici face disocierea între dramatic și impetuozitatea acțiunii, arătînd că există în operă momente de acțiune rapidă care nu sînt dramatice pentru că nu dezvăluie reacția unui caracter față de conflictul povestirii. Dimpotrivă, scene aparent statice din „Prea multă minte strică" a lui Griboedov sînt dramatice. Replicele: „*arată fizionomia socială și explică motivele care stimulează acțiunea diferiților participanți în lupta Rusiei tinere împotriva societății lui Famusov.*"

Se știe că genul dramatic participă la epic și liric. Narează fapte ca și epicul, dar o face prin reprezentarea directă a personajelor ca și în liric. Estetica lui Hegel, care în ciuda bazei filozofice idealiste cuprinde o analiză făcută cu caracteristica pătrundere dialectică a particularităților genurilor, subliniază această apartenență a dramaticului la două genuri de care totuși se deosebește!

Față de alte genuri narative, față de epic și față de arta înrudită a cinematografului, drama posedă un minus și un plus de mijloace. Analiza directă nu-i e îngăduită. Romancierul își poate permite să descrie complicate nuanțe ale dinamicei sufletești. Chiar cînd folosește din belșug indicația scenică, dramaturgul își dă seama că pe scenă, care este completarea firească a literaturii dramatice, indicațiile se transformă în mimică și mișcare. De asemeni, romanul sau filmul își pot schimba cadrul aproape după plac. Progresul tehnic a sporit numărul tablourilor posibile. Dar chiar dacă scena turnantă a înzecit numărul tablourilor, acest număr nu se poate compara cu posibilitățile nelimitate ale romancierului, care își poate însoți pretutindeni eroii, ori cu planurile nenumărate și variate ale filmului.

Nu e vorba însă numai de numărul tablourilor. Față de teatru, romanul și filmul au comună încă o capacitate sporită de a folosi exagerarea conștientă, de a se opri asupra unui detaliu și a-l amplifica, a-i accentua semnificația. Într-un roman al lui Galsworthy unul dintre personaje, rigid și orgolios aristocrat, află de căsătoria pe care o dezaprobă a fiului său. Morga seniorială îl face să simuleze calmul, indiferența. Dar biscuitul pe care-l duce la gură tremură. Acest tremur al biscuitului — amplificarea, accentul pus pe un detaliu — e posibil în roman și în film pentru că, cu mijloace specifice, narative sau plastice — ambele posedă posibilitatea varierii planurilor, alternarea planurilor largi, de ansamblu, cu cele apropiate. În teatru însă, scena rămîne mereu la aceeași distanță de spectator. Cît de expresiv ar fi jocul actorului, el nu poate înlocui primul plan. Nu poate reda amănunte de felul biscuitului care tremură în mîna unui personaj, după cum îi sînt interzise și vastele perspective panoramice, marile mișcări de mase. De aceea filmul „Bătălia Stalingradului" și piesa „Învingătorii" de Cirscov redau același moment istoric cu mijloace specifice, deosebite.

Înseamnă aceasta o inferioritate estetică a teatrului față de alte arte? La o asemenea stranie ierarhizare s-ar opune — de la Eschil la Gorki — atîtea nume și atîtea opere. Și numai copiii doritori să cunoască lumea prin comparații și ierarhii precise, își pun întrebări de felul lui: „Cine e mai mare — Shakespeare sau Balzac?" Dacă dramaturgia are alte mijloace și chiar mai puține — nu înseamnă că ele sînt și mai puțin puternice. Dramaturgia compensează minusul de posibilități cu prezența fizică a personajelor. Faptul că întîmplările nu sînt povestite, nici redate printr-o imagine fotografică — oricît ar fi progresat tehnica acestei imagini în film — ci prin

oameni vii care vorbesc, se mişcă, trăiesc, dă operei reprezentate intensitatea ei caracteristică.

Pe de altă parte, opera dramatică are o unitate particulară. Orice operă artistică implică unitate, dar epicul permite şi cere chiar multiplicitatea de planuri, situaţii şi probleme. În dramă, unitatea conflictului, subordonarea conflictelor secundare celui principal sînt condiţii de bază. „*O dezvoltare mai largă a caracterului individual* — scrie Hegel — *în direcţii fără legătură sau doar îndepărtat legate cu acţiunea lui, concentrată asupra unui singur punct, ar fi de prisos, astfel că, chiar în ceea ce priveşte individualitatea în acţiune, poezia dramatică cuprinde o reducere şi o simplificare ce nu se întîlneşte în poezia epică*". În acest sens, Belinski vorbeşte de „*simplitatea, naturaleţea şi unitatea acţiunii*" (în sensul unităţii ideii sale principale). Formele concrete ale acestei unităţi au variat desigur în timp, de la Sofocle la „Tragedia optimistă". Dar e suficient să comparăm această „Tragedie optimistă" cu „Donul liniştit" al lui Şolohov pentru a sezisa deosebirea dintre roman şi piesă. În teatru, faptul că într-un număr limitat de momente şi de cadre toate acţiunile şi reacţiile personajelor contribuie la intensificarea şi rezolvarea aceluiaşi conflict, naşte plusul de concentrare, notă esenţială a dramatismului.

Scriitorul care dramatizează un roman ţine seamă de acest conţinut concret al specificului dramatic, în ceea ce alege şi în ceea ce lasă la o parte. La fel de semnificativă ar fi cercetarea drumului invers pe care Camil Petrescu l-a urmat reluînd în roman piesa „Bălcescu".

Problema se pune implicit oricărui dramaturg şi încălcarea a ceea ce e realmente specific dramei se face în paguba piesei. De aceea — de pildă — rezolvările în dosul scenei, înlocuirea prezentării directe a personajului în conflict prin relatări de orice tip, chiar motivate, răpesc din intensitatea dramatică. Nici aici respectarea specificului nu se poate transforma în dogme şi prohibiţii. Momentele esenţiale ale conflictului nu pot fi escamotate prin relatări. Ceea ce nu înseamnă că absolut tot ce află spectatorul trebuie să se petreacă pe scenă. N-o să ne referim la convenţiile tragediei clasice, unde exista o strictă interdicţie ca personajele să moară în văzul publicului şi ele se lăsau ucise cu decenţă în culise. Dar în „Hamlet" o întreagă parte a acţiunii — călătoria în Anglia, înlocuirea scrisorii cu cea purtînd numele lui Rosenkranz şi Guilderstern, capturarea lui Hamlet de către piraţi — e comunicată spectatorului prin povestirea şi scrisoarea lui Hamlet. Pe de altă parte, prezentarea nu prin relatare indirectă, dar în penumbră, contrastînd cu momentele de ciocnire deschisă, poate spori tensiunea dramatică, după cum în pictură umbrele valorifică lumina. În actul al IV-lea din „Don Carlos", momentul de maximă tensiune, în care Filip află de la ducele de Alba de planurile lui Posa, e prezentat spectatorului numai prin frămîntarea din anticamera regală şi prin fraza trufaşă a lui Alba, triumfător.

Analiza cît de sumară a ceea ce cuprinde cu adevărat specificul dramatic arată deci că sub egida lui nu se poate ajunge la cultivarea efectului în dauna personajului, la îngustarea dogmatică a tipului de conflict şi la respingerea căutării drumurilor noi, a curajului creator.

★

O cunoaştere şi o înţelegere mai adîncă a conflictelor din viaţă, a formelor prin care forţele noi învinge rezistenţa vechiului, într-o încleştare implacabilă, dusă pe multe planuri, poate ajuta scriitorilor să evite şi simplificarea şi complicarea artificială, să creeze eroii pozitivi, care învinge prin superioritatea lor intelectuală şi morală, eroi al căror patos convinge şi cucereşte pe spectator.

Patosul pe scenă naşte şi el din adevărul şi forţa conflictului. Oricît de răsunătoare ar fi replicele patetice, tiradele cad în gol, rămîn neconvingătoare, dacă personajul care le rosteşte nu şi-a dovedit hotărîrea şi forţa pasională care-l însufleţeşte în proba de foc a conflictului. Ar fi, desigur, tot o judecată dogmatică, dacă am respinge din capul locului fraza răsunătoare, tonul vibrant. Folosirea lor e cerută de unele situaţii şi, mai ales, rămîne o problemă de stil. Tonul Luciei Demetrius e

mai reținut, al lui Mihail Davidoglu mai tumultuos. Dar nu modul cum își găsește exprimare patetismul constituie problema, ci măsura în care el izbucnește din felul cum scriitorul înțelege și redă particular faptele și oamenii din jurul lui.

Tipicul e principala manifestare a spiritului de partid. Scriitorul ia poziție, își exprimă participarea sa în cadrul forțelor progresului, în măsura în care e în stare să redea reliefat pe omul înaintat fără a-i știrbi din dimensiunile gîndului sau acțiunii, fără a-l văduvi de domenii întregi ale activității și spiritului. Asemenea eroi care au — chiar în grade variabile — conștiința a ceea ce înseamnă construcția socialismului, a ceea ce înseamnă tot ce înfăptuiesc, nu pot fi lipsiți de un anumit romantism. Indiferent de deosebirile de stil, fie că e rostit cu vocea plină sau că, spus cu jumătate de glas, străbate printre replici, patosul se face simțit pentru orice erou înaintat, croit pe măsura vieții.

Asemenea eroi iradiază simpatie, patosul lor se transmite publicului. Din păcate, mai avem încă piese în care patetismul profund interior conflictului, provenind din atitudinea în fața vieții, e înlocuit cu fraza sentimentală, cu dulcegăria. Și mai există piese în care, în loc de revoluționari, avem niște birocrați ai revoluției, oameni care vorbesc cu ton de proces verbal și participă la acțiuni concepute importante și mari, cu placiditatea cu care ar semna într-o condică de prezență.

Să repetăm că nu facem o pledoarie pentru retorică ori pentru trepidația nemotivată pe scenă? Fraza sonoră, nesusținută de forța conflictului și caracterelor, rămîne la antipodul patetismului autentic și singurul ei efect cert e că poate trezi vreun spectator toropit. Să ne gîndim la piesa lui Orlin Vasiliev, care se reprezintă acum pe o scenă a noastră. Cred că nu există vreo frază retorică în nici unul dintre tablouri, dar patosul piesei are sunetul pur și convingător al vieții. Spectatorul recunoaște pe comuniști în cei ce caută fericirea proprie în fericirea întregii omeniri eliberate. Neviana și copiii ei nu sînt statui pe socluri, ci oameni care se frămîntă, suferă, se împiedică uneori în drum, dar în același timp sînt caractere unificate de conștiința și pasiunea lor revoluționară.

Pentru a exprima cu măreție pe scenă ceea ce e măreț în viață, e nevoie de o necontenită și curajoasă folosire a mijloacelor artistice cît mai expresive. Nu inovație de dragul inovației, ci îmbogățirea expresiei. Sub-textul, gîndirea în imagini, simbolul realist precis pe care le cerea Korneiciuk, sînt asemenea mijloace de expresie mai reliefate, mai convingătoare.

De la începuturile teatrului, marii lui creatori au vorbit despre el ca despre o tribună și o școală. Cele spuse de pe scenă pătrund mai direct în conștiința și inima oamenilor. Importanța acestei tribune apare și mai evidentă astăzi, cînd dramaturgul știe ce se află în jur, știe că pe un talger al balanței stă amenințarea delirului atomic, pe celălalt posibilitățile crescînd progresiv ale omenirii eliberate. Nu cred că mai există la noi mulți dramaturgi care să prefere să-și irosească talentul ocupîndu-se, într-o altă variantă, de „frunzulițele" și „pîrîiașele" de care vorbea Dobroliubov acum un secol. Dar dramaturgul vorbește publicului despre problemele centrale ale prezentului, prin glasul personajelor. Forța lui de convingere artistică depinde de puterea de viață, de bogăția și forța acestor eroi pozitivi, mîndrie a vieții și a literaturii. Asemenea eroi — creați pe măsura celor din realitate — polarizează pasiunea și convingerea creatorului lor și o transmit pe deplin publicului. Asemenea eroi ne trebuie — cît mai mulți, cît mai vii, făcîndu-și simțită prezența în literatură întocmai ca și în viață.

ION MARIN SADOVEANU

SCHILLER

— O EVOCARE —

„Singura nădejde de îndreptare era literatura țării. Acest veac ţalnic din punct de vedere politic şi social a fost în acelaşi timp şi cel mai mare veac al literaturii germane. În preajma lui 1750 se nasc toate spiritele mari ale Germaniei: poeţii Goethe şi Schiller...“

(Friedrich Engels)

Schiller, cel de al doilea mare nume al literaturii germane clasice, este un mare poet prin puterea pe care o are de a exprima idei generale, de a lupta neîncetat pentru binele şi creşterea celor mulţi, de a înfiera pe împilatori, pe tiranii feudali ai veacului său, într-un înţeles dinamic şi de convingere a tuturor. O mare putere de a entuziasma, de a genera curajuri mai ales în faţa nedreptăţilor sociale, îi e caracteristică. Dar această posibilitate de a strînge uşor voinţele, de a prinde repede inimile, nu trebuie să se asocieze cu aceea a unei facilităţi de exprimare, cu înclinarea de a folosi formule searbăde şi uzate. Mai ales în primejdia unui retorism gol şi fără conţinut n-a căzut Schiller niciodată. O inventivitate verbală genială ce nu s-a abătut de la o rostire directă, ruptă din viaţă, i-a dat marelui poet posibilitatea să exprime sentimentele cele mai largi, gîndurile cele mai înalte şi să fie totuşi înţeles şi urmat de cît mai mulţi. Un rost de înalt pedagog al neamului său i-a plăcut întotdeauna lui Schiller să-şi găsească, şi ca pedagog, ca iniţiator, el s-a făcut întotdeauna înţeles. În acest sens, Schiller a fost un mare poet popular.

Veacul al XVIII-lea german, veacul înapoiat de care vorbea Engels, urma să fie luminat, dar şi cutremurat de o literatură revoluţionară şi cutezătoare. Acea primă izbucnire tinerească de conştiinţă, acea izbucnire titanică a unui tineret înflăcărat — „Sturm und Drang“ — prin care şi Goethe a trecut („Götz von Berlichingen“), lui Schiller avea să-i indice însăşi orientarea proprie în viaţă. Se vor suprapune, firește, mai tîrziu, experienţe şi învăţături, se vor echilibra în prietenie şi colaborare cu Goethe, în maturitate, forţele acestea, dar ele nu vor pieri niciodată. Şi forţele acestea se vor chema la Schiller protestarea în numele unei înalte viziuni sociale, drepte şi umane, împotriva oricărui fel de tiranie. Poate caracteristica aceasta protestatară, de luptător social şi politic, pe un orizont deschis din ce în ce, pînă la cuprinsul istoriei universale, i-a rămas ca bună moştenire poetului din ascendenţa

sa. Pînă în veacul al XIV-lea strămoşii lui Johann Cristoph Friedrich Schiller pot fi urmăriţi în ţara Suabă. Şi toţi au fost ţărani sau mici burghezi protestanţi, podgoreni şi meseriaşi, mai ales mulţi trecuţi prin îndeletnicirea brutăritului. Din lumea asta harnică şi cu un simţ timpuriu al dreptăţii şi libertăţii, cu oameni înscrişi în bresle şi rînduieli aşezate ale burgheziei medievale care nu odată a intrat în harţă cu stăpînii feudali, împotriva împilării pe toane sau pe jupuieli, cobora poetul libertăţii. Născut la 10 noiembrie 1759, tinereţea şi-a petrecut-o trist, simţind pe pielea lui tirania ce semăna a milostenie, milostenia „luminăţiei sale" Karl Eugen, ducele de Württemberg, care îşi vindea supuşii pentru briliantele amantei sale, întocmai ca ducele din „Intrigă şi iubire". Amintirile din academia militară unde a învăţat medicina (mai întîi la „Solitude", mai tîrziu la Stuttgart) lăsate de Schiller sînt ale unui răzvrătit neconformist şi ale unui spirit larg, inovator. Rutina se înspăimîntă de ideile şi lucrările lui. Temperamentul său dăruit cu multe posibilităţi e solicitat în toate direcţiile. Şi în mici festivităţi, în reprezentaţii şcolăreşti, de acum Schiller va încerca şi pe scriitorul şi pe actorul din el. Teatrul, căruia mai tîrziu avea să-i dăruiască atîtea capodopere, acum îl formează şi îi indică un început. De altfel, prima lucrare, „Hoţii", avea să fie o piesă de teatru. In neînţelegerea de început cu directorul Dalberg, de la teatrul din Mannheim şi apoi într-un succes răsunător avea Schiller să-şi înceapă adevărata lui experienţă de om de teatru. In scurt timp, urmează piesele primei epoci, pînă la „Don Carlos" — şi anume „Fiesco" şi „Intrigă şi iubire". Sînt piese stufoase, eruptive, melodramatice, cu un fond de „dramă burgheză" dar şi cu o largă şi, am spune, „despletită" tratare romantică, în care contrastele sînt violente, limbajul de multe ori brutal, întotdeauna însă înflăcărat. Aminteam mai sus de un înţeles pedagogic pe care Schiller a ţinut să-l dea cîndva activităţii sale. Nicăieri, ca în dramele din această epocă, acest înţeles nu se vede mai bine. Toate vor să enunţe în general, să dovedească şi să orienteze, în special. De aceea aci, „forţele negre" sînt tari şi foarte vizibile. Intriganţii de felul lui Wurm („Intrigă şi iubire") sînt pretutindeni pînă la „Don Carlos" chiar (Domingo). Ei explicitează conflictul încordat, îl fac pe spectator să-l urmărească pasionat, dar îngroapă şi materialul însuşi al dramei. De îndată ce drama sub mîna lui Schiller îşi deplasează — după „Don Carlos" — acţiunea, tot atît de abil condusă, dar în lumea unor idei mai largi, toată şleahta asta de intriganţi, personaje necesare unei drame mai elementare, dispare. Nu dispare însă, după cum am arătat, tonul vehement şi protestatar din opera lui Schiller. Obîrşia lui e tare şi bogată. E atît de bogată, încît în anul „Hoţilor" (1782) el nu se limitează la dramă şi apare chiar în poezia lirică a lui Schiller din aceeaşi epocă. Intr-o poezie intitulată curajos şi fulminant — tot în 1782 — „Monarhii cei răi" („Die Schlimmen Monarchen") Schiller dă dovadă strălucită tocmai de aceeaşi atitudine protestatară, de aceeaşi uimitoare şi puternică invenţie verbală robustă, plină de invective, însă şi de o înaltă artă scriitoricească, ceea ce avea să facă din el marele poet popular, în înţelesul cel mai bun al cuvîntului:

Mereu să v-ascundeţi solemna ruşine
In majestatea aşternuturilor—cît mai bine.
La umbra tronurilor vă ticăloşiţi,
Dar de cuvîntul cîntecelor vă îngroziţi.
A răzbunării săgeată, sub purpuri inima
o ajunge
Şi v-o străpunge!

Iată încheierea din „Monarhii cei răi".

Ura generoasă a lui Schiller împotriva veacului ticăloşit de asupritori călătoreşte cu el. Şi mai tîrziu cînd după intervenţia lui Goethe, dobîndeşte profesoratul de la Jena, spiritul său lacom în a cunoaşte şi sprinten în a rezolva se apropie de istorie, de istoria universală (mlădierea aceasta la diferite discipline e caracteristică lui Schiller) cu sentimente vechi, permanente, dar transformate, adîncite. Şi astfel îşi hrăneşte o învăţătură nouă. Alături de dramaturg şi de poetul liric, istoricul Schiller ia o parte tot atît de însemnată în alcătuirea întregii opere. „Istoria revoluţiei Ţărilor de Jos" şi „Is-

toria războiului de treizeci de ani", sînt lucrări remarcabile, de o mare frumusețe literară și de o documentare care se dovedește foarte serioasă pentru vremea ei. In sectorul acesta istoric, sub conducerea lui Schiller și sub indicațiile sale, se realizează la 1788 o deosebit de interesantă colecție intitulată „Istoria minunatelor rebeliuni și conjurații", precum ceva mai tîrziu și o însemnată compilare memorialistică: „Colecție generală de memorii istorice". Duhul aprig, luptător pentru libertate, care trece prin întreaga operă, firește că e și aci prezent. Ceea ce dă însă o înaltă concepție acestei lucrări e valorificarea și considerarea capitolelor separate de istorie ca pe un material unitar al întregii istorii univesale, e legătura tuturor acestor capitole între ele și condiționarea reciprocă. Privirea largă, ochiul cuprinzător al lui Schiller îmbrățișează și aci ca și în poezie o arie tot mai mare, spre sfîrșitul acestui veac al XVIII-lea.

Un sentiment făcut din caldă dragoste de om, pe care vrea să-l ridice, și dintr-o largă viziune istorică ce se-mpletește cu întreaga lui ființă — știința vieții și istoria—dau valori deosebite literaturii schilleriene la această epocă — îl fac să ne înfățișeze priveliști unice, din istoria și devenirea omenirii întregi. Intr-un cadru încă solemn, clasicizant, se desfășoară ideea aceasta nouă:

Plin de spaimă, prin caverne,
Trogloditul s-a ascuns,
Căci nomadul cînd se-așterne
Lasă jaf, unde-a pătruns.
Vînători fără cruțare
Trec prin țară-n sus și-n jos.
Vai de cel zvîrlit de mare
Pîn-la-acest ținut hidos.

Ceres „civilizatoarea", îmblînzitoarea sălbatecelor apucături, zeița ogoarelor și a însămînțărilor ce aveau să aducă o mai înaltă stare omului, deplînge amarnic ceea ce vede în ținuturile sălbăticite și primitive:

Căci privirea-i cît cuprins-a
Doar mizerie a văzut
Și din suflet ea deplîns-a
Trist, pe omul decăzut.

Dar tot Ceres îi îndreaptă omului, prin deprinderea lucrării pămîntului, pașii înspre prosperitate și ridicare:

Și ca omul om să fie
Pus-a tare legămîntul
Credincios cu sfînta glie
Pe vecie, cu pămîntul.
(„Das Eleusische Fest", 1798)

Aproape de 1800, la maturitate, sentimentul lui Schiller de dragoste pentru om, de solicitudine pentru el a rămas proaspăt, cald, ca pe vremea „Hoților". Numai că astăzi acelaș sentiment el ni-l înfățișează în toată lumina, plenitudinea și liniștea lui, împodobit și îmbogățit de larga zare a unor frumuseți cari vin dintr-o idee despre umanitate mai înaltă. Schiller izbutește acum să ne facă sensibilă această idee, ajutîndu-ne să o contemplăm, bucurîndu-ne de întreaga ei seninătate și adîncime. Nu mai are nevoie de situații fortațe și de cumpliții intriganți, pășind în spre desăvîrșirea dramelor sale din epoca bărbăției. Intr-un realism istoric precis dar și cu mare patos el dă prima și cea mai desăvîrșită dramă istorică din literatura germană, „Wallenstein". Și puțin mai tîrziu, drama cea mai frumoasă, cea mai echilibrată, nu mult înaintea morții sale, pe „Wilhelm Tell" — 1804. După neîncetate încercări de a-și îmbunătăți arta, chiar după o reîntoarcere la tragedia antică („Braut von Messina") Schiller izbutește în „Wilhelm Tell" să creeze o piesă a luptei, a libertății, a înlăturării tiraniei, dar cît de limpezită și de înălțată de o înaltă și nouă poziție. Puterea ce se strînge în jurul ideii de libertate e și mai mare, căci *întregul popor* elvețian susține și-l întărește pe Wilhelm Tell în lupta cu prepusul habsburgic. Pe erou îl urmărești cum luptă senin cu conștiința permanentă a răsfrîngerii unei întregi puteri populare în acțiunile sale. Revoluția franceză de la 1789 a atras toată atenția și bunăvoința lui Schiller. De altfel, în vara lui 1792 parlamentul revoluționar îi decerne lui Schiller titlul de „*Citoyen français*". Prietenia mare cu Goethe, la început rezervată de amîndouă părțile, sfîrșește printr-o caldă și strînsă legătură, mai ales după

memorabila scrisoare a lui Goethe din 23 august 1794. Goethe s-a simţit renăscut ca sub o nouă primăvară la entuziasmele puternice ale lui Schiller, iar acesta din urmă a dobîndit o mai frumoasă limpezire şi aşezare a spiritului său prin influenţa prietenului său mai în vîrstă. Schiller moare la 9 mai 1804, la ora 5 după amiază, la Weimar. Mormîntul n-a putut să închidă duhul înalt şi generos, de o permanentă luptă pentru o mai bună soartă a omenirii, generat de Schiller. Ba dimpotrivă, opera a crescut neîncetat şi odată cu ea şi puterea şi ideile ei.

Rînd pe rînd, scriitori şi artişti s-au dus să soarbă, ca dintr-o nesecată fîntînă, din opera lui Schiller, puterea dorului de libertate, afirmarea ei, lupta pentru o viaţă mai bună şi să înveţe întruchiparea unei omeniri mai fericite. Versurile din „Oda bucuriei" („An die Freude") l-au inspirat pe Beethoven pentru Simfonia a IX-a.

Bucuria-ntinde struna
Pe-al naturii veşnic vers,
Bucuria mînă-ntruna
Roţile din univers.
Ea din germeni scoate-o floare
Mii de sori din largul cer...

Iar opera întreagă i-a fermecat pe mulţi scriitori. Dostoievski îl citează în „Fraţii Karamazov" şi-l admiră. Adam Mickiewicz, marele poet polonez, se tînguia că a fost „tîlhărit" (în aluzie referitoare la „Hoţii") de linişte şi de libertate de către Schiller, care prin prestigiul său l-a înrobit. Scriitorul ceh Zvàtopluk Cech îi mărturiseşte înrîurirea. La noi, Eminescu l-a tradus în „Mînuşa" iar foarte de timpuriu teatrele l-au jucat.

Şi e deosebit de interesantă pentru a fi menţionată aci, cariera lui Schiller ca dramaturg pe scenele romîneşti în decurs de un veac.

Cel dintîi care-l joacă, la Teatrul cel mare, imediat după inaugurare, adică după 1852, e Costache Caragiale, avînd direcţia instituţiei. Şi ani de zile se joacă în începuturile teatrului nostru mai ales dramele primei epoci de tinereţe (ca şi acum de altfel!). Alternau „Hoţii" cu „Intrigă şi iubire" (jucată mult timp sub titlul „Luize Millerin"). Spre vremuri mai noi, repertoriul s-a lărgit cu „Don Carlos", „Maria Stuart" Niciodată, cred, nu s-a ajuns pînă la „Wallenstein", de cîteva ori numai la „Wilhelm Tell".

Inclinarea diferitelor direcţii pentru Schiller este de asemeni concludentă. De cîte ori „boiernaşi" reacţionari au fost directori la Naţional, spectacolele „Schiller" s-au rărit. De cîte ori au venit scriitori, gazetari şi mai ales actori legaţi de popor, piesele marelui dramaturg german au reapărut. Era o simpatie izvorîtă din mentalitatea unor iubitori de libertate. Firește că pentru actori, mai ales la începuturile iubitoare de melodramă (căci în stil de „negre melodrame" se jucau „Hoţii" şi „Intrigă şi iubire") era şi un interes profesional. Dar (şi lucrul, acesta îl reamintim cu regret şi cu reproş pentru teatrele mari cu vaste posibilităţi, apropiate de vremea noastră) repertoriul schillerian în Romînia rar s-a realizat în operele bărbăţiei, unde Schiller este neîndoios crescut peste începuturile sale...

Spectacolele ce se dau astăzi la Bucureşti cu ocazia împlinirii a 150 ani de la moartea lui Schiller, sînt prezentate în deosebit de îngrijite tălmăciri. O bună traducere, sprintenă, pitorească, dramatică este aceea a Marianei Georgescu şi a lui I. Mihail, în care ni se prezintă „Intrigă şi iubire". De asemenea traducerea „Hoţilor", datorită lui N. Argintescu-Amza are calităţi alese. Patos, entuziasm, lexic bogat, culoare, toate se unesc sub mîna traducătorului pentru a da un echivalent furtunos al originalului. Şi, în sfîrşit „Don Carlos", amintim că se joacă în deosebit de artistica traducere în versuri a lui Alexandru Philippide. In afară de toată bogăţia vocabularului, de mişcarea dramatică închisă în rostire, şi întrariparea poeziei este prezentă în această foarte frumoasă transpunere.

★

In cimitirul croit în pantă ușoară, de la Weimar, străjuit de molizi, sus în cavoul ducal, îi mai poți găsi și astăzi, în sicriele lor de palisandru cu numele scrise în litere groase de bronz, pe cei doi mari scriitori germani, pe *Goethe* și pe *Schiller*. Cum cobori, sînt deîndată, lîngă ultima treaptă în stînga. Acolo s-a sfîrșit o mare prietenie creatoare din care ne-a rămas majestuoasa putere goetheană ce nu odată a aprobat și s-a unit cu generoasa pornire a lui Schiller de a lupta pentru omenire și a o ferici.

RECENZII

ION MIHĂILEANU — „ARTA TIPIZĂRII ÎN ROMANUL „BĂRĂGAN".

Studiul lui Ion Mihăileanu suscită o atenție deosebită prin însăși tema pe care o tratează. Este vorba de a analiza, dincolo de marginile restrînse ale unei cronici, o problemă-cheie a creației realist-socialiste, într-unul din cele mai însemnate romane ale literaturii noastre actuale. Din păcate, acest gen de studii, atît de necesar pentru înțelegerea concretă a criteriilor de apreciere în literatura noastră pe drumul realismului socialist, este deocamdată prea puțin folosit de critica noastră literară, care de obicei elaborează fie articole despre o carte în ansamblul ei, fie articole de sinteză în care diferite cărți sînt privite doar ca aparat ilustrativ. Din „analiza multilaterală a experienței dobîndite de literatura noastră prin apariția romanului „Bărăgan", *I. Mihăileanu și-a ales cercetarea problemei esențiale, cea a* „artei tipizării". *Trebuie subliniată, în primul rînd, căutarea permanentă a criticului de a înfățișa această problemă în lumina sarcinilor generale ale literaturii noastre de astăzi. În acest sens, nu este lipsită de interes metoda de construire a studiului care urmărește încadrarea simetrică a analizei propriuzise în aprecieri de sinteză, introductive și concludente, asupra romanului. Astfel, înainte de a se trece la cercetarea în special a tezei anunțate, se arată că „Bărăgan"* constituie „o replică convingătoare împotriva diverselor tendințe dăunătoare care se mai manifestă în domeniul literaturii și al criticii literare", *în acest sens arta tipizării la Galan demonstrînd că* „realismul socialist n-are nimic comun cu idealizarea, cu prezentarea trandafirie a realității". *La extrema opusă a studiului, după epuizarea analizei artei tipizării, se urmărește din nou încadrarea problemei speciale într-una generală, de astă dată într-o apreciere valorică de ansamblu asupra romanului:* „Bărăgan" reprezintă unul din succesele prozei noastre actuale; prin viziunea largă a epocii, prin profunda sa valoare educativă, prin forța de construire a unei întregi galerii de eroi cum nu s-a făurit pînă acum în literatura noastră nouă, romanul „Bărăgan" este o dovadă a talentului remarcabil de umorist al lui V. Em. Galan, de prozator, de portretist, de făuritor al unui dialog dramatic, de meșter al cuvîntului".

În această încadrare, analizarea temei propriu-zise se caracterizează printr-o necesară detaliere a discuției în jurul galeriei de personaje pe care o cuprinde romanul. Sînt cercetate cu atenție figurile complexe ale dușmanilor ascunși Erhan și Lencu, în opoziție cu cele ale intelectualilor în transformare Matei și Olteanu, cu cele ale diferitelor tipuri de țărani muncitori, de la Nistor Cîrmiș pînă la Spiridon Nedelea, — rezerve critice precizîndu-se în legătură cu personajele Prodan și Giorovan, despre care se arată că „sînt cam schematice". *Eroului pozitiv principal, Anton Filip, i se consacră o mare parte a studiului, reliefîndu-se realizarea în genere valoroasă a personajului, rolul său în centrarea acțiunii, semnificația sa ideologică și influența sa educativă. Obiecțiile pe care le aduce în această privință sînt interesante prin aceea că Ion*

Mihăileanu le folosește ca pe un prilej de a-și defini unele considerații de ordin tematic. Astfel, reproșînd scriitorului sărăcia portretului fizic al lui Filip, criticul susține că „portretizarea eroilor pozitivi nu poate face abstracție de descrierea fizicului" *(afirmație care, înălțată la rangul de imperativ categoric, suscită interes și discuție). În legătură cu arta lui Galan în ceea ce criticul numește* „folosirea formei dialogale", *studiul apreciază ca o scădere artistică „limbajul" lui Filip, accentuînd că* „lupta împotriva manifestărilor de schematism trebuie să cuprindă și combaterea schematismului în limbajul eroului pozitiv".

Depășind oarecum tema enunțată, dar în strînsă legătură cu ea, criticul analizează și „structura compozițională" *a romanului, pentru a evidenția* „interdependența dintre conținutul, ideea de bază a unei opere și construcția sa artistică", *subliniind just că* „nu există compoziție superioară și inferioară, luate „în sine", independent de conținutul de idei". *De asemenea, I. Mihăileanu consideră că,* „analiza mijloacelor de tipizare", „cere să ne oprim și asupra cîtorva din elementele familiare stilului său literar" *și, în această direcție, subliniază ca specifice lui Galan —* „forța dialogului", „simplitatea de stil, concizia verbală, descrierea lapidară", „nota specifică de umor". *În același timp, criticul socotește că* „tipizarea unui personaj prin înzestrarea sa cu anumite ticuri verbale este încă unul din procedeele caracteristice ale lui V. Em. Galan".

Caracterul oarecum didactic al lucrării, invariabila enunțare a tezei teoretice, urmată de ilustrarea printr-un citat sau printr-o povestire a unui episod asigură, e drept, claritatea ideilor expuse, dar în același timp limitează analiza la suprafață, în ciuda cuprinsului de idei sugerate.

Studiul lui I. Mihăileanu e un început bun, care ne arată ce amplu ar putea fi discutate problemele concrete ale creației în romanele noastre actuale.

S. Bratu

„CÎT DESPRE BĂUTURI - EL BEA APĂ"*)

Orașe și ani!

Sînt orașe vechi și semețe, Erlangen și Nürenberg — înconjurate cu ziduri groase de cetate, cu universități străvechi și turnulețe acoperite cu țigle portocalii, cu alei dichisite. În după amiezele lîncede de vară se plimbau pe aici bărbați cu haina scoasă și pălăria agățată de un nasture al vestei, femei cu umeri pufoși și bluze decoltate, cu fustele înfoiate, scrobite cu grijă și călcate cu migală.

Este un orășel de provincie — Bischofsberg — cu străzi înguste și felinare cu gaz aerian, cu orologiul anunțînd somnoros orele din turnul primăriei, cu bürgeri respectabili care cultivă cactuși piperniciți și pornesc în fiece duminică la ceasurile patru și jumătate să asculte concertul de seară împreună cu consoartele lor. Ele au brațele încărcate cu pachețele — cozonac și prăjituri: „Mata ai auzit, Frau Eisenbock? — Ce să aud, frau Busch?".

Este pe lista orașelor Petersburgul. Petersburgul, cu cozi la prăvăliile de alimente, cozi încolăcite și reci ca trupul de reptilă, cu bătrîni îmbrobodiți așteptînd rația de pîine, cu convoaie de oameni înfrigurați, porniți să sape tranșee prin vîntul jilav al nopții, sfîșiată din timp în timp de sunetele unor îndepărtate clacsoane, „ca urletele unor șacali ce trag să moară". *Petersburgul, tăcut și sumbru, răvășit, hămesit, amorțit, dar și Petersburgul viteazul, neîncovoiatul, eroicul, care se pregătește de „serbare", împletind serpentine din sîrmă ghimpată și șrapnele strălucitoare care se sparg în aer, împroșcînd cu mitralii* „ca ploaia de confetii multicolore". *Petersburgul neuitatului an 1919.*

Este pe această listă Semidolul, care părea altădată un coteț de păsări unde găinile ciuguleau grăunțe, cotcodăceau, cloceau, scoteau pui și priveau cu frică cerul. Sînt și

*) K. Fedin *„Orașe și ani"*.

alte localități. Ca un pictor care pregătește o compoziție, Fedin notează un aspect, o scenă, un detaliu. Și după cum o replică ajunge uneori să definească un personaj iar un os, — unul singur — ajută să se reconstituie specia zoologică, elementul ales este adesea atît de caracteristic, încît vorbește și de ceea ce autorul nu spune, lasă să se străvadă și ceea ce scriitorul nu arată direct, încărcîndu-se cu semnificații adînci, dîndu-ne putința, de pildă, ca în pensionul Rowney, în regulamentul lui precis și sever, care hotărăște totul: baia de dimineață și ora rugăciunii, durata plimbării și ținuta în timpul serviciului religios, scaunul unde să te așezi și clipa în care să gîndești — să întrevedem rigiditatea și conformismul unei lumi cu mult mai întinse decît cea a unei școli de domnișoare. Fedin excelează mai ales cînd redă atmosfera orașelor germane din preajma, din timpul și din epoca imediat următoare primului război. Ca un bun pictor scenograf, ce știe să refacă o epocă din cîteva elemente, tot din cîteva elemente Fedin creează atmosfera. El face să planeze peste aleile vechilor burguri, cu tei tăiați ca ceștile cu fundul în sus, cu nisipul bine întins („nu răscoliți nisipul de pe alei cu umbrela sau cu bastonul"), *îngustimea, suficiența, aroganța și grosolănia, pedanteria rece, filistinismul dezgustător, șovinismul cinic al burgerilor. Elementele folosite sînt încărcate de forță generalizatoare, fac parte din categoria faptelor „ce vorbesc singure" și cu toate acestea scriitorul țese în jurul lor un comentariu îmbinat de ironie — o ironie subțire, fină, plină de spirit, dar tăioasă ca lama unui brici și cu efecte distrugătoare. Flautistul care avea îndatorirea să schimbe numerele, se ridica și vîra o tăbliță nouă cu numărul patru.*

Și atunci, fiecare familie credincioasă tradiției, se uita în program:

„— Patru? Schumann, potpuri de liduri.

— Ah, Schumann!

— Da, de liduri...

— Minunat compozitor, deși mi se pare că e austriac?..."

Concertele acelea de seară sau spălatul caldarîmului îi inspiră scriitorului digresiuni pline de o ironie incisivă și de subtext în care revine uneori un leitmotiv pentru a sublinia un contrast, pentru a face și mai evidentă ideea care trebuie demonstrată:

„Viața e numai armonie în patria armoniei. E însăși patria lui Bach, a lui Mendelssohn, a lui Liszt și a lui Haydn.

...Viața e o armonie.

Și a trăi înseamnă tocmai a nu întrerupe această armonie. Fiecare vîrstă, fiecare ceas, fiecare titlu și fiecare post, fiecare mediu social are un sunet lin, plăcut pentru ureche, tonalitatea lui proprie ce nu i se potrivește decît lui..."

Viața e numai armonie, repetă în batjocură scriitorul. Dar refrenul obsedant și ironic spune în fond cu totul altceva. Acolo, viața nu e deloc armonioasă. E urîtă, rea, strîmbă. Și strîmbătatea e cu atît mai odioasă cu cît stă sub paravanul armoniei, al ordinei reci, al curățeniei pedante și sistematice; filistinismul bürgerilor cu creiere osificate, megalomani și robiți de prejudecăți, ipocriți și naționaliști, este cu atît mai respingător cu cît vorbește în numele „patriotismului". Această concluzie se desprinde din tablourile vechilor burguri germane, pe care scriitorul ni le înfățișează prin comentariile lui caustice. Este o concluzie care anticipează, deschizînd o poartă spre dezvoltarea ulterioară a evenimentelor, spre epoca în care bürgerii pasionați după concerte de seară și după prăjituri de migdale, îmbătați cu bere neagră și cu tirade „patriotice", bürgerii care-și întăreau mușchii în bîlciuri folosind ținte vii, disprețuind și urînd tot ce nu e german — vor îmbrăca cămășile brune, vor începe să vorbească despre superioritatea rasei germane și despre supraoameni, vor înălța lagăre și vor da foc monumentelor de artă.

Primul război mondial este dealtfel prezentat ca un amplu examen al militarismului. Ca în simfonia Leningradului, acordurile grele, sacadate, de marș, care vorbesc de apropierea primejdiei naziste, se aud la început ca un ecou îndepărtat, tema războiului se țese în primele capitole într-un decor senin, cu călușei și distracții „inofensive", cu petreceri, florărese, ochiade și îmbrățișări furișe, apoi se amplifică treptat și izbucnește ca o erupție. Crîmpeie de dialoguri anonime refac atmosfera de isterie războinică, de spirit de revanșă și de nemăsurată încredere în steaua militarismului prusac sub care începe războiul de agresiune.

— „Ai auzit că un spion francez deghizat în preot a...

— Știi că demult rușii...

— Ah, am fost prea cumsecade și răbdarea noastră...

— L-au prins. Și ce crezi dumneata? Avea în gură o bombă cu piroxilină...“

Apoi o serie întreagă de detalii, încheagă sub ochii noștri o imagine vie, concretă, palpabilă, colorată viu, adesea în culori țipătoare, adecvate, a naționalismului șovin care, în acea vreme, a dat un nemăsurat avînt fabricilor de porțelanuri (produceau farfurii cu portretele membrilor familiei imperiale). Și nu numai lor, dar și industriei broșelor și acelor de cravată în formă de obuze 42 cm., industriei cartonajelor, căci orice ambalaj — ne încredințează Fedin — de la purgative la harnașamente, era făcut într-o formă pur națională. Zelul naționaliștilor nu cunoștea, precum se vede, nici o limită, nici opreliștea bunului gust sau a ridicolului. De aceea, în timpul ostilităților, bürgerii și consoartele lor, care conduceau cantine în gări și dăruiau ostașilor flori și cartonașe cu inscripții patriotice — organizau dezbateri publice pentru a schimba denumirea „neariană“ de „hotel“ sau pentru a cerceta dacă consumarea prăjiturilor este sau nu un act patriotic. La început, ei încearcă să dea războiului un colorit vesel și ușor, de operetă vieneză, în care actori cu chica bine lustruită și cu obrajii pudrați, îmbrăcați în uniforme noi își iau rămas bun de la femei cu volănașe și umbreluțe, cîntînd marșuri, făcînd bezele, caligrafiind pe vagoane „spre Paris“ și înfingînd în țevile puștilor roze. Florile acelea, trandafirii aceia parfumați aruncați de femeile cu volănașe și umbreluțe la picioarele soldaților, au pus chiar numele lor înaintea capitolului în care izbucnește războiul. Dar cînd războiul și-a arătat rînjetul, la picioarele soldaților nu s-a mai întins covor de raze înmiresmate. De abia ici-colo s-a mai zărit o garoafă veștejită sau o ramură de măzăriche „și asta nu numai pentru că trecuse vremea trandafirilor așternuți cîndva în calea armatei în ținuta de campanie, dar și pentru că erau mult prea scumpi pentru nevestele ostașilor din Landsturm.“ Ironia ușoară face acum loc unor accente grave, dureroase, aproape patetice; e prezentată, de pildă, coloana sinistră a orbilor cu mantale cenușii, bocite, orbecăind cu mîinile întinse pe aleile unui parc cu tei tunși în forma unor cești de cafea. Ironia se preschimbă în sarcasm cînd vizează actele „patriotice“ ale bürgerilor rămași acasă, ale nevestelor, soacrelor și fiicelor lor, cînd vizează bunătatea samariteană a cucoanelor care se jertfesc consolînd răniții (în definitiv se poate trăi și fără picioare și fără mîini și fără ochi!) și organizînd concerte la sfîrșitul cărora se prezintă cele mai perfecționate proteze (mersul pe bicicletă în sus și în jos pe o scară — proteză patent Phönyx pentru picioarele amputate mai sus de genunchi — prezentate de gefreiterul Max Fischer. Scrisul la mașină — patent Vorwärts“ pentru cei cu mîinile amputate din încheieturi, prezentate de Riteroffizerul Frantz D)...

Orașele pomenite mai înainte alcătuiesc cadrul în care se desfășoară drama lui Andrei Starțov, iar anii primului război mondial — întîia ei etapă. Andrei Starțov, el însuși reprezintă pentru Fedin una din primele etape ale căutărilor și frămîntărilor lui și constituie — într-un fel — răspunsul la problema care l-a preocupat cu osebire pe scriitor de-a lungul deceniilor: problema intelectualității, a transformării vechiului intelectual, a procesului prin care el se atașează revoluției, problema locului pe care acesta îl va ocupa în noua societate. Andrei Starțov este reprezentantul acelei categorii a intelectualității ruse burgheze care nu a știut, nu a putut, nu a vrut să se salveze din teribilul naufragiu al societății care l-a zămislit. De aceea a pierit împreună cu ea, ca un neputincios și inutil epigon. El face parte din tagma acelor intelectuali burghezi pe care valul vieții îl poartă pe crestele sale, așa cum poartă marea rămășițele epavelor, îmbătîndu-l cu nădejdi și sleindu-l de vlagă, prăbușindu-l și înălțîndu-l, arătîndu-i bolta de azur și străfundurile întunecate. El face parte dintr-o categorie de vertebrate cu oase moi, lipsite de voință, dar mai presus de orice lipsite de un țel, de un ideal înalt, căruia să i se dăruiască și pentru care să fie în stare să sîngereze. Dar ar putea sîngera pentru ceva asemenea ființe care nu cunosc decît durerile lor mărunte, ridicate la proporțiile unor tragedii cosmice? Iar dacă totuși carnea lor ar fi zdrelită, nu le-ar curge oare din vine, în loc de sînge

cald, roşu şi sărat — apă stătută, incoloră şi sălcie? „Cît despre băuturi—el bea apă“ *— scrie Victor Hugo despre o asemenea fiinţă. Şi cuvintele sale sînt aşezate ca motto al romanului.*

Micimea lui Starţov, natura lui şovăielnică, neputinţa de a-şi lua soarta în mîini, nu ne apar de la început ca atare, căci la început ele se acoperă cu mantia de purpură a unei mari pasiuni. Andrei o iubeşte pe Maria şi universul se reduce, pentru el, la mîinile înguste şi reci ale Mariei, la privirea ei adîncă. „Pasiunea“ îl împinge pe Andrei la cea mai teribilă crimă — la trădare. Şi totuşi, pînă la urmă, Andrei zdrobeşte viaţa Marieî lăsînd să-i ia locul o femeie pe care nu o iubeşte, zdrobeşte viaţa Ritei, îngăduindu-i să se tîrască în urma lui ca un cîine de pripas, se zdrobeşte pe sine, rostogolindu-se în dezonoare, în infamie, în trădare. În numele cui? În numele unei pasiuni pe care Andrei ar fi vrut s-o arate mutînd munţii din loc, dar care nu poate rezista micilor intemperii, necum cataclismelor geologice. Andrei s-a mînţit pe sine, spunînd că evenimentul cel mai important al vieţii lui într-o epocă de mari zguduiri a fost dragostea. Nu a fost nici măcar atît. El nu a ştiut niciodată să iubească adevărat, cu pasiune şi dăruire. Nici să urască — „cît despre băuturi — el bea apă“...

Nu pasiunea explică deci decăderea lui Andrei, ci tocmai lipsa unei mari, autentice şi nobile pasiuni. O asemenea pasiune Andrei nu a cunoscut. Ba nu! Prins în vîrtejul revoluţiei, a cunoscut-o. Dar pentru o singură clipă. Plămînii lui Starţov au fost prea slabi ca să reziste aerului tare al luptei. Nehotărîrea, umanitarismul său creştinesc, slăbiciunea şi egoismul, complicaţiile intelectualiste, l-au împins din nou în afara cercului. „Voi — *spune despre asemenea oameni comunistul Golosov în limbajul său colorat, fără menajamente* — nu sînteţi decît nişte molii, nişte papă-lapte... Vă bălăciţi mereu într-o falsă principialitate şi vreţi să împăcaţi idealul cu realitatea. Noi nu ne sfiim nici să mîncăm marinată, nici să ne plimbăm la ţară. Însă voi, e destul să luaţi o dulceaţă ca să faceţi o problemă dintr-asta: are sau n-are dreptul un revoluţionar să mănînce dulceaţă în timp ce...“

După un drum cu singuratice luminişuri, drum lung, întortochiat, plin de hăţişuri, pe pragul prăbuşirii definitive, Starţov pare să înţeleagă el însuşi inutilitatea trecerii sale prin viaţă şi se aseamănă cu un căţel pe care l-a văzut într-o seară de iarnă zgîriind cu lăbuţa o uşă. Stăpînul dormea sau nu voia să deschidă şi căţelul scheuna şi-şi sîngera piciorul cerînd adăpost. „Nu putea pricepe bietul dobitoc că nimeni n-avea nevoie de el pe lumea asta. Eu însă—*spune Starţov*—pricep. Vreau să spun în ceea ce mă priveşte pe mine...“ *Astfel dispare Andrei* („Kurt a făcut pentru Andrei ce era dator să facă un tovarăş, un prieten, un artist“), *dispare neputînd supravieţui acelei lumi despre care vorbeşte şi Dickens într-unul din motto-uri. Lumea celor ce au avut totul în faţă, dar care acum nu mai aveau nimic.*

Mai tîrziu, în romanele următoare, Fedin va descoperi alte căi pentru intelectualii crescuţi şi educaţi de burghezie. Calea descătuşării, a alăturării la lupta revoluţionară. Calea aceasta se prefigurează chiar de pe acum, pentru că încă de acum scriitorul reliefează ideea că nici un intelectual, nici un destin nu se poate realiza desprins de popor, în afara luptei acestuia. Un asemenea intelectual există chiar şi în acest roman. Este admirabilul profesor pe care-l întîlnim săpînd la tranşee în miez de noapte, înconjurat de zidurile oarbe ale unui oraş pustiit. Chipul bătrînului nu se deslueşte în beznă, dar fără să-l ştim, îi împrumutăm înfăţişarea deputatului de Baltica, a lui Timireazev sau Pavlov. Este chipul unui om în vîrstă, cu un obraz plin de cute, dar fermecător, pentru că de undeva, dinlăuntru, e luminat de o lumină vie, care-l înfrumuseţează. Este lumina celor ce au ştiut să vadă dincolo de neajunsurile mărunte şi vremelnice, să treacă peste chinurile foamei şi peste amorţeala frigului şi să înţeleagă că undeva în adîncuri se plămădeşte ceva măreţ. Este convingerea bătrînului istoric, că o idee măreaţă nu poate dispare sub zidurile unei academii, ale unui oraş sau sat. Este emoţia lui tulburătoare în faţa unui comunicat al Armatei Roşii: „Priveşte foaia asta de hîrtie, udă de ploaie şi lipită cu pap de gard pe care o flutură vîntul! Peste o sută de ani, un petecuţ din foaia asta are să fie cusut de omenire în sfîntul

aer ca niște moaște și păstrat în sfînta sfintelor".

Profesorul, săpînd la tranșee în întunericul jilav, rătăcind noaptea pe străzile pustii cu Marseilleza pe buze, apare ca o străfulgerare într-un prim capitol. Dar semnificația acestei apariții este cu atît mai frumoasă cu cît în vecinătatea ei o întîlnim și pe aceea întunecoasă și înveninată a consilierului Scepov. Scepov nu pricepe nimic din tot ce se petrece în jurul său. El știe doar că revoluția îl obligă să bea cafea de năut și să-și prăjească chifteluțele în unt de ricină. El știe doar că trebuie să-și apere proviziile sale de arpacaș, crupe de mei, foi de dafin și gelatină. Pe ușa lui a lipit un afiș: „Lecții de franceză și germană... Se repară și se încăputează [illegible] ciorapi. De vînzare iepuri de casă". Dincolo [illegible] ușă cu afișul ei, nu mai există [illegible] mai bine zis, tot ce [illegible] vine dintr-o [illegible] despre

de a particip[illegible]
opera lui Fedin încă de acum [illegible]
ani" și prin prezența vie a unor oa[illegible]
popor uniți prin fire trainice, firești, [illegible]
acțiune. Nici revoluționarul Golosov, nici [illegible]
țăranul Lependin — personaje atît de mult [illegible]
apreciate de Gorki — nu sînt figuri de prim [illegible]
plan, dar robustețea lor morală, caracterul [illegible]
lor integru, prezența lor alături de eroii [illegible]
volumului, dau un sens precis tuturor frămîntărilor din carte, îi dau acesteia o perspectivă mai largă ajutîndu-l pe cititor să înțeleagă totul în raport cu lupta maselor, cu revoluția. Și cum albul pare și mai alb alături de negru, iar piticii par mai mici alături de uriași, lîngă oameni ca Golosov sau Lependin, drama lui Andrei se înfățișează cu atît mai meschină, iar chinurile sterpe ale acestuia cu atît mai dezgustătoare. Fedin opune astfel moliciunii și inconsistenței lui Andrei, tăria și fermitatea lui Golosov, opune zbuciumului steril — energia clocotitoare și creatoare, opune pacifismului sterp, „non violenței", lupta dreaptă și înnoitoare.

„Uite — *spune la un moment dat Golosov* — de-alde ăștia ca tine și ca Starțov vă pierdeți timpul vorbind de-a surda, fiindcă nu sînteți decît niște molii și niște papă-lapte. Pentru noi totu-i limpede. Știm ce vrem și chiar de-ar fi să nimerim într-o mlaștină, tot om găsi cum și ce să facem. Dă-ne pe mînă niște broaște, fie cît de amorțite, și las pe noi de n-om scoate ceva din ele. Iar de n-om scoate nimic, le stîrpim și gata. Da, la stîrpim!" *Fedin opune într-un fel chiar „pasiunii" tragice a lui Andrei, dragostea lui Golosov. Golosov o iubește pe Ridocica, fata popii, și pentru ea este în stare să pornească zeci de verste sub cele mai copilărești pretexte — fără să-i pese ce spune lumea, pentru că, așa cum mărturisește și scriitorul, eroul său nu face parte din acei ce-și închipuie că primăvara e în contradicție cu manifestul comunist și că dulcile îmbrățișări au fost abrogate la vreun congres. Golosov nu este nici el fericit în dragoste, se zbate fără să se vaite, bravînd aproape, și suferă poate mai adevărat, mai autentic decît Andrei. Golosov însă este un om bogat sufletește. El trăiește nu numai din ceea ce primește de la alții. El se dăruiește [illegible]ei și deși nu-l vedem cu rănile cicatrizate, [illegible]r că lupta acestora îi va fi doctor*

[illegible]najul care aruncă lumina cea [illegible]i necruțătoare asupra nimic- [illegible]i rămîne totuși țăranul [illegible]n, flăcăul vînjos cu [illegible] trei ori (ultima dată [illegible]umț, descoperitorul [illegible]nevoie de expe- [illegible]imos, spînzurat [illegible]în existența [illegible]Sînt cîteva [illegible]Lependin, [illegible]ur două [illegible]cîrje:

unui
rienței),
de contrar
sa o adevărat
momente ce nu
revenit în simți
coșuri pentru ciot

„Ei, văzuși măi ve[illegible]ntea merge așa pînă la Kie[illegible]lui Lependin, jumătatea de [illegible]i care au pus mîna pe vînă[illegible] cu anasîna în lăgăraș; sau Le[illegible] despre pămîntul natal: „Olio, m[illegible] Ce pometuri îs pe la noi! Pădu[illegible] de vișini. Da' prunele? Munți o[illegible] că nici porcii nu mai vor să se a[illegible] ele. Și straturile de căpșuni, măi, ve[illegible] Niște straturi roșii-roșii de atîta be[illegible] de căpșuni, da' ce căpșuni: uite-așa, pumnul de mari.." *În felul acesta, împr[illegible] jurările cumplite prin care trece eroul alc[illegible]*

tuiesc examenul suprem al vitalității, încrederii în viitor și al eroismului omului din popor. În lumina eroismului lui Lependin, a fermității lui Golosov face autorul procesul lui Andrei Starțov, și obține din partea cititorului confirmarea sentinței.

★

Konstantin Fedin își începe romanul cu capitolul în care se sfîrșește acțiunea. Într-un tom mult mai gros despre istoria acestor ultime patru decenii, cartea lui Fedin ar reprezenta ea însăși un capitol. Nu capitolul de unde se proiectează peste tot ce-a fost o lumină tare, unde se limpezesc apele, se aleg drumurile și se rostesc cele de pe urmă cuvinte: ci capitolul unde semințele sînt abia aruncate și cititorul nu știe bine ce-o să rodească, unde încep abia să se înfășoare primele fire ale ghemului, capitolul în care începe „acțiunea". Viața îi impune cititorului de azi o perspectivă deosebită, așa cum fră[mîntările] lui Andrei Starțov — după [tu]risirea lui Fedin — i-au impus [în] epoca aceea de căutări, com[obișnuită a romanului său. De[cărții sîntem azi ca în fața [se deschide cu propriul [arătate de Fedin — [caldarîmul înecat cu

geometric, la capătul cărora plăcuțe de lemn galben interzic dădacelor cu copii să se aseze pe bancă; orașele acelea cu burgeri hrăniți cu prăjituri de migdale și salam fin („căruia un caraghios i-a dat numele de italienesc")—le privim prin perspectiva unei experiențe dureroase. Experiența lăsată de două războaie mondiale, de lagărele naziste cu instalații ultramoderne, strălucind de ordine și curățenie, ca și caldarîmul lor, ca și țiglele portocalii ale vechilor orașe; le privim în perspectiva celor ce-au văzut ruguri înălțate în piețele străjuite de catedrale (nici cartea lui Fedin n-a fost ocolită de flăcările acelei inchiziții), din perspectiva celor ce au văzut muzee devastate și sate arse din temelie, clădiri din care n-au rămas uneori decît o pereche de patine, mărturie că acolo au fost cîndva copii, copii cu [lițe de lînă care merg[larmă în ju[

O[

[ai

[at oameni

[rîl Izvecov. Dar ase-

[meni vor apare în opera lui Fedin

toată strălucirea lor abia mai tîrziu, peste [ani, într-„O vară neobișnuită".

Ecaterina Oproiu

Rugăm stăruitor pe cititorii şi colaboratorii noştri să ne comunice observaţiile lor critice, privitoare la materialul publicat de noi şi să ne facă sugestii şi propuneri referitoare la cele ce doresc să găsească în cuprinsul revistei.

★

MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE INAPOIAZA.

★

REDACŢIA: Bd. Ana Ipătescu Nr. 15, Raionul I. V. Stalin, Bucureşti.
Telefon: 1.88.85, 1.94.91 şi 2.20.40.

ADMINISTRAŢIA: Bd. Ana Ipătescu Nr. 15, Raionul I. V. Stalin, Bucureşti.
Telefon: 1.17.92.

★

ABONAMENTE ANUALE: lei 60
ABONAMENTE SE FAC LA OFICIILE POŞTALE, PRIN FACTORII POŞTALI ŞI DIFUZORII VOLUNTARI DIN INTREPRINDERI ŞI INSTITUŢII.
Faceţi abonamente pe 3, 6 şi 12 luni.

Lei 5